

੧੬੭ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ॥

ਕਬਿੱਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ

(ਦੂਸਰਾ ਸੰਖੇਪ)

[ਭਾਗ ੧ ਤੇ ਭਾਗ ੨]

ਭਾਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣੀ ਟੀਕਾ ਸਮੇਤ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਧਯਾਨ ਯੋਗ ਨੁਕਤਿਆਂ ਉਪਰ ਵਿਚਾਰ ਅਗ ਦੋ ਤਤਕਰੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

- ਟੀਕਾਕਾਰ -

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110001

ਕਥਿਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ (ਦੂਜਾ ਸੰਕੱਥ)

ਛਪਾਈ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ	ਅਕਤੂਬਰ, ੧੯੪੦
ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ	ਜੁਲਾਈ, ੧੯੫੦
ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ	ਜੂਨ, ੧੯੬੨
ਚਉਥੀ ਐਡੀਸ਼ਨ	ਜੂਨ, ੧੯੬੬
ਪੰਜਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ	ਜਨਵਰੀ, ੨੦੦੦
ਛੇਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ	ਨਵੰਬਰ, ੨੦੦੬
ਸਤਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ	ਅਕਤੂਬਰ, ੨੦੦੯

(Computerised)

Kabit Bhai Gurdas (Doosra Sikandh)
(Vol. 1 & 2)

Bhai Vir Singh

© ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ
ਸਤਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਅਕਤੂਬਰ 2009

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

Printer :

Print Media
1331, Chowk Sangtrashan
Paharganj, New Delhi - 55

ਬੇਟਾ : 75/- ਰੁਪਏ

੧੯ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਕਬਿਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ (ਦੂਸਰਾ ਸਕੰਧ)

ਸੱਤਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ - ਬੇਨਤੀ

ਇਹ ਹਥਲੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸੱਤਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਹੈ। ਇਹ ਕਮਪਯੂਟ੍ਰਾਈਜ਼ (Computerise) ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

‘ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ’ ਦਾ ਟੀਕਾ ਜਦੋਂ ਛੇਵੀਂ ਵਾਰ ਦਸੰਬਰ, ੧੯੮੧ ਈ: ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਤਾਂ ਬੇਨਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ:- “ਇਸ ਛੇਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਮੇਂ ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਇਕ ਅਤੀ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤੀ ਪੋਥੀ ਨਾਲ ਸੋਧਕੇ ਛਾਪੇ ਗਏ ਹਨ।” ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਵਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਪਉੜੀ ਆਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਵੀ ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਸੋ ਆਪਨੀ ਤੁਢ ਬੁਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਗਲਤੀ, ਭੁਲ ਯਾ ਓਕਾਈ ਰਹਿ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਾਠਕ ਜਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ ਨੂੰ ਲਿਖ ਭੇਜਨ। ਅਸੀਂ ਅਗਲੀਆਂ ਐਡੀਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਚਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਦੇਨ ਦੇ ਬਾਦ ਕਬਿਤ ਨੰ: ਪ੫੭ ਤੋਂ ੬੨੫ ਤਕ ਦੇ ਪਦਾਰਥ, ਅਰਥ ਤੇ ਭਾਵ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਸਕੰਧ ਯਾਨੀ ਕਬਿਤ ੧ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਪ੫੯ ਤਕ ਦਾ ਵੀ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਵਿਚ ਭਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਸੀਂ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕ ਜਨਾਂ ਅਗੇ ਸਨਿਮਰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਸ ਪਹਿਲੇ ਸਕੰਧ

ਦਾ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਲਿਖਤ ਟੀਕਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮੂਲ (Original) ਯਾ ਫੋਟੋਕਾਪੀ (Photocopy) ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ ਦੇ ਦਫਤਰ ਭੇਜਨ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ। ਅਸੀਂ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗੇ ਤੇ Original ਵਾਪਿਸ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ। ਐਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੈਟ (Set) ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਇਗਾ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਹ ਸਤਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਛਾਪਨ ਲਗਿਆਂ ਅਸਾਂ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਸਕੰਦ ਯਾਨੀ ਕਬਿਤ ਨੰ: ੧ ਤੋਂ ਪਪਈ ਤਕ ਦਾ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਹਵਾਲਾ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸੋਧ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਐਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹੀ ਮਿਲੀਆਂ- ਇਕ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੀਤੇ ਟੀਕੇ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਮਿਲੀ ਹੈ ਜੋ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੇ ਸਕੰਦ ਦੇ ਕਬਿਤਾਂ (੧ ਤੋਂ ਪਪਈ) ਤਕ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ ਜੋ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਹ ਸ. ਉਰੰਕਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦਾ ੧੯੯੩ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਐਡੀਸ਼ਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੋਨੋਂ ਸਕੰਦ ਯਾਨੀ ਕਬਿਤ ੧ ਤੋਂ ੬੭੫ ਤਕ ਪੂਰੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਕਬਿਤਾਂ ਦੇ ਅੰਕ ਆਪਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਅਸੀਂ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਕਬਿਤ ੧ ਤੋਂ ਪਪਈ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸਦੇ ਅੰਕ ਉਪਰ ਕਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਾਲੀ ਪੁਸਤਕ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਧਾਈ ਵੀ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕ ਜਨ ਇਸ ਪੱਖ ਤੇ ਕੋਈ ਵਧੇਰੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜ ਦੇਣ। ਅਸੀਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗੇ ਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਐਡੀਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੁਧਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ।

ਮਿਤੀ : ੨੦੦੮

- ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ

ਕਬਿਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ (ਦੂਸਰਾ ਸਕੰਧ)

ਸੂਚੀ ਪੱਤ੍ਰ

ਅੰਕ ਸਿਰਲੇਖ	ਪੰਨਾ
ਭਾਗ - ੧	
1. ਮੁਖ ਬੰਧ	1 ਤੋਂ 8 ਤੱਕ
2. ਧਯਾਨ ਯੋਗ ਨੁਕਤੇ	9 ਤੋਂ 18 ਤੱਕ
3. ਜੀਵਨ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ	19 ਤੋਂ 83 ਤੱਕ
4. ਸਕੰਧ	84
5. ਪਦ ਜੋੜ	84*
ਭਾਗ - ੨	
੬. ਮੂਲ ਕਬਿਤ ਤੇ ਟੀਕਾ	1 ਤੋਂ ੧੨੫ ਤੱਕ
੭. ਭਾਵ ਤਤਕਰਾ	੧੨੬ ਤੋਂ ੧੩੧ ਤੱਕ
੮. ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਦਾ ਤਤਕਰਾ	੧੩੨ ਤੋਂ ੧੩੬ ਤੱਕ*

* ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਂ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਪੰਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਹਨ ਤੇ ਅਗੋਂ ਫਿਰ ੧ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋਕੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਕ ਸਾਰੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨੇ ੨੨੦ ਹਨ, ਪਾਠਕ ਸਜਣ ਇਸ ਸੂਚੀ ਪੱਤ੍ਰ ਤੋਂ ਪੰਨਾ ਲੱਭਣ ਸਮੇਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਯਾਦ ਰਖਕੇ ਪੰਨਾ ਲੱਭਣ।

੧੬ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਕਬਿੱਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ

[ਭਾਗ - ੧]

1. ਮੁਖਬੰਧ

ਚਿਰ ਤੋਂ ਕੰਨੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਕਬਿੱਤ ਸੈੜੇ ਪਪਛੂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਹੋਰ ਬੀ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰਤਾ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਯ' ਹੋਰ ਵਧਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਛੰਦਾਂ ਦਾ ਕਵੀ ਜੀ ਦੀ ਅਪਨੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਰਾਸ ੭ ਅੰਸੂ ੪ ਦਾ ਅੰਕ ੬੧ ਤੇ ੬੨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਰਾਸ ਦੇ ਅੰਸੂ ੫ ਦਾ ਅੰਕ ੩੯ ਤੇ ੪੦। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੇ, ਤੀਜੇ ਤੇ ਚੌਥੇ ਦਾ ਮੂਲ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਕ੍ਰਿਤ ਕਬਿੱਤ ਸੈੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੰਕ ੫੨੦, ੫੨੧ ਤੇ ੫੨੮ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੇ ਛੰਦ ਦਾ ਮੂਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਜਿਸਦੀ ਟੀਕਾ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਮੀਠ ਸਦਾ ਜਿਮ ਚਾਹਤ ਨੀਰ ਕੋ, ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਬੂਦ ਸਦਾ ਮਨ ਚਾਹੈ।
ਨੀਰਜ ਚਾਹਿ ਸਦਾ ਗਵਿਕੀ ਪੁਨ ਅੰ ਨਲਿਨੀ ਸਮਿ ਦੇਖ ਉਮਾਹੈ।
ਅਗ੍ਰਜ ਤਾਜ਼ਿਤ ਹੈ ਸਭ ਹੀ ਬਹੁ ਪ੍ਰੀਤ ਨ ਤਜਾਗ ਸਦਾ ਰੁਚਿ ਆਹੈ।
ਤੈਸਿ ਪ੍ਰਭੂ ਮਮ ਪ੍ਰੀਤ ਰਿਦੈ ਤੁਮ ਤਾਜ਼ਤ ਹੋ ਜਨ ਪ੍ਰੀਤ ਵਧਾਹੈ। ੬੨।

(ਰਾਸ ੭ ਅੰਸੂ ੪)

ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਮੂਲ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਕੰਧ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿ

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਜੇ ਹੋਰ ਹੈ। ਚੂਕਿ ਇਸਦਾ ਮੂਲ ਦੂਸਰੇ ਸਕੰਧ ਵਿਚ ਬੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਚੇ ਛੰਦ ਅਜੇ ਹੋਰ ਲੱਭਣੇ ਯੋਗ ਹਨ।

ਇਹ 'ਹੋਂਦ ਦੀ ਸ਼੍ਰੋਤ' ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਸ਼੍ਰੋਤ ਮਾੜ੍ਹ ਹੀ ਰਹੀ, ਕਿਤੋਂ ਪੇਥੀ ਹੱਥ ਨਾ ਆਈ। ਅਖੀਰ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਇਕ ਲਿਖਤੀ ਪੇਥੀ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਈ ਹੋਰ ਪੇਥੀਆਂ ਬੀ ਸਨ ਤੇ ਮੁੰਢ ਦੇ ਕਰੀਬ ਏਹ ਕਬਿੱਤ ਸਨ ਜੋ ਪਪਣ ਤੋਂ ਅਗੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋਕੇ ੬੨੩ ਤੇ ਅੰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਅਖਬਾਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਜ਼ਿਲਦ ੪੦ ਅੰਕ ੨੧ ਮਿਤੀ ੬ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੩੯ ਪੰਨਾ ੩ ਕਾਲਮ ੩ ਵਿਚ ਐਡੀਟਰ ਜੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਕ ਹੋਰ ਪੇਥੀ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ੨੧ ਕਬਿੱਤ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ੧੫ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਸਕੰਧ^੧ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ੪ ਸਨ ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਸਕੰਧ^੨ ਵਿਚ ਸਨ, ਅਤੇ ਦੋ ਸਨ ਐਸੇ ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਸਕੰਧਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਛੰਦ ਇਸ ਦੂਸਰੇ ਸਕੰਧ ਦੇ ਅੰਤ ਅੰਕ ੬੨੪ ਤੇ ੬੨੫ ਲਾਕੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ੨੧ ਛੰਦਾਂ ਵਾਲੀ ਪੇਥੀ ਵਿਚ ਜਿਥੋਂ ਏਹ ਛੰਦ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ 'ਸਵਯੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕੇ'।

ਇਸ ਬਾਹਰਲੀ ਉਗਾਹੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁਣ ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਖੇਜ ਪੂਰਬਕ ਵੀਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੰਸਾ ਨਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਭੱਲੇ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੈ। ਯਥਾ-

੧. ਖਾਸ ਖਾਸ ਪਦ ਕਰਤਾ ਜੀ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਐਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਤੁੱਲਤਾ ਜਾਚਣ ਵੇਲੇ ਸਿਆਣ

੧. ਜੋ ਅੰਕ ੧ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਪਪਣ ਪਰ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੨. ਜੋ ਅੰਕ ੫੫੭ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋਕੇ ੬੨੫ ਪਰ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦੀ ਕਸਵਟੀ ਹੋ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ 'ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ' ਪਦ ਪਹਿਲਿਆਂ ਤੇ ਹੁਣ ਦਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਢੰਗ ਤੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਸੰਕੱਧ ਦੇ ਅੰਕ ੪੩, ੪੮, ੫੨, ੬੫ ਆਦਿ ਵਿਚ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸੰਕੱਧ ਦੇ ਅੰਕ ੫੧, ੬੪੬ ਆਦਿ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ। ਹੋਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਐਸੇ ਪਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਦੋਹਾਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਤੁਲਨਾ ਤੇ ਆਯਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ 'ਗਤਿ', 'ਨਟਵਟ', 'ਅਂਧਰੋ' ਆਦਿ।

2. ਕੋਈ ਪਦ ਅਸਲ ਰੂਪ ਤੋਂ ਵਟਾਕੇ ਕੋਈ ਕਰਤਾ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਓਹ ਪਦ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਪਰ ਜਦ ਇਕੋ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਦੋ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਹੋ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬੀ ਦੁਹਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨਿਸਚੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਪਦ ਹਿੰਦੀ 'ਬੇਲਿਯਾ' ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਛੋਟੀ ਕਟੋਰੀ'। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸਦਾ ਰੂਪ 'ਬੇਲੀ' ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ 'ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਟੋਰੇ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਟੋਰਾ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੇ ਭਰੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਡੁੱਬਕੇ ਇਕ ਘੜੀ ਬੀਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਦ ਆਪ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਸੰਕੱਧ ਦੇ ਅੰਕ ੩੮੬ ਤੇ ੫੩੦ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੂਜੇ ਸੰਕੱਧ ਦੇ ਅੰਕ ੬੫੭ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

ਇਕ ਪਦ ਹੈ ਹਿੰਦੀ ਦਾ 'ਬਿਛੋਤੇ'। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਰੂਪ 'ਬਿੜਤਾ' ਬਣਾਕੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਅੰਕ ਪਹਿਲੇ ਸੰਕੱਧ ਦਾ ੫੧੧ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਅੰਕ ੫੬੨।

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਇਕ ਪਦ ਹੈ 'ਤਾਮੁਛੁਡ', ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ 'ਤਮੁਚਰ', 'ਤਮਚਰ' ਤੇ 'ਤਮਚੁਰ' ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਸੰਕੱਧਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਅੰਕ ੨੫ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ੬੫੭ ਤੇ ੬੬੧।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪਦ 'ਸਮਤ੍ਤ' ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ 'ਸਮਤ੍ਤ' ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਸਕੰਧਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਅੰਕ ੯੦ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਪ੫੮, ੬੪੪।

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ 'ਦਧਿ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਦਹੀ'। ਇਹ ਪਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਸਕੰਧਾਂ ਵਿਚ 'ਸਮੁੰਦਰ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਅੰਕ ੩੭੧ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਪ੬੮। ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਜਦ ਅਰਥ ਸਮੁੰਦਰ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ 'ਉਦਧਿ' ਦਾ ਬਦਲਿਆ ਰੂਪ ਮੰਨੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਇਹ ਵਰਤਾਉ ਸੂਰਦਾਸ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਰਚਣ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਗ ਪਹਿਲੋਂ ਗੁਜ਼ਰੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ੧੬੨੦ ਬਿ: ਵਿਚ।

੩. ਕਈ ਪਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਓਹ ਰੂਪ ਹਿੰਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜੇ ਓਹ ਪਦ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵਰਤੇ ਹੋਣ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਸਕੰਧਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਹ ਬੀ ਇਕ ਦਲੀਲ ਹੈ ਪਹਿਚਾਨ ਦੀ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪਦ ਆਯਾ ਹੈ 'ਅਭੀਚ'^੧ ਇਸਦਾ ਹਿੰਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੈ 'ਅਭਿਜਿਤ'। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 'ਅਭਿਜਿਤ' ਪਦ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਾਲਾ ਰੂਪ 'ਅਭੀਚ' ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਸਕੰਧਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਫਿਰ ਹੋਰ ਸੁਆਦ ਵੇਖੋ ਕਿ ਦੁਹੀਂ ਬਾਈਂ ਮੇਲਵਾਂ ਪਦ ਬੀ ਇਕੋ ਵਰਤਿਆ ਹੈ 'ਅਉਸਰ ਅਭੀਚ' ਦੇਖੋ ਪਹਿਲੇ ਸਕੰਧ ਦਾ ਅੰਕ ੩੪੫ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਕੰਧ ਦਾ ਅੰਕ ੬੫੧, ੬੫੮, ੬੫੯।

੧. ਤੁਖਾ:ਮ:੪-'ਨਾਵਣੁ ਪੁਰਬੁ ਅਭੀਚੁ'।

੪. ਕੋਈ ਕੋਈ ਗਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼ਕਲ ਦੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਹੀ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸਿੱਖ ਮੱਥੇ ਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੇ। ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਆਪ ਨੇ ਵਾਰ ਛੇ ਪੈਂ:੩ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਸਰੇ ਸਕੰਧ ਦੇ ਛੰਦ ਦੁੱਤ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸਤੋਂ ਬੀ ਉਗਾਹੀ ਮਿਲੀ ਕਿ ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਜੀ ਹੀ ਦੂਸਰੇ ਸਕੰਧ ਦੇ ਕਰਤਾ ਜੀ ਹਨ-

ਵਾਰ ਦੁ ਅੰਕ ੩

ਅਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠਕੈ ਜਾਇ ਅੰਦਰਿ
ਦਰਿਆਇ ਨੁਵੰਦੇ। ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ
ਅਗਾਧਿ ਵਿਚਿ ਇਕ ਮਨਿ ਹੋ ਗੁਰ
ਜਾਪੁ ਜਪੰਦੇ। ਮੱਥੇ ਟਿੱਕੇ ਲਾਲ ਲਾਇ,
ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਚਲਿ ਜਾਇ ਬਹੰਦੇ*।

੨ ਸਕੰਧ-ਅੰਕ ਦੁੱਤ

ਗੁਰ ਉਪਦੇਸਿ ਪ੍ਰਾਤ ਸਮੈ ਇਸਨਾਨ
ਕਰਿ, ਜਿਹਵਾ ਜਪਤ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਜੈਸੇ
ਜਾਨਹੀ। ਤਿਲਕ ਲਿਲਾਰ, ਪਾਇ
ਪਰਤ ਪਰਸਪਰ, ਸ਼ਬਦ ਸੁਨਾਇ
ਗਾਇ ਸੁਨ ਉਨਮਾਨ ਹੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੇਖੋ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਿਤ ਕ੍ਰਿਯਾ ਇਕੋ ਕ੍ਰਮ
ਵਿਚ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਵੇਰੇ ਇਸਨਾਨ ਕਰਨਾ ਦੁਹਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਫੇਰ
ਗੁਰੂ ਜਾਪ ਯਾ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਪਣਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਟਿੱਕੇ ਲਾਉਣ ਦਾ
ਜ਼ਿਕਰ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਤੀਸਰੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਆਯਾ ਹੈ।

੫. ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਵਾਕ ਰਚਨਾਂ ਵਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਭੇਦ ਫਰਕ
ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ। ਸਗੋਂ ਕਈ ਵਾਕ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਦੁਹਾਂ ਸਕੰਧਾਂ ਵਿਚ ਇਕ
ਸਾਰ ਆਏ ਹਨ, ਨਮੂਨੇ ਮਾੜ੍ਹ ਹੇਠਾਂ ਕੁਝ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ-

* ਇਹੋ ਨਿਤ ਕ੍ਰਿਯਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਤੇ ਇਸੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਮੱਥੇ ਤੇ ਟਿੱਕੇ ਲਾਉਣਾ ਤੀਸਰੇ
ਥਾਂ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ੨੦ ਦੀ ਪੌੜੀ ਪੰਜ ਵਿਚ ਬੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਵਾਕ ਯਾ ਲਘੁ ਵਾਕ	ਪਹਿਲੇ ਸਰੰਧ ਦੇ ਅੰਕ*	ਦੂਜੇ ਸਰੰਧ ਦੇ ਅੰਕ
ਲੋਗਨ ਮੈਂ ਲੋਗਾਚਾਰ	੩੯,੪੦,੬੦	੫੯੯
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰਸਿਕ ਹੁਏ	੩੪,੭੭	੬੫੨
ਪਾਰੋ ਪਰਸਤ ਕੰਚਨੈ ਸੋਖ ਲੇਤ	੪੬੯	੫੫੭
ਜੈਸੇ ਕੋਟ ਭਾਰ ਤੁਲ ਤਨਕ	੫੦੯	੫੬੧
ਕਾਲਰ ਮੈਂ ਬੀਜ ਬੋਏ ਉਪਜੇ ਨਾ ਧਾਨ ਪਾਨ	੪੭੯	੫੯੮
ਸਤ ਅੌ ਸੰਤੋਖ ਦਯਾ ਧਰਮ	੮੬	੬੨੩
ਰਾਗ ਨਾਦ ਬਾਦ....	੪੭੪	੫੭੪,੬੦੦
ਕੋਟ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੇ ਨਾਖਕ ਕੀ ਨਾਖਕਾ ਭਈ	੨੦੪	੬੪੯,੬੦੨
ਕੋਟਨ ਕੋਟਾਨ....	੩੫੯,੨੬੯	੬੫੧
ਆਜ ਮੇਰੀ ਬਾਰੀ ਹੈ	੨੧੨	੬੫੪
ਕਿੰਚਤ ਕਟਾਛ ਕ੍ਰਿਪਾ	੪੩,੧੦੫,੧੪੪	੫੬੩, ੬੧੨
	੨੦੪	੬੪੯, ੬੫੦

੬. ਫਿਰ ਜਦ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਬੀ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਜ਼ਰ
ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਜੇ ਭਾਵ ਤੇ ਖੁਜਾਲ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਬੀ ਦੋਹਾਂ ਸਰੰਧਾਂ ਵਿਚ ਇੰਨ
ਬਿੰਨ ਇਕ ਤੁਲਨਾ ਤੇ ਤੁਲਦੇ ਹਨ, ਨਮੂਨੇ ਲਈ ਦੇਖੋ-

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਭਾਵ ਤੇ ਖਿਆਲ	ਅੰਕ ਪਹਿਲੇ ਸਰੰਧ ਦੇ *	ਅੰਕ ਦੂਜੇ ਸਰੰਧ ਦੇ
ਗੰਧਰਬ ਨਗਰੀ ਦਾ ਘਰ ਅੰਦਰਲਾ ਯਾ ਭਾਂਡੇ ਹੇਠਲਾ	੧੧੭	੬੫੯
ਦੀਵਾ ਬਾਹਰੋਂ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ	੩੬੩	੬੩੦
ਗੰਗ ਸਾਗਰ ਦਾ ਇਕੱਠਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ	੨੬	੫੬੧

* ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਪਟਿਆਲਾ-੧੯੯੩ ਐਡੀਸ਼ਨ

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, ਭਾਵ ਤੇ ਖਿਆਲ	ਅੱਕ ਪਹਿਲੇ ਸਰੰਧ ਦੇ *	ਅੱਕ ਦੂਜੇ ਸਰੰਧ ਦੇ
ਨਾਯਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪਕਾਂ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਕੋ ਜੇਹੇ ਹਨ।	[੪੧,੧੭੯ ੧੯੪,੨੪੧ ੪੮੦ ਤੋਂ ੮੩ ੨੦੮ ਤੋਂ ੨੧੧ ੧੧੩,੧੧੪]	ਪੂੰਜ, ੫੨੦ ਆਦਿ।
ਰੋਗੀ ਤੇ ਵੈਦ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਮੈਲਾ ਕਪੜਾ ਸਾਬਣ ਨਾਲ		੬੨੪, ੫੮੭
ਸਾਫ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ	੩੧੨	੫੫੭
ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ	੨੯੦	੬੩੨
ਕਬੂਤਰ ਕਬੂਤਰੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਭਾਵ ਤੇ ਖਿਆਲ	੨੦੯	੬੧੬
ਅੰਗ ਪ੍ਰਤੰਗ ਭਗਤੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ	੧੧,੮੧	੬੨੮
ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਅਕਾਰ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ	੩੫	੬੧੧
ਗੁਰਸਿਖ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਅਗਾਧ ਹੈ	੭੩	੬੧੩
ਬਿਰਹਨੀ ਸੁਨੇਹੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਾਂਵਾਂ ਜਾਂ ਰਾਹੀਂਆਂ ਨੂੰ	੨੦੯	੫੭੧
ਪਾਣੀ ਹਰ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆਪਾ ਖੋਕੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ	੧੯੧	੫੮੧
ਜੋ ਖਸਮੇ ਭਾਣੀ ਸੋਈਓ ਰਾਣੀ	੨੦੮, ੨੦੯	੫੮੪

੨. ਇਕ ਗੱਲ ਫੇਰ ਹੋਰ ਡਾਢਾ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਛੰਦ
ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਹਨ, ਫਰਕ ਹੈ ਤਾਂ ਪਦਾਂ ਦਾ ਯਾ ਖਿਆਲ
ਵਿਚ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਯਾ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਪਿੰਗਾਲ ਦੀ ਚਾਲ ਵਿਚ ਅੱਖਰ ਵੱਧ
ਘੱਟ ਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘੋਖਨਾਂ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੋਂ ਆਪ ਨੇ ਅਪਣੇ
ਇਕ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਇਕ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ ਰਚ ਲਿਆ ਹੈ, ਮਗਰੋਂ

* ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਪਟਿਆਲਾ-੧੯੯੩ ਐਡੀਸ਼ਨ

ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਛ ਅਪਣੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਹੀ ਕੁਛ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਸੋਧਨਾ ਯਾ ਵਟਾਉ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ ਦੁਇ ਰੂਪ ਲਿਖੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਭੈ ਕਰਕੇ ਲਿਖਣੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਐਸੇ ਕੁਛ ਕੁਛ ਛੰਦਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ-

ਕਬਿੱਤ ਦੀ ਸਤਰ	ਅੰਕ ਪਹਿਲੇ* ਸਕੰਧ ਵਿਚ	ਅੰਕ ਦੂਸਰੇ ਸਕੰਧ ਵਿਚ
ਜੈਸੇ ਨਰਪਤ ਬਨਿਤਾ ਅਨੇਕ ਬਜਾਹਤ ਹੈ	੩੭੧	੫੯੩
ਜੈਸੇ ਪੀਤ ਸ੍ਰੇਤ ਸੰਜਾਮ ਅਰਨ ਬਰਨ ਰੂਪ	੪੭੮	੬੦੦
ਜੈਸੇ ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਪ੍ਰਿਯ ਪ੍ਰੇਮਰਸ ਬਿਸਮ ਹੁਇ	੪੭੪	੬੦੫
ਜੈਸੇ ਅੰਧਕਾਰ ਬਿਖੈ ਦਿਪਤ ਦੀਪਕ ਦੇਖ	੩੬੭	੬੦੬
ਜੈਸੇ ਫਲ ਤੇ ਬਿਰਖ ਬਿਰਖ ਤੇ ਹੋਤ ਫਲ	੫੩੪	੬੦੮
ਜੈਸੇ ਤਿਲ ਬਾਸ ਬਾਸ ਲੀਜੀਅਤ ਕੁਸਮ ਤੇ	੫੩੫	੬੦੯
ਚੰਦਨ ਸਮੀਪ ਬਸਿ ਬਾਂਸ ਮਹਿਮਾਂ ਨ ਜਾਨੀ	੫੦੭	੬੩੯
ਬੇਸੂਾ ਕੇ ਸਿੰਗਾਰ ਬਿਭਚਾਰ ਕੋ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ	੫੨੨	੬੪੧
ਜਾਕੈ ਏਕ ਫਨ ਪੈ ਧਰਨ ਹੈ ਸੋ ਧਰਨੀ ਧਰ	੫੫੬	੬੭੧

੮. ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲੇ ਸਕੰਧ ਦੇ ਛੰਦ ਅਕਸਰ 'ਜੈਸੇ' ਪਦ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਕਿਤਨੇ ਦੇਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਦੂਸਰੇ ਸਕੰਧ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ 'ਜੈਸੇ' ਤੋਂ ਸੁਰੂ ਹੋਕੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਚਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤਲੇ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੁਹਾਂ ਸਕੰਧਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਚਾਲ ਇਕ ਜੈਸੀ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਅੰਕ ੧੬੧, ੧੬੨, ੨੩੧, ੩੧੦, ੩੧੨, ੩੩੦, ੩੫੧, ੩੫੪, ੩੫੫, ੩੫੬, ੩੫੭, ੩੬੦, ੩੬੪, ੩੬੫, ੩੬੬ ਆਦਿ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਕੰਧ ਦੇ ਅੰਕ ੫੫੭ ਤੋਂ ੫੯੫, ੫੯੭, ੫੯੯ ਆਦਿ।

* ਪੰਜਾਬੀ 'ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਪਟਿਆਲਾ-੧੯੯੩ ਐਡੀਸ਼ਨ

ਇਸ ਬਾਣੀ ਸੰਬੰਧੀ

2. ਪਿਆਨ ਯੋਗ ਨੁਕਤੇ

ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਕਬਿੱਤ ਸੈਧੇ ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ ਮਜ਼ਾਮੂਨ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਹ ਅਡ ਅਡ ਸਮਿਆਂ ਉਤੇ ਅਡ ਅਡ ਵਾਕਯਾਤ ਦੇ ਹੋਣ ਪਰ ਤੇ ਅਡ ਅਡ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਣ ਪਰ ਅਡ ਅਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਲਿਖੀਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਵਿਯੋਗ ਕਾਲ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਜਾਣੇ ਘੱਟ ਸੰਭਵ ਹਨ। ਬੇਸ਼ਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਚਨਾ ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਗਰੇ ਵਿਚ ਦੋਹੀਂ ਬਾਈਂ ਹੋਣੀ ਵਧੀਕ ਦਰਸਤ ਬਾਤ ਹੈ। ਬਨਾਰਸ ਵਾਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬਿਰਹ ਵਿਯੋਗ ਦੇ ਰਚੇ ਗਏ ਛੰਦ ਤਾਂ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਗੁਰੂ ਵਿਛੋੜੇ' ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਦੇ ਅਪਣੇ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਕਿਸੇ ਨਾਯਕ ਨਾਯਕਾ ਦੇ ਦਿਲੀ ਭਾਵ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੀਖਣਤਾ ਤੇ ਘਾਉ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤਾਸੀਰ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਹੱਡ ਬੀਤੀ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਹਨ ਜੋ ਦਿਲ ਪੀੜਾ ਨੇ ਵਾਹੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਵੇਂ, ਪਛਤਾਵੇ, ਦਿਲ ਦ੍ਰਵਣਤਾ, ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਤੜਪ ਤੇ ਅਭਿਲਾਖਾ ਡਾਢੇ ਢੂੰਘੇ ਜਾਤੀ ਅਹਿਸਾਸ ਦੇ ਲਖਾਯਕ ਹਨ ਅਤੇ ਵਜਾਬੁਲਤਾ ਦੀ ਅਸਹਿ ਪੀੜਾ ਨਾਲ ਡਾਢੇ ਜਬਰਦਸਤ ਕਾਵਜ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੋਏ ਹਨ। ਯਥਾ-

1. ਬਿਰਹ ਦਾਵਾਨਲ ਪ੍ਰਗਟੀ ਨ ਤਨ ਬਨ ਬਿਖੈ,
ਅਸਨ ਬਸਨ ਤਾ ਮੈ ਘ੍ਰੂਤ ਪਰਜਾਰਿ ਹੈ॥
2. ਪ੍ਰਥਮ ਪ੍ਰਕਾਸੇ ਧੂਮ ਅਤਿ ਹੀ ਦੁਸਹਾ ਦੁਖ,
ਤਾਹੀ ਤੇ ਗਰਗਨ ਘਨ ਘਟਾ ਅੰਧਕਾਰ ਹੈ॥

੩. ਭਭਕ ਭਭਕੋ ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਯੋ ਹੈ ਅਕਾਸ ਸਮਿ,
ਤਾਰਕਾ ਮੰਡਲ ਚਿਨਗਾਰੀ ਚਮਕਾਰ ਹੈ ॥
੪. ਕਾ ਸਿਉ ਕਹਉ ਕੈਸੇ ਅੰਤਕਾਲ ਬਿਥਾਵੰਤ ਗਤਿ,
ਮੌਹਿ ਦੁਖ ਸੋਈ ਸੁਖਦਾਈ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ? ॥੬੬੮॥

ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਦੇਖੋ ਅੰਕ ੬੬੬, ੬੬੭ ਤੇ ੬੭੦ ਆਦਿ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਾਵਜ ਦੀ ਕੀਮਤ ਕੂਤ ਬੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਹੈ। ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਆਏ ਮਿਲੇ ਕਵੀਆਂ ਵਿਚ ਜਦ ਇਹ ਛੰਦ ਉਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣਗੇ ਤਦ ਉਹ ਨਾਯਕਾ ਦੇ ਭੇਦ ਪ੍ਰਭੇਦ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਕਮਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ ਅਪਨੀ ਦਿਲ ਪੀੜਾ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਪਦ ਵਰਤ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਸੂਕੀਯਾ' ਦੇ ਬਿਰਹੇ ਦੀ ਹਦ ਅੰਦਰ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਇਖਲਾਕੀ ਤੁਲਨਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਅੰਕ ੬੫੦, ੬੬੭, ੬੪੫।

ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਛੰਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਪਦ ਇਕ ਯਾ ਵਧੀਕ ਐਸਾ ਬੀ ਧਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਯਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤੋਂ ਖੋਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 'ਵਿਛੁੜੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ' ਦਾ ਬਿਰਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਪਰਮਾਰਥਿਕ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਕਬਿਤ ਅੰਕ ੬੬੨ ਵਿਚ ਪਦ 'ਪਰਮ ਗਤ' ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਿਵੇਂ ਅੰਕ ੬੫੩ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ:- 'ਨਿੰਦਾ ਨ ਪਰੈ ਅਰ ਕਰੈ ਨ ਆਰਸ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਰਿਦੈ, ਬਰੀਆ ਸੰਜੋਗ ਅਲਖ ਅਭੇਵ ਕੀ'। ਇਸ ਵਿਚ 'ਅਲਖ ਅਭੇਵ ਦੇ ਸੰਜੋਗ' ਦੀ ਵਾਰੀ ਪਦ ਰੱਖਕੇ ਦੱਸ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਬਿਰਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਯਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਿਰਹੇ ਹਨ। ਅੰਕ ੬੨੦ ਤੇ ੬੨੧ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੰਜੋਗਯਾ ਵਸਲ ਦੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੰਗਣ ਬੰਨ੍ਹਦਿਆਂ ਅੰਕ ੬੨੧ ਵਿਚ ਪਦ 'ਗੁਰੂ' ਰਖ ਰਾਏ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗ

ਗਿਆ ਕਿ ਬਿਰਹੇ ਤੇ ਵਸਲ ਜੋ ਵਰਣਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਿਛੜੇ ਤੇ ਫੇਰ ਮਿਲੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਹਨ, ਨਿਰੇ ਸਿੰਗਾਰ ਰਸੀ ਨਾਖਕਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ। ਏਹ ਬਿਰਹ ਵਿਖੇਗ ਦੀ ਤੜਪ ਨਾਲ ਹੁਣ ਤਕ ਥਰਰ ਥਰਰ ਕਰ ਰਹੇ ਛੰਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਕਮਾਲ ਰਖਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਦਿਲ ਨੂੰ ਦੂਬੀਭੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਬੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਦੇਖੋ ਅੰਕ ੬੬੭, ੬੬੮, ੬੬੯ ਤੇ ੬੭੦।

ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਕਮਾਲ ਲਗਪਗ ਸਾਰੇ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਪਰ ਛੰਦ ੬੨੦ ਵਿਚ ਕੈਸਾ ਅਸਲੀ ਤੇ ਅਛੂਤ ਅਨੋਖਾ ਖਿਆਲ ਬੱਧਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਨਦੀਆਂ ਬਣਕੇ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਪਰਮ ਉਤਮ ਪ੍ਰਵਾਹਾਂ ਵਿਚ ਵਹਿੰਦੇ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਸੰਗਮ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਾਂਝੂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ 'ਨੇਮ' ਤੇ 'ਪ੍ਰੇਮ' ਦਾ ਸੰਗਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ 'ਨੇਮ' ਹੈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਜਲ ਲੈ ਲੈ ਅਸਮਾਯ¹ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣਾ, 'ਪ੍ਰੇਮ' ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਲ ਲੈ ਲੈਕੇ ਆਘ੍ਯਾਣੂ² ਨਾ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਇਥੇ ਕਵੀ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਭਾਈ ਜੀ ਕਿਸ ਖੂਬੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਪ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਪਰਮ ਆਨੰਦ ਅਵਸਥਾ, ਅਰ ਹੋਰ ਅਨੰਦ ਲਈ ਜਾਣ ਤੇ ਸਮਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ 'ਰੱਜ ਅਰੱਜ' ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਨੇਮ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਨਿਬਾਹ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੰਕ ੬੨੧ ਵਿਚ ਇਸੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਫਿਰ ਇਕ ਅਛੂਤੇ ਢੰਗ ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ, ਮਾਨੋ ਮਿਲਾਪ ਰਸ ਲਈ ਜਾਣ, ਸਮਾਈ ਜਾਣ, ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਈ ਜਾਣ, ਫੇਰ ਹੋਰ ਦੀ ਮੰਗ ਮੰਗੀ ਜਾਣ ਦੀ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਖਿਚੀ ਹੈ।

1. ਅਸਮਾਯ=ਜੋ ਅਪਨੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਨਾ ਸਮਾ ਸਕੇ ਤੇ ਉੱਛਲ ਪਵੇ।

2. ਆਘ੍ਯਾਣੂ=ਇੰਨਾ ਰੱਜਣਾ ਕਿ ਹੋਰ ਲੈਣੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰਨੀ।

ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪੂਰੀ ਵਾਕਫੀ ਦੇ ਲਖਾਯਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਵਿਗਜਾਨਕ (Scientific) ਵਾਕਫੀ ਤੋਂ ਆਪ ਪੂਰੇ ਜਾਣੂ ਸਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅੰਕ ਪੱਤ ਵਿਚ ਆਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ: ਸੋਰੇ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਨਹੀਂ ਉਗਦੀ ਪਰ ਜੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਸੋਰਾ (Nitrate of Potassium) ਪਾਓ ਤਾਂ ਅਨਾਜ ਵਧ ਉਗਦਾ ਹੈ। ਸੋਰੇ ਦਾ ਬਤੌਰ ਖਾਦ ਵਰਤੇ ਜਾਣਾ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਹੋ ਸੋਰਾ ਬਰਫ ਜਮਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੈ, ਇਹ ਬੀ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ। ਸੋਰੇ ਦਾ ਅੱਗ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਬਲ ਉਠਣਾ ਬੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਜਿਸਤ ਦੀ ਸੁਰਾਹੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਾਕੇ ਰੇਤ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਸੋਰਾ ਪਾਕੇ ਰਖੋ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਠਾਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਬੀ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁ ਹੈ। ਆਪ ਇਸ ਸਾਰੀ ਵਾਕਫੀ ਨੂੰ ਬਤੌਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

ਹਰ ਸੈ ਵਲ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮੁਸ਼ਾਹਿਦੇ ਅਰਥਾਤ ਨਿਰੀਖਣਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਪ ਦੀ ਦਿੱਸਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਚੰਗੀ ਛੂੰਘੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਉਂ ਦੇ ਦੇਖੇ ਸਾਮਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਬਣਕੇ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖੜੋਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇੰਨੀ ਬਹੁਲਤਾ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਵੀ ਜੀ ਦੇ ਕੇਂਦ੍ਰੀ ਆਸ਼ਾਜ ਨੂੰ ਜਾਵੀਆਂ ਦੀ ਬਾਹੁਲਤਾ ਵਿਚ ਲਾੜੇ ਦੇ ਨਿਰਸੰਸੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਂਝੂ ਸਫੁਟ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ:-

੧. ਜੈਸੇ ਫਲ ਤੇ ਬਿਰਖ, ਬਿਰਖ ਤੇ ਹੋਤ ਫਲ,
ਅਦਭੁਤ ਗਤਿ ਕਛੁ ਕਹਿਤ ਨ ਆਵੈ ਜੀ॥
੨. ਜੈਸੇ ਬਾਸ ਬਾਵਨ ਮੈਂ ਬਾਵਨ ਹੈ ਬਾਸ ਬਿਖੈ
ਬਿਸਮ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕੋਊ ਮਰਮ ਨ ਪਾਵੈ ਜੀ॥
੩. ਕਾਸੂ ਮੈਂ ਅਗਨਿ ਅਰ ਅਗਨਿ ਮੈਂ ਕਾਸੂ ਜੈਸੇ
ਅਤਿ ਅਸਚਰਯਮਾਜ ਕੈਤਕ ਕਹਾਵੈ ਜੀ॥
੪. ਸਤਿਗੁਰ ਮਹਿ ਸਬਦ ਸਬਦ ਮਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਹੈ
ਨਿਗੁਨ ਸਗੁਨ ਗਜਾਨ ਧਯਾਨ ਸਮਝਾਵੈ ਜੀ॥੬੦੮॥

ਸ੍ਰ੍ਵਕੀਯਾ ਨਾਯਕਾ, ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ, ਜਗਯਾਸੂ, ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਅਨਿੰਨ ਸਿਖ, ਏਹ ਸਾਰੇ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਚੰਗੇ ਵਿਤ੍ਰੇਕ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪਕ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਭਾਈ ਜੀ ਭਗਤੀਭਾਵ ਦੀ ਪੂਰਣਤਾ ਯਾ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਕਮਾਲ ਦੇ ਇਕ ਕਟਾਖਜ ਨੂੰ ਬੜੇ ਅਛੂਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਪੂਰਨ ਰਸੀਏ ਗੁਰਮੁਖ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਰਮ ਪਦ ਦੀ ਨਾਂ ਕੇਵਲ ਸੂਹ ਸੀ ਸਗੋਂ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੀ, ਨਮੂਨੇ ਲਈ ਪੜ੍ਹੇ ਆਪਦਾ ਰਚਿਆ ਛੰਦ ਅੰਕ ਈਪਪਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਮ -ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ- ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰਸਿਕ ਹੋਕੇ ਤੁੱਠ ਪੈਣ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਕੂਤ ਇਸ ਇਕੋ ਮਿਹਰ ਕਟਾਖਜ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਤੁੱਲਤਾ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਅਪਣੀ ਪ੍ਰੀਤ ਤਾਂ ਅਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਸਿਕ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਜਦ ਅਮਿਤਤਾਈ ਦਾ ਜਲਵਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸਦਰਸਤਾ ਦੇ ਮੰਡਲ ਜਾਵੜੀ। ਉਹ ਸੂਖਮ 'ਪ੍ਰੇਮ ਘਟਨਾ' ਪ੍ਰਬੰਨ ਕਵੀ ਤੇ ਰਸੀਏ ਭਗਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਚਰਜ ਸੂਖਮਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ, ਮਾਨੋ 'ਰਹਸਯ ਮਾਰਗ' ਦਾ ਇਕ ਭੇਤ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਉਸਦਾ ਇਕ ਚਿੜ੍ਹ ਖਿਚ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਸ ਉਪਰਲੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਰਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਜਗਯਾਸੂ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਬੜੀ ਉਚੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਪ੍ਰੀਤਮ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਕੇ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪੁੱਗਾ ਗਿਆ ਸਮਝੀਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰੰਗ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਅਕਾਂਖਜਾ ਵਿਚ ਦਰਸਾਯਾ ਹੈ-

‘ਫੇਰਿ ਕਿ ਅਗੈ ਰਖੀਐ ਜਿਤੁ ਦਿਸੈ ਦਰਬਾਰੁ ॥
ਮੁਹੌ ਕਿ ਬੋਲਣੁ ਬੋਲੀਐ ਜਿਤੁ ਸੁਣਿ ਧਰੇ ਪਿਆਰੁ ॥’

(ਜਪਜੀ 8)

ਇਸ ਅਕਾਂਖਿਆ ਦੇ ਪੂਰਨ ਹੋਣ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੈ ਛੰਦਾਂ ੯੫੦, ੯੫੧ ਤੇ ੯੫੨ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਕੀਮਤ ਦਿਖਾਲਦੇ ਹਨ- ਪ੍ਰੀਤਮ ਵਲੋਂ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮੀ ਵਲ ਤਕਿਆ ਜਾਣਾ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣਾ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦਾ ਰਸਿਕ ਹੋਕੇ ਉਸਦੇ ਪਾਸ ਆ ਜਾਣਾ ਆਪ ਨੇ ਕਿਸ ਖੂਬੀ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਇਸਦੀ ਕੀਮਤ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਇਸਨੂੰ ਅੰਤ ‘ਅਮੁੱਲ’ ਵਿਚ ਜਾ ਪੁਚਾਯਾ ਹੈ।

ਅਗਲੇ ਛੰਦਾਂ ੯੫੩, ੯੫੪ ਵਿਚ ਇਕ ਜੀਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ, ਬਰਰ ਬਰਰ ਕੰਬਦੀ, ਹੁਲਸਦੀ, ਹੁਲਾਸਦੀ ਤਸਵੀਰ, ‘ਸੰਜੋਗ ਰਸ ਟੁਰੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਅਭਿਲਾਖਾ’ ਵਾਲੀ ਕਿਸ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਲਾਡ ਬੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੀ ਲਾਡਮਈ ਹਨੋਰੇ ਨੂੰ ਬੀ ਥਾਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਬੀ ਇਹ ਗਲ ਸੂਖਮ ਤੌਰ ਤੇ ਆਈ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬੀ ਉਸੇ ਸੂਖਮਤਾ ਵਿਚ ਲਾਡਮਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਹਨੋਰਾ ਜੋ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ। ਅੰਕ ੯੨੨ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ‘ਜੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਆਪ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਮੱਲਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਾਓ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪੇ ਉਨਮਨ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।’ ਇਸ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਮੇਰੇ ਮਨ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਵੱਸ ਜਾਓ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਹੈ:-

‘ਵਸੁ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰਿਆ ਵਸੁ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿਦਾ
ਹਰਿ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮਨਿ ਵਸੁ ਜੀਉ ॥

(ਗਊ: ਮਾਝ: ਮ: ੪-੨)

ਅਭਜਾਸ ਸਬੰਧੀ ਵਾਕਫੀ ਬੀ ਆਪਦੀ ਬੜੀ ਗਹਿਰੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਆਪਦਾ ਰਚਿਆ ਛੰਦ ਪਣਪ ਇਕ ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਨੀਤੀ ਵਾਕ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਾ, ਦਾਤਾ, ਅਗਨੀ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾ ‘ਅਤਿ ਨੇੜੇ’ ਨਾ ‘ਅਤਿ ਦੂਰ’ ਰਹੋ ‘ਮਧਯ ਭਾਵ’ ਤੇ ਸੇਵਨ ਕਰੋ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਅਭਜਾਸ ਮਾਰਗ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ ਨਾਮ ਨੂੰ ‘ਮਧਯ ਭਾਵ ਦਾ ਸੇਵਨ’ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਿਰਗੁਣ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਹੋਰ ਅਭਜਾਸਾਂ ਯਾ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਖਤਰਨਾਕ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਰਹਸ਼ਯ ਮਾਰਗ ਦਾ ਅਭਜਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕ ਬੜਾ ਕੀਮਤੀ ਨੁਕਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿਤੇ ਹਨ ਉਹ ਬੀ ਸੁਹਣੇ ਢੁਕਾਏ ਹਨ।

ਖੇਤ ਤੇ ਗਿਆਨ ਨੇ ਬੁੱਧੀ ਤੀਖਣ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਏਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆਂ ਤੇ ਪੂਰਨਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਅੰਕ ਪੱਚ ਵਿਚ ਆਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਭਜਾਸ ਨੇ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਸਾਣ ਚਾੜ੍ਹਕੇ ਨਿਰਾ ਚਤੁਰ ਨਹੀਂ ਬਨਾਉਣਾ ਸਗੋਂ ‘ਲਿਵਲੀਨਤਾ’ ਦੇਣੀ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਪਦ ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗਯਾਨ ਪਾਕੇ ਅਮਲੀ ਪਰਖ ਗਯਾਨ ਦੀ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ? ਇਸ ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਕਬਿੱਤ ਪੜ੍ਹਾ ਅੰਕ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗਿਆਨ ਤਲਵਾਰ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਮਿਆਨ ਕਿਹੜੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ-ਸੰਤੇਖ। ਤਿਵੇਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅੰਕ ਪੜ੍ਹਾ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਯਾਨਵਾਨ ਸਚਮੁਚ ਗਯਾਨਵਾਨ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਪਰਖ ਹੋਵੇ? ਤਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ

ਕਿ 'ਸਹਨਸੀਲਤਾ' ਤੋਂ। ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਬੀ ਬੜੇ ਉਤਮ ਵਰਤੇ ਹਨ।

'ਪ੍ਰੇਮ' ਸਾਰੇ ਪਰਮਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਉਚਾ ਮਾਰਗ ਹੈ ਸਾਈਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ, ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਪਰ ਅੰਕ ੯੪੬ ਵਿਚ ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਸੂਰਗ, ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਸੇਸ਼ਟ ਦਰਸਾਂਧਾ ਹੈ।

ਆਪ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿਖ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸੇ। ਤੀਸਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਸਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚੌਥੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੱਕ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਪਹਮ ਸਨਮਾਨ ਯੋਗ ਗੁਰਮੁਖ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਤਨੇ ਉਚੇ ਸੁੱਚੇ ਸੁਹਣੇ ਤੇ ਸਤਕਾਰਿਤ ਹੋਕੇ ਜਿਸ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਸੇ, ਉਸਦੇ ਅਦਭੁਤ ਨਮੂਨੇ ਅੰਕ ੯੧੧, ੯੦੦, ੯੩੮ ਤੋਂ ੯੪੧ ਤਕ ਦ੍ਰਵਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਦਿਖਾਏ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਮਹਿਸ਼ਾ ਆਪ ਨੇ ਅੰਕ ੯੨੨, ੯੨੩ ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਹੈ, ਉਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੇ ਇਖਲਾਕ ਵਿਚ 'ਸਿੱਖ' ਕਿੱਡੇ ਕੁ ਕੀਮਤੀ ਹੁੰਦੇ ਸੇ, ਤੇ ਪਰਸਪਰ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਿਤਨਾ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਲਾਭ ਆਪ ਨੇ ਅੰਕ ੫੯੦, ੫੯੧ ਤੇ ੫੯੨ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਲਾਭ ਏਹ ਆਪ ਨੇ ਅਨੇਕ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ।

ਆਮ ਨਿੰਰੀਖਣਾ (ਮੁਸ਼ਾਹਿਦੇ) ਤੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਬਾਬਤ ਆਪ ਦੇ ਖਿਆਲ ਬੀ ਅਨੁਠੇ ਤੇ ਉਤਮ ਉਤਮ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਨਮੂਨੇ ਲਈ ਦੇਖੋ ਅੰਕ ੯੧੦ ਵਿਚ ਮਾਨੁਖ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਮਾਨਤਾ ਦਾ ਹਾਲ ਤੇ ਕਾਰਣ ਦੱਸਿਆ

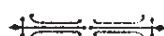
ਹੈ। ਅੰਕ ੬੫੭ ਵਿਚ ਗਾਫਲ ਨੂੰ ਸੁਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਾਉਂਦਿਆਂ ਆਪ ਨੇ ਕੈਸਾ ਰੂਪ ਬੱਧਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਬੀਤਦੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮਾਨੋ ਆਹਟ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ੫੭੮ ਅੰਕ ਵਿਚ ਆਮ ਅਵਿਲੋਕਨ ਅਰਥਾਤ ਨਿਰੀਖਣਾ ਦੇ ਅਨੂਠੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਪੜ੍ਹਨ ਯੋਗ ਹਨ।

ਆਪ ਅਪਨੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਗਯਾਨ, ਭਗਤੀ, ਜੋਗ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਅਪਣੇ ਖਜਾਲ ਬੇਪਰਵਾਹ ਲੇਖਕ ਵਾਂਝੂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ, ਸਗੋਂ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਇਖਲਾਕ ਦੇ ਅਸਲੀ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅੰਕ ੬੩੭ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਜਮੀ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਰਤਾ ਕੁ ਬੀ ਪਾਪ ਨਾਲ ਨੇਹੁੰ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਦਿਜਾ (Psychology) ਦੇ ਅਸੂਲ ਬੀ ਆਪ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਨਸਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਆਪ ਨੇ ਅੰਕ ੫੭੭ ਤੇ ੫੯੧ ਵਿਚ ਡਾਢੀ ਸੁਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਖਾਈ ਹੈ।

ਨੀਤੀ ਦੇ ਕਟਾਖਜ ਬੀ ਕਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਨਮੂਨੇ ਮਾੜ੍ਹ ਛੰਦ ੬੩੦ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨੀਤੀ ਤੇ ਗੁਰਮਤ ਦੁਇ ਭਾਵ ਦਰਸਾਏ ਹਨ ਕਿ ਮੂੰਹੋਂ ਗਲ ਸੋਚਕੇ ਕੱਢਣੀ ਚਾਹੀਏ। ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਗਲ ਆਪਣੀ ਹੈ, ਨਿਕਲ ਗਈ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਜਤਨ ਨਾਲ ਅਪਣੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ, ਸੋ ਜਦੋਂ ਬੋਲੋ ਸੋਚਕੇ ਬੋਲੋ, ਤੇ ਗੁਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੀ ਕਰੋ। ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਮਤ ਬੀ ਸਿਖਾਈ ਹੈ, ਕਿ ਜਦ ਬੋਲੋ ਗੁਰਮਤ ਅਨਕੂਲ ਬਾਤ ਬੋਲੋ।

ਆਪ ਦੀ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਇਕ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਵਾਣ ਗੁਰਸਿਖੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਵਕਤ ਤੋਂ ਆਪਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਬਾਣੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਆਪਦੀ ਬਾਣੀ ਬਹੁਤ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵਰਦਾਨ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤਕ ਆਪ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।

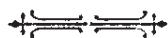

3. ਜੀਵਨ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ

੧. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਮਾਂ

(੧੫੯੬ ਬਿ. ਤੋਂ ੧੬੦੬ ਬਿ.)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ (੧੫੯੬ ਬਿ:) ਮਗਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਣੀ ਹਥੀਂ ਟਿੱਕੇ ਤੇ ਅਪਣੇ ਤੁੱਲ ਕੀਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ^੧ ਗੁਰ ਗਾਦੀ ਨੂੰ ਸੋਭਾ ਦੇਂਦੇ ਖੜੂਰ ਵਿਚ ਜੋਤ ਜਗਾ ਰਹੇ ਤੇ ਸਿਸ਼ਟੀ ਤਾਰ ਰਹੇ ਸੇ ਕਿ ਬਾਸਰਕੇ ਪਿੰਡ^੨ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਬਿੱਧ ਪੁਰਖ ਜੋ ਕਈ ਬਰਸ ਹਰ ਸਾਲ ਰੀਗਾ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਸਤਿ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਹਜੂਰ ਆਏ, ਤਦੋਂ ਸੰਮਤ ੧੫੯੭ ਬਿ: ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਘਾਲ ਕਮਾਲ ਦੀ ਸੀ ਜੋ ਦਰ ਪਰਵਾਣ ਹੋਈ। ਧੁਰ ਦੇ ਲਿਖੇ ਗੁਪਤ ਲੇਖ ਆਪ ਦੀ 'ਘਾਲ' ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ 'ਮਿਹਰ' ਨਾਲ ਉਘੜ ਆਏ ਤੇ ਜਗਤ ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵੇਖ ਲਏ-ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਹੋਕੇ ਗੁਰ ਗਾਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜੇ ਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਜਗਾਮਗ ਜੋਤ ਜਗਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

੧. ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਗੁਰੂ ਅੰਗੁ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਫਲਿਆ॥

(ਵਾ:ਭਾ:ਗੁ:ਵਾ: ੨੪-੮)

੨. ਇਹ ਪਿੰਡ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਪੱਛਮ ਵਲ ਚਾਰ ਕੁ ਮੀਲ ਪਰ ਹੈ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੰਨ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਏਥੇ ਹੈ।

੨. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਮਾਂ।

(੧੬੦੯ ਬਿ: ਤੋਂ ੧੬੩੧ ਬਿ:)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਸਰਕੇ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਆਪ ਹਰ ਸਾਲ ਰੰਗਾ ਜਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਹਰ ਸਾਲ ਦੀ ਰੰਗਾ ਯਾਤ੍ਰਾ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਮਤਾਂ ਦੇ ਸਾਥੁ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲਿਆਂ ਨੇ ਬੀ ਮਨ ਦੀ ਵਾਂਛਤ ਵਸਤੂ, ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਬਨਾ ਦੇਂਦੀ, ਨਾ ਮੇਲੀ। ਦੈਵਨੇਤ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਭਾਗ ਦਿਹਾੜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਪਿੰਡੋਂ ਤੇ ਅਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਰਾਹ ਲੱਭ ਪਿਆ। ਆਪ ਦੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੀ ਨੋਂਹ 'ਬੀਬੀ ਅਮਰੈ', ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਰਮ ਪਾਵਨ ਸਪੁਤ੍ਰੀ ਸੀ, ਇਕ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਾਗਦੇ ਸੇ, ਇਸ ਅਵਾਜ਼ ਨੇ ਮਨ ਬਿੱਚ ਲਿਆ ਤੇ ਕੰਨ ਦੀ ਸੁਰਤ ਉਸ ਨਾਦ ਵਿਚ ਗੱਡ ਗਈ। ਅਖੀਰਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਜਦ ਆਖਰੀ ਤੁਕ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਪੜ੍ਹੀ-

“ਭਇਆ ਮਨੂਰੁ ਕੰਚਨੁ ਫਿਰਿ ਹੋਵੈ ਜੇ ਗੁਰ ਮਿਲੈ ਤਿਨੇਹਾ॥

ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਓਹੁ ਦੇਵੈ ਤਉ ਨਾਨਕ ਤ੍ਰਿਸਟਸਿ ਦੇਹਾ॥”

(ਮਾਰੂ: ਮ:੧/੮੯੦)

ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਭਿਲਾਖ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਉਠੀ, ਵਿਚ ਉਤਕੰਠਾ ਦੇ ਘੁੰਮਣਘੇਰ ਘੁੰਮ ਪਏ-ਹਾਇ, ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿਵੋਂ ਮਿਲੇ ਤਿਨੇਹਾ ਗੁਰੂ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇਕੇ ਠਾਰ ਦੇਵੇ? ਅਵਸਥਾ ਬਿੱਧ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੇ ਛੇਤੀ ਥੋੜੀ ਛੇਤੀ? ਇਸ ਉਤਕੰਠਾ ਵਿਚੋਂ ਚੱਕਰ ਖਾ ਖਾਕੇ ਇਕ ਖਜਾਲ ਫੇਨ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਤਿਰ ਆਇਆ-ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਉਹੋ ਨਾ ਹੋਵੇ 'ਤਿਨੇਹਾ ਗੁਰੂ' ਕਿਤੇ, ਹੈਂ, ਕੀਕੂੰ ਜਾਣਾਂ? ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪੁੱਛਾਂ? ਸੋ ਬਿਰਧ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਜਾ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ। ਸੁਭਾਗ ਬੀਬੀ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਛ ਦਸਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਸੁਣਿਆ, ਜੋ ਸੁਣਿਆ ਅੰਦਰ ਧਸ ਗਿਆ। ਸੋਚ ਤੇ ਫਿਕਰ ਨੇ ਵਕਤ ਕੁਛ ਨਾ ਲਿਆ। ਜੋ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਸੁਣਦਿਆਂ ਜੋ ਫੁਰਿਆ ਉਸਨੇ ਅਮਲ ਦੀ

ਸੂਰਤ ਤਤਸਾਰ ਫੜ ਲਈ ਤੇ ਆਪ ਟੁਰ ਪਏ। ਹਾਂ, ਆਪ ਟੁਰੇ ਤੇ ਖੜੂਰ ਅੱਪੜੇ। ਅਪੜੇ, ਹਾਂ ਅੱਪੜੇ, ਐਉਂ ਅੱਪੜੇ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਚੁੰਬਕ ਕੋਲ ਅੱਪੜੇ ਫੌਲਾਦ, ਹਾਂ ਐਸੇ ਅੱਪੜੇ ਕਿ ਮਾਨੇ ਕਦੇ ਵਿਛੁੜੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੇ, ਤੇ ਹਾਂ ਹੁਣ ਬੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਿਛੁੜਨਗੇ। ਆਪ ਲਗਪਗ ੧੧ ਵਰ੍ਹੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹੇ, ਐਸੇ ਲੱਗੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਚੁੰਬਕ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਚੁੰਬਕ ਹੀ ਹੋ ਗਏ। ਕੱਚਾ ਲੋਹਾ ਚੁੰਬਕ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਲੱਗਾ ਰਹੇ ਚੁੰਬਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੇ ਹੋਕੇ ਚੁੰਬਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ; ਪਰ ਪੱਕਾ ਲੋਹਾ-ਫੌਲਾਦ, ਅਸਪਾਤ-ਚੁੰਬਕ ਨੂੰ ਲੱਗ ਲੱਗਕੇ ਆਪ ਹੀ ਪੱਕਾ ਚੁੰਬਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਫੇਰ ਚੁੰਬਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਕੇ ਬੀ ਚੁੰਬਕ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਹਾਂ, ੧੧ ਵਰ੍ਹੇ ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹੇਂ। ਆਪ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਅਵਿਲੰਬਤਾ ਦਾ ਅਸਰ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਪਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਹ ਸਿਖ ਬਣੇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਸਾਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਗਿਆ ਦਿਤੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਭੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਲੈ ਆਓ ਤੇ ਓਥੇ ਵਸੋ। ਸੋ ਆਪ ਦਾ ਨਿਜ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਭਰਾ ਭਤੀਜੇ ਅਪਣੇ ਪਿੰਡ ਬਾਸਰਕੇ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆ ਵਸੇ ਸੇ। ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਇਤਨਾਕੁ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਸਰਕੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਤੇਜ਼ੇ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਸੁਹਿਰਦ ਪੁਰਖ ਵੱਸਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਅਪਣਾ ਬਿ੍ਧੂ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਭਜਨ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਪੁੜ੍ਹ ਸਨੋ। ਵਡੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ‘ਸ੍ਰੀ ਅਮਰ ਦਾਸ’ ਸੀ ਜੋ

੧. ਯਥਾ:-ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਕਾਦਸ਼ ਸੰਮਤ ਮਾਹੀ। ਸੇਵਾ ਕਰੀ ਰਿਝਾਏ ਤਾਂਹੀ।

(ਸੂ.ਪ.ਗ.੧ ਅੰ:੧੯ ਅੰਕ ੪੨)

੨. ਦੇਖੋ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਦਾਸ ਵਾਲਾ, ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਰਤਕ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ।

‘ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ’ ਜੀ ਹੋਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਣੇ। ਬਾਕੀ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਦਾ ਨਾਮ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਦਾਤਾਰ ਚੰਦ ਛਪਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ਪੁਰਾਤਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਪਰ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ੧੯੦੦ ਤੋਂ ੧੯੧੦ ਬਿ: ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸੰਮਤ ਆਪਦਾ ਆਗਮਨ ਹੋਇਆ।

੧. ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਸੰਮਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਾਹ ਸੰਤਾਨ ਆਦਿ ਦੇ ਕੋਈ ਪਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਪਰ ਟੋਹਾਂ ਲਾਇਆਂ ਕੁਛ ਅਨੁਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨੀ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਜਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਸ੍ਰੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਹਨ ਯਥਾ- ‘ਦੇਖੀ ਸੁਸਾ ਪ੍ਰਣਾਮ ਸੁ ਕਰੋਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁ ਪਿਆ ਕਿ ਆਪ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸਨ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ੧੫੯੦-੯੧ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ੧੫੯੨ ਬਿ: ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੇ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪ ਨੂੰ ਬੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ। ਬੀਬੀ ਅਮਰੋਂ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਵਾਕਫੀ ਤੇ ਪਤੇ ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਰਿਸਤੇਦਾਰੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲੀ ਸਿਆਣ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ‘ਗੁਰਦਾਸ’ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਸੰਭਾਵਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਖੜੂਰ ਸਾਹਿਬ ਆਕੇ ਕਈ ਬਰਸ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਏ, ਇਸ ਅਰਮੇ ਵਿਚ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਖੜੂਰ ਸਾਹਿਬ ਮਿਲਣ ਆਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਘਟਨਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਤੇ ਇਹ ਸਿਖ ਸਜੇ। ਹੁਣ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਹੋਕੇ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ‘ਗੁਰਦਾਸ’ ਰਖਣਾ ਠੀਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਜੇ ਇਹ ਅਰਸਾ ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਲ ਦਾ ਮਿਥ ਲਈਏ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ੧੯੦੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦੇ ਲਗਪਗ ਜਾ ਟਿਕਦਾ ਹੈ। ਗੋਈਦਵਾਲ ਬੀ ੧੯੦੩ ਬਿ: ਵਿਚ ਬਸਿਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ (ਤ੍ਰਾ:ਖਾ:) ਤੇ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਬੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਮਿਲਣ (੧੯੦੪ ਬਿ:)

(ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ)

ਉਪਰ ਅਸੀਂ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਆਗਾਜਾ ਪਾਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਅਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਲੈ ਆਏ ਸੇ। ੧੬੦੯ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਸਚਖੰਡ ਪਿਆਨਾ ਕਰ ਗਏ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਗਾਜੇ। ਸੈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚ ਬੀਤਿਆ। ਆਪ ਦੇ ਬਚਪਨ, ਕੁਮਾਰ, ਕਿਸੌਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਪਰ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਆਪ ਦਾ ਇਹ ਜੀਵਨ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਬੀਤਿਆ, ਇਹ ਗਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੀ ਹੈ। ਆਪ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸੁਥਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫ਼ੀ ਤੇ ਛਾਰਸੀ ਦੀ ਜਾਣ-ਕਾਰੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ, ਸੈ ਇਹ ਖਜਾਲ ਕਰ ਲੈਣਾ ਸੱਚ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਆਪਦੀ ਪਾਲਨਾ ਪੇਸਨਾ ਤੇ ਵਿਦਯਾ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚ ਹੋਈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਤੇ ਆਲਮ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਬੀ ਸਨ। ਏਹ ਸਾਮਾਨ ਨਵੀਂ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਸੁਤੇਸਿਧ ਹੋ ਜਾਣੇ ਸਨ, ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਰ ਮਤ ਦੇ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਤੇ ਹਰ ਵਿਦਯਾ ਦੇ ਜਾਣਕਾਰ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਗੁਰ-ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸ਼ਾਹਰਾਹ ਦਾ ਪੱਤਣ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਹੀ ਸੜਕ ਗੋਂਦਵਾਲੋਂ ਹੋਕੇ (ਹੁਣ ਵਾਲੇ ਨੁਰੰਗਾਵਾਦ ਤੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦੇ ਉਪਰੋਂ) ਝਬਾਲ ਬਾਣੀ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਐਉਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਤੋਂ ਆਮ ਲੋਕੀ ਲੰਘਦੇ ਸਨ ਤੇ ਵਿਚ ਵਿਚ

→ (ਪਿਛਲੇ ਪੰਨੇ ਦੀ ਟੂਕ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਸ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸੈ ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਾਸਰਕੇ ਯਾ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਪੁਜਕੇ ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਨਾਉਂ 'ਗੁਰ+ਦਾਸ' = ਗੁਰੂ ਕਾ ਦਾਸ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਕੁਗੀਨੇ ਕਿਆਸ ਹੈ।

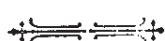
ਗੁਣੀ ਜਨ ਭੀ ਲੰਘਦੇ ਤੇ ਟਿਕਦੇ ਸਨ। ਸੋ ਇੱਥੇ ਇਹ ਹੋਣਹਾਰ ਬਿਰਵਾ ਛੁਟਦੀ ਮਸੂ ਭੇ ਦੀ ਉਮਰੇ ਗੁਰਮੁਖੀ, ਹਿੰਦੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਆਦਿ ਵਿਦਜਾ ਨਾਲ ਹਰਿਆਵਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ: ਉਪਨਿਖਦਾਂ, ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੀ ਚੋਖੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਛੁੱਲਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਨਾਲ ਹੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸਚੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਕੇ ਰੂਹਾਨੀ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਸਫਲ ਹੈ ਗਿਆ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸੀ ਵਿਦਜਾ ਨੂੰ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਖੋਚ ਨਾਲ ਜੀਉਰੀ ਜਾਣ ਦਾ ਸੌਕ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਰਹਸ਼ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨਤਾ ਤੇ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ। ਐਉ ਆਪਦਾ ਇਲਮੀ ਤੇ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਦਰਸਤ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਟੁਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਚਾਹੋ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਪਰ ਇਕ ਰਵਾਇਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਛੈਜ਼ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਏ ਸੇ ਤੇ ਚੰਬੇ, ਜੰਮ੍ਹ ਆਦਿ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਬੀ ਘੱਲੇ ਗਏ ਸੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਭਤੀਜੇ ਸਾਵਣ ਮਲ ਜੀ ਹਰੀ ਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਘੱਲੇ ਗਏ ਸੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਲੇਕ ਵਿਚ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰੇ (=ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਨਗਰੀ) ਦੀ ਨੀਂਹ ਧਰੀ। ਤਵਾਖਾ: ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਸੰਮਤ ੧੯੨੭ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਭਾਈ ਸਾਲੋ, ਰੂਪ ਰਾਮ, ਗੁਰੀਆ, ਗੁਰਦਾਸ, ਉਦਮ ਆਦਿਕ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ੫੨ ਜਾਤ ਦੇ ਲੇਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਹਲਾਂ ਦੇ ਗਿਰਦੇ ਗਿਰਦੇ ਵਸਾ ਦਿਤੇ। ਸੋ ਜੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਮਤਲਬ ੧੯੨੭ ਤੋਂ ੧੯੩੧ ਬਿ: ਦੇ ਵਿਚਲੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਚੋਣਵੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੇ।

ਜੋ ਕੁਛ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਆਤਮਦਾਨ ਦੀ ਦੇਗ ਨੂੰ ਵਰਤਦਾ ਅੱਖੀਂ ਛਿੱਠਾ ਉਸਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਾਣਿਆ, ਉਸਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਅਸਾਂ ਤਕ ਅੱਪੜਨੇ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਭੀ ਕੀਤਾ। ਯਥਾ:-

੧. ਸਤਿਗੁਰ ਹੋਆ ਸਤਿਗੁਰਹੁ ਅਚਰਜੁ ਅਮਰ ਅਮਰਿ ਵਰਤਾਇਆ।
੨. ਸੋ ਟਿਕਾ ਸੋ ਬੈਹਣਾ ਸੋਈ ਸੱਚਾ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਇਆ।
੩. ਖੋਲ ਖਜਾਨਾ ਸਬਦੁ ਦਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ।
੪. ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਪਰਵਾਣੁ ਕਰਿ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਲੈ ਪੈਰੀਂ ਪਾਇਆ।
੫. ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਕੁ ਧਿਆਈਐ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਇਆ।
੬. ਕੁਲਾ ਧਰਮ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਭ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਹਾਇਆ।
੭. ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਥਾਟ ਬਣਾਯਾ॥੧੨॥*

(ਵਾਰ-੨੪-੧੨)

* ਵਾਰ ੨੪ ਦੀ ਪੋਂ: ੯, ੧੦, ੧੧, ੧੩ ਵਿਚ ਬੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਕੀਰਤੀ ਹੈ।

੩. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸਮਾਂ।

(੧੬੩੧ ਬਿ: ਤੋਂ ੧੬੩੮ ਬਿ:)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ੧੬੩੧ ਵਿਚ 'ਗੁਰੂ ਜਾਵੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਪਾਸਿ ਜੀਓ' ਦਾ ਖੇਲ ਵਰਤਾ ਗਏ। ਗਦੀ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਬਿਰਾਜੇ। ਆਪ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਵਾਸੀ ਸੇ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਪਰਮ ਪੁਨੀਤ ਦੇਵੀ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨਾਲ ਆਪ ਦਾ ਵਿਵਾਹ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਅਪਣੇ ਸਨਬੰਧ ਦਾ ਮਾਣ ਤਿਆਗਕੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਗੁਰੂ ਕੇ ਦੁਆਰੇ ਰਹਿਕੇ ਉਹ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਹ 'ਨਾਮ ਕਮਾਈ' ਸਿਰੇ ਚਾੜੀ ਕਿ ਤੀਸਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਗਦੀ ਆਪ ਨੂੰ ਦਿਤੀ, ਜਦੋਂ ੧੬੩੧ ਬਿ: ਸੰਮਤ ਸੀ। ਤਦੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਬਾਹਰ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਚਾਹੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਜੰਮ੍ਹ ਵਲ ਤੇ ਚਾਹੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰਥੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ। ਆਪ ਨੇ- ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ- ਦੇ ਅੰਤਮ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਸਦਾ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਸੌ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵੇਧੇ ਮਨ ਨੇ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਹਿਲੂਣੇ ਖਾਧੇ ਤੇ ਕਵੀ ਮਨ ਨੇ ਕੋਮਲਤਾ ਵਿਚ ਅਪਣੀ ਮਨ ਦ੍ਰਵਣਤਾ ਦੇ ਅੰਤੀਵੀ ਰੰਗ ਵੇਖੇ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨਵੀਂ ਗੁਰਜਯੋਤੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਟੁਰ ਪਏ ਤੇ ਆ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ*। ਜੋ ਕੁਝ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਆਕੇ ਸਹੀ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਪੜਿਆਂ ਹੀ ਸੁਆਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ-

੧. ਰਾਗ ਦੋਖ ਨਿਰਦੋਖੁ ਹੈ ਰਾਜੁ ਜੋਗ ਵਰਤੈ ਵਰਤਾਰਾ।
੨. ਮਨਸਾ ਵਾਚਾ ਕਰਮਣਾ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਪੈ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ।
੩. ਦਾਤਾ ਭੁਗਤਾ ਦੈਆ ਦਾਨਿ ਦੇਵ ਸਥਲੁ ਸਤਿਸੰਗੁ ਉਧਾਰਾ।

੧. ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਬੀ ਕੁਛ ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਜੀ ਕਿਤੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਹਨ, ਯਥਾ- 'ਅਯੋ ਗੁਰਦਾਸ ਸੁ ਪ੍ਰੇਮ ਬਿਸਾਲੂ'।

੪. ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੁ ਸਵਾਰਣਹਾਰਾ।
 ੫. ਗੁਰੂ ਅਮਰਹੁ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸੁ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਇ ਜੁਹਾਰਾ।
 ੬. ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਗੁਰਸਿਖੁ ਹੋਇ ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਨਿਝਰ ਧਾਰਾ।
 ੭. ਤਖਤੁ ਬਖਤੁ ਪਰਗਟੁ ਪਾਹਾਰਾ॥੧੪॥

(ਵਾਰ-੨੪)

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤਾਂ ਏਹ ਵਾਕ ਕਹੇ:- ‘ਮੇਕਉ ਸਿਖੀ ਦੇਹੁ ਮਹਾਨੀ’* (ਸੂ:ਪ੍ਰ:) ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਆਪ ਦਾ ਅਸਗਾਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖ ਕੇ ਇਉਂ ਵਾਕ ਕੀਤਾ:-

ਸਿਮਰਹੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਤਿਨਾਮੁ॥
 ਜਾਂਤੇ ਪਾਵਹੁ ਸੁਖ ਬਿਸਰਾਮੁ॥
 ਅਬ ਤੁਮ ਆਗੇ ਮਾਂਹਿ ਸਿਧਾਵਹੁ*। (ਗ:ਪ:ਸੂ:)

* ਬਹੁਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਇਸਤੋਂ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਹੁਣ ਤਕ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹੁਣ ਸਿਖ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤਤਕਾਲ ਹੀ ਆਗਾਰੇ ਵਲ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਦਰੁਸਤ ਭਾਵ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਜੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਸਿਖੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸੇ। ਹੁਣ ਆਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਵਿਚ ਉਹੋ ਜੋਤਿ ਦੇਖੀ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਯਾਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਂਝੂ ਸਿਖ ਮੰਨ ਲੈਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਿਮਰੈ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਖ ਸ੍ਰੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਅਸੀਰਵਾਦ ਸੀ। ਜੇ ਹੁਣ ਤਕ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣੇ ਦੀਖਜਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸੇ ਦਮ ‘ਸਿਖਜਾ-ਦਾਤਾ’ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਕੇ ਆਗੂ ਥਾਪਕੇ ਟੇਰ ਦੇਣਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੇ ਅਸੰਭਵ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਅਕਸਰ ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਪੱਕ ਗਏ ਪ੍ਰਤਿ ਹੀ ਅਗੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਪਦਵੀ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਟੋਰਿਆ ਜਾਣਾ ਦਲੀਲ ਹੈ ਇਸ ਗਲ ਦੀ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਖੀ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਗੁਣ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਨਤਾ ਮੰਨੀ ਪਰਮੰਨੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਤਦੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸੇ ਦਮ ਭਾਈ

(ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਹੇਠ)

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਿਖੀ ਦਾਨ ਮੰਗਿਆ ਤਾਂ ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਿਰ ਹੱਥ ਧਰਿਆ ਤੇ ਆਗਰੇ ਟੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ। ਆਗਿਆ ਪਾਕੇ ਆਪ ਟੁਰੇ, ਨਾਲ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਬੀ ਸਨ। ਸੋ ਮੰਜਲ ਦਰ ਮੰਜਲ ਮੁਕਾਮ ਕਰਦੇ, ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਟੁਰੀ ਗਈ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੀ ਜਿੱਥੇ ਠਹਿਰੇ ਸਵੇਰੇ ਵਾਰ ਲਾਉਣੀ, ਭੋਗ ਪਾਕੇ ਕਥਾ ਕਰਨੀ, ਸੰਝ ਨੂੰ ਸੋਦਰ ਦੀ ਚੌਕੀ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ ਦੀ ਚੌਕੀ ਹੋਣੀ। ਇਉਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ, ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਲੰਘ, ਹਰਿਦੁਆਰ, ਦਿੱਲੀ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਫੇਰ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਟੁਰੇ ਤੇ ਦਿਲੀ, ਮਥਰਾ ਆਦਿ ਥਾਈਂ ਮੁਕਾਮ ਕਰਦੇ ਆਗਰੇ ਅੱਪੜੇ। ਇਥੇ ਰਹਿਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੂਰਬੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਆਪ ਨਿਰੇ ਆਗਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਟਿਕੇ ਰਹੇ, ਸਗੋਂ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ ਹੁੰਦੇ ਦੱਖਣ ਵਲ ਬੁਰਹਾਨ ਪੁਰ ਤੀਕ, ਪੂਰਬ ਵਲ ਬਿਹਾਰ ਤਕ ਤੇ ਉਤਰ ਵਲ ਲਖਨਊ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਤਕ ਬੀ ਦੌਰੇ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਆਪ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗੀ, ਉਪਕਾਰ, ਆਤਮ ਤੱਤ ਦਰਸੀ ਹੋਣ ਦੀ ਮਹਿੰਮਾ ਇੰਨੀ ਫੈਲੀ ਕਿ ਬੜੇ ਬੜੇ ਸਾਧੂ ਤੇ ਛਕੀਰ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਣ ਲਗ ਪਏ। ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਅਕਬਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ

→ (ਪਿਛਲੇ ਪੰਨੇ ਦੀ ਟੂਕ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਜੀ ਨੂੰ ਆਗਰੇ ਤੋਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗਦੀ ਬਿਰਾਜਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਦ ਬੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਗੁਰ ਚਾਰਨ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਬਿਸਾਲਾ।
ਸੋ ਅਬ ਰਾਵਰ ਬਿਖੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ।
ਸੂਅਮੀ ਸਰਬ ਘਟਨ ਕੇ ਮਾਲਕ।
(ਗ:੨ ਅ:੨੬ ਅੰਕ: ੪੪-੪੫)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਦਾ ਇੰਨਾ ਕਾਖਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ੧੨ ਪਿੰਡ ਪਰਰਨੇ ਝਬਾਲ ਦੇ ਅਰਪਨ ਕੀਤੇ ਸੇ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੇ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਪ ਦਿੱਤੇ ਸੇ। ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਤਦੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ। ਅਕਬਰ ਆਪ ਇਸਲਾਮ ਦੀਆਂ ਤੰਗੀਆਂ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਸੀ ਤੇ ਇਕ 'ਸਰਬ ਪਿਆਰ' ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਦਾ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ 'ਦੀਨੇ ਇਲਾਹੀ' ਨਾਮੇ ਇਕ ਮਤ ਬੀ ਟੋਰਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਮਤ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਖੋਜੀ ਜੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ 'ਧਾਰਮਕ ਸਹਾਰੇ'^੧ ਦਾ ਸੁਲਹ ਕੁਲ ਅਸੂਲ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਅਕਬਰ ਦੇ ਵਜੀਰ ਅਬੁੱਲ ਫਜ਼ਲ ਨੇ ਇਹ ਖਜਾਲ ਗੁਰੂ ਘਰ ਤੋਂ ਹੀ ਲੈਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਖਜਾਲਾਂ ਤੋਂ ਅਕਬਰ ਨੇ ਬੀ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ। ਸੋ ਜੇ ਆਗਰੇ, ਜੋ ਅਕਬਰ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ, ਭਾਈ ਜੀ ਦਾ ਅਕਬਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਚਰਜ ਨਹੀਂ।

ਆਗਰੇ ਟਿਕਾਉ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੀ ਕਦੇ ਪੰਜਾਬ ਆਏ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਠੀਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ। ਸੰਮਤ ੧੯੯੯ ਦੇ ਭਾਵੰਦੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ। ਇਹ ਖਬਰ ਜਦ ਆਗਰੇ ਪਹੁੰਚੀ^੨ ਤਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੇ ਧਯਾਨ ਦੇ ਆਸਰੇ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਲੰਘ ਕੇ ਸਹਜ ਘਰ ਦੇ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ^੩ ਬਹੁਤ ਅਕੁਲਾਏ। ਚਾਹੋ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨਵਾਨ ਸਨ, ਪਰ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪੂਰਣਤਾ

੧. Religious Tolerance.

੨. ਯਥਾ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੇ- 'ਸੋ ਭੀ (ਅਰਥਾਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ) ਤਜਾਰ ਹੋਇ ਚਲਿ ਪਰਿਓ। ਸੁਨ ਪਰਲੋਕ ਪਿਆਨਾ ਕਰਿਓ।' (ਗ:੨ ਅੰਸੂ ੨੯ ਅੰਕ ੧੧)

੩. ਯਥਾ-ਵਰਤਮਾਨ ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ ਹੋਇ ਇਕੀਹ ਸਹਜਿ ਘਰ ਆਇਆ।

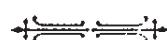
ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪੂਰਣਤਾ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਆਪ ਦੇ ਹਿ੍ਦੇ ਨੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਬਹੁੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਆਗਰੇ ਠਹਿਰਨ ਨੂੰ ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਬਿਨਾ ਆਗਜਾ ਟੁਰਨੋਂ ਝਿਜਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇ ਅੰਤ ਟੁਰਨੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ*। ਸੰਗਤ ਦੇ ਕੁਛ ਮੁਖੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੰਮ ਦੇਕੇ ਆਪ ਕੁਝ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਆਗਰੇ ਤੋਂ ਟੁਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਆਏ ਤੇ ਬਿਆਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਅੱਪੜੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੇੜੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਨਦੀ ਬੀ ਭਰਕੇ ਵਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਕ ਸਿਖ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠਾ ਪਾਠ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤੁਕ ਆਈ:-

“ਗੁਰ ਕਾ ਬਚਨੁ ਬਸੈ ਜੀਅ ਨਾਣੈ ॥

ਜਲਿ ਨਹੀਂ ਡੂਬੈ ਤਸਕਰੁ ਨਹੀਂ ਲੇਵੈ ਭਾਹਿ ਨ ਸਾਕੈ ਜਾਲੇ ॥”

(ਧਨਾ: ਮ:੫/੬੭੯)

ਤੁਕ ਸੁਣਕੇ ਆਪ ਨੇ ‘ਸੁਰਤ-ਹੁਲਾਰਾ’ ਖਾਧਾ ‘ਨਾਉ’ ਦੀ ਉਡੀਕ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਅਪਣੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ‘ਨਾਉ’ ਤੇ ਟੇਕ ਧਾਰਕੇ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਿਆ, ਫੇਰ ਨਦੀ ਵਿਚ ਠਿੱਲ੍ਹੁ ਪਏ, ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਗਤ ਬੀ ਠਿੱਲ੍ਹੁ ਪਈ, ਸੁਖਾਂ ਨਾਲ ਪਾਰ ਆ ਲਗੇ। ਜਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬਿ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵੜਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ਕੁਛ ਬੱਚੇ ਖੇਲ ਰਹੇ ਸੇ। ਖੇਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗਲ ਉਤੇ ਕੁਛ ਲੜਕਿਆਂ ਆਖਿਆ-ਗੁਰੂ ਭਾਵੇ ਤਾਂ ਐਉਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਉਮਰੇ ਇਸ ਸਾਦੇ ਵਾਕ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਲੁਕੇ ‘ਗੁਰੂ ਸਿਦਕ’ ਨੇ ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲੀ ਸਿਦਕ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਾਲਕਾਂ ਵਲ ਸਿਰ ਨਿਵਾਕੇ ਕਿਹਾ ‘ਧੰਨ ਹੋ ਗੁਰੂ ਪਰ ਸਿਦਕ ਵਾਲਿਓ’। ਭਾਈ ਜੀ ਹੁਣ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਜਾ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਫੇਰ ਅਪਣੇ ਘਰ ਬਿਸ੍ਤਾਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰੇ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿਤੇ।

* ‘ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਈ’ ਮੁਜ਼ਬ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਚਖੰਡ ਪਜਾਨੇ ਵੇਲੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਨ।

8. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਮਾਂ।

(੧੬੩੮ ਬਿ: ਤੋਂ ੧੬੬੩ ਬਿ:)

ਜਦ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰੇ ਪਹੁੰਚਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਏ, ਤਾਂ ਉਹੋ ਜੋਤ, ਉਹੋ ਰੰਗ, ਉਹੋ ਰੂਪ ਮਾਨੋ ਕਾਇਆ ਹੀ ਉਹ ਪਲਟੀ ਹੋਈ ਦਿੱਸ ਰਹੀ ਹੈ, ਆਪ ਧਾਕੇ ਚਰਨੀਂ ਢੱਠੇ ਤੇ ਦੁਹਰੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਬਿਹਬਲ ਹੋਕੇ ਚੰਬੜੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਪਰਸਪਰ ਮਿਲਾਪ ਹੋਕੇ ਜਦ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਕੇ ਪੁਛਿਆ ‘ਭਾਈ ਜੀਓ! ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅਗ੍ਰਨੀਵ ਸਿਖ ਜੀਓ! ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆਪ ਨੇ ਖਿਲਾੜੀ ਬਚਿਆਂ ਅਗੇ ਕਿਉਂ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ?’ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰਖ ਲੈਣ ਦੀ ਜਾਚ ਥੀ ਪੂਰੀ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿਦਕ-ਹੁਲਾਰਾ ਆਇਆ ਕਿ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਹੋਕੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਣਨਹਾਰ ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਹਨ। ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਹੁਲਾਰੇ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਭਾਈ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰੀ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ:-

1. ਅਲਖ ਨਿਰੰਜਨੁ ਆਖੀਐ ਅਕਲ ਅਜੋਨਿ ਅਕਾਲ ਅਪਾਰਾ।
2. ਰਵਿ ਸਸਿ ਜੋਤਿ ਉਦੋਤ ਲੰਘਿ ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਪਰਮੇਸਰੁ ਪਿਆਰਾ।
3. ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਤਰੀ ਜਗ ਜੀਵਨ ਜਗ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰਾ।
4. ਨਮਸਕਾਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਿ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸ਼ੁ ਉਪਾਰਾ।
5. ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਛਿਅ ਦਰਸ਼ਨਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਸਚੁ ਅਚਾਰਾ।
6. ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਨਿਸਤਾਰਾ।
7. ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਣੁ ਸਚੁ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ॥੧੮॥

(ਵਾਰ-੨੪)

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਬਚਿਆਂ ਵਿਚ ਮਿਦਕ ਤੇ ਭਾਣੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਮੇਰਾ ਸੀਸ ਝੁਕਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਪਰਸਨ ਕਰ ਸੁਖੀ ਹੋ ਭਾਈ ਜੀ ਇਕ ਅੱਧ ਦਿਨ ਟਿਕ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਜਾ ਪਾਕੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਥੋਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਸਾਧਕੇ ਕੁਛਾਂ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ ਆ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰਜਾ ਨਾਲ ਸਦਾ ਇਕ ਸੂਰ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਭਾਣੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸੇ। ਵੱਡੇ ਭਿਗਾਊ ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਨੇ ਧਨ ਧਾਮ ਬਜ਼ਾਰ ਸਭ ਸੈ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਮੇਵੜੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਸੇ ਕਿ ਗੱਦੀ ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਿਲੀ ਹੈ ਤੇ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਉਸਦੇ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੇਰਕ ਪ੍ਰੇਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਡੇਰੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕੁਛ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੇ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਾਂ ਕੋਈ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਨਾ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਸੇਵਕ ਪਾਸ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਕਰਦੇ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਉਪਾਲੇ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੇ। ਪਰ ਪ੍ਰਿਥੀਆ ਜੋ ਛਾਪਾਮਾਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਨਾਲ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਐਸੀ ਤੰਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਜੇ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਕਣਕ ਦਾ ਲੰਗਰ ਪਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਬਾਜੇ ਵੇਲੇ ਮਿੱਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਹੀ ਮਸਾਂ ਪਕਦੇ ਸੇ। ਅਜ ਫੇਰ ਡਾਢੀ ਤੰਰੀ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮਿੱਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਤਜਾਰ ਕਰਵਾਏ ਸੇ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਬੀ ਇਹੋ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਮਿਲੇ। ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੰਗਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹਾਲ ਪੁਛ ਲਵੇ। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਜਾ ਅਪਣੀ ਭੈਣ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਭੈਣ ਜੀ ਤੋਂ ਸਮਝ ਕੇ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਦੇਖਕੇ ਆਪ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੁਕਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤ ਧੰਨ ਜੋਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਹਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਇਹ ਕਮਾਲ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੇ ਸੋਕ ਆਇਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੀਹ

ਤੇ ਗੁਰੂ ਖੇਚਲ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਸਹਾਰਨਾ ਕੀਹ। ਉਧਰ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਧੋਹ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖ ਸਕਣਾ ਬੀ ਸਿਖ ਦਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਜਗਤ ਤੋਂ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਹੋ ਜਾਏ ਇਹ ਬੀ 'ਜਗਤ ਅਨਜਾਇ' ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਤਮ ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪ ਨੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸਿੱਖ ਬੁਲਵਾਏ। ਇਸ ਸਰਕਰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਆਗਜਾ ਦੇ ਪਾਲਨ ਵਿਚ ਜਗਤ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ। ਸੋ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੱਚ ਦਾ ਪੱਲੂ ਫੇਰਾਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਆਉਣ ਲਗ ਪਈ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੀ ਆਪ ਬੀ ਬਾਹਰ ਦੌਰੇ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾ ਦਿਤਾ। ਇਸਦਾ ਫਲ ਬਹੁਤ ਉਤਮ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਉੱਦਮ ਨਾ ਨਿਰੀ ਸਿਆਣਪ ਦਾ ਉੱਦਮ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਨਿਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹੋਸਲੇ ਤੇ ਕਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਇਕ ਭਾਰੀ ਉਪਕਾਰ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਦੀ ਉੱਚ ਸੇਵਾ ਸੀ, ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਅਭੈ ਹੋਕੇ ਕੀਤੀ। ਸੱਚੇ 'ਗੁਰੂ ਸੂਰਜ' ਨੂੰ ਝੂਠ ਦੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਉਹਲੇ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ, ਇਹ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੱਚ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਤੇ ਉਸ ਪਯਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹੇ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਮ।

ਸੋ ਭਾਈ ਜੀ ਦਾ ਉੱਦਮ ਸਫਲ ਹੋਇਆ, ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰ ਗਦੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਹਨ। ਇਉਂ ਅਰਸੀ ਸੱਚ ਦੇ ਚਾਨਣ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਟਿਮਟਿਮੀ ਦੀਪ-ਲਾਟ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮੱਧਮ ਪੈ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਉਸਨੂੰ ਸਦਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੈਖ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਦੀ ਦੈਖ ਮੇਟਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਕੀ ਆਗਜਾ ਵਿਚ ਭਾਈਂ

ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਦੀ ਆਮਦਨ ਤੇ ਬਜ਼ਾਰ ਦੀ ਜਗਾਤ ਦੀ ਆਮਦਨ ਪ੍ਰਿਖੀਏ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਤੇ ਚੌਕ ਪਾਸੀਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬਜ਼ਾਰ ਮਹਾਂ ਦੇਵ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਸੁਖ ਪੁਰਬਕ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਕਰਨੂੰ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਗਦੀ ਨਸ਼ੀਨੀ (੧੬੩੮ ਬਿ:) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਲਗਪਗ ੨੦ ਬਰਸ ਦੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਸਿਵਾ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਤਜ਼ਕਰਿਆਂ ਦੇ ਜੋ ਅਸੀਂ ਹੇਠਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਇਹ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਆਗਾਜਾ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਲਿਖਾ ਪੜ੍ਹੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸਾਰਾ ਆਪਦੇ ਸਪੁਰਦ ਸੀ ਤੇ ਬਾਹਰ ਦੌਰੇ ਬੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਆਪਦਾ ਸਿੰਧ ਜਾਣਾ ਬੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਦੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਜਾਣ ਦੀ ਤੇ ਕਾਬਲ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਸੁਧਕਾਂ ਬੀ ਰਵਾਯਤਨ ਕੰਨੀਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨੂੰ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹੋਰ ਸਮਾਚਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ-

ਹੁਣ ਜਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਵਲ ਲਗੇ ਤੇ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੈਲਿਆਂ ਤੇ ਮੰਡੀ ਦੇ ਰਜੇ ਤਕ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਏ ਤਾਂ ਆਈ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ

੧. ਤਬ ਗੁਰਦਾਸ ਆਦਿ ਹੈਂ ਜੇਈ। 'ਕਛੁ ਇਨ ਦਿਹੁ' ਸਮਝਾਵਹਿ ਤੇਈ।

ਦਇ ਦਿਸ ਮਹਿੰ ਫਿਰ ਕਰ ਬਹੁ ਬਾਰ। ਚਾਹਤ ਭਏ ਮਿਟਾਵਨ ਰਾਰ। ੨੯।

ਕੁਛਕੁ ਦੁਕਾਨਨ ਕੇ ਤਹਿੰ ਭਾਰਾ। ਅਰੁ ਜਗਾਤ ਜੋ ਆਇ ਬਜਾਰ।

ਸੋ ਸਭ ਪ੍ਰਿਖੀਏ ਕੇ ਤਬ ਦੀਨ। ਚੌਕ ਪਾਸੀਆਂ ਕੋ ਜਹਿੰ ਚੀਨ। ੩੦।

ਮਹਾਂ ਦੇਵ ਕੋ ਸੋ ਬਲ ਦਯੋ। ਧਨ ਜਗਾਤ ਕੋ ਤਿਸ ਨੇ ਲਯੋ।

ਇਮ ਦੋਨੋਂ ਕੇ ਹਿਤ ਗੁਜ਼ਰਾਨ। ਲੇਕਰਿ ਕਰਹਿੰ ਨਿਬਾਹਨ ਖਾਨ। ੩੧।

(ਗ.ਪ੍ਰ.ਸੂ.ਰਾ. ੨ ਅੰਸੂ ੨੯)

੨. ਘੋੜਿਆਂ ਲਈ ਕਾਬਲ ਜਾਣਾ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਫੇਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬਜਾ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਜਾਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੀ ਤਜਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸੁਰੂ ਕਰਨੇ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ ਟਿਕਾਣਾ ਟੋਲਣੇ ਤੇ ਲਾਏਗਾ। ਟਿਕਾਣਾ ਲੱਭਣ, ਤਾਲ ਪੁੱਟਣ ਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਜਣ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬੜੇ ਲੰਮੇ ਹਨ ਪਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਇਸ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਲਗੇ ਰਹੇ। ਯਥਾ- ਭਾਉ ਭਰਾਤ ਕੇ ਭੈਨ ਹੁਲਾਸ। ਕਿਹੜੇ ਕਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ। (ਗ.ਪ੍ਰ.ਸੂ.)। ਪਹਿਲਾਂ ਸਰੋਵਰ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ। 'ਤਵਾ:ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ' ਮੁਤਾਬਕ ਤਾਲ ਦੇ ਵਿਚ ੧੯੪੦ ਬਿ: ਵਿਖੇ ਹਰੀ ਮੰਦਰ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਅਰੰਭ ਹੋਈ। ਬਾਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਮੁਜਬ ਇਹ ਕਾਰਜ ੧੯੪੫ ਵਿਚ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਭ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦਿਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਤਰਨ ਦੇ ਪਸੰਗ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਛ ਵਰਹੇ ਬੀਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਡਾਲੀ ਪਿੰਡ, ਜੋ ਪੱਛੋਂ ਰੁਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ, ਜਾ ਰਹੇ। ਏਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਬੀੜ ਤੋਂ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰੇ ਤੋਂ ਦੋਵੇਂ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਆਏ ਤੇ ਕੁਛ ਦਿਨ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਬੀੜ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰੇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੈ ਸਾਲ ਵਡਾਲੀ ਰਹੇ*। ਪਿੰਡ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਜੀ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰੇ ਦਾ ਕੰਮ ਬੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ੧੯੪੫ ਦੇ ਲਗਪਗ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੇਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਗਏ। ਹੁਣ ਕਈ ਵਾਕਿਆਤ ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਜੀ ਵਲੋਂ ਅਤਿ ਘਿਣਤ ਸਲੂਕਾਂ ਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਜਾਹਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਛੱਡਣ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਹ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਲਾਗੇ

* ਵਡਾਲੀ ਪਿੰਡ ਛਿਹਰਟੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੋਂ ਮੀਲ ਤੋਂ ਘਟ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਹੈ।

ਹੇਹਰ* ਪਿੰਡ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਪਿੰਡ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਹੀ ਖਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਾ ਰਹੇ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਹੇਹਰੀਂ ਘੱਲਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਕੇ ਵਾਪਸ ਲੈ ਆਉਣ ਤੇ ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਹ ਘੱਲਿਆ ਕਿ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਆਮਦਾਨ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਹੈ ਹੀ, ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਆਮਦਾਨ ਖਰਚ ਲੰਗਰ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੰਮ ਆਪ ਸਾਂਭ ਲਵੇ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਹੇਹਰੀਂ ਗਏ, ਜਾਕੇ ਬਹੁਤ ਪਜਾਰ ਨਾਲ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਅਰਥ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂ ਖੁਹਲ ਖੁਹਲਕੇ ਤੇ ਦੱਸ ਦੱਸਕੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਪ੍ਰਿਖੀਏ ਜੀ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ ਵਧੀਕ ਕਰੜੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਅਤਿ ਬੇਅਦਬੀ ਤੇ ਡਰਾਵਿਆਂ ਦੇ ਵਾਕ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਜੀ ਓੜਕ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਮੁੜ ਆਏ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਪ੍ਰਿਖੀਏ ਪਰਥਾਇ ਇਕ ਵਾਰ ਉਚਾਰੀ (ਵਾਰ ੩੬) ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਦ 'ਮੀਣਾਂ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜੋ ਪਦ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਿਖੀਏ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਦੀ ਅਖੀਰਲੀ ਪਉੜੀ ਅਤਿ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੀ ਹੈ। ਆਖਰ ਪ੍ਰਿਖੀਆ ਹੁਣ ਸੁਲਹੀ ਖਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਿਆ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੱਦੀ ਦਾ ਹੱਕ ਉਸਦਾ ਨਾ ਸਮਝਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕੀਤੀ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸਨੂੰ ਹੁਣ ਕੋਠਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਿਖੀਆ ਪਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਉਥੇ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਉਂ ਅਸੀਂ ਸੰਮਤ ੧੯੫੮-੫੯ ਦੇ ਲਗਪਗ ਅੱਪੜ ਪਏ ਹਾਂ।

ਇਸਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਦੈਵੀ ਬਾਲਕ ਸ੍ਰੀ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਤਾਪ ਦਾ ਖੇਦ ਹੋਇਆ। ਪਹਿਲੋਂ ਇਕ ਵੇਰ ਸੀਤਲਾ ਦਾ ਖੇਦ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਤਾਪ ਤੋਂ ਵਲ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੀੜੋਂ ਸਦਵਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਸ੍ਰੀ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਈ ਬਿਠਾਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਾਸੀ

* ਜ਼ਿਲਾ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਕੋਟ ਲਖਪਤ ਤੋਂ ਸੱਤ ਅੱਠ ਮੀਲ ਤੇ ਹੈ।

ਤੋਂ ਇਕ ਪੰਡਿਤ ਆਯਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਕੇ ਦੁਆਰੇ ਕਥਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੇਖੀ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਨਾਉਣ ਲਈ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੇਖੀ ਕਾਸ਼ੀ ਮੇਰੇ ਘਰ ਹੈ। ਇਸ ਪਰ ਰਾਹ ਦਾ ਖਰਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਿਤਾ ਤੇ ਪੰਡਤ ਨੇ ਮਹੂਰਤ ਸੋਧਿਆ ਤੇ ਅਪਣੇ ਪੁੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਕਾਸ਼ੀ ਟੋਰਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਪੁੜ੍ਹੇ ਦੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਸਾਰ ਖੇਤਾ ਹੀਂਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਅਪਸ਼ਗਨ ਸਮਝ ਕੇ ਮੁੜ ਆਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਤ ਨੂੰ, ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਅਨਿੰਨ ਭਗਤ ਮੰਨਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿ 'ਕਹਿਣੀ ਦੀ ਅਨਿੰਨਤਾਈ' 'ਕਰਨੀ ਦੀ ਅਨਿੰਨਤਾਈ' ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦੀ, ਭਾਈ ਪੈੜੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਜਾਹ ਤੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਦੀ ਪੇਖੀ, ਜੋ ਉਥੇ ਦੱਸੀਦੀ ਹੈ, ਲੈ ਆਓ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਸਿਖ ਨੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਚੜ੍ਹਾਏ ਸਨ, ਏਹ ਪੈਸੇ ਚੁਕ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਪੈੜੇ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦੇ ਖਰਚ ਵਾਸਤੇ ਦਿਤੇ। ਪੈੜਾ ਮਥਾ ਟੇਕਕੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਟੁਰ ਗਿਆ, ਨਾ ਉਸਨੇ ਮਹੂਰਤ ਕਢਾਯਾ, ਨਾ ਸ਼ਗਨ ਅਪਸ਼ਗਨ ਵੀਚਾਰਿਆ, ਨਾ ਹੀ ਸੋਚ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪੰਜ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਕਿਵੇਂ ਪੁੱਜਸਾਂ, ਇਕ ਗੁਰੂ ਤੇ ਟੇਕ ਧਾਰਕੇ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਟੁਰ ਗਿਆ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਹੇ ਪੰਡਿਤ! ਅਨਿੰਨ ਸਿਖੀ ਇਹ ਹੈ। ਫਿਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਜੋ ਐਉਂ ਲਿਖੀ ਹੈ-

ਪ੍ਰਭੁ ਗੁਰਦਾਸ ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਿ ਗਾਇ-
ਯਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕੇ ਕਬਿਤ ਬਨਾਇ॥

ਤਦ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਏਹ ਕਬਿਤ ਬਣਾਕੇ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਤੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸੁਣਾਏ।

ਬੈਸਨੋ ਅਨਿੰਨ ਬ੍ਰਹਮੰਨ ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਸੇਵਾ ਰੀਤਾ ਭਾਗਵਤ ਸ੍ਰੌਤ
ਏਕਾ ਕੀ ਕਹਾਵਈ। ਤੀਰਥ ਧਰਮ ਦੇਵ ਜਾਤ੍ਰਾ ਕਉ ਪੰਡਿਤ
ਪੂਛ ਕਰਤ ਗਵਨ ਸੋ ਮਹੂਰਤ ਸੁਧਾਵਈ। ਬਾਹਰ ਨਿਕਸ

ਗਰਧਬ ਸ੍ਰਾਨ ਸਗਨਿ ਕੈ ਸੰਕਾ ਉਪਰਾਜਿ ਬਹੁਰ ਘਰਿ
ਆਵਈ। ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਗਹਿ ਰਹਿ ਸਕਤ ਨ ਏਕਾ ਟੇਕ ਦੁਬਿਧਾ
ਅਛਤ ਨ ਪਰਮਪਦ ਪਾਵਈ॥੪੪੭॥

ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਮਿਲਾਪ ਕੋ ਪ੍ਰਤਾਪ ਐਸੋ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਏਕ ਟੇਕ
ਦੁਬਿਧਾ ਨਿਵਾਰੀ ਹੈ। ਪੂਛਤ ਨ ਜੋਤਕ ਅਉ ਬੇਦ ਬਿਤ ਵਾਰ
ਕਛੂ ਗਿਰ ਅਉ ਨਿਛਤ੍ਰ ਕੀ ਨ ਸੰਕਾ ਉਰਪਾਰੀ ਹੈ। ਜਾਨਤ
ਨ ਸਗਨ ਲਗਨ ਆਨ ਦੇਵ ਸੇਵ ਸਥਦ ਸੁਰਤ ਲਿਵ ਨੇਹੁ
ਨਰੰਕਾਰੀ ਹੈ। ਸਿਖ ਸੰਤ ਬਾਲਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਹੁਇ
ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਗਤਿ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੀ ਹੈ*॥੪੪੮॥

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਨੇਕ ਕੌਤਕ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਵਿਚ
ਪਾ ਪਾਕੇ ਲੋਕ ਆਪ ਬਾਣੀ ਰਚਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ। ਤਦ ਆਪ ਜੀ ਦੇ
ਪਵਿਤ੍ਰ ਹਿੰਦੇ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸੰਕਲਨਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਪਾਰਿਆ ਤਾਕੇ
ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਨਿਰੋਲਤਾ ਕਾਇਮ ਰਹੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਜੋ ਪੱਕੀ
ਬਾਣੀ ਹੈ ਇਕ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਪਾਰਨ ਕਰ ਲਵੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਕੋਈ ਕਿਸੇ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਲਾ ਨਾ ਪਾ ਸਕੇ। ਸੌ ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ
ਸੰਕਲਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਲਿਖਾਰੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ
ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਮੁਕਰਰ ਹੋਏ। ਇਹ ਮਹਾਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕੰਮ ੧੯੬੯ ਬਿ: ਵਿਚ
ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਦਾ ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੋ
ਸੇਵਾ ਦੇ ਕੰਮ ਹਨ। ਇਕ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਬੈਠਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ
ਇਕੱਤ੍ਰ ਤੇ ਸੰਕਲਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਤੇ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਅਪਣੀ
ਹੱਥੀਂ ਲਿਖਣੀ। ਦੂਸਰਾ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਪਣੀ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰਸਿੱਖੀ

* ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਰਾਮ ੩ ਅੰਸੂ ੩੨।

ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣੇ ਲਈ ਸਚਮੁਚ ਕੁੰਜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਐਉਂ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ ਸੀ-

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ਬਾਬਾ ਮੇਹਨ ਜੀ ਪਾਸ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਨੋ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੈਣ ਲਈ ਘੱਲਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਬਾਬੇ ਨੇ ਨਾ ਦਿਤੀਆਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਬੀ ਜਾਕੇ ਖਾਲੀ ਮੁੜੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਲਿਆਏ।

ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਦਾ ਬਨ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਹੁਣ ਰਾਮਸਰ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਾਥਮ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਤੇ ਹੋਰ ਸੇਵਾ ਲਈ ਓਥੇ ਰਖੇ ਗਏ। ਤੰਬੂ ਕਨਾਤਾਂ ਲਾਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਰਚ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪਰ ਰਹੇ ਤੇ ਰਾਮਸਰ ਆਉਣੇ ਦੀ ਸਭ ਨੂੰ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਪੇਖੀ ਵਿਚੋਂ ਲਿਖਵਾਈ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੋਹਨ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਲਿਆਏ ਸਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ, ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਨਿਰਸੰਸੇ ਕਰਨ ਲਈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਬੀ ਕਰਵਾਏ ਸਨ ਜੋ ਅਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦੀ, ਜੋ ਪਵਿੜ੍ਹ ਬੀੜ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹੀ, ਆਪ ਤਸਦੀਕ ਕਰਦੇ ਸਨ।

੧. ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬਾਬਤ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਏਹ ਵਾਕ ਲਿਖੇ ਗਏ- ਜੋ ਬਾਣੀ ਗੁਰਦਾਸ ਕੀ ਗੁਰ ਮਹਿਮਾ ਭਾਰੀ।

ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪਠੇ ਤੇ ਇਮ ਲੇਹੁ ਬਿਚਾਰੀ॥

(ਸੁ:ਪ: ਰਾਸ ੩, ਅੰਸੂ ੩੩, ਅੰਕ ੧੪)

ਪੁਨਾ- ਅਤਿ ਪ੍ਰਸੰਲ ਹੁਇ ਵਰ ਗੁਰ ਦੀਨੇ ਤੁਵ ਬਾਣੀ ਫਲ ਹੋਇ ਬਿਲੰਦ।
ਪਢਤ ਸੁਨਤ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਰਧਾ ਸਤਿਗੁਰ ਵਧਹਿ ਮੁਕੰਦ॥

(ਰਾਸ ੩ ਅੰਸੂ ੪੭ ਅੰਕ ੩੪)

੨. ਇਕ ਪੇਖੀ ਹੁਣ ਤਕ ਓਥੇ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਯਾਹਜਾ ਪੁਰ ਚਲੀ ਗਈ ਦੱਸੀਦੀ ਹੈ।

ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਥੇ ਹੀ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸੁਖਮਨੀ ਜਿਸ ਟਿਕਾਣੇ ਰਚੀ ਉਹ ਥਾਂ ਹੁਣ ਤਕ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਥੇਰੀ ਹੇਠ ਥੈਠਕੇ ਰਚੀ ਸੀ ਉਹ ਬੀ ਹੁਣ ਤਕ ਹਰੀ ਭਰੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸਤਾ ਬਲਵੰਡ ਦੀ ਵਾਰ ਬੀੜ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰਨੀ, ਲਾਹੌਰੀ ਭਗਤਾਂ ਕਾਨੇ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਕਈ ਵਾਕਿਆਤ ਹੋਏ।

ਇਕ ਇਹ ਕਥਾ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕਦੇ ਕਦੇ ਬਾਣੀ* ਰਚਦੇ ਹੋ ਲੈ ਆਓ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਬੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਹੋਰ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੀਏ। ਤਦ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ, ਦਾਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਰੱਬਰੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਥੈਠ ਸਕਦੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਵਰ ਦਿੱਤਾ- ‘ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀ ਕੁੰਜੀ ਹੋਵੇਗੀ’।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਰਤੇ। ਭਾਈ ਜੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖਦੇ ਗਏ ਤੇ ਦਾਤਾ ਜੀ ਲਿਖਵਾਂਦੇ ਗਏ, ਅੰਤ ਕਾਰਜ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋਏ। ਹੁਣ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮਸਰ ਆਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋ ਗਈ, ਹੁੰਮ ਹੁੰਮਾਕੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਆਏ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋਏ। ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸੰਮਤ ਹੈ ੧੯੯੧ ਬਿ: ਭਾਦੋਂ ਸੁਦੀ ਏਕਮ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੜ੍ਹ ਦੇਹੀ

* ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਬੁਹੜੀ ਸੀ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸੀ। ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਕਬਿੱਤ ਸਵੱਜੇ ਹੁਣ ਵਾਲੇ ਸੰਕਲਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੇ। ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਜੇ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜੇ ਨਹੀਂ ਸੇ, ‘ਜੇ ਗੁਰ ਸਾਂਗ ਵਰਤਦਾ’ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਅਜੇ ਵਰਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਨਾਰਸ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਬੀ ਅਜੇ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਕਬਿੱਤ ਸਵੱਜੇ ਬਨਾਰਸ ਵਾਲੇ ਅਜੇ ਰਚੇ ਨਹੀਂ ਸੇ ਗਏ। ਏਹ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ੧੯੯੧ ਬਿ: ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਵਿੜ੍ਹ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਵਿਚ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਥਾਪੇ ਗਏ। ਇਸ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਇਹ ਛੰਦ ਰਚਿਆ-

ਸਿੰਮ੍ਰਿਤ ਪੁਰਾਨ ਕੋਟਾਨਿ ਬਖਾਨ ਬਹੁ ਭਾਗਵਤ ਬੇਦ
ਬਜਾਕਰਨ ਗੀਤਾ॥ ਸੇਸ ਮਰਜੇਸ ਅਖਲੇਸ ਸੁਰ ਮਹੇਸ
ਮੁਨਿ ਜਗਤਿ ਅਰ ਭਗਤਿ ਸੁਰ ਨਰ ਅਤੀਤਾ॥
ਗਜਾਨ ਅਰੁ ਧਜਾਨ ਉਨਮਾਨ ਉਨਮਨ ਉਕਤਿ ਰਾਗ ਨਾਦ
ਦਿਜ ਸੁਰ ਮਤਿ ਨੀਤਾ॥ ਅਰਧ ਲਗ ਮਾਤ੍ਰ ਗੁਰ ਸਬਦ
ਅਖਰਮੇਕ ਅਗਾਮ ਅਤਿ ਅਗਾਮ ਅਗਾਧੀ ਮੀਤਾ॥ ੫੪੦॥

ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਦੇ ੧੯੬੯੧ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਤਵਾਂ ਖਾਲਿਸਾ, ਜੀਵਨ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਆਦਿ ਕਈਆਂ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਕਿਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ੧੯੬੯੨ ਬਿ: ਵਿਚ ਅਕਬਰ* ਵਟਾਲੇ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸ ਪਾਸ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਹੋਈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਬਣਾਈ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਾਣੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਅਕਬਰ ਨੇ ਸੱਦਾ ਘਲਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਵਟਾਲੇ ਘਲਿਆ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕੋਈ ਵਾਕ ਸੁਣਾਓ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ ਇਹ ਆਯਾ- ‘ਖਾਕ ਨੂਰ ਕਰਦੰ ਆਲਮ ਦੁਨੀਆਇ॥’ (ਤਿਲੰ: ਮ:੫/੧੨੩) ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਅਕਬਰ, ਜੋ ਪਹਿਲੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਚੁਗਲਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ

* ਜੀਵਨ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਇਹ ਵਾਕਿਆ ੧੯੬੯੩ ਦਾ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨਾਲ ਹੋਯਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜਹਾਂਗੀਰ (੨੪ ਅਕ: ੧੬੦੫ ਈ:) ੧੯੬੯੨ ਬਿ: ਵਿਚ ਗਦੀ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ੧੯੬੯੩ ਦੇ ਵਿਸਾਖ ਜੇਠ ਵਿਚ ਖੁਸਰੇ ਦੇ ਮਗਰ ਪੰਜਾਬ ਆਯਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਉਹ ੪-੫ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਨਹੀਂ ਆਯਾ।

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜਾਣਕੇ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਦ ਅਕਬਰ ਨੇ ਆਪ ਪਵਿੜ੍ਹ ਬੀੜ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਉਲਟਾਕੇ ਕਿਹਾ ਐਥੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਆਯਾ-

‘ਅਲਹ ਅਗਮ ਖੁਦਾਈ ਬੰਦੇ॥ ਛੋਡਿ ਖਿਆਲ ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਧੰਧੇ॥’

(ਮਾਰੂ: ਮ: ੫-੧੦੮੩)

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਸਰ ਬੀ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣਾ ਪਿਆ। ਤਦ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ, ਤਦ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਯਾ- ‘ਕੋਈ ਬੋਲੈ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕੋਈ ਖੁਦਾਇ’। (ਰਾਮ: ਮ: ੫-੮੮੫) ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਅਕਬਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਖੁਦਾ ਦੀ ਮਹਿੰਮਾ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਰਮ ਪਵਿੜ੍ਹ ਹੈ। ਪ੧ ਮੁਹੱਰਾਂ ਭੇਟ ਕੀਤੀਆਂ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਾਲੇ ਦਿਤੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਸਿਰੋਪਾਉ ਘੱਲਿਆ।

ਇਸ ਵਾਕਿਆ ਪਰ ਵੀਚਾਰ ਇਹ ਹੈ-

ਛਾਰਸੀ ਇਤਿਹਾਸ ‘ਖੁਲਾਸਹਤੁੱਤਵਾਰੀਖ’ ਦਾ ਕਰਤਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਕਬਰ ਸਰਹਦ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਾ ਵਟਾਲੇ ਰਹਿਆ। ਇਥੇ ਜੋਰੀਆਂ ਦਾ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ ਦੇ ਮੰਦਰ ਢਾਹੁਣ ਬਾਬਤ ਮੇਟਕੇ ਦਰਯਾ ਬਜਾਸ ਪਾਰ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਪਹੁੰਚਾ ਜਿਥੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ। ਤਦੋਂ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਬੀ ਸੁਣੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦਾ ਸਮਾ ਵੇਖਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਹਿੰਮ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮਹਿੰਗ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਜਾ ਦੁਖੀ ਹੈ, ਮਾਮਲਾ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ ਤਦ ਅਕਬਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕਿਹਾ ਮੰਨਕੇ ਪਰਜਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ੧੦/੧੨ ਹਿੱਸਾ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਵਾਕਿਆ ਦਾ ਸੰਮਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਤੋਂ ਅਕਬਰ ਦੇ ਇਸ ਫੇਰੇ ਦਾ ਸੰਮਤ ਟੋਲੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਾਂ ੧੬੫੫-੫੬ ਬਿ: ਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲਤਾਈ ਦਾ ਸੰਮਤ ਭਾਵੋਂ ੧੬੬੧ ਬਿ: ਹੈ। ਸੋ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਜਾਚਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ੧੬੫੫-੫੬ ਦੇ ਲਗਪਗ

ਜਦੋਂ ਅਕਬਰ ਬਜਾਸਾ ਪਾਰ ਹੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਵਾਕਿਆ ਤਦੋਂ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਬਜਾਸ ਪਾਰ ਹੋ ਜਿੱਥੇ ਮਿਲਿਆ ਉਹ ਜਗਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਲੈ ਕੇ ਵਟਾਲੇ ਨਹੀਂ ਗਏ ਸਗੋਂ ਅਕਬਰ ਆਪ (ਕਰਤਾਰਪੁਰ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਖੁਲਾ: ਤਵਾ: ਵਾਲੇ ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਲਿਖੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ੧੦/੧੨ਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਗਿਆ। ਸੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਉਕਾਈ ਨਾਲ ੧੯੬੨ ਬਿ: ਵਿਚ ਹੋਈ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਵਿੰਤ੍ਰ ਬੀੜ ਦੇ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਦ ੧੯੬੧ ਵਿਚ ਕਿ ੧੯੬੨ ਵਿਚ ਅਕਬਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੀ ਨਹੀਂ*। ਪਰੰਤੂ ੧੫੫੮-੫੯ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ ਤੇ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬੀ ਕੁਝ ਇਕੜ੍ਹ ਹੋਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਸੁਣਾਈ। ਇਹ ਗਲ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਖੁਲਾਸਹਤੁੱਤਵਾਰੀਖ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਕਬਰ ਨੇ ਬਾਣੀ ਸੁਣੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ, ਭੇਟਾ ਪੂਜਾ ਬੀ ਕੀਤੀ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਾਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਤਿ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਦੇ ਹੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਮਾਫ਼ੀ ਕੀਤੀ। ਅਕਬਰ ਤੀਸਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਚੁਕਾ ਸੀ ਤੇ ਚੌਥੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੂੰ ੧੨ ਪਿੰਡ ਬੀ ਅਰਪਨ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹੋਯਾ ਸੀ।

* ਅਕਬਰ ੧੫੮੮ ਈ: (੧੫੮੮ ਬਿ: ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਸੀ ਤੇ ਉਥੋਂ ੧੬੦੧ ਈ: (੧੫੮੮ ਬਿ:)) ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਆਯਾ ਤੇ ਅਪਣੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ -ਜੋ ਮਗਰੋਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਕਹਿਲਾਯਾ-ਇਗੜਿਆਂ ਝੰਬੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਰੁੱਝਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਬੀਮਾਰ ਹੋਕੇ (ਅਕਤੂਬਰ ੧੬੦੫) ੧੬੬੨ ਬਿ: ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ।

ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਦੀ ਰਚਨਾ ਮਗਾਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੀ ਰੌਣਕ ਬੜੀ ਵਧੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣਾ, ਕੀਰਤਨ ਹੋਣੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਸਚਖੰਡ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬੱਝ ਗਿਆ। ਪਰ ਭਾਣੇ ਦੇ ਖੇਲ ਅਚਰਜ ਹਨ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਚਖੰਡ ਪਯਾਨੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਜਿਤਨੇ ਵਡੇ ਰਜਾ ਤੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ ਪ੍ਰੀਖਜਾਂ ਬੀ ਉਸ ਤੋਂ ਵਡੇਰੀਆਂ ਆਈਆਂ। ਦੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਆਪ ਝੱਲ ਚੁਕੇ ਸੇ ਹੁਣ ਤੀਸਰੀ ਜੋਤ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਰਤਾਉਣ ਤੇ ਅਸਹਿ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਕੇ ਭਾਣੇ ਵਰਤਾਉਣ ਦੀ ਹੋਣੀ ਤੇ ਨਾ ਸਹੇ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਹੋਣੀ ਆਪ ਦੇ ਰਸੱਗਜ ਮਨ ਲਈ ਹੋਰ ਆ ਗਈ। ਇਸਲਾਮੀ ਤਾਂਸਬ ਜਹਾਂਗੀਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ, ਉਸਦੇ ਅਪਣੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਕਬਰ ਦੀ ਪੁਤ੍ਰ ਨਾਲ ਵਿਗੜ ਗਈ, ਉਹ ਮੌਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਹਥ ਆ ਗਿਆ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਭੜਕਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਖੁਸਰੇ ਤੇਰੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਤੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਹਾਯਤਾ ਮਿਲੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਤਾਂਸਬ ਵਾਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਮਨ ਨੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪ ਅਪਣੀ ਤੁਜ਼ਕ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖੇਦ ਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ*।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਕੋਮਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਸੀਆ ਮਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਤਮ ਰਸਗਜਤਾ ਵਾਲਾ ਹਿ੍ਦਾ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਵਾਸ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੁਹਣਾ ਸੁਹਲ ਸਰੀਰ ਭਾਰੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਤੇ ਅਸਹਿ ਖੇਦਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਆ ਗਿਆ, ਕਿੰਤੂ ਉਸ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਨ ਨੇ ਸਭ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰੇ ਪਰ ਅਪਣੀ 'ਮਰਜ਼ੀ' ਦੀ ਸੁਰ 'ਸਾਈਂ ਰਜਾ' ਦੀ

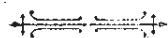
* ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਦੇਖੋ ਸੰਪਾਦਿਤ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਰਾਸ 4 ਅੰਸੂ 39 ਪੰਨਾ 2322 ਦੀ ਹੇਠਲੀ ਟੂਕ।

ਸੁਰ ਨਾਲ ਬੇਸੁਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਪਰਮ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਵਿਛੋੜਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਵੇਧੇ ਕਵੀ ਮਨ ਨੇ ਕੀਕੂੰ ਝੱਲਿਆ ਹੋਉ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਭਾਈ ਜੀ ਗਯਾਨ ਆਰੂੜ੍ਹ ਬੀ ਸੇ, ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਝੱਲ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ ਅਪਣੀ ਨਿਜ ਵਾਕਫੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਖੇਦਾਂ ਨੂੰ ਕੰਬਦੇ ਹੱਥੀਂ, ਲਰਜਾਏ ਦਿਲ ਤੇ ਥਰਥਰਾਉਂਦੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਦੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਇਕ ਗਯਾਨਵਾਨ ਵਾਡੂ ਐਉਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ:-

੧. ਰਹਿਦੇ ਗੁਰੂ ਦਰੀਆਉ ਵਿਚ^੧ ਮੀਨ ਕੁਲੀਨ ਹੇਤੁ ਨਿਰਬਾਣੀ^੨।
੨. ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਪਤੰਗ ਜਿਉ^੩ ਜੋਤੀ ਅੰਦਰਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ^੪।
੩. ਸਬਦੁ ਸੁਗਤਿ ਲਿਵ ਮਿਰਗ ਜਿਉ ਭੀੜ ਪਈ ਚਿਤਿ ਅਵਰੁ ਨੁ ਆਣੀ।
੪. ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਿਲਿ ਭਵਰ ਜਿਉ^੫ ਸੁਖਸੰਪਟ^੬ ਵਿਚਿ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ।
੫. ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸੁ ਨ ਵਿਸਰੈ ਬਾਬੀਹੇ ਜਿਉ ਆਖ ਵਖਾਣੀ^੭।
੬. ਗੁਰਮੁਖਿ^੮ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਸਾਧਸੰਗਿ ਜਾਣੀ।
੭. ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਵਿਟਹੁ^੯ ਕੁਰਬਾਣੀ॥੨੩॥

(ਵਾਰ-੨੪)

ਇਹ ਪੌੜੀ ਅਪਣੀ ਹੋਰ ਕੀਮਤ ਕੂਤ ਤੋਂ ਵਖਰੀ ਇਕ ਨਿਜ ਵਾਕਫੀ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਸਤਜਵਕਤਾ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਉਗਾਹੀ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਕੀਮਤ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਹੈ, ਜਿਸਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਸੁਖਮਨੀ ਰਚਕੇ ਬ੍ਰਹਮਗਯਾਨੀ ਦੇ ਲਛਣ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ ਆਪ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਇਤਨੀ ਸਖਤ ਕਸ਼ਟਣੀ ਵਿਚ ਅਪਣੀ ਰੂਹਾਨੀ ਤੁਲਨਾ ਅਡੋਲ ਰਖੀ ਤੇ ਲਿਵ ਨਾ ਭੰਗ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ।

੧. ਗੁਰੂ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ। ੨. ਸੁਤੰਤਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੩. ਭੰਭਟ ਵਾੰਗ।
੪. ਜਯੋਤੀ ਸਰੂਪ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਈ।
੫. ਸੁਖ ਦੇ ਡਬੇ ਵਿਚ ੬. ਬੰਬੀਹੇ ਵਾਂਝ ਪੁਕਾਹਕੇ (ਸ਼ਬਦ ਦਾ) ਵਖਯਾਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।
੭. ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ। ੮. ਤੋਂ, ਉਪਰੋਂ।

ਪ. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਸਾਥਾਂ।

(੧੯੬੬੩ ਬਿ: ਤੋਂ ੧੯੦੧ ਬਿ:)

ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣੇ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਭੋਗ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਪਾਇਆ ਤੇ ਅਰਦਾਸਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੇਹਿਆ। ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਗਾਦੀ ਪਰ ਵਿਰਾਜਣ ਵੇਲੇ (੧੯੬੬੩ ਬਿ: ਨੂੰ) ਬੀ ਆਪ ਮੌਜੂਦ ਸੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੇਲੀ ਟੋਪੀ ਤੋਥੇਖਾਨੇ ਵਿਚ ਰਖਵਾ ਦਿਤੀ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ- ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾ ਜੀ- ਪਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇਕੁ ਅਨਿੰਨ ਸੇ ਤੇ ਜਿੰਨੇਕੁ ਵੱਧ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ ਸੇ ਉਤਨੇ ਹੀ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਬੀ ਸੇ। ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਆਪ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਸੇ, ਪਰ ਅਮਲੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਾਰਾ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਸੰ: ੧੯੬੬੫ ਬਿ: ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਤਖਤ ਤੇ ਬਿਰਾਜੇ ਤੇ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਪਹਿਨੀਆਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਬੈਠੇ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਤ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੇ ਗਏ*।

ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਭੀ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਹੀ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਪਾਵਨ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਦੀ ਆਗਾਜਾ ਦਿਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ

* ਤਖਤ ਪੂਜ ਕਰਿਥੇ ਨਮਿਤ ਗੁਰਦਾਸ ਭਾਈ ਠਹਿਰਾਇ। (ਗੁ: ਬਿ: ਪਾ: ੬ ਪੰਨਾ ੧੪੦)

ਨੇ ਟੁਰਨ ਵੇਲੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਦੇਹਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੇ
ਬਾਪਿਆ ਸੀ, ਯਥਾ ਗੁਰੂ ਵਾਕ:-

ਪਾਛੇ ਬਿਧੂ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ। ਸਕਲ ਕਾਰ ਕਰਿਹੈਂ ਤੁਮ ਪਾਸ। ੨।

ਸਭ ਬਿਧਿ ਮਹਿੰ ਦੋਨੋ ਬਹੁ ਸਜਾਨੇ। ਹਗਿਮੰਦਰ ਕੀ ਸੇਵ ਮਹਾਲੇ।

(ਗ:ਪ:ਸੂ: ਰਾਸ ੪ ਅੰਸੂ ਪੰਨ)

ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਟੁਰ ਪਏ ਤੇ ਦੋ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਜਾਕੇ ਪਹਿਲਾ ਫੇਰਾ ਕੀਤਾ
ਤਾਂ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸੰਗਤ ਸਮੇਤ ਓਥੇ ਗਏ ਤਦ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਨੇ ਏਹ ਵਾਕ ਉਚਾਰੇ:-

ਬਿਧੂ ਸਾਹਿਬ! ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ! ਤੁਮ ਸਜਾਨੇ ਕਰ ਬਾਸ ਅਵਾਸ। ੩।

ਹਗਿਮੰਦਰ ਕੀ ਕਰੀਏ ਸੇਵਾ। ਪੂਜਨ ਕਰਹੁ ਸਦਾ ਗੁਰਦੇਵਾ।

ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਆਵਤ ਜਿਮ ਆਗੇ। ਸਰਬ ਰੀਤਿ ਕਰਿ ਜਿਮ

ਬਡਭਾਗੇ। ੪। ਕਾਰ ਦੇਗ ਕੀ ਤਥਾ ਚਲਾਵਹੁ। ਅਪਰ ਸਰਬ

ਕਾਰਜ ਸੁਧਾਰਾਵਹੁ। ਕਿਤਿਕ ਸੁਭਟ ਰਹਿੰ ਸੰਗ ਤੁਮਾਰੇ। ਦਾਸ

ਬਿੰਦ ਹੋਵਹਿੰ ਅਨੁਸਾਰੇ। ੫। ਸਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮਾਤ ਕੋ ਰਾਖਹੁ।

ਹਮਰੀ ਦਿਸ਼ ਤੇ ਆਛੇ ਭਾਖਹੁ। ਸੰਮਤ ਹੋਇ ਕਾਰ ਕੋ ਕਰੀਅਹਿ।

ਸਭ ਦਿਸ਼ ਸਾਵਧਾਨਤਾ ਧਰੀਅਹਿ। ੬। (ਗ:ਪ:ਸੂ:ਰਾਸ ੪ ਅੰਸੂ ਪੰਨ)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਗਏ। ਓਥੇ ਗੁਰ ਦ੍ਰੋਹੀਆਂ ਦੇ ਕਈ ਹੀਲਿਆਂ ਨਾਲ
ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਆਪਣੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਘੱਲ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਛੱਕ ਦਿੱਤਾ,
ਜਿਥੇ ਅਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰਾਜੇ ਤੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਡਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹ ਖਬਰ ਜਦ
ਰਾਮਦਾਸਪੁਰੇ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਾ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੇ ਸਿਆਣਿਆਂ
ਨੇ ਕੁਛ ਸਿਖ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਘੱਲਿਆ।
ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਜੀ ਓਸ
ਪਾਸੇ ਦੇ ਜਾਣੂ ਸੇ, ਆਪ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਲੀ ਗਏ, ਸਾਰੇ ਹਾਲ ਪਤਾ ਕਰਕੇ

ਗਵਾਲੀਅਰ ਗਏ। ਕਿਲ੍ਹੇਦਾਰ 'ਹਰਦਾਸ' ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦਾ ਸਿਖ ਸੀ, ਭਾਈ ਜੀ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤੇ ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਸਾਰੇ ਹਾਲ ਸਮਝਕੇ ਤੇ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਕਰਕੇ ਆਪ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਆਪ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜੋਗ ਸੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰੇ ਹੀ ਰਹੇ ਤੇ ਫੇਰ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਗਵਾਲੀਅਰ ਗਏ। ਫੇਰ ਕਈ ਵੇਰ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਅਖੀਰ ਕਿਤਨੇ ਚਿਰ ਬਾਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪਈ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿਲੀ ਸੱਦੇ ਗਏ। ਆਪ ਅਪਣੇ ਨਾਲ ਪੰਜ ਹੋਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਛੁਡਾਕੇ ਲਿਆਏ ਤਦ ਤੋਂ ਆਪ ਦਾ ਨਾਮ ਬੰਦੀ ਛੋਰ ਪਿਆ*। ਕੁਛ ਚਿਰ ਆਪ ਦਿਲੀ ਰਹੇ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਚੰਦੂ ਦਾ ਹਾਲ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ। ਇਸ ਪਰ ਉਸਨੇ ਚੰਦੂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਆਏ, ਏਥੇ ਅਰਦਾਸ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ, ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਗਏ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਸਨ ਗੁਰਦੇਹੀ ਚੰਦੂ ਨੂੰ ਪਕੜਕੇ ਨਾਲ ਲਿਆਏ ਸਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਾਣੇ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਵਲ ਆਯਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੀ ਅਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਯਾ ਸੀ ਤੇ ਚੰਦੂ ਬੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰੇ ਰਿਹਾ ਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨ ਇੱਥੇ ਠਹਿਰਕੇ ਲਾਹੌਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੀ ਚਾਰ ਪੰਜ ਦਿਨ ਠਹਿਰਕੇ ਲਾਹੌਰ ਚਲੇ

* ਆਪ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਥੜਾ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ 'ਬੰਦੀ ਛੋਰ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ' ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੰਥ ਦੀ ਗਫ਼ਲਤ ਕਰਕੇ ਹੱਥੋਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਗਏ ਤੇ ਚੰਦੂ ਨੂੰ ਬੀ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਉਸਦੀ ਦੁਰਗਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਕ ਭੜਕੂੰਜੇ ਦੇ ਹਥੋਂ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਾਣਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੁਛ ਚਿਰ ਲਾਹੌਰ ਰਹੇ। ਜਿੱਥੇ ਹੁਣ ਮੁਜੰਗ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ ਏਥੇ ਆਪ ਦਾ ਡੇਰਾ ਸੀ, ਪ੍ਰਿਥਿਆ ਜੀ ਚੜ੍ਹ ਚੁਕੇ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੜ੍ਹ ਮੇਹਰਬਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਸੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਮੇਹਰਬਾਨ ਦੀ ਦੈਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਦੇਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਘਲਿਆ*। ਭਾਈ ਜੀ ਦੁਵੱਲੀ ਸਾਕੇਦਾਰ ਬੀ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਸਮਝਾ ਸਕਦੇ ਸੇ। ਪਰ ਮੇਹਰਬਾਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਜਾਰ ਦੀ ਕਦਰ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਜਿਤਨਾ ਵਧੀਕ ਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਉਹ ਭੂਏ ਹੋਇਆ, ਜਿੰਨੀ ਵਧੀਕ ਆਪ ਨੇ ਨਿੰਮੂਤਾ ਕੀਤੀ ਉਹ ਸਿਰ ਨੂੰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਬੀ ਕੁਵਾਕ ਰਹੇ। ਧਰਮ ਦੇ ਧਾਰਣੀ, ਵਿਦਯਾ ਦੀ ਨਿਧੀ ਤੇ ਕਾਵਯ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭੂਸ਼ਿਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਸਤੇਗੁਣੀ ਹਿ੍ਦੇ ਨੇ ਖੇਡ ਨਾ ਖਾਧਾ ਤੇ ਅਪਣੇ ਪਜਾਰ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਬਿਧੀਚੰਦ ਆਦਿ ਸਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬੇਅਦਬੀ ਸੁਣਕੇ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਅੰਤ ਆਪ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਤੇ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਆ ਦਸਿਆ। ਫਿਰ ਧਰਣੀ ਦੇ ਧੀਰਜ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਗਏ। ਪਰ ਉਹ ਸਗੋਂ ਵਧੇਰੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤੇ ਹਦੋਂ ਵਧਕੇ ਪ੍ਰਜ਼ਾਲਤ ਹੋਈ ਅਗਨੀ ਉਤੇ ਪਾਣੀ ਪੈਣ ਵਾਂਝ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਧੀਰਜ ਨਿੰਮੂਤਾ ਤੇ ਪਜਾਰ ਵਰਤਾਉ

* ਗੁਰਬਿਲਾਸ (ਪਾ:੬) ਸੂ:ਪ੍ਰ: ਵਿਚ ਸਮਝਾਉਣ ਗਏ ਭਾਈ ਪੈੜਾ ਤੇ ਪਿਰਾਣਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਤੇ ਤਵਾ: ਖਾ: ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੇ ਭਾਈ ਬਿਧੀਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਸਨਬੰਧੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਘਲਿਆ ਜਾਣਾ ਵਧੀਕ ਸੰਭਾਵਿਤ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਨਾਲ ਹੋਰ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਭੜਕਿਆ, ਤੇ ਸਮਸਿਆ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿਚੇ ਰਹਿ ਗਈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਕ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਨਾਨਕ ਮਤੇ ਦੀ ਹੋਈ ਬੇਅਦਬੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਗਏ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਡਰੇਲੀ ਗਏ, ਪਿਛੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੇ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਆਦਿ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਡਰੇਲੀ ਹੀ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਜੋ ੧੯੨੦ ਬਿਥੁੰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਡਰੇਲੀ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ ਦੇਰ ਲਗ ਗਈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਆਦਿ ਹੋਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਨ ਤੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਤੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਰਹੁਰਾਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਚਾਹ ਘੜੀ ਰਾਤ ਗਈ ਤਕ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਵਿਚ ਚੌਕੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਸਮ ਤੇਰੀ, ਇਸ ਵਿਚ ਬੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸ਼ਾਮਲ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਅੱਗੋਂ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਆਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁਹਰੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਪਹੁੰਚ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੌਕੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮ੍ਰਿਝਾਦਾ ਆਪ ਨਾਲ ਹੋਕੇ ਵੇਖੀ ਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੇ ਪੁਲ ਤੋਂ ਅਗੇ ਛੋਟੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਕੇ ਪਹੁੰਚਕੇ ਭੋਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਨ ਹੋ ਕੇ ਛੁਰਮਾਇਆ:-

‘ਧੰਨ ਬਿੱਧ ਭਾਈ ਸੁਭ ਰੀਤਿ। ਕਰੀ ਸੁਧਾਸਰ ਪਰ ਧਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ’।

ਕਰੇ ਸਰਾਹਨ ਪੁਨ ਗੁਰਦਾਸ। ‘ਅਹੋ ਧੰਨ, ਬਡ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’।

(ਰਾਸ ੫ ਅੰਸੂ ੪੦ ਅੰਕ ੩੨-੩੩)

ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਗਏ। ਭਾਈ ਜੀ ਪਿਛੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਰਹੇ। ਵਾਪਸ ਆਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖ ਤਾਰੇ ਤੇ ਕਈ ਕੌਤਕ ਵਰਤੇ। ਫਿਰ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਜਿਕਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ¹ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜਿਕਰ ਹੈ। ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਅਵਤਾਰ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦਾ ਸੱਚ ਖੰਡ ਗਵਨ ਬਕਾਲੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ²। ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰੇ ਆਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੜ੍ਹ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਰਖਵਾਇਆ। ਪਾਠ ਰੱਖਣ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਛੁਰਮਾਯਾ:-

ਬੋਲੇ ਸਤਿਗੁਰ: 'ਸੁਣ ਗੁਰਦਾਸ! ਪਠੋ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੁਖਰਾਸ। ਬਿਦਤੇ ਸਿਖਨ ਮੈਂ ਅਸ ਰੀਤਿ। ਮ੍ਰਿਤਕ ਭਏ ਜੇ ਪੜਹਿਂ ਸਪ੍ਰੀਤਾ। ਸਭਿ ਬਿਧਿ ਕੇ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿ ਪ੍ਰਾਨੀ। ਜਿਸ ਹਿਤ ਪੇਢਨ ਕਰੈ ਗੁਰਬਾਨੀ। ਇਸ ਫਲ ਸਮ ਜਗ ਅਪਰ ਨ ਕੋਈ। ਬਡੇ ਭਾਗ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ'। (ਗਜ ੫ ਅੰਸੂ ੬੩ ਅੰਕ ੪੫)

ਇਹ ਪਾਠ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕੀਤਾ ਤੇ ਭੋਗ ਬੀ ਆਪ ਪਾਇਆ ਤੇ ਅਰਦਾਸਾ ਬੀ ਕੀਤਾ।

ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਬਿੱਧ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸੇ, ਓਹ ਹੁਣ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸਾਈਂ ਰੰਗ ਲੀਨ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਸੇ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਹੁਣ ਸਭ ਤੋਂ ਅਗ੍ਰਣੀਵ ਸਿਖ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸੇ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਪੁਤ੍ਰੀ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਾਰਜ ਨੇੜੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤਿਆਰੀਆਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬੀਰ ਰਸੀ ਠਾਠ ਪਰ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਕੁਛ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਟੁਰ ਪਈਆਂ ਤੇ ਅਣਜਾਣਾਂ ਵਿਚ ਨਿੰਦਾ ਟੁਗੀ। ਇਹ ਨਿੰਦਾ ਨਾ ਝੱਲਕੇ ਕੁਛ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੁਛ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰੋ ਜੋ ਗੁਰੂ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ

1. ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ੧੯੮੫ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

2. ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦਾ ਦੇਹੁਰਾ ਬਾਬੇ ਬਕਾਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ।

ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਤੇ ਅਪਣੇ ਉਤਰ ਨੂੰ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

੧. ਧਰਮਸਾਲ ਕਰਿ ਬਹੀਦਾ, ਇਕਤ ਥਾਂ ਨ ਟਿਕੈ ਟਿਕਾਇਆ।
੨. ਪਾਤਸਾਹ ਘਰਿ ਆਵਦੇ, ਗੜਿ ਚੜਿਆ ਪਾਤਸਾਹਿ ਚੜਾਇਆ।
੩. ਉਮਤਿ ਮਹਲੁ ਨ ਪਾਵਦੀ ਨਠਾ ਫਿਰੈ ਨ ਡਰੈ ਡਰਾਇਆ।
੪. ਮੰਜੀ ਬਹਿ ਸੰਤੋਖਦਾ ਕੁੱਤੇ ਰਖਿ ਸਿਕਾਰੁ ਖਿਲਾਇਆ।
੫. ਬਾਣੀ ਕਰਿ ਸੁਣਿ ਗਾਵਦਾ, ਕਥੈ ਨ ਸੁਣੈ ਨ ਗਾਂਵਿ ਸੁਣਾਇਆ।
੬. ਸੇਵਕ ਪਾਸ ਨ ਰਖੀਅਨਿ ਦੋਖੀ ਦੁਸਟੁ ਆਗੂ ਮੁਹਿ ਲਾਇਆ।
੭. ਸਚੁ ਨ ਲੁਕੈ ਲੁਕਾਇਆ ਚਰਣ ਕਵਲ ਸਿਖ ਭਵਰ ਲੁਭਾਇਆ।
੮. ਅਜਰੁ ਜਰੈ ਨ ਆਪੁ ਜਣਾਇਆ॥੨੪॥

(ਵਾਰ ੨੬)

ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਖੀਰਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਸ਼ਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਮੂਰਖਾਂ ਨਿੰਦਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਕਾਂ ਕਹੀਆਂ ਹਨ, ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 'ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਨਾਲ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਲੁਕ ਸਕਦਾ। ਸਿੱਖ ਲੋਕ ਚਰਨ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਭੌਰੇ ਵਾਂਝੂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਨ, ਓਹ ਸਿੱਖ ਜੋ ਅਜਰ ਨੂੰ ਜਰ ਲੈਣ ਤੇ ਆਪਾ ਫੇਰ ਨਾ ਜਨਾਉਣ ਦੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਹਨ। ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੀਰ ਰਸੀ ਜੀਵਨ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਰੱਖਜਾ ਲਈ ਟੋਰਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਖੇਤੀ ਲਈ ਵਾੜ ਲਾਈਦੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਅਪਣੀ ਸਪਸ਼ਟ ਰਾਇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਬਾਬਤ ਇਹ ਹੈ:-

੧. ਹਰਖਹੁ ਸੋਗਹੁ ਬਾਹਰਾ ਹਰਣ ਭਰਣ ਸਮਰਥੁ ਸਰੰਦਾ।
੨. ਰਸ ਕਸ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖਿ ਵਿਚ ਰਾਗ ਰੰਗ ਨਿਰਲੇਪੁ ਰਹੰਦਾ।
੩. ਗੋਸ਼ਟਿ ਗਿਆਨ ਅਗੋਚਰਾ ਬੁਧਿ ਬਲ ਬਚਨ ਬਿਬੇਕ ਨ ਛੰਦਾ।

੪. ਗੁਰ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੁਰੁ ਹਰਿਗੋਵਿੰਦੁ ਸਦਾ ਵਿਗਸੰਦਾ।
 ੫. ਅਚਰਜ ਨੌ ਅਚਰਜ ਮਿਲੈ ਵਿਸਮਾਦੈ ਵਿਸਮਾਦ ਮਿਲੰਦਾ।
 ੬. ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਚਲਣਾ ਖੰਡੇ ਧਾਰ ਕਾਰ ਨਿਬਹੰਦਾ।
 ੭. ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਲੈ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਚਲੰਦਾ॥੨੧॥

ਪੁਨਾ:- ੧. ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮਿ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪੇ ਆਪ ਉਪਾਇਆ।
 ੨. ਗੁਰੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੁਰੁ ਜੋਤਿ ਇਕ ਦੁਇ ਨਾਂਵ ਧਰਾਇਆ।
 ੩. ਪੁਤੁ ਪਿਆਹੁ ਪਿਉ ਪੁੱਤ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦਹੁ ਵਿਸਮਾਦੁ ਸੁਣਾਇਆ।
 ੪. ਬਿਰਖਹੁ ਫਲੁ ਫਲ ਤੇ ਬਿਰਖੁ ਆਚਰਜਹੁ ਆਚਰਜੁ ਸੁਹਾਇਆ।
 ੫. ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਆਖੀਅਨਿ ਪੁਛੇ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨ ਪਾਇਆ।
 ੬. ਹੋਰਨਿ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖੀਐ ਗੁਰੁ ਚੇਲੇ ਮਿਲਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
 ੭. ਹਰਿਗੋਵਿੰਦ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਭਾਇਆ॥੨੪॥

(ਵਾਰ ੨੪)

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬੀੜ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਦਵਾਇਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਯਥਾਯੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਾਰੋਂ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਦੇ ਵਿਆਹ ਰਚੇ ਵਿਚ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਮੁਖਲਸ ਖਾਂ ਦਾ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਬੀਬੀ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਝਬਾਲ ਪੁਚਾਇਆ ਤੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਮੁਖਲਸ ਖਾਂ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਪਿਆ। ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਜਿੱਥੇਕੁ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੂਹਾਂ ਵਿਚ ਜੁੱਧ ਹੋਇਆ। ਮੁਖਲਸ ਖਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਹੋਈ ਤੇ ਉਹ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਪਣੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਕਰਾਕੇ ਤੇ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਕੇ ਝਬਾਲ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਬੀਬੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ। ਇਥੋਂ ਫੇਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਉਥੋਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਉਧਰੇ ਰਹੇ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਪਿਛੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਵਾਸਤੇ ਰਹੇ। ਉਧਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਤੋਂ ਪੂਰਬ

ਟੁਰਕੇ ਬਿਆਸਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਜਿਥੇ ਸੰਮਤ ੧੬੪੪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਨਗਰ ਵਸਾਯਾ ਤੇ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਪੁਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਦੈਵੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਹੋਈ ਤਦੋਂ ਇਹ ਟਿਕਾਣਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਘੇਰੜ ਨੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਂਭ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਬੇ-ਆਬਾਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੇ ਆਏ ਤਾਂ ਘੇਰੜ ਨੇ ਨਗਰ ਤੇ ਭੋਆਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਤੇ ਜਾਜ਼ਜ਼ ਮਾਲਕ ਆਏ ਸਮਝ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਮੇਰੀ ਨਾਜ਼ਾਯਜ਼ ਮਾਲਕੀ ਟੁਟ ਨਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਆਪ ਕਿਵੇਂ ਇਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ। ਉਸਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਲੂਕ ਪਰ ਜੰਗ ਛਿੜ ਗਿਆ ਤੇ ਫਤੇ ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਦੀ ਹੋਈ। ਅਗਲੀ ਆਬਾਦੀ ਬੋੜੀ ਸੀ, ਹੋਰ ਵਸੋਂ ਵਧਾਈ ਗਈ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਗਰ ਨੂੰ ਮਾਨੋ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਮੁੜ ਵਸਾਯਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨਵੇਂ ਨਗਰ ਵਸੇ ਦਾ ਉਤਸਵ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਪਏ। ਲਗਪਗ ਛੇਢ ਸਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਆਇਆਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਅਕੁਲਾ ਗਏ ਸਨ।

1. ਇਸ ਬਾਬਤ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ੧੮੮੪ ਈ: ਦੇ ਗੈਜੇਟੀਅਰ ਵਿਚ ਇੰਦ ਲਿਖਿਆ ਹੈ -

Sri Gobindpur Town- Situated on the banks of the river Bias, a place of great sanctity amongst the Sikhs, having been founded by Guru Arjan, who bought the site and built a town, which he called after his son and successor Hargobind. (page 100)

ਅਰਥਾਤ — ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਪੁਰ ਨੱਗਰ- ਬਜਾਸ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਹੈ, ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਪਵਿੜ੍ਹਾ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜ਼ਿੰਮੰਦ ਖਰੀਦਕੇ ਵਸਾਯਾ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਨਾਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਨੇ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਤੇ ਪੁੜ੍ਹ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਧਰਿਆ ਸੀ।

2. ਹੁਣ ਇਸ ‘ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਪੁਰ’ ਨੂੰ ‘ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਵਿੰਦ ਪੁਰ’ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਆਬਾਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਹ ਨਾਮ ਪਿਆ ਹੈ। ਸੂਖ: ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਾਮ ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਧਰਿਆ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਨਮਾਨ ਦਿੱਤਾ, ਸਾਰੇ ਸਫਰ ਦਾ ਤੇ ਜੰਗ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਇਆ ਤੇ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਲ ਫਿਰਕੇ ਨਵੀਂ ਆਬਾਦੀ ਦਿਖਾਈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵਸਾਏ ਅਪਣੇ ਹੱਕ ਹਕੂਕ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਮਾਲਕ ਬਣ ਬੈਠੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਇਥੇ ਕਈ ਦਿਨ ਸਤਿਸੰਗ ਰਿਹਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਛੁਰਮਾਨ ਤੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੀ ਅਖੀਂ ਦੇਖੇ ਸਮਾਚਾਰ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਸਮੇਤ ਸੁਣਾਏ। ਫਿਰ ਬਾਬਾਂ ਜੀ ਅਪਣੇ ਪਿੰਡ ਰਮਦਾਸ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਬਿਨੈ ਕਰ ਗਏ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਹੁਣ ਬਿੱਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਅੰਤ ਸਮਾ ਆਵੇ ਮੈਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣੇ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਇਥੇ ਕੀਰਤਨ, ਕਥਾ, ਸਤਿਸੰਗ, ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਆਦਿ ਆਤਮ ਰੰਗ ਦੇ ਰੰਗ ਬੱਝਦੇ ਰਹੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਨਿਤਜਾਨੰਦ ਨਾਮੇ ਇਕ ਮਹਾਂ ਵਿਦਾਨ ਪੰਡਤ, ਜੋ ਵਟਾਲੇ ਦਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਸੱਦਿਆ ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰੇ ਆਇਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਸ ਦੀ ਕਥਾ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਰਿਆ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਕ ਬਰਸ ਮਗਾਰੋਂ ਜਮਪੁਰੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰ ਇਕ ਸਿਖ 'ਸੁੰਦਰ' ਨਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਕਿਆ ਬਾਤ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਪੈਂਡਾ ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਵਿਚ ਲੰਘ ਜਾਵਾਂ'। ਦੂਸਰਾ ਸਿੱਖ 'ਲਾਲਾ' ਨਾਮੇ ਬੋਲਿਆ, 'ਮੈਂ ਗੁਰ ਦਇਆ ਨਾਲ ਦੋ ਪਹਿਰ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਪੰਧ ਮੁਕਾ ਲਵਾਂ'। ਇਸ ਪਰ ਤੀਜਾ ਸਿੱਖ 'ਮੱਯਾ' ਨਾਮੇ ਬੋਲਿਆ, 'ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਕ ਪਹਿਰ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਪੰਧ ਮੁਕਾ ਲਵਾਂ'। ਇਸ ਪਰ ਚੌਥਾ ਸਿੱਖ 'ਨਿਹਾਲਾ' ਨਾਮੇ ਬੋਲਿਆ, 'ਗੁਰੂ ਕਰੁਣਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਅੱਖ ਝੱਮੱਕੇ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਪੰਥ ਮੁਕਾ ਲਵਾਂ'। ਪੰਡਤ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਤੇ ਪੌਰਾਣਕ ਵਿਦਯਾ ਦਾ ਵਿਦਾਨ ਸੀ। ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੀਕੂੰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸਿੱਖ ਐਵੇਂ ਹੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਪੁਛਣ ਲਗਾ, 'ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ!

ਪੈਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਝੂਠ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ?' ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਛੁਰਮਾਇਆ, 'ਭਾਈ ਜੀਓ ਜੀ! ਪੰਡਤ ਦੇ ਹ੍ਰਿਦੇ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾਓ'। ਤਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬੋਲੇ: 'ਪੰਡਤ ਜੀ! ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤ ਕਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਰਗ ਚੀਟੀ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਜੋ ਗਲ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਕਹੀ ਹੈ ਉਹ ਬਿਹੰਗਮ ਮਾਰਗ ਦੀ ਗਲ ਹੈ'। ਪੰਡਤ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਦੱਸੋ?' ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ: 'ਭਾਈ! ਕਰਮ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਮਨ ਇਕ ਵਿੱਥ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਰਤੀ ਮਾਰਗ, ਸਾਈਂ ਤੇ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਦੀ ਵਿੱਥ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਟੁਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਰਸਨਾਂ ਨਾਲ ਜਪਦਾ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਿਮਰਦਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਐਉਂ ਵਿੱਥ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਜੀਵ ਦਾ ਮਨ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਵਿਚ ਕਿ ਇਕ ਖਿਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣਾਂ ਤਾਂ ਕੀ ਫੇਰ ਤਾਂ ਜਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ:

"ਜਿਹ ਪੈਡੈ ਲੂਟੀ ਪਨਿਹਾਰੀ॥ ਸੋ ਮਾਰਗੁ ਸੰਤਨ ਦੂਰਾਰੀ॥੧॥
.....ਦੂਰਿ ਰਹੀ ਉਹ ਜਨ ਤੇ ਬਾਟਾ॥੨॥ (ਆਸਾ ਸ:ਪ/੩੯੩)

ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਮਾਰਗ ਪਰ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ-

ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਸਮਸਰਿ ਪੁਜਸਿ ਨ ਕੋਊ ਰੰਗ,
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪੁਜਸਿ ਨ ਅਨਰਸ ਸਮਾਨ ਕੈ॥
ਪ੍ਰੇਮ ਗੰਧ ਪੁਜਸਿ ਨ ਆਨ ਕੋਊਐ ਸੁਗੰਧ
ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਨ ਪੁਜਸਿ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਨ ਆਨ ਕੈ॥
ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਲ ਤੁਲਿ ਨ ਪੁਜਸਿ ਤੋਲ ਤੁਲਾਪਾਰ
ਮੌਲ ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਜਸਿ ਨ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਕੈ॥
ਏਕ ਬੋਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕੈ ਪੁਜਸਿ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਕੋਊ
ਗਯਾਨ ਉਨਮਾਨ ਅਸ ਥਕਤ ਕੋਟਾਨ ਕੈ॥੧੧੦॥

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪੰਡਤ ਦਾ ਵਿਦਯਾ
ਦਾ ਮਾਨ ਉਤਰ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਕੇ ਸਿੱਧਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਜੋੜਨ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਿੱਸ ਪਿਆ।
ਨਿਰਮਾਨ ਹੋਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢੈ ਪਿਆ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਲੈਕੇ
ਗੁਰਸਿਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਪੰਡਤ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ
ਦੁਆਰੇ ਨਿਤ ਕਥਾ ਕਰੇ ਤੇ ਜੋ ਧਨ ਭੋਗ ਪਿਆਂ ਤੇ ਆਵੇ ਸੋ ਘਰ ਦਿਆਂ
ਨੂੰ ਖਰਚ ਲਈ ਘੱਲ ਦਿੱਤਾ ਕਰੇ, ਇਉਂ ਉਹ ਆਪ ਗੁਰੂ ਮੂਰਤੀ ਦਾ
ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਲਈ ਰਹਿ ਪਿਆ।

ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਛ ਚਿਰ ਪਾਕੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢੇ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ਾ ਰਮਦਾਸ
ਤੋਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਧਰ ਨੂੰ ਪਧਾਰੇ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਬਿਧੀ
ਚੰਦ ਆਦਿ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਟੁਰੇ। ਜਦ ਰਮਦਾਸ ਪਹੁੰਚੇ ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ
ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਦੇਖਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹ੍ਰਿਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇ ਠਾਠਾਂ
ਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਨੈਨ ਸਜਲ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਤੇ ਬਿਧੀਏ
ਨੇ ਬ੍ਰਿਧ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤਦ ਚਰਨ ਹਿੱਲਣ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਜੀ
ਦੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਗਏ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਪਟ
ਗਏ। ਫੇਰ ਬੈਠਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਜਵਾਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ
ਪ੍ਰਗਟਾਈ, ਫਿਰ ਉੱਠਕੇ ਆਰਾਮ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਗਏ। ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਦਿ
ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਭਾਨੇ ਦੀ ਬਾਂਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਫੜਾਈ
ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਦਾ ਮੇਰੇ ਵਾਂਝ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗਾ। ਫੇਰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ
ਜੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਇਉਂ ਤਿੰਨ ਪਹਿਰ ਬੀਤ ਗਏ, ਫੇਰ
ਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਜਪੜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ
ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਵਿਚ ਲੇਟੇ ਵਾਹਿਂਗੁਰੂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਚਲੇ ਗਏ।

ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ-

ਤਨ ਕੋ ਤਜਾਗ ਪਾਨ ਜਬ ਗਇਓ। ਗੁਰੂ ਬਿਖੇ ਲੈ ਹੋਵਤ ਭਇਓ।
 ਤਜੀ ਰਹੀ ਤਹਿੰ ਕਾਯਾਂ ਖਾਲੀ। ਜਨ ਗਜ ਫੂਲ ਮਾਲ ਕਉ ਢਾਲੀ।
 ਸੁਗਮ ਦੇਹ ਤੇ ਹੋਇਓ ਭਿੰਨ। ਜੋ ਗੁਰ ਸੋਂ ਨਿਤ ਰਹਯੋ ਅਭਿੰਨ।
 ਧੰਨ ਜਨਮ ਨਿਤ ਪਰਉਪਕਾਰੀ। ਜਿਨ ਸਿੱਖੀ ਕੀ ਨੀਵ ਉਸਾਰੀ।

(ਗ:ਪ:ਸੂ: ਰਾਸ ਵੰ ਅੰਸੂ ਪ੩ ਅੰਕ ਪ੨)

ਆਪ ਦੇ ਨਮਿਤ ਦਾ ਪਾਠ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੁਛ ਸਮਾ ਏਥੇ ਟਿਕੇ ਰਹੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਦੇਸਾਂ ਨਾਮੇ ਪੱਟੀ ਦੀ ਇਕ ਮਾਈ ਉਦਾਸ ਬੈਠੀ ਵੇਖੀ। ਆਪ ਨੇ ਮਿਹਰ ਦੇ ਘਰ ਆਕੇ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ। ਦੇਸਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੇਰੇ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨੀ ਆਈ ਸਾਂ, ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਯਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਪੁੜ੍ਹ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਤੂੰ ਕਲਮ ਦੁਆਤ ਲੈਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਉ ਤੇ ਫੇਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰ। ਜੇ ਓਹੋ ਉਤਰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕਲਮ ਦੁਆਤ ਅਗੇ ਕਰਕੇ ਅਰਜ ਕਰੀਂ, ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਏਥੇ ਓਥੇ ਲਿਖਨਹਾਰ ਆਪ ਹੋ, ਜੇ ਤਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਖਿਆ ਤਾਂ ਹੁਣ ਲਿਖ ਦਿਓ। ਮਾਈ ਨੇ ਸੁਕਰ ਵਿਚ ਆਕੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਯਾ ਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਆਪ ਸ਼ਾਰ ਹੋ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਮਿਲ ਪਈ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਜ ਕੀਤੀ, ਉਤਰ ਉਹੋ ਮਿਲਿਆ ਤਦ ਕਲਮ ਦੁਆਤ ਅਗੇ ਕਰਕੇ ਉਸਨੇ ਭਾਈ ਜੀ ਵਾਲੀ ਗਲ ਆਖੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੱਸੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਅਛਾ ਪੁੜ੍ਹ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਦੇਸਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੇਰੇ ਮਸਤਕ ਤੇ ਲਿਖ ਦਿਓ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੱਸੇ ਤੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਏਕਾਂਗ ਲਿਖਿਆ ਪਰ ਆਪ ਘੋੜੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਸਨ। ਲਿਖਨ ਵੇਲੇ ਘੋੜਾ ਹਿੱਲ ਪਿਆ ਤੇ ਏਕੇ ਦਾ ਸਾਤਾ ਬਣ ਗਿਆ, ਆਪ ਫੇਰ ਹੱਸੇ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਜਾਹ

ਮਾਈ ਸਤ ਪੁਤੀ ਹੋਸੇਂ, ਸੋ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਆ।

ਇਥੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭਨਾਂ ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦੇਹੁਰੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਗਏ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਰਮਦਾਸ^੩ ਆਗਏ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਆਪ ਰਮਦਾਸ ਟਿਕੇ ਰਹੇ। ਦੀਪਮਾਲਾ ਨੇੜੇ ਆਈ ਜਾਣਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੇ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਚਲਣੇ ਲਈ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭਨਾਂ ਸਮੇਤ ਆਂ ਗਏ ਤੇ ਦੀਪਮਾਲਾ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਬੜੇ ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅਟਲ ਰਾਇ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਲੋਕ ਪਿਆਨਾ ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦ ਸੰ: ੧੯੮੮ ਬਿ: ਨੂੰ ਹੋਇਆ^੪। ਇਸ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਮਾਈਆਂ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਕਰਦੇ ਧੀਰਜ ਬਨਾਉਣ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰੇ (ਅਰਥਾਤ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਮੁਖੀ ਸਿੱਖ ਟਿਕੇ ਰਹੇ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਰਉਪਕਾਰ ਤੇ ਜਗਤ ਉਪਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਬਹਿਲੋ, ਭਾਈ ਭਗਤੂ, ਭਾਈ ਬਿਧੀਆ, ਭਾਈ ਜੇਠਾ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸਿੱਖ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਪੇ ਵਿਚ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਛਿੜ ਪਈ। ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਾਯਾ ਬੜੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ, ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਭਰਮਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਿੱਖ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮਾਯਾ ਦਾ ਬਲ 'ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਿਦਕ ਫੁਲਾ ਦੇਣ ਦਾ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਛਲ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਰਖਯਾ ਕਰੇ। ਭਾਈ ਜੀ ਅਹਿੱਲ ਤੇ ਅਡੋਲ ਸਿਦਕ ਵਾਲੇ ਸੇ ਬੋਲੇ,

੧. ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਛੁਟ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਵਿਚ ਇਕ ਐਸਾ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਚੰਬੇ ਦੀ ਮਾਈ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦਾ ਦਸਮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਬੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।
੨. ਇਹ ਟਿਕਾਣਾ ਅਜਨਾਲੇ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਹੈ।
੩. ਜੀਵਨ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ੧੯੮੮ ਬਿ: ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਾਕੇ ਪਹਿਲੋਂ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਚ ਹੈ, ਪਰ 'ਸਿਖੀ' ਨਾਮ 'ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸਿਦਕ' ਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਂਗ ਵਰਤਾਵੇ ਤਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਨਿਸਚਾ ਦਿੜ੍ਹੁ ਰਖੇ, ਡੋਲੇ ਨਾ। ਤਦ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੱਚ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਾਯਾ ਡਾਢੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਹਾਯਤਾ ਇਸਤੋਂ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਿੱਖ ਦੀ ਨਿਰੀ ਅਪਣੀ ਤਾਕਤ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਸੱਚ ਹੈ, ਪਰ ਸਿੱਖ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਅਡੋਲ ਲੋੜੀਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਂਗ ਵਰਤੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਸਿਦਕ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਰਹੇ^੧। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀਚਾਰ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀਚਾਰਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਠੀਕ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅਮਲ ਬੀ ਇਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੀ ਨੀਂਹ ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਬੀਜ ਮਾੜ੍ਹ ਅਹੰ ਹੈ। ਇਹ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਯਥਾ-

ਯਾਤੇ ਬੀਜ ਮਾੜ੍ਹ ਅਹੰਕਾਰ। ਹੈ ਇਸ ਬਿਖੈ ਸੁ ਬੁਰੋ ਵਿਕਾਰ।
ਰਹਿਬੋ ਸਦਾ ਸਮੀਪ ਹਮਾਰੇ। ਚਹੀਏ ਉਰ ਤੇ ਮੂਲ ਉਖਾਰੇ।
ਇਮ ਹੰਕਾਰ ਬਿਨਾਸਯੋ ਜੇ ਨ। ਤਉ ਹਮ ਕੋ ਚਹੀਏ ਹਤਿ ਦੇਨ।
ਦੇਹਿਂ ਕਸੌਟੀ ਸਹੈ ਕਿ ਨਾਂਹੀ ? ਕਰੈਂ ਕ੍ਰਿਤੀ ਕੁਛ ਪਰਖਨ ਮਾਂਹੀ।

(ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਰਾਸ ੭ ਅੰਸੂ ੨ ਅੰਕ ੧੯)

ਕੁਛ ਦਿਨ ਪਾਕੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਖਰੀਦਨ ਕਾਬਲ ਟੋਰਿਆ^੨ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਮਾਯਾ ਬੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਘੋੜੇ ਪਸੰਦ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ

੧. 'ਜੇ ਗੁਰ ਸਾਂਗਿ ਵਰਤਦਾ ਸਿਖੁ ਸਿਦਕੁ ਨਾ ਹਾਰੇ' ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਵਾਰ ੩੫ ਪਉੜੀ ੨੦
੨. ਸੂ:ਪ੍ਰ: ਤੇ ਖਾ: ਤਵਾ: ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਕਾਬਲ ਘੋੜੇ ਖਰੀਦਣ ਜਾਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਰਤਕ (੧੯੯੮ ਬਿ:) ਅਤੇ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਡਾ (੧੯੯੦ ਬਿ:) ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਘੋੜੇ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਗਾਮਦਾਸ ਪੁਰ) ਵਰਤਿਆ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਪਾਸ ਘੱਲੇ ਕਿ ਜੇ ਪਸੰਦ ਹੋਣ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਰੱਖ ਲਏ ਜਾਣ ਤੇ ਮਾਝਾ ਏਥੇ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਜੇ ਨਾ ਪਸੰਦ ਹੋਣ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਮੇੜ ਘੱਲੇ ਜਾਣ। ਘੋੜੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਸੰਦ ਆ ਗਏ ਤੇ ਮਾਝਾ ਤਾਰਨੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਦ ਹੁਕਮ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਵਪਾਰੀ ਮਾਝਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸੱਦੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਬਿਠਾਕੇ ਭਾਈ ਜੀ ਅੰਦਰ ਰੁਪੱਜੇ ਕੱਢਣ ਗਏ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ ਜਦ ਸੰਦੂਕ ਖੁਹਲੇ ਤਾਂ ਵਿਚ ਮਾਝਾ ਦੀ ਥਾਂ ਠੀਕਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਪਈਆਂ। ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਤਾ ਸਰਤਾ ਕੇ ਇਕ, ਦੋ, ਚਾਰ, ਦਸ ਵੇਰੀ ਡਿੱਠਾ ਠੀਕਰੀਆਂ ਹੀ ਠੀਕਰੀਆਂ ਦਿੱਸੀਆਂ, ਤਦ ਸਰਮ ਆਈ ਕਿ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀਹ ਮੂੰਹ ਦਿਆਂ। ਹੋਯਾ ਕੀਹ ? ਕਿੰਵਿਂ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ ? ਜਦ ਮਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ ਤਾਂ ਤੰਬੂ ਪਾੜਕੇ ਪਿਛਲੇ ਰਸਤਿਓਂ ਨਿਕਲ ਗਏ ਤੇ ਅਨੇਕ ਮੁਸਕਲਾਂ ਝਾਗਦੇ ਬਨਾਰਸ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਜਦ ਦੇਰ ਤਕ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਘਬਰਾਕੇ ਅੰਦਰ ਗਏ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸਨ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸੰਦੂਕ ਤੇ ਜੰਦਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਪਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੁਪੱਜੇ ਕੱਢੇ, ਗਿਣੇ ਤੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਕੇ ਰਸੀਦਾਂ ਲੈ ਲਈਆਂ। ਫਿਰ ਲਗੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਢੂੰਡ ਹੋਣ। ਕਈ ਦਿਨ ਕੋਈ ਬਹੁ, ਕੋਈ ਸੂੰਹ ਨਾ ਮਿਲਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਤੇ ਸਾਰੀ ਵਿਖਿਆ ਆ ਸੁਣਾਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਣਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਵਰਤੇ ਕੌਤਕ ਤੇ ਭਾਈ ਜੀ ਡੋਲੇ ਸਮਝਕੇ ਚੁਪ ਕਰ ਰਹੇ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਾਸ਼ੀ* ਪਹੁੰਚਕੇ ਇਕ ਟਿਕਾਣੇ ਜਾ ਉਤਰੇ, ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਚੋਖੇ ਸਨ, ਭਾਈ ਜੀ ਪਛਾਣੇ ਗਏ ਤੇ ਆਦਰ ਭਾਉ ਬਹੁਤ ਹੋਇਆ। ਜਦ ਨਗਰ ਦੇ ਰਸੇ ਨੂੰ ਖਬਰ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਇਕ ਅਛੇ ਟਿਕਾਣੇ ਉਤਾਰਾ ਕਰਵਾਯਾ ਤੇ ਡੇਰੇ ਬੁਲਾਕੇ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ।

* ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਟਿਕਾਣਾ ਉਤਰਾਬੰਡ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਆਪ ਆਏ ਤਾਂ ਏਥੇ ਘਬੰਗਾਕੇ ਸਨ, ਸਿਦਕ ਦੇ ਡੁਲਾਉ ਵਿਚ ਸਨ, ਪਰ ਸਿਦਕ ਦਾ ਡੁਲਾਉ ਸਿਦਕ ਦੀ ਵਿਦੈਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੀਕੂਂ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਬੱਧੀ ਤਾਰ ਰਤਾ ਢਿੱਲੀ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਹਿਲਾਇਆਂ ਤੇ ਬਰਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਥੰਮ੍ਹਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਡੀ ਜਿਉਂ ਕੀ ਤਿਉਂ ਟਿਕਾਣੇ ਗਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਬਰਕਣ ਉਸਦੀ ਕੰਬਣੀ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਟਿਕਾਣਿਓਂ ਗਿਰਾਉ ਕਿ ਵਿਦੈਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਬਰਕਣ ਹਟ ਗਈ ਤੇ ਮਨ ਅਡੇਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਮਝ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰਾ ਪਰਤਾਵਾ ਸੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਅਹੰਕਾਰ ਦੀ ਲੇਸ਼ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਗੁਰੂ ਨੇ ਦਾਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਗਾ ਰਹਾਂ। ਦਯਾਨਿਧ ਜੀ ਆਪੇ ਦਯਾਲੂ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਆਪੇ ਹੀ ਚਰਨੀ ਲਾ ਲੈਣਗੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੇਵਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਸੋ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਓਥੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕਥਾ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੀ। ਕਥਾ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇ, ਸੰਗਤ ਜੁੜੇ। ਲਗੇ ਸ੍ਰੌਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਵੇਂ ਸਿਖ ਬਣਨ। ਰਾਜਾ ਬੀ ਨਾਮ ਦਾਨ ਲੈਕੇ ਸਿਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਮਹਿਮਾ ਹੋਰ ਵਧੀ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਹਿਰ ਦੇ ਪੰਡਤਾਂ ਵਿਚ ਮਹਿਮਾ ਦੀ ਛਾਯਾ-ਈਰਖਾ-ਜੋ ਇਸਦੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਝੂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਬੀ ਆ ਗਈ। ਪੰਡਤ ਦੁਖੀ ਹੋਣ ਕਿ ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ ਬਿਦੇਸ਼ੀ ਜੋ ਰਾਜਾ ਤਕ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਸਿੱਖ ਬਣਾ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਸੋ ਲਗੇ ਆਉਣ ਤੇ ਬਹਿਸਾਂ ਕਰਨ। ਰਾਜਾ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਪੰਡਤ ਲੋਕ ਬੇਅਦਬੀ ਤਾਂ ਨਾਂ ਕਰ ਸਕਣ ਪਰ ਚਰਚਾਵਾਦ ਚੰਗੇ ਜੌਰਾਂ ਨਾਲ ਕਰਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੀ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਰੁੱਤਰ ਕਰ ਦੇਣ। ਆਪ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਇਕ ਖਜਾਲ ਜੋ ਬਹਸਾਂ ਵਿਚ ਨਿਤਰ ਪੈਣ ਕਬਿੱਤਾਂ ਸਵੈਯਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਬੈਲੀ ਵਿਚ ਰਚੇ। ਇਹ ਗਲ ਜਦ ਫੈਲੀ ਕਿ ਰਾਜਾ ਦੇ ਪੂਜ਼ਜ ਦਾਤਾ ਜੀ ਕਵੀ ਬੀ ਹਨ ਤਾਂ ਕਵੀ ਬੀ ਆਉਣ ਲਗ ਪਏ।

ਭਾਈ ਜੀ ਇਹ ਐਸੂਰਜ ਪਾਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਏ। ਏਹ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਜਾਣਕੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਬਿਹਬਲ ਸੀ ਤੇ ਅਤਿ ਬਿਹਬਲ ਸੀ। ਉਹ ਬਿਹਬਲਤਾ ਆਪਣੇ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ ਰਚਣੀ ਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਆਯਾਂ ਜੋ ਕਾਵਜ ਦਾ ਰੰਗ ਜੰਮਣਾ ਉਸ ਵਿਚ ਸੁਨਾਉਣੀ। ਜਾਹਰਾ ਤਾਂ ਐਸਾ ਜਾਪਣਾ ਕਿ ਆਪ ਬਿਰਹਨੀ ਨਾਯਕਾ ਦੇ ਭੇਦ ਪਰਿਭੇਦ ਪਰ ਰਚਨਾ ਰਚ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਸ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਅੰਕਤ ਹੋਣਾ ਆਪਣੇ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਮਨ ਦੇ ਗੁਰੂ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਹਾਲ। ਪਰ ਦੇਖੋ ਆਪਦੀ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਐਸੇ ਪਦ ਪਦਾਰਥ ਧਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀਚਾਰਸੀਲ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਰਹੇ ਇਕ ਵਿਛੁੜੇ ਸਿਖ ਦੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਲ ਹਨ ਤੇ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਆਪ ਦੀ ਸ੍ਰੋਤਾਚਾਰ ਵਾਲੀ ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾਯਕਾ ਦੇ ਰੂਪਕ ਜੋ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ ਉਹ ਗੈਰ ਨਾਲ ਦੇਖੋ ਤਾਂ 'ਸੂਕੀਯਾ'¹ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤੇ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਪਦ ਵਰਤਕੇ ਅਪਣੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਉੱਚ ਆਚਰਣੀ ਲੀਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦੇਂਦੇ।

ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਬੜੇ ਬੜੇ ਸਨਯਾਸੀਆਂ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚਤੁਰਤਾ ਨਾਲ 'ਅਪਨੇ ਇਸ਼ਟ ਪਰ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਭਾਵ' ਨੂੰ ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਦੱਸਿਆ। ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਪਣੇ ਆਸਥ ਪਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੇ ਤੇ ਇਕ ਕਬਿੰਤ ਉਚਾਰਿਆ-

ਜੈਸੇ ਬਛੁਰਾ ਬਿਛਰ ਪਰੈ ਆਨ੍ਹੇ ਗਾਇ ਥਨ
ਦੁਗਧੈ² ਨ ਪਾਨ ਕਰੈ ਮਾਰਤ ਹੈ ਲਾਤਕੀ।
ਜੈਸੇ ਮਾਨਸਰ ਤਜਾਗ ਹੰਸ ਆਨ੍ਹੇ ਸਰੈ³ ਜਾਤ
ਖਾਤ ਨ ਮੁਕਤੈ⁴ ਫਲ ਭੁਗਤ ਜੁ ਗਾਤ ਕੀਂ

1. ਆਪਣੀ ਵਿਵਾਹਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ। 2. ਹੋਰ, ਦੂਸਰੀ, 3. ਦੁੱਧ।

4. ਸਰੋਵਰ। 5. ਮੋਤੀ। 6. ਸਰੀਰ ਦਾ ਭੋਜਨ।

ਜੈਸੇ ਰਾਜ ਦੂਰ ਤਜਿ ਆਨ ਦੂਰ ਜਾਤ ਜਨੋ
ਹੋਤ ਮਾਨ ਭੰਗ ਮਹਿਮਾ ਨ ਕਾਹੂ ਬਾਤ ਕੀ।
ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਆਨ ਦੇਵ ਕੀ ਸਰੰਨ ਜਾਤਿ
ਰਹਿਓ ਨ ਪਰਤ ਰਾਖਿ ਸਕਤ ਨ ਪਾਤਕੀ॥ ੪੪੧॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੋਤ੍ਰੂ॥

ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਯ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਲੋਕ ਬੀ ਦਿਤੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਗੁ:ਪ੍ਰ:ਸੂ: ਵਿਚ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਰਮਸੂਰ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਨਾਮ ਛੱਡਕੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਨਾਮ ਕਿਉਂ ਰਚਿਆ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੀਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ-

ਅਨੁਸੂਪ ਛੰਦ- ਵਿਸ੍ਤ੍ਰੇਸ਼ੀ ਵਿਸ੍ਤ੍ਰੇਸ਼ੀ ਮਿਤਜੁਕੁੰ, ਸੰਪੁਟੇ ਵਿਸ੍ਤ੍ਰੇ ਭੂਖਣੰ।
ਵਿਸ੍ਤ੍ਰੇ ਬੋਧੰ, ਸੂਯੰ ਬਹਮ, ਤੰੈ ਪ੍ਰਣਵਾਦੀ ਨਮਾਮਿਹੰ੍॥ ੧॥

ਵਿਸ੍ਤ੍ਰੇਸ਼ੀ = ਜੋ ਵਿਸ੍ਤ੍ਰੇ (= ਸੰਸਾਰ) ਦਾ ਈਸ਼ੁਰ ਹੈ। ਵਿਸ੍ਤ੍ਰੇ ਮਿਤਜੁਕੁੰ = ਵਿਸ੍ਤ੍ਰੇ+ਇਤਿ+ਉਕੁੰ = ਜੋ ਸੰਸਾਰ(ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਪੁਟੇ ਵਿਸ੍ਤ੍ਰੇ ਭੂਖਣੰ = ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਛੱਥੇ ਵਿਖੇ ਭੂਖਣੀ ਹੈ। ਜੀਕਰ (ਜਿਸਤਰੋਂ) ਗਹਿਣਾ ਛੱਥੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸੋਭਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਵਚਿੱਤ੍ਰ ਜਗਤ

1. ਸੇਵਕ, ਦਾਸ। 2. ਪਾਪੀ ਨੂੰ (ਉਹ ਆਨ ਦੇਵ) ਰੱਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।
3. ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਏਹ ਛੰਦ ਉਤਾਰੇ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਅਸੁੱਧ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਏਹ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਾਠ ਗੁ:ਪ੍ਰ:ਸੂਰਯ ਦੇ ਕਈ ਨੁਸਖਿਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੋਂ ਲਏ ਹਨ। ਪਰ ਅਜੇ ਬੀ ਅਸੁੱਧੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਹੇਠਾਂ ਅਸੀਂ ਕੁਛ ਕੁਛ ਟੂਕਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਪੂਰੀ ਦਰਸਤੀ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਗੁ:ਪ੍ਰ:ਸੂ: ਦਾ ਅਸਲੀ ਨੁਸਖਾ ਮਿਲ ਪਵੇ।
4. ਅਨੁਸਪੂ ਛੰਦ ਦੀ ਚਾਲ ਮੁਜਬ 'ਤੰ' ਪਦ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ, ਤੇ ਸੁਧ ਪਾਠ ਬਣੇਗਾ 'ਪ੍ਰਣਵਾਦੀ ਨਮਾਮਿ ਤੰ', ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਵਾਂ ਲਘੂ ਤੇ ਛੀਵਾਂ ਗੁਰੂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਚੌਥਾ ਪਾਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੱਤਵਾਂ ਬੀ ਲਘੂ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬੀ ਕੁਝ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ।
5. ਇਸਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਾਠ ਐਉਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਠੀਕ ਹੈ: ਨਮਾਮਜਹਮ੍।

ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਗਹਿਣੇ ਵਤ ਹੈ, ਭਾਵ ਸੋਭਾਇਮਾਨ ਤੇ ਵਜਾਪਕ ਹੈ। ਵਿਸੂ ਬੋਧੀ= ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਜਿਸਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਸੂਝੀ ਬ੍ਰਹਮ=ਜੋ ਅਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸਦਾ ਕਾਰਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਤੈ=ਤਿਸਨੂੰ, ਉਸਨੂੰ। ਪ੍ਰਣਵਾਦੀ=ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਬੀ ਜੋ ਆਦਿ ਹੈ (ਸੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ)। ਨਮਾਮਿਹੀਂ=ਨਮਾਮਜਹਮ=ਮੈਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਅਰਥ— (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਡ੍ਰ ਜਿਸਦਾ ਲਖਾਯਕ ਹੈ ਸੋ) ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਈਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਡੱਬੇ ਦਾ (ਉਹ) ਭੂਸ਼ਣ ਰੂਪ ਹੈ, (ਫਿਰ ਜਿਸਨੂੰ) ਸੰਸਾਰ ਦਾ (ਸਾਰਾ) ਗਿਆਨ ਹੈ ਤੇ (ਉਹ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਹੀ ਹੈ (ਹਾਂ) ਉਸਨੂੰ (ਜੋ ਪ੍ਰਣਵ=) ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ ਆਦਿ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਵਰਣਾਵਰਣ ਵਿਹੀਨਾਯੁਦ ਵੇਦ ਸਾਰ ਪ੍ਰਵਰਤੁਕ:
ਵਿਸੂ ਵਰਗੁ ਮਹੀਧੀਸੰਭ ਵਕਾਰੁ ਤੈ ਨਮਾਮਿਹੀਂ॥੨॥

ਵਰਣਾਵਰਣ ਵਿਹੀਨਾਯੁਦ= ਵਰਣਾਂ ਅਵਰਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ। [ਵਰਣ=ਬ੍ਰਹਮਣ, ਖੱਤ੍ਰੀ, ਵੈਸ਼ ਤੇ ਸੂਦ੍ਰ। ਅਵਰਣ=ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਜੋ ਵਰਣਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਣ। ਵਿਹੀਨਾਯੁਦ=ਬਿਨਾ] (ਅ) ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਬੇਰੰਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। (ਵਰਣ=ਰੰਗ)। (ਇ) ਕਥਨ ਤੇ ਅਕਥਨ ਤੋਂ ਪਰੇ।

1. ਵਿਹੀਨਾਯੁਦ ਦੀ ਜਗਾ ਦਰੁਸਤ ਪਾਠ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- ‘ਵਿਹੀਨਾਖਜੰ’, ਵਜਾਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਵਿਹੀਨਾਯੁਦ’ ਦੀ ਵਿਭਕਤੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੀ। ‘ਵਿਹੀਨਾਖਜੰ’ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਉਂਦੀ= (ਵਰਣ ਅਵਰਣ ਤੋਂ) ਵਿਹੀਨ ਜਿਸਨੂੰ ਆਖੀਦਾ ਹੈ।
2. ਪਾਠਾਂਤ੍ਰੁ=ਵਿਸੂਭਰ=ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਭਗਨ ਵਾਲਾ।
3. ਮਹੀਧੀਸੰਭ ਦੀ ਸੰਧਿ ਅਸ਼ੁਧ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਹੋਵੇਗਾ- (ਮਹਾ+ਅਧੀਸੰਭ) ਮਹਾਧੀਸੰਭ, ਫਿਰ ‘ਵਿਸੂਰਗ ਮਹਾਧੀਸੰਭ’ ਦਾ ਅਰਥ ਐਉਂ ਲੱਗੇਗਾ= ਸਮੂਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਮਹਾਨ ਮਾਲਿਕ।
4. ਵਾਸੁਦੇਵ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਬ੍ਰਹਮ ਯਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ’ ਮੰਨਕੇ ਉਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਬੀਜ ਰੂਪ ਕਹਿ ਆਏ ਹਨ ਤਾਂਤੇ ‘ਵਵੇ’ ਦੇ ਅਰਥ ਬੀ ‘ਬ੍ਰਹਮ’ ਮੰਨਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਲੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹ. ਗ. ਰ. ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਬ੍ਰਹਮ ਲਖਾਯਕ ਦੱਸਕੇ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਨਗੇ।

ਵੇਦ ਸਾਰ ਪ੍ਰਵਰਤੁਕ: = ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਸਾਰ (ਤੱਤ ਗਿਆਨ) ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।
 ਵਿਸੂਹਰਗ ਮਹੀਧੀਸੀ= ਸਮੂਹ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਪਤੀ। (ਅ) ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਚਾਰੇ
 (ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਪਤੀ)। (ਇ) ਵਰਗ ਦਾ ਅਰਥ ਮੁਕਤੀਆਂ ਬੀ ਕਰ
 ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਵਕਾਰੰਤੰ= ਤਿਸ 'ਵੱਵੇ' ਅੱਖਰ ਨੂੰ।

ਅਰਥ— ਵਰਣ ਅਵਰਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਵੇਦ ਸਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰੀਵਰਤਕ
 ਹੈ (ਜੋ, ਫਿਰ ਉਹ) ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ (ਚਾਰੇ) ਪਦਾਰਥ (ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ) ਪ੍ਰਿਥਵੀ
 ਪਤਿ ਹੈ, ਤਿਸ (ਦੇ ਲਖਾਯਕ) 'ਵੱਵੇ' ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਹਰੀ ਹਰਾਦਿ ਸੂਜੰ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੰਸ ਬੋਧ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤੰ॥

ਹਸਖਮਲੈ ਵਰਣ ਵੀਜੰ ਹਕਾਰੰ ਤੰ ਨਮਾਮਿਹੰ॥੩॥

ਹਰੀ= ਵਿਸ਼ਨੂੰ। ਹਰ= ਸਿਵ, ਆਦਿ= ਮੁੱਢ, ਮੂਲ। ਜੋ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸਿਵ, ਦਾ ਬੀ ਮੂਲ ਹੈ।
 (ਅ) ਹਰਾਦਿ= ਹਰ+ਆਦਿ= ਸਿਵ ਆਦਿਕ, ਭਾਵ ਸਿਵ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ। ਸੂਜੰ ਬ੍ਰਹਮ੍= ਉਹ
 ਜੋ ਅਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੈ ਸੋ ਬ੍ਰਹਮ। ਕਾਰਣ ਰਹਿਤ ਬ੍ਰਹਮ। ਹੰਸ= ਬ੍ਰਹਮ। (ਅ) ਉਜ਼ਲ।
 ਬੋਧ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤੰ= ਜੋ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।^੧ ਹੰਸ ਬੋਧ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤੰ= ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਗਜਾਨ
 ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣ ਵਾਲਾ। 'ਸੋਹੀ ਹੰਸਾ' ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚੋਂ 'ਹੰ+ਸਾ' ਦਾ ਭਾਵ ਬੀ ਪਦ 'ਹੰਸ' ਵਿਚੋਂ ਲੈ
 ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਹਸਖਮਲ = [ਹ=ਪ੍ਰਗਟ ਹੀ। ਸ=ਸਤੇ। ਖ=ਅਕਾਸ਼ ਵਤ ਪੂਰਣ।
 ਮ=ਮਾਯਾ। ਲ=ਲਯਤਾ] ਜੋ ਸੁਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਤ ਪੂਰਣ ਹੈ ਤੇ ਮਾਯਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਯ ਹੈ।
 (ਅ) ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਪਾਠ ਹਸੂਅਮਲਕਵਦ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ- ਹੱਥ ਤੇ ਧਰੇ
 ਆਉਲੇ ਵਾਂਝੂ, ਸਾਫ਼ ਦਿੱਸਦਾ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਤੱਖ। ਵਰਣ= ਸੇਜੂ। ਵੀਜੰ ਮੂਲ ਨੂੰ, ਕਾਰਣ (ਰੂਪ)
 ਨੂੰ। ਬੀਜ ਨੂੰ। ਹਕਾਰੰ= 'ਹਾਹਾ' ਅੱਖਰ ਨੂੰ।

੧. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੰ ਸ਼ੁਧ ਪਾਠ ਹੈ, ਅਰਥ ਹੈ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

੨. 'ਹਸਖਮਲ ਵਰਣ' ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਸ਼ੁਧ ਪਾਠ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ- 'ਹਸੂਅਮਲਕ ਵਦ' = ਹੱਥ
 ਉਤੇ ਧਰੇ ਆਉਲੇ ਵਾਂਗ, ਫਿਰ 'ਹਸੂਅਮਲਕ ਵਦ ਵੀਜੰ ਹਕਾਰੰ ਤੰ ਨਮਾਮਜਹਮੰ'
 ਦਾ ਅਰਥ ਬਣੂ-ਜੇ ਹੱਥ ਤੇ ਧਰੇ ਆਉਲੇ ਵਾਂਗੂ (ਪ੍ਰਤੱਖ ਬੀਜਰੂਪ ਹੈ ਉਸ ਦੇ
 ਲਖਾਯਕ) ਹਾਰੇ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਅਰਥ— ਮੈਂ ਉਸ ਸੇਸ਼ਨ ਕਾਰਣ (ਰੂਪ ਦੇ ਲਖਾਯਕ) ‘ਹਾਹੇ’ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ (ਜੋ) ਸੂਝੀ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸਿਵ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਉੱਜਲ ਗਜਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੇ ਸੁਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਤ ਪੂਰਣ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ (ਤੇ ਫਿਰ) ਮਾਝਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਜ ਹੈ।

ਹੋਰ ਅਰਥ— (ਹਰੀ=) ਵਿਸ਼ਨੂੰ (ਤੇ ਹਰ=) ਸਿਵ ਦੀ (ਬੀ ਜੋ) ਆਦਿ ਹੈ, (ਤੇ) ਅਕਾਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਜੋ ਗਜਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਜਿਸਦਾ) ਪ੍ਰਤੱਖ੍ਯ ਵੀਜ ਰੂਪ (ਹਾਹੇ ਅੱਖਰ ਹੈ) ਉਸ ਹਾਹੇ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਗਜਾਨਾਰ੍ਕੰ ਗਿਰਾਧੀਸਿੰ ਗੋਤੀਤੰ^੩ ਸੱਛ ਸਾਕਿਸ਼ਣੰ।

ਗਮਨਾਗਮਜੁ^੪ ਵਿਹੀਨਾਯੁ^੫ ਤੰ ਗਕਾਰੰ ਨਮਾਮਿਹੰ ॥੪॥

[ਗਜਾਨਾਰ੍ਕੰ=ਜੋ ਗਜਾਨ ਦਾ ਸੂਰਜ ਹੈ (ਗਜਾਨ+ਅਰ੍ਕ=ਸੂਰਜ)। ਗਿਰਾਧੀਸਿੰ=ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਤੀ। (ਅ) ਸੁਰਸਤੀ ਦਾ ਪਤੀ। ਗੋਤੀਤੰ=ਬਾਣੀ ਤੰ ਅਤੀਤ, ਅਕੱਥਨੀਯ। (ਸੰਸਥਾ, ਗੋ=ਬਾਣੀ। ਅਤੀਤ=ਰਹਤ)। (ਅ) ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੰ ਅਤੀਤ (ਗੋ=ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ)। ਸੱਛ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ। ਸਾਕਿਸ਼ਣੰ=ਸਾਖੀ ਰੂਪ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰਾ। ਸਭ ਦਾ ਦੇਖਣਹਾਰਾ ਪਰ ਅਸੰਗ। ਗਮਨਾਗਮਜ ਵਿਹੀਨਾਯ= (ਗਮਨ+ਆਗਮਨ+ਵਿਹੀਨਾਯ)। ਆਉਣ ਜਾਣ (=ਜੰਮਣ ਮਰਣ) ਤੰ ਰਹਿਤ। ਗਕਾਰੰ=‘ਗੱਗੋ’ ਅੱਖਰ ਨੂੰ।]

ਅਰਥ— (ਜੋ) ਗਜਾਨ ਦਾ ਸੂਰਜ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਤੀ, ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੰ ਅਤੀਤ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਤੇ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਤੰ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਸ

1. ਇਹ ਅਰਥ ਮੂਲ ਪਾਠ ਨੂੰ ‘ਹਸਤਾਮਲਕ ਵਦ’ ਮੰਨਕੇ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਤ੍ਰਾਂਤਿਕਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਹੀ, ਸ੍ਰੀ, ਲ੍ਲੀ ਆਦਿ ਹਨ। ਹੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਧਰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਤੇ ਹੋਵੇ ਕਿ ‘ਹ’ ਸਾਰੇ ਬੀਜਮੰਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਵਰ ਹੈ। ਪਰ ਤ੍ਰਾਂਤਿਕ ਮਤ ਨੂੰ ਕਵੀ ਜੀ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ। 2. ‘ਹ’ ਅੱਖਰ ਦਾ ਕੰਸ ਅਰਥ ‘ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ’ ਬੀ ਹੈ।
3. ਸ਼ੁਧ ਪਾਠ ਚਾਹੀਏ ‘ਗੋਤੀਤੰ’। 4. ‘ਗਮਨਾਗਮਜ’ ਸ਼ੁਧ ਪਾਠ ਹੋਵੇਗਾ, ਛੰਦ ਦੀ ਚਾਲ ਮੂਜਬ। ਲਿਖਤੀ ਨੁਸ਼ਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ ‘ਗਗਨਾਗਮਜ’ ਬੀ ਹੈ ਜੋ ਬੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। 5. ‘ਵਿਹੀਨਾਖਯੰ’ ਸ਼ੁਧ ਪਾਠ ਹੈ, ‘ਵਿਹੀਨਾਯ’ ਦੀ ਵਿਭਕਤੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੀ।

(ਦੇ ਲਖਾਯਕ) 'ਗੱਗੇ' ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਰਾਮ ਵੀਜ਼^੧ ਸੁਰੇਸੂਰੰ, ਦੇਵ ਦੈਤਯਾਭਿਬੰਦਿਤੰ।
ਸਰਵਾਸ੍ਥੰ, ਸਰਵ ਮਿਤੀ^੨ ਸ਼ਕ੍ਵੀ, ਤੰ ਰਕਾਰੰ ਨਮਾਮਿਹੰ। ਪ।

{ਰਾਮ=ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ, ਕੀੜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਵੀਜ਼= ਕਾਰਣ ਨੂੰ। ਮੂਲ ਨੂੰ।
ਸੁਰੇਸੂਰੰ=ਸੁਰ+ਈਸ਼ਰੰ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਬੀਈਸ਼ਰਨੂੰ, ਪਰਮਾਤਮਾਨੂੰ। ਦੇਵ ਦੈਤਯਾਭਿਬੰਦਿਤੰ=ਦੇਵਤੇ
ਤੇ ਦੈਤਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਵਾਸ੍ਥੰ=ਸਰਬ ਦਾ ਜੋ ਆਸਰਾ ਹੈ।
ਸਰਵ ਮਿਤੀ ਸ਼ਕ੍ਵੀ=ਜੋ ਸਰਬ ਮਿਰਯਾਦਾ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਪੰਨ ਹੈ। (ਅ) ਜੋ ਪਾਠ ਕੇਵਲ 'ਸਰਵ
ਸ਼ਕ੍ਵੀ' ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਰਥ ਲਗੇਗਾ-ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਭ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ। (ਇ) 'ਸਰਵਮਿਤੀ' ਦਾ
ਪਦ ਛੇਦ 'ਸਰਵੰ ਇਤਿ' ਕਰੀਏ ਤਾਂ 'ਸਰਬ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦਾ ਅਸਥਾਨ' ਅਰਥ ਹੋਸੀ।
ਯਾ, ਇਤੀ-ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ। ਤੰ ਰਕਾਰੰ=ਉਸ 'ਗੱਗੇ' ਅੱਖਰ ਨੂੰ।}

ਅਰਥ— (ਜੋ ਸਰਬ ਵਿਖੇ) ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ (ਸਰਵ ਦਾ) ਕਾਰਣ
ਹੈ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਬੀ ਈਸ਼ਰ ਹੈ, ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਦੈਤਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤਾ
ਗਿਆ ਹੈ (ਤੇ ਜੋ) ਸਰਬ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਸਭ ਮਿਰਯਾਦਾ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਪੰਨ
ਹੈ ਉਸ (ਦੇ ਲਖਾਯਕ) 'ਗੱਗੇ' ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਇਤੇਵ ਮਹਾਂ ਵਰ੍ਣੰ, ਭਾਵਨਾਯ ਮਹੂਰਮਹੂਰੰ।
ਚਤੁਰ ਵਰਗ ਫਲੰ ਦਾਸ਼ਜ^੩ ਸਿੱਧੀ ਏਵ^੪ ਨ ਸੰਸਾਜੰ। ਦੁ।

{ਇਤੇਵ=ਐਸੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ। (ਅ) ਇਉਂ ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ। ਮਹਾਂ ਵਰ੍ਣੰ=ਮਹਾਨ ਅੱਖਰ। }
{ਭਾਵਨਾਯ=ਸਰਧਾ ਧਾਰਕੇ, ਭਾਵਨਾਂ ਨਾਲ। ਮਹੂਰਮਹੂਰੰ=ਬਾਰ ਬਾਰ। ਚਤੁਰ ਵਰਗ=ਚਾਰੇ

- ਸੁਧ 'ਵੀਜ਼' ਪਾਠ ਹੈ। 'ਰਾਮ ਵੀਜ਼' ਦਾ ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ- ਪਦ
'ਰਾਮ' ਦਾ ਜੋ 'ਵੀਜ਼' ਰੂਪ ਹੈ, ਭਾਵ 'ਗੱਗੇ' ਅੱਖਰ।
- 'ਮਿਤੀ' ਪਾਠ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਸ ਨਾਲ ਛੇਦ ਦੀ ਗੋਣਤੀ ਦੇ ਦੋ ਅੱਖਰ
ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- 'ਸਤਜ' ਪਾਠ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਸੇਸ਼ਟ ਹੈ। ਦਾਸ਼ਜ ਦਾ ਅਰਥ ਦਾਤਾ ਬੀ ਹੋ
ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਸੁਧ ਪਾਠ ਚਾਹੀਏ 'ਸਿਦ਼ੀ ਰੇਵ'। ਫਿਰ ਇਸ ਦੂਜੀ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਬਣੇਗਾ
ਉਸਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਪ੍ਰਾਪਤ), ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

{ਪਦਾਰਥ-ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੌਖ। (ਅ) ਚਾਰੇ ਮੁਕਤੀਆਂ-ਸਾਲੋਕ, ਸਾਰੂਪ, ਸਾਮੀਪ, ਸਾਯੁਜ...। ਫਲੰ=ਫਲ ਦਾਤਾ। ਦਾਸ਼ਜ=ਦਾਸਾਂ, ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ। (ਅ) ਦਾਤਾ। ਏਵ ਨ} ਸੰਸਾਰ=ਇਸ ਵਿਚ (ਕੋਈ) ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ। ਭਾਵ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ।

ਅਰਥ— (ਏਹ ਚਾਰੇ ਅੱਖਰ) ਐਸੇ ਮਹਾਂ ਵਰਣ ਹਨ (ਕਿ ਜੇਹੜੇ) ਦਾਸ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਕੇ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਬਾਰ ਬਾਰ (ਜਪਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਸਿੱਧੀ¹ ਦੇ ਫਲ ਦਾਤਾਂ ਹਨ, ਏਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲੰਮੀ ਵੀਚਾਰ ਮਗਰੋਂ ਸਾਰੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਰ ਉਠੇ ਤੇ ਬੋਲੇ

‘ਜੈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਿਮਲ ਮਤਿ ਗਯਾਨੀ!

ਅਬ ਹਮਰੇ ਮਨ ਨਿਸ਼ਚੈ ਠਾਨੀ।

ਤੁਮ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਗਯੋ ਹਮਾਰਾ।

ਬਿਧਿ ਬੇਦ ਬਿਧਿ ਕੀਓ ਉਚਾਰਾ।’

(ਗੁ:ਪੁ:ਸੂ: ਰਾਸ ੨ ਅੰਸ ੪ ਅੰਕ ੫੧)

— ੦ —

[ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ]

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ, ਅੰਤ ਜਦੋਂ ਆਪ ਦੀ ਬਿਤੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਿਰਹੇ ਦੀ ਥੈਂਚ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮਾਤੁਰ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਹੋਰ ਵਿਖੇਗ ਸਹਿ ਸਕਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹ੍ਰਿਦੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬਲ ਖਿੱਚ ਹੋਈ। ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਮੇਵੜੇ ਨੂੰ ਘੱਲਿਆ ਕਿ ਸਾਡਾ ਇਕ ਖੁਨਾਮੀਆਂ ਗੁਰਦਾਸ ਨਾਮੇ ਆਪ ਪਾਸ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਕੜਕੇ ਘੱਲ ਦਿਓ।²

੧. ਚਾਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ‘ਮੁਕਤੀ’ ਦੀ ਹੈ।

੨. ਗੁ:ਬਿ: ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਜੀ ਵਲੋਂ ਮਾਫ਼ੀ ਦੀ ਚਿਠੀ ਲਿਖਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦਵਾਇਆ। ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਸਾਡਾ ਚੋਰ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਹੈ ਉਹ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਘੱਲੋ। ਚਿਠੀ ਬਿਨੈ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੋ ਪੂਰਨ ਮਿਯਾਦਾ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਸੋ ਐਸਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੇ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸੋ: ਸੂ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਲਿਖਤ ਠੀਕ ਹੈ।

ਰਾਜਾ ਪੜ੍ਹਕੇ ਘਬਰਾਇਆ, ਪਰ ਹੁਕਮ ਗੁਰੂ ਕਾਂ ਸੀ, ਸੌ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ, ਤਦ ਆਪ ਸੁਕਰ ਵਿਚ ਆਕੇ ਨੈਣ ਭਰ ਲਿਆਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਖੁਨਾਮੀਆਂ ਹਾਂ। ਸੁਕਰ ਹੈ ਮੇਰੇ ਪਯਾਰੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਬੰਨੂਕੇ ਘੱਲ ਦਿਓ।

ਸੌ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਆਪ ਕਾਸ਼ੀ ਤੋਂ ਟੁਰੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਟੁਰਨਾ ਚਾਹੇ, ਆਪ ਨੇ ਬਹੁਤ ਰੋਕਿਆ ਤਦ ਬੀ ਸੱਤ ਸੌ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਨਾਲ ਟੁਰਿਆ, ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਪੰਡਤ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਆਏ ਤੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਦਿਲੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਟੋਰਿਆ।

ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਅੱਪੜੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੇ ਸਾਹਿਬ ਲਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਕ ਅਪ੍ਰਾਧੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਿਰਹੇ ਸੱਲ ਦੀ ਘਾਉ ਭਰੀਂਦੀ ਅੱਲੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਉਮਾਹੂ ਉਛਾਲ ਵਿਚ ਅਜੀਬ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਨ। ਪਰ ਦੁਹਾਂ

੧. ਸੂ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਦਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਘੋੜੇ ਖਰੀਦਣਾ, ਨੱਸ ਜਾਣਾ ਤੇ ਵਾਪਸ ਸੱਦੇ ਜਾਣ- ਦੁਇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਪਰ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਘੋੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਤੇ ਨੱਸ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਹੋਇਆ ਤੇ ਵਾਪਸ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੱਦਿਆ। ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਤੇ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਗਦੀ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੱਸੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵਧਕੇ ਸਾਕਾ ਵਰਤ ਜਾਏ ਤੇ ਪਰਮ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲੁਕੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਪੇ ਨਾ ਆ ਜਾਣ, ਨਾਲ ਹੀ ਜਦ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੰਨੀ ਨੇੜੇ ਦੀ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਲਗਾਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚੀ ਪੱਤੀ ‘ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੀ’ ਤੋਂ ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਕੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਨ। ਨਾ ਹੀਂ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵੇਲੇ ਰਾਜਸੀ ਠਾਠ ਬੱਝਾ ਸੀ ਨਾ ਹੀ ਸਿਖ ਡੋਲੇ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਂਗ ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਕਸਵਟੀ ਕਿਸ ਗਲ ਦੀ ਲਾਉਣੀ ਸੀ।

ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਉਕਾਈਂ 'ਸਿਦਕ ਦੀ ਕਸਰ' ਦੀ ਯਾਦ ਨੱਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਸ਼ਰਮਸਾਰੀ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸਨ ਪਰ ਗੁਰੂ ਮਇਆ ਦੀ ਟੇਕ ਨਾਲ ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਆਭਾ ਭੀ ਉਸੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਦਿਪਤ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੀ ਪਯਾਰ ਉਛਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ, ਸਿਦਕ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਭਾਵ ਯਾਦ ਸੀ, ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਤੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਅਤਿ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪਿੱਚ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਪੁੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਅਪਣਾ ਸੂਫ਼ੰਦ ਪਿਆਰ, ਜੋ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੀ, ਉਛਾਲੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਰੰਭੀਰਤਾ ਦੇ ਸੂਅਮੀ ਸਚਮੁਚ ਸੂਅਂਗ ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਂਗੂ ਜਗ ਭਰਵੀਂ ਸੁਰ ਵਿਚ ਬੋਲੇ:- 'ਆਉ ਭਾਈ ਸਿਦਕਾਂ ਦੇ ਸਾਈਂ ਜੀ! ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਖੂਬ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਨੇ? ਚੰਗੇ ਘੋੜੇ ਖਰੀਦ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋ।' ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਨੈਣ ਭਰ ਆਏ, ਨੈਣ ਵਿਚ ਝਿਲਮਿਲ ਕਰਦੇ ਮੋਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਨਜ਼ਰ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਜਾਇਕੀ, ਹਥ ਜੁੜ ਗਏ ਤੇ ਇਹ ਉਚਾਰ ਹੋਇਆ-

ਸਵੈਯਾ

ਜਉ ਗਰਬੈ ਬਹੁ ਬੂਦ ਚਿੱਤਰ^੧ ਸਨਮੁਖ ਸਿੰਧ^੨ ਸ਼ੋਭ ਨਹੀਂ ਪਾਵੈ।
ਜਉ ਬਹੁ ਉਡੈ ਖਗੜ ਧਾਰ ਮਹਾਂ ਬਲ ਪੇਖ ਅਕਾਸ਼ ਰਿਦੈ ਸੁਕਚਾਵੈ^੩।
ਜਿਉ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਬਿਲੋਕਤ ਗੁਲਰ ਜੰਤ^੪ ਉਡੰਤ ਲਜਾਵੈ।
ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਹਮ ਕੀਏ ਤਿਹਾਰੇ ਜੀ ਤੋ ਪਹਿ ਬੋਲਨ ਕਿਉਂ ਬਨਿਆਵੈ^੫।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ: ਭਾਈ ਜੀ! ਜਿਥੇ ਹੈ 'ਮੈਂ ਹਾਂ', ਉਥੇ ਅਜੇ ਹੈ 'ਹਉ'। ਹਉਂ ਡੋਲਨੇ ਵਾਲੀ ਸੈ ਹੈ, ਜਦ ਡੋਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਸਰੇ ਲਈ ਸਿਦਕ ਨੂੰ ਬੀ ਡੁਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਘਟਦੀ ਘਟਦੀ ਘਟ ਤਾਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਰਮੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਿਵੇਂ ਢਠੇ ਬਿੱਛ ਦੀ ਇਕ ਜੜ੍ਹ ਬੀ ਜ਼ਿਮੀਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਜਾਏ

੧. ਚਿੱਤ ਵਿਚ। ੨. ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ। ੩. ਪੰਛੀ।

੪. ਭਾਵ ਸ਼ਰਮੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੫. ਗੁਲਰ ਬਿੱਛ ਦੇ ਫਲ ਵਿਚ ਦਾ ਕੀੜਾ।

੬. ਅੰਕ ੫੨੭।

ਤਾਂ ਬਿਛ ਵਿਚ ਪੱਤੇ ਨਿਕਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਰੋਗ ਹਟ ਜਾਏ ਪਰ ਜੜ੍ਹ ਜੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਜਾਏ ਤਾਂ ਅਰੋਗਤਾ ਪੁਰੀ ਨਹੀਂ ਕਹੀਦੀ, ਰੋਗ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹਟ ਜਾਏ ਤਾਂ ਹੀ ਅਰੋਗਤਾ ਕਹੀਦੀ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਇਕ ਸਥਾਲ ਸੈ ਹੈ ਜੋ ਅਹੰਕਾਰ, ਅਭਿਮਾਨ, ਹੈਂਕੜ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਹੋਕੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੀ ਅੰਦਰ ਇਕ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਸੂਰਤ ਬੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੂਖਮ ਹੋਈ ਭੰਬੀਰੀ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਵਾਂਝੂ ਪਾਰਦਰਸ਼ਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਭੰਬੀਰੀ ਦੇ ਪੰਖ ਵਾਂਝੂ ਬ੍ਰੀਕ ਹੋਕੇ ਬੀ ਪਾਰ ਦੁਸਾਰ ਦਿਖਾਕੇ ਬੀ ਲੇਸ਼ ਮਾੜ੍ਹ ਰਹੀ ਹੋਈ ਪਰਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਈ ਜੀਓ ਜੀ! ਹਾਂ, 'ਹਉ ਹਉ ਭੀਤਿ ਭਾਇਓ ਹੈ ਬੀਰੋ ਸੁਨਤ ਦੇਸਿ ਨਿਕਟਾਇਓ॥ ਭਾਂਭੀਰੀ ਕੇ ਪਾਤ ਪਰਦੋ ਬਿਨੁ ਪੇਖੇ ਦੂਰਾਇਓ'॥¹ (ਸੋ:ਮ:ਪ/੯੨੪)

ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਭਰ ਰਹੇ ਨੈਣ ਢੁੱਲ੍ਹੁ ਪਏ, ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਹਿ੍ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਿਆ, 'ਲੋਸਾਵਿਦਯਾ', 'ਲੋਸਾਵਿਦਯਾ', ਲੇਸ਼ ਮਾੜ੍ਹ ਅਹੰਕਾਰ! ਠੀਕ ਹੈ, ਰੋਗ ਦਾ ਲੇਸ਼ ਬੀ ਲੇਸ਼ ਹੈ। ਸਿਦਕ ਮੇਰਾ! ਹੈ ਮੇਰਾ! ਮੈਂ ਕਿਸਦਾ? ਸਾਰਾ ਤਾਂ ਅਰਪਨ ਹੋ ਚੁਕਾ, ਫੇਰ ਮੇਰਾ ਕੀਹ ਹੋਇਆ? ਸਿਦਕ ਮੇਰਾ? ਇਹ ਬੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਰਪਨ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਜਦ ਸਭ ਕੁਛ ਅਰਪਨ ਤਾਂ ਜੰਤੀ ਦੇ ਵੱਸ ਜੰਤ, ਜੋ ਕਰਾਏ ਕਰਨਾ।...ਠੀਕ ਹੈ। 'ਕੀਤਾ ਕਰਣਾ ਸਰਬ ਰਜਾਈ ਕਿਛੁ ਕੀਚੈ ਜੇ ਕਰਿ ਸਕੀਐ।' (ਸੂਹੀ: ਮ: ੪-੭੩੯) ਫੇਰ ਠੰਢਾ ਲੰਮਾ ਸਹੂਲਤ ਵਾਲਾ ਸਾਹ ਆਇਆ, ਨੈਣ ਫੇਰ ਢੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਆਪ ਅਪਣੇ ਸੁਰੀਲੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਬੋਲੇ:-

ਤੈਸੋ ਨ ਨਾਥ, ਅਨਾਥ ਨ ਮੋ ਸਰਿ, ਤੈਸੋ ਨ ਦਾਨੀ, ਨ ਮੋਸੋ ਭਿਖਾਰੀ।
ਮੈਸੋ ਨ ਦੀਨੁ, ਦਯਾਲੁ ਨ ਤੋ ਸਰਿ, ਮੈਸੋ ਅਗਿਆਨੁ, ਨ ਤੈਸੋ ਬਿਚਾਰੀ।
ਮੈਸੋ ਨ ਪਤਤਿ, ਨ ਪਾਵਨਿ ਤੋ ਸਰਿ, ਮੈਸੋ ਬਿਕਾਰੀ, ਨ ਤੈਸੋ ਉਪਕਾਰੀ।
ਮੇਰੇ ਹੈਂ ਅਵਗੁਨ, ਤੂ ਗੁਨ ਸਾਗਰ, ਜਾਤ ਰਸਾਤਲ ਓਟ ਤਿਹਾਰੀ॥੫੨੮॥

1. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹਉ ਨਵਿਰਰਤੀ ਦਾ ਇਹ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਹੈ- ਹੋਂਦਾ ਫੜੀਅਗ ਨਾਨਕ ਜਾਣ। ਨਾ ਹਉ ਨਾ ਮੈ ਜੁਨੀ ਪਾਣੁ (ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮ:੧)

ਇਹ ਉਚਾਰਦੇ ਅਗੇ ਵਧੇ ਤੇ ਚਰਨਾਂਬੁਜ ਨੂੰ ਲਿਪਟ ਗਏ, ਮਸਤਕ ਨੂੰ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਛੁਹ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੜਪ ਰਹੇ ਸਨ, ਮਿਲੀ। ਲੂੰ ਲੂੰ ਠੰਢ ਵਰਤੀ। ਕਬਿੱਤਾਂ ਸੂਯਾਂ ਵਿਚ ਅੰਕਤ ਬਿਰਹ-ਅਗਨੀ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਈ। ਇਕ ਆਪਾ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਗਿਆ ਤੇ ਦੂਜਾ 'ਆਪਾ' ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ 'ਪਰਮ ਆਪੇ' ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੀ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਛੁੜੇ ਵੱਛੇ ਦੇ ਗਾਂ ਨੂੰ ਧਾਕੇ ਮਿਲਣ ਵੇਲੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੁਵੱਲੀ ਲੀਨਤਾ ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਵ ਦੇ ਗੁਲਾਬ ਪੰਖੜੀਆਂ ਵਰਗੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਉਚਾਰ ਹੋਇਆ—

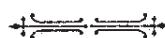
ਧੰਨ ਤੋਹਿ ਗੁਰ ਸਿਦਕ ਕਮਾਯੋ। ...ਤੂੰ ਮਮ ਪਯਾਰੇ ਅਤਿ ਅਨੁਰਾਗੀ।

ਕਹਯੋ-ਸਿੱਖ ਹੁਇ ਸਿਦਕ ਨਹਾਰੇ—। ਇਸ ਤੁਕ ਪਰ ਭਾਲੇਹੁ ਵਿਚਾਰੇ।

ਕਸੇ ਕਸੌਟੀ ਮੈਂ ਇਸ ਵਾਰੀ। ਸਿੱਖ ਨ ਆਨ ਸਮਾਨ ਤੁਮਾਰੀ। ੪੩।

(ਗ:ਪ:ਸੂ: ਰਾਸ ੭ ਅੰਸੂ ੫)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਕ ਕਹਿਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਅਪਣੇ ਪਾਸ ਬਹਾਲ ਲਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਗਮ ਤੋਂ ਬਾਦ ਭਾਈ ਜੀ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ਰਹੇ।

[ਸੇਵਕ ਕੀ ਓੜਕਿ ਨਿਬਹੀ ਪ੍ਰੀਤਿ]

ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਰਚਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਕਲਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਸੰਕਲਤ ਕੀਤਾ ਓਹ ਕਬਿੱਤ ਸੈਣਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗਏ, ਇਸ ਦਾ ਥਿਤ ਵਾਰ ਸੰਮਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਵਿਚਲੀ ਖੋਜ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਬਾਦ ਹੋਈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਾਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸੂਰਜ ਮਲ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨਾਲ ਰਾਏ ਸਨ।

ਹੁਣ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਟਿਕੇ ਰਹੇ ਤੇ ਅਪਣੇ ਸਾਹਿਤਯਕ ਤੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹੇ। ਇਕ ਵੇਰ ਬਰਖਾ ਰੁਤ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਸਰਕੇ ਵਲ ਸਿਕਾਰ ਚੜੇ, ਨਾਲ ਸਨ ਭਾਈ ਸਾਧੂ, ਭਾਈ ਭਾਨਾ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਆਦਿ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਸਿਦਕੀ ਸਿਖ। ਓਥੇ ਸੰਨ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪੁੱਛਣੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੁਣਾਯਾ। ਫੇਰ ਬੀੜ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਨਿਵਾਸ

1. ਅਪਣੇ ਬੀਜ ਮਾੜ੍ਹ ਅਹੰਕਾਰ ਯਾ ਲੇਸ਼ ਮਾੜ੍ਹ ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਦੂਰ ਹੋਇਆਂ ਜੋ ਰਚਨਾਂ ਰਚਕੇ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਉਹ ਇਹ ਸੀ-
ਧਰਤੀ ਉਪਰਿ ਕੋਟਗੜ ਭੁਇਚਾਲ ਕੰਮੇਂਦੇ। ਝਖੜਿ ਆਏ ਤਰੁਵਰਾ ਸਰਬੱਤ ਹਲੰਦੇ। ਡਵਿ ਲੱਗੇ ਉਜਾਝਿ ਵਿਚਿ ਸਭ ਘਾਹ ਜਲੰਦ। ਹੜ ਆਏ ਕਿਨਿ ਥੰਮੀਅਨਿ ਦਰੀਆਉ ਵਹੰਦੇ। ਅੰਬਰਿ ਪਾਟੇ ਬਿੱਗਲੀ ਕੁਝਿਆਰ ਕਰੰਦੇ। ਸਾਂਗੈ ਅੰਦਰਿ ਸਾਬਤੇ ਸੇ ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ। ੨੧। ਜੇ ਮਾਉ ਪੁਤੈ ਵਿਸੁ ਦੇ ਤਿਸ ਤੇ ਕਿਸੁ ਪਿਆਰਾ। ਜੇ ਘਰੁ ਭੈਨੈ ਪਾਹਰੂ ਕਉਣੁ ਰੱਖਣਹਾਰਾ। ਬੇੜੀ ਡੋਬੇ ਪਾਤਣੀ ਕਿਉ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ। ਆਗੂ ਲੈ ਉਝੜਿ ਪਵੈ ਕਿਸੁ ਕਰੈ ਪੁਕਾਰਾ। ਜੇਕਰਿ ਖੇਤੈ ਖਾਇ ਵਾਝਿ ਕੋ ਲਹੈ ਨ ਸਾਰਾ। ਜੇ ਗੁਰ ਭਰਮਾਏ ਸਾਂਗੁ ਕਰ ਕਿਆ ਸਿਖ ਵਿਚਾਰਾ। ੨੨। ਜਲ ਵਿਚਿ ਕਾਗਦ ਲੂਣ ਜਿਉ ਘਿਆ ਚੋਪੜਿ ਪਾਏ। ਦੀਵੇ ਵਟੀ ਤੇਲ ਦੇ ਸਭ ਰਾਤਿ ਜਲਾਏ। ਵਾਇ ਮੰਡਲ ਜਿਉ ਡੋਰ ਫੜਿ ਗੁੜੀ ਓਡਾਏ। ਮੁਹ ਵਿਚਿ ਗਰੜ ਦੁਗਾਰੁ ਪਾਇ ਜਿਉ ਸੱਪੁ ਲੜਾਏ। ਰਾਜਾ ਫਿਰੈ ਫਕੀਰੁ ਹੋਇ ਸੁਣਿ ਦੁਖਿ ਮਿਟਾਏ। ਸਾਂਗੈ ਅੰਦਰਿ ਸਾਬਤਾ ਜਿਸੁ ਗੁਰੂ ਸਹਾਏ॥੨੩॥ (ਵਾਰ ੩੫)
2. ਇਸ ਵਿਵਾਹ ਦਾ ਸੰਮਤ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਵਿਚ ਵਿਸਾਖ ੧੯੮੯ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸਥਾਨ ਦਾ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਗਜਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਿੱਧ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵਿਚ ਏਥੇ ਪੱਕੀ ਮੰਜੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੈਰ ਕਰਦੇ ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਆ ਗਏ।

ਸ੍ਰੀ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹਰ ਮਸਜਾ ਤੇ ਮੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਭਾਦੋਂ ਦੀ ਮਸਜਾ ਤੇ ਚੇਤ੍ਰ ਚੌਦੇਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਡੇ ਮੇਲੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਭਾਦੋਂ ਦੀ ਮਸਜਾ ਦਾ ਹਾਲ ਇੰਵਾਂ ਹੈ: ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਗਜਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਾਦੋਂ ਦੀ ਮਸਜਾ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਸੌ ਹੁਕਮ ਨਾਮੇ ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਮਸਜਾ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਹੋਣਗੇ। ਤਦ ਇਹ ਖਬਰ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਧੁੰਮ ਗਈ। ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਮੁਖੀਏ ਸਿੱਖ ਕੁਛ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰੇ ਤੋਂ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਨੂੰ ਘੋੜਿਆਂ ਪਰ ਸਵਾਰ ਹੋਕੇ ਟੁਰੇ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਹੁਣ ਬਿੱਧ ਹੋ ਰਹੇ ਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਹਣੇ ਰਥ ਤੇ ਸੁਵਾਰਂ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਪਹੁੰਚਕੇ ਪੂਰਬਲੀ ਬਾਹੀ ਵਲ ਫੇਰੇ ਲਾਏ ਗਏ। ਮੇਲਾ ਭਰਕੇ ਹੋਇਆ। ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਇਆ। ਸਮਾਗਮ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣੇ ਪਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚੋਲ੍ਹੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਚੱਲੋ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਗਜਾ ਦਿਤੀ ਤੇ ਤਜਾਰੇ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਫੇਰੇ ਸਮੇਤ ੧੨ ਕੋਹ ਤੇ ਇਸ ਪਿੰਡ ਜਾ ਫੇਰੇ ਲਾਏ। ਸੰਗਤਾਂ ਸੁਣਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਆ ਜੁੜੀਆਂ। ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਮਨੋਹਰ ਹੋਇਆ, ਭੋਗ ਪਈ ਤੇ ਭਾਨੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਏਥੇ ਕਿੰਵਾ ਆਏ ਸਨ? ਤਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ‘ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਤਦੋਂ ਨਾਲ ਸੇ ਸੌ ਤੁਸੀਂ ਹਾਲ ਸੁਣਾਓ’। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਤਦ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ:-

ਇਕ ਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅਪਣੀ ਨਗਰੀ ਤੋਂ ਸਰਹਾਲੀ ਆ ਰਹੇ ਸੇ। ਏਥੇ ਇਕ ਤਪੇ ਨੇ ਖੁਣਸ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਆਪ ਇਸ ਚੋਲ੍ਹੇ ਪਿੰਡ ਆ ਟਿਕੇ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਤਦੋਂ ਭੈਣੀ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਪੈਂਚ ਬੜੇ

ਭਾਵ ਨਾਲ ਆਏ, ਇਕ ਸੁਖਰੇ ਥਾਂ ਉਤਾਰਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਲਗਾ, ਪਰ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਚੜ੍ਹ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਪੈਂਚ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਨੇ ਛਿੱਠਾ ਕਿ ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਡੇਰ ਲਗੇਰੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਏਰੀ ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਚੂਰੀ ਬਣਾਕੇ ਅਗੇ ਲਿਆ ਰੱਖੀ। ਨਾਮ-ਰਸ ਦੇ ਪਰਮ ਰਸੀਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਚ ਮੁਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਖੁਧਯਾ ਵਿਚ ਸੇ। ਉਹ ਚੋਲ੍ਹਾ ਛਕਿਆ ਤੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਆਖਿਆ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਉਂ ਚੋਲ੍ਹਾ ਸਦੀਵੇਗਾ^੧। ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਪਿਆਰ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਐਸੇ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਜਦ ਨੈਣ ਖੁਹਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ:-

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫

“ਬਾਰਿ ਜਾਉ ਗੁਰ ਅਪੁਨੇ ਉਪਰਿ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਯਾ॥
ਮਹਾ ਉਦਿਆਲ ਅੰਧਕਾਰ ਮਹਿ ਜਿਨਿ ਸੀਧਾ ਮਾਰਗੁ ਦਿਖਾਯਾ॥੧॥
ਹਮਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਗੁਪਾਲ ਗੋਬਿੰਦ॥ ਈਹਾ ਉਹਾ ਸਰਬ ਥੋਕ ਕੀ ਜਿਸਹਿ
ਹਮਾਰੀ ਚਿੰਦ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਜਾਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨਾ ਮਾਨੁ
ਮਹਤੁ ਪਤਿ ਪੂਰੀ॥ ਨਾਮੁ ਲੈਤ ਕੋਟਿ ਅਘ ਨਾਸੇ ਭਗਤ ਬਾਛਹਿ
ਸਭਿ ਧੂਰੀ॥੨॥ ਸਰਬ ਮਨੋਰਥ ਜੇ ਕੋ ਚਾਹੈ ਸੇਵੈ ਏਕੁ ਨਿਧਾਨਾ॥
ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਅਪਰੰਪਰ ਸੁਆਮੀ ਸਿਮਰਤ ਪਾਰਿ ਪਰਾਨਾ॥੩॥
ਸੀਤਲ ਸਾਂਤਿ ਮਹਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਰਹਿਓ ਉਲ੍ਹਾ॥
ਹਰਿ ਧਨੁ ਸੰਚਨੁ ਹਰਿਨਾਮੁ ਭੋਜਨੁ ਇਹੁ ਨਾਨਕ ਕੀਨੋ ਚੋਲ੍ਹਾ॥੪॥੮॥”

ਪੈਂਚ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਰੰਗਾ ਜੀ ਦਾ ਬੜਾ ਆਦਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ^੨, ਕਿਤਨਾ ਕਾਲ ਏਥੇ ਗੁਜ਼ਾਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਗਏ।

੧. ਤਦ ਤੋਂ ਇਹੋ ਨਾਮ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।

੨. ਇਸ ਪਿੰਡ ਗੁਰਦ੍ਵਾਰਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਦਾ ਸਥਾਨ ਹੈ।

ਇਹ ਕਥਾ ਸੁਣਕੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਤੈ ਦਿਨ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੇ ਰਹੇ, ਫੇਰ ਏਥੋਂ ਕੂਚ ਕਰਕੇ ਤੈ ਕੁ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿਥੋਂ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਲਈ ਠਹਿਰ ਗਏ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਏਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਏ ਸੇ^੧ ਤੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਬੇਦੀ ਆਦਿਕ ਸੇ ਆਪ ਦਾ ਅਨਾਦਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਏਹ ਪਿੰਡ ਫੇਰ ਬੇਹ ਹੋ ਗਿਆ^੨।

ਇਥੋਂ ਟੁਰਕੇ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਕੋਹ ਅਗੇ ਡੇਰੇ ਜਾ ਲਾਏ। ਇਸਦੇ ਬੀ ਨੇੜੇ ਇਕ ਬੇਹ ਸੀ। ਭਾਈ ਬਿਧੀਏ ਨੇ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਇਕ ਵੇਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸਿਆਲ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਇਧਰ ਆਏ ਸਨ, ਪੰਜ ਸਿੱਖ ਅਸੀਂ ਨਾਲ ਸਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਡੇਰੇ ਲਾਏ, ਇਸ ਪਿੰਡ^੩ ਦੇ ਖੇਲੇ ਔਹ ਦਿੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਰੁਤ ਸਰਦੀ ਦੀ ਸੀ ਤੇ ਠੰਢੀ ਵਾਯੂ ਵਗ ਰਹੀ ਸੀ, ਅਸਾਂ ਕਿਹਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਚੱਲੋ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਲੋਕੀ ਉਪਕਾਰ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਕਣੀਆਂ ਲਹਿ ਪਈਆਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਗਜਾ ਲੈਕੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਓਟ ਤਕਾਣ ਗਏ ਪਰ ਅਗੋਂ ਆਦਰ ਦੀ ਥਾਂ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਮਿਲਿਆ। ਜਦ ਮੁੜੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਛੱਪਰੀ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਲੈ ਗਏ ਜਿਥੇ ਹੇਮਾਂ ਨਾਮੇ ਸਿੱਖ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਅਤਿ ਗਰੀਬ ਸੀ, ਛੱਪਰੀ ਟੁੱਟੀ ਸੀ ਪਰ ਬੜਾ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਤੇ ਪੂਰਨ ਨਾਮੀ ਪੁਰਖ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਤੇ ਸਾਡਾ ਬੜਾ ਆਦਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੀ ਆਤਮ ਆਰੂੜ੍ਹ ਅਵਸਥਾ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਬੀੜ ਵਿਚ ਚਾੜ੍ਹਿਆ:-

1. ਤਦੋਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਪਠੇਵਿੰਡ ਸੀ।
2. ਇਹ ਬੇਹ ਪਿੰਡ 'ਲੁਹਾਰ' ਦੀ ਜੂਹ ਵਿਚ ਹੈ, ਏਥੇ ਗੁਰਦੂਆਰਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਡੇਹਹਾ ਸਾਹਿਬ ਹੈ। ਬੇਹ ਹੋਏ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਉਂ ਪਠੇਵਿੰਡ ਸੀ ਤੇ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਇਥੋਂ ਦੇ ਸੇ, ਤਲਵੰਡੀ ਮਰਾਰੋਂ ਜਾ ਕੇ ਰਹੇ ਸੇ।
3. ਇਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਖਾਨਪੁਰ ਸੀ।

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰ ੪

੧੬੮ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਭਲੀ ਸੁਹਾਵੀ ਛਾਪਰੀ ਜਾ ਮਹਿ ਗੁਨ ਗਾਏ ॥
 ਕਿਤਹੀ ਕਾਮਿ ਨ ਪਉਲਹਰ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਬਿਸਰਾਏ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
 ਅਨਦੁ ਗਰੀਬੀ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਜਿਤੁ ਪ੍ਰਭ ਚਿਤਿ ਆਏ ॥
 ਜਲਿ ਜਾਉ ਏਹੁ ਬਡਪਨਾ ਮਾਇਆ ਲਪਟਾਏ ॥੨॥
 ਪੀਸਨੁ ਪੀਸਿ ਓਛਿ ਕਾਮਰੀ ਸੁਖੁ ਮਨੁ ਸੰਤੋਖਾਏ ॥
 ਐਸੈ ਰਾਜੁ ਨ ਕਿਤੈ ਕਾਜਿ ਜਿਤੁ ਨਹ ਤ੍ਰਿਪਤਾਏ ॥੩॥
 ਨਗਨ ਫਿਰਤ ਰੰਗਿ ਏਕ ਕੈ ਓਹੁ ਸੋਭਾ ਪਾਏ ॥
 ਪਾਟ ਪਟੰਬਰ ਬਿਰਥਿਆ ਜਿਹ ਰਚਿ ਲੋਭਾਏ ॥੪॥
 ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੁਮਰੈ ਹਾਥਿ ਪ੍ਰਭ ਆਪਿ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ॥
 ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਿਮਰਤ ਰਹਾ ਨਾਨਕ ਦਾਨੁ ਪਾਏ ॥੫॥੧॥੪੧॥

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਏਥੇ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਹੇਮੇ ਦੇ ਪਾਸ ਰਹੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਪ੍ਰਾਣਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦਾ ਸਸਕਾਰ ਆਪ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਕਥਾ ਦੇ ਮਗਾਰੋਂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਆਇਆ, ਛਕਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਤੇ ਸੰਗਤ ਨੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ, ਲੋਢੇ ਪਹਿਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਨੂੰ ਟੁਰੇ ਤੇ ਚਾਰ ਘੜੀ ਦਿਨ ਰਹੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਬਾਵਲੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਸ ਡੇਰਾ ਲੁਆ ਦਿਤਾ, ਇਸਨਾਨ ਕਰਕੇ ਚੁਬਾਰੇ ਗਏ, ਡੇਰ ਡੇਰੇ ਆ ਗਏ। ਸੁੰਢਰ ਜੀ ਤੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਗੁਰੂਵੰਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਰਸਨਾਂ ਨੂੰ ਆਏ। ਕੀਰਤਨ ਮਗਾਰੋਂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਛਕਿਆ ਤੇ ਡੇਰ ਸੌਂ ਗਏ। ਡੇਢ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਉਠੇ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਜੋ ਤ੍ਰਿਪਹਿਰੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨ

ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸੇ, ਦੇ ਪਾਸ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ:^{*} ਹੇ ਦੀਨ ਦਇਆਲ
'ਮੇਰਾ ਅੰਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕਾਏ, ਫੇਰ ਰੰਭੀਰ
ਰੰਗ ਵਿਚ ਵਾਰ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਬਾਦ ਭਾਈ ਜੀ
ਨੇ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ 'ਹੇ ਨਾਥ! ਮੇਰੇ ਪਰਲੋਕ ਪਿਆਨੇ ਵਿਚ ਹੁਣ ਦੇਰ ਘਟ ਹੈ'।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਵਨ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈਕੇ
ਸਨਬੰਧੀਆਂ, ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਜਿਤਨੇ ਦੇਖੇ ਓਹ
ਇਤਨੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਚਾਰਕੇ ਇਕ ਵੇਰ ਥਰਗਾਟ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਪੂਰਨ ਰਸੀਏ, ਅਤਜੰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਅਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ
ਨਾਲ ਪਜਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਿ੍ਦਯ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਬੀ ਇਸ
ਕਮਾਲ ਦਾ ਹੈ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਵਿਯੋਗ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਸਹਾਰੇ। ਇਨਸਾਨੀ ਕਮਾਲ
ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ, ਦੈਵੀ ਕਮਾਲ ਰੂਹਾਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਤੇ ਆਤਮ ਤਤ ਦਰਸਤਾ ਵਾਲੇ
ਗਿਆਨ ਦਾ ਕਮਾਲ ਕੁਛ ਐਮੇ ਗੁੰਦ ਢੁਕਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਰਖੇ ਹੋਏ ਸੇ ਕਿ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵੇਲੇ ਇਨਸਾਨ ਅਸਚਰਜ ਵਿਚ ਚਲਾ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇਖੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰਾ ਦੇ ਪਰਮ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਸਿਦਕੀ ਸਿਖ,
ਵਿਦਯਾ ਵਿਚ ਮਹਾਂਪ੍ਰਬੀਨ, ਕਹਿਣੀ, ਰਹਿਣੀ, ਬਹਿਣੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਕ
ਇਨਸਾਨ, ਗੁਰਸਿਖੀ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਮੁਖ ਅਚਾਨਕ ਅਪਣੇ ਪਿਆਨੇ ਦੀ
ਸੋ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠੇ ਮਾਨੋ ਜਲ ਤੋਂ
ਬੁਦਬੁਦਿਆਂ ਦਾ ਉਪਜਣਾ ਬਿਨਸਣਾ ਤੱਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਿਰਹ ਦੀ ਇਕ
ਸੰਗੀਤਕ ਲਹਿਰ ਅੰਦਰ ਲਹਿਰਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ

* ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜ
ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਤੇ ਭਾਈ ਬੁਢੇ ਦੇ ਦੰਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਤੇ ਸਚ ਖੰਡ ਚਲਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ
ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਤਦ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਯਾ- ਦਇਆ ਸਿੰਧ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹਾ ਜਾਹੁ ਗੁਰੂ ਕੇ ਧਾਮ। ਤਬ ਲਗੁ
ਜਸ ਤੁਮਰੇ ਰਹੈ ਜਬ ਲੋ ਨਭ ਭੂ ਮਾਨ॥

ਦੀ 'ਸਦਾ ਹੈ' ਸੰਗੀਤ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਤਰਬ ਦੀ ਸੁਰ ਬਾਜ਼ ਦੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਘੁਲਦੀ ਮਿਲਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ ਭੋਗ ਬੀ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਅਪਣੇ ਸਦਾ ਲਈ ਅਹਿੱਲ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਲਿਆ, ਸਦਾ ਸਮਾਧਿ ਸਥਿਤ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਚਰਨ ਕਵਲ ਛੁਹਾਏ ਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਰੀਰਕ ਰਸਨਾਂ ਨਾਲ ਆਖਰੀ ਵਾਕ ਕਹੇ: 'ਹੇ ਦਾਤਾ! ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਮਾਧ ਨਹੀਂ ਬਨਾਉਣੀ, ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਭਸਮ ਬਿਆਸਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰ ਦੇਣੀ। ਆਪਦੇ ਨੈਣਾਂ ਹੇਠ ਰੋੜੀ ਗਈ ਇਹ ਸੁਆਹ ਬੀ ਪਾਵਨ ਹੁੰਦੀ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।' ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਸੁਣਕੇ ਦ੍ਰਵੇ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਦਾ ਲਈ ਬੰਦ ਹੋ ਚਲੇ ਸ੍ਰਵਣਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਅੰਤ ਦੀ ਵਾਰੀ ਇਹ ਗੁਰਵਾਕ ਸੁਣੇ:-

'ਧੰਨ ਜਨਮ ਤੁਮਰੇ ਜਗ ਆਯੋ।'

ਮਹਿ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਜਸੁ ਵਿਸਥਾਰਾ। ਪਾਇ ਪਰਮਗਤਿ ਪੰਥ ਪਧਾਰਾ।

ਚਿਰੰਕਾਲ ਤੇਰੋ ਰਹਿ ਨਾਮੂ। ਜਾਨਹਿ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਅਭਿਰਾਮੂ।

(ਗੁ:ਪ੍ਰ:ਸੂ: ਰਾਸ ੭ ਅੰਸੂ ੧੪ ਅੰਕ ੪੦)

ਇਹ ਅਨਹਦ ਨਾਦ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਮੁਖ ਦਾ ਬਚਨ ਨਾਦ - 'ਬਚਨ ਨਾਦ ਮੇਰੇ ਸ੍ਰਵਨਹੁ ਪੂਰੇ (ਸਾਰੰ: ਮ: ੫/੧੨੧੦)' - ਸੁਣਕੇ ਆਪ ਲੇਟ ਗਏ ਤੇ ਚਾਦਰਾ ਤਾਣ ਲਿਆ, ਇਉਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਤਾਰਨਹਾਰ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਆਪ ਦੇਹੀ ਨਗਰੀ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਏ। ਹਾਂ, ਜੀ-

'ਬਚਨ ਨਾਦ ਮੇਰੇ ਸ੍ਰਵਨਹੁ ਪੂਰੇ ਦੇਹਾ ਪ੍ਰਿਆ ਅੰਕਿ ਸਮਾਨੀ'

ਅਹੋ ਵਡਭਾਗੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ!

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਦੇਖਤਿ ਆਗੇ। ਅਹੈ ਧੰਨਜ ਜਿਨ ਪ੍ਰਾਨ ਤਿਆਗੇ॥

(ਗੁ:ਪ੍ਰ:ਸੂ:ਰਾਸ ੭ ਅੰਸੂ ੧੪ ਅੰਕ ੪੨)

ਉਧਰ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ, ਇਧਰ ਕਬਿਤਾਂ ਸੂਯਾਂ
ਤੇ ਵਾਰਾਂ ਦਾ ਨਾਦ ਗਾਯਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸੰਗੀਤਕ ਆਤਮਾ ਸੰਗੀਤ
ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਅਪਣੀ ਹਥੀਂ ਕੀਤਾ।
ਉਥੇ ਦਿਨ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਵਿਭੂਤੀ ਬਿਆਸਾ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੀ।

ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਰੇ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਸਣੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਜੀ ਆ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਸਜਿਆ, ਆਪਦੇ ਲਈ ਸ੍ਰੀ
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਰਖਾਇਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ
ਨੇ ਕੀਤਾ। ਚੌਪਵੇਂ ਦਿਨ ਭੋਗ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਬੜੇ ਭਾਰੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ
ਆਪਦੇ ਨਮਿੱਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਛੜ੍ਹ ਛਾਇਆ ਹੋਠ ਇਕੜ੍ਹ ਹੋਈ ਸਾਧ ਸੰਗਤ
ਵਿਚ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ। ਐਉਂ ਅੰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਨਾ ਅੰਤ ਹੋਣ
ਵਾਲੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਵਸੇਬੇ ਦਾ ਜਿਸਨੇ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨਾ ਮਰਨੇ
ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਦੀਪ-ਸਿਖਾ ਜਗਾ ਦਿਤੀ ਸੀ।

੧. ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦਾ ਸੰਮਤ ੧੯੮੯ ਬਿ:
ਭਾਈ ਸੁਦੀ ਪੰਜਮੀ ਵੀਰਵਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਤਵਾ: ਖਾਲਸਾ ਨੇ ੧੧ ਅੰਸੂ ੧੯੮੯
ਬਿ: ਦਿਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸੰਮਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੇ। ਗੁ:ਪ:ਸੂ: ਨੇ ਸੰਮਤ
ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਵਾਕਯਾਤ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਤੋਂ ਇਹ ੧੯੮੯ ਤੋਂ ਕੁਛ ਮਗਰੋਂ ਦਾ
ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਏਹ ਸੰਮਤ ਇਸ ਲਈ ਸੰਦਿਗਾਧ ਹਨ ਕਿ ੧੯੮੭ ਬਿ: ਵਿਚ
ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਪੁਰੇ ਦਾ ਜੁੱਧ ਤੇ ਉਸਦਾ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਵਸਾਉਣਾ ਲਿਖਿਆ
ਹੈ। ਉਥੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਦੋਵੇਂ ਜਾਕੇ ਮਿਲੇ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਜੀਵਨ
ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ੧੯੮੮ ਬਿ: ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।
ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ
ਜੀ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਹਨ, ਸੋ ਇਉਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ
੧੯੮੮ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਪੇਖੀ-ਜੀਵਨ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਵਿਚ- ਭਾਈ
ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦਾ ਸੰਮਤ ੧੯੮੪ ਬਿ: ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

[ਸ੍ਰੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ]

ਕਾਵਜ ਰਸ ਰਸਿਕ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਅਪਣੇ ਸਰੀਰੀ ਨਾਟ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਬਿਡੂਤੀ ਬਿਆਸਾ ਦੇ ਜਲਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਹ ਦੇਣੀ, ਸੋਚ ਢੂੰਡਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀਹ ਅਸ਼ਯ ਸੀ? ਸ਼ਾਯਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਭਾਵ ਤੁੰਗੀ ਆਪੇ ਦੇ ਸਦਾ ਰਾਮਕਦੇ ਵਸੇਬੇ ਦੀ ਵਿਡੂਤੀ ਕਿਸੇ ਪੱਥਰ, ਸਿਲਾ, ਯਾ ਚੂਨੇ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠਾਂ ਨੱਪਕੇ ਹਿਲਣੋਂ ਜੁਲਣੋਂ ਰਹਿ ਚੁਕੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਸਰਗੋਂ ਬਿਆਸਾ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਤਰੰਗਾਂ ਦੇ ਪੰਘੂੜੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰੋ ਵਾਂਝੂੰ ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਲਈ ਲਈ ਜਾਂਦਿਆਂ ਸਾਗਰ ਦੀ ਅਨੰਤਤਾ ਵਿਚ ਪੁਚਾ ਦੇਵੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਆਪੇ ਨੇ ਪਿਰਮ ਰਸਾਂ ਦੀ ਸਪੁਰਦੀ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਤ੍ਰਾਨਿਆਂ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਲੈਂਦਿਆਂ ਆਤਮਾਂ ਦੀ ਅਨੰਤਤਾਈ ਵਿਚ ਜਾ ਅੱਪੜਨਾ ਹੈ।

ਹਾਂ, ਸ਼ਾਯਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੇਰੀ ਯਾਦ ਲਈ ਕਿਸੇ ਯਾਦਗਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਯਾਦਗਾਰ ਨਾਂ ਦਰਯਾ ਰੋੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾਂ ਭੁਚਾਲ ਡੇਗ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਅਗਨੀ ਜਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਬਿਜਲੀ ਵਿਨਾਹ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਸਮੇਂ ਦਾ ਅਣ ਦਿਸਵਾਂ ਪਰ ਨਿਰਦਈ ਹੱਥ ਭੁਰ ਭਰਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਜੀਉ ਚੁਕੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ ਕਣੀਆਂ ਕਾਵਜ ਵਿਦਜੁਤ ਦੇ ਕੁੱਛੜ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਰਸਿਕ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਦਿਲੋਂ ਦਿਲ ਤ੍ਰੂਪਦੀਆਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਅਮੁਕ ਲੰਮਾਣ ਵਿਚ ਸਦਾ ਅਪਣਾ ਰਸ ਤੇ ਰਹੱਸਜ ਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਜੀਉਂਦੀਆਂ ਟੂਰੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਯਾਦਗਾਰ ਇਹ ਬੱਸ ਹੈ।

ਹਾਂ, ਅੱਜ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਯਾਦ ਤੈ ਸੌ ਬਰਸ* ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਤੇ ਬੀ ਰਸੀਏ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਤਾਜ਼ੇ ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਨਕਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਹੈ

* ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ੧੯੪੦ ਈ. (੧੯੬੭ ਬਿ) ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਹੈਸੀ। ਕਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪ ਮਾਨੁੱਖ ਹੀ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਂਝ ਜੰਮਦਾ ਹੈ, ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਟੁਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਟ ਮੁਕਾ ਚੁੱਕਣ ਦੇ ਮਗਾਰੋਂ ਬੀ ਉਹ ਅਪਣੇ ਕਾਵਜ ਦੇ ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਕਵੀ ਜੀ ਹਨ-ਦੈਵੀ ਕਵੀ, ਸਾਈ ਰੰਗ ਰਤੜੇ ਕਵੀ, ਚਿੜ੍ਕਾਰ ਤੇ ਸੰਗੀਤਕ।

ਮੁਬਾਰਕ ਹਨ ਉਹ ਹਿ੍ਦੇ ਜੋ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਤੇ ਚਾਨਣੇ ਨਾਲ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦਜ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

4. ਸੰਕੇਤ

“ਪਰਵਿਰਤ ਸੰਚਯ” ਕਬਿੱਤ ਸੂਜੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜੋ ਛਾਪਿਆ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਅੰਕ ਪਪਣ ਹੈਨ, ਉਸਨੂੰ ਹੁਣ ਦੇ ਮਿਲੇ ਸੰਚਯ ਨਾਲ ਫਰਕ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸਾਂ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਸੰਚਯ ਨੂੰ, ਜੋ ਅੰਕ ੧ ਤੋਂ ਪਪਣ ਤਕ ਹੈ ਹਾਲੇ ‘ਪ੍ਰਥਮ ਸਕੰਧ’ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਹੁਣ ਦੇ ਮਿਲੇ ਸੰਚਯ ਨੂੰ ਜੋ ਅੰਕ ੫੫ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਕੇ ੬੭੫ ਤੇ ਮੁੱਕਦਾ ਹੈ ‘ਦੂਜਾ ਸਕੰਧ’ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਦੁਹਾਂ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਵਿਤ੍ਰੇਕ ਕਰਕੇ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕੇਵਲ ਸੰਕੇਤ ਮਾੜ੍ਹ ਹੈ।

5. ਪਦ ਜੋੜ

ਇਸ ਪੇਖੀ ਦੇ ਪਦ-ਜੋੜ (ਹਿਜੇ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਨੁਸਖੇ ਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸਿਆਰੀਆਂ ਅੱਕੁੜ ਆਦਿ ਮਾੜਾ ਦੀ ਅਕਾਂਖਯਾ ਕਈ ਥਾਂ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਏਹ ਅਸਾਂ ਆਪ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏ। ਇਹ ਗਲ ਇਸ ਆਸ ਪਰ ਛੋੜੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੇਖੀ ਦੇ ਨਿਕਲਨੇ ਪਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪੁਰਾਤਨ ਨੁਸਖਾ ਮਿਲ ਪਵੇ, ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਲਾਭ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

੧੭ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੬. ਕਬਿੱਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ (ਦੂਸਰਾ ਸਕੰਧ)

[ਭਾਗ-੨]

੧. ਕਬਿੱਤ॥ ਜੈਸੇ ਤੈ ਕੰਚਨੈ ਪਾਰੋ ਪਰਸਤ ਸੋਖ ਲੇਤ,
ਅਗਨਿ ਮੈ ਢਾਰੇ ਪੁਨ ਪਾਰੋ ਉਡ ਜਾਤ ਹੈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਲਗ ਅੰਬਰ ਮਲੀਨ ਹੋਤ,
ਸਾਬਨ ਸਲਿਲ ਮਿਲਿ ਨਿਰਮਲ ਗਾਤ ਹੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਅਹਿ ਗ੍ਰਾਸੇ ਬਿਖ ਬਜਾਪਤ ਸਰਲ ਅੰਗ,
ਮੰਤ੍ਰ ਕੈ ਬਿਖੈ ਬਿਕਾਰ ਸਭ ਸੁ ਬਿਲਾਤ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਮਾਯਾ ਮੋਹ ਕੈ ਬਿਮੋਹਤ ਮਗਨ ਮਨ,
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਮਾਯਾ ਮੂਲ ਮੁਰੰਝਾਤ ਹੈ॥ ੫੫੭ ॥

ਪਦਾਰਥ- ਕੰਚਨ=ਸੈਨਾ। ਪਰਸਤ=ਛੁੰਹਦਿਆਂ। ਸੋਖ ਲੇਤ=ਸੁਕਾ ਲੈਂਦਾ, ਬੇਰੰਗ ਕਰ ਦੇਂਦਾ। ਅੰਬਰ ਮਲੀਨ=ਮੈਲਾ ਕਪੜਾ। ਸਲਿਲ=ਪਾਣੀ, ਜਲ। ਗਾਤ=ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਹਿ=ਸੱਪ। ਬਿਖੈ ਬਿਕਾਰ=ਵਿਹੁ ਦਾ ਵਿਗਾੜ। ਮਗਨ=ਛੁੱਬਾ ਹੋਇਆ। ਮਾਯਾ ਮੂਲ=ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੁੱਢਾ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਪਾਰਾ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਛੁੰਹਦਿਆਂ ਹੀ ਬੇਰੰਗ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਫਿਰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪਾਇਆਂ ਪਾਰਾ ਉਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਲੱਗਕੇ ਕੱਪੜਾ ਰੀਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਸਾਬਣ ਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਕੇ (ਧੋਤਾ ਹੋਯਾ) ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਸੱਪ ਦੇ ਡੰਗਿਆਂ (ਸਰੀਰ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਿਹੁ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਪਰ ਗਾਰੜ) ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਕੀਤਿਆਂ ਵਿਹੁ ਦਾ ਵਿਗਾੜ ਸਾਰਾ ਢੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਮਾਯਾ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਮੁਰਛਿਤ ਹੋ ਕੇ ਛੁੱਬੇ ਮਨ (ਪਰ) ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ (ਪੈ ਕੇ) ਮਾਯਾ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਪਾਟ ਚਾਕੀ ਕੇ ਨ ਮੂੰਡ ਕੇ ਉਠਾਏ ਜਾਤ,
ਕਲਾ ਕੀਏ ਲੀਏ ਜਾਤ ਅੰਚਤ ਅਚਿੰਤ ਹੀ॥
੨. ਜੈਸੇ ਗਜ ਕੇਹਰ ਨ ਬਲ ਕੀਏ ਬਸ ਹੋਤ,
ਜਤਨ ਕੈ ਆਨੀਅਤ ਸਮਤ ਸਮਤ ਹੀ॥
੩. ਜੈਸੇ ਸਰਿਤਾ ਪ੍ਰਬਲ ਦੇਖਤ ਭਯਾਨ ਰੂਪ,
ਕਰਦਮ ਚੜ੍ਹ ਪਾਰ ਉਤਰੈ ਤੁਰਤ ਹੀ॥
੪. ਤੈਸੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਬਹੁ ਬਿਖਮ ਸੰਸਾਰ ਬਿਖੈ,
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਲ ਜਲ ਜਾਇ ਕਤ ਹੀ॥੫੫੮॥

ਪਦਾਰਥ- ਪਾਟ ਚਾਕੀ ਕੇ=ਚੱਕੀ ਦੇ ਪੁੜ। ਮੂੰਡ=ਸਿਰ। ਕਲਾ ਕੀਏ=ਯੰਤ੍ਰ ਨਾਲ, ਕਲਾ ਨਾਲ। ਅਚਿੰਤ=ਸੌਖੇ ਹੀ। ਆਨੀਅਤ=ਲੈ ਆਈਦੇ ਹਨ। ਸਮਤ=ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ। ਸਮਤ ਹੀ=ਸਮਤਾ ਨਾਲ, ਸਹਜ ਮਤੇ, ਸੌਖੇ ਹੀ। ਸਰਿਤਾ=ਨਦੀ। ਕਰਦਮ=ਬੇੜੀ (ਛਾ: ਕਿਰੱਵ=ਛੋਟੀਬੇੜੀ)। ਬਿਖਮ=ਕਰੜੇ। ਜਲ ਜਾਇ ਕਤ ਹੀ=ਜਲਕੇ ਕਿਤੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਚੱਕੀ (ਖਰਾਸ) ਦੇ ਪੁੜ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕਕੇ ਨਹੀਂ (ਕਿਤੇ) ਲਿਜਾਏ ਜਾ ਸਕੀਦੇ, (ਪਰ) ਕਿਸੇ ਯੰਤ੍ਰ ਨਾਲ ਸੌਖੇ ਹੀ ਖਿੱਚਕੇ ਲਿਜਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਹਾਥੀ ਬਲ ਕੀਤਿਆਂ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਪਰ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਜਤਨ ਕੀਤਿਆਂ ਸੌਖੇ ਹੀ (ਫੜਕੇ) ਲੈ ਆ ਸਕੀਦੇ ਹਨ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਬਲ ਨਦੀ ਦਾ ਰੂਪ ਭਯਾਨਕ (ਰੋੜ੍ਹ) ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਪਰ) ਬੇੜੀ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ (ਸੁਖੈਨ ਹੀ) ਝਟ ਪਾਰ ਉਤਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਬੜੇ ਵਿਖਮ ਹਨ, (ਪਰ) ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਜਲ ਨਾਲ ਓਹ ਸੜਕੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੧. ਸੁਧ ਪਾਠ 'ਕਿਰੱਵ ਮੈਂ' ਹੋਣਾ ਹੈ। 'ਕਰਦਮ' ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਕਲਮ ਉਕਾਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।
੨. ਜਿਵੇਂ ਜਵਾਬ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਤੌ ਮਰਾਲ ਮਾਲ ਬੈਠਤ ਹੈ ਮਾਨਸਰ,
ਮੁਕਤਾ ਅਮੇਲ ਖਾਇ ਖਾਇ ਬਿਗਸਾਤ ਹੈਂ॥
੨. ਜੈਸੇ ਤੇ ਸੁਜਨ ਮਿਲ ਬੈਠਤ ਹੈਂ ਪਾਕਸਾਲ,
ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਿੰਜਨਾਦਿ ਰਸ ਖਾਤ ਹੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਦੂਮ ਛਾਯਾ ਮਿਲ ਬੈਠਤ ਅਨੇਕ ਪੰਛੀ,
ਖਾਇ ਫਲ ਮਧੁਰ ਬਚਨ ਕੈ ਸੁਹਾਤ ਹੈਂ॥
੪. ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਮਿਲ ਬੈਠਤ ਧਰਮਸਾਲ,
ਸਹਜ ਸਬਦ ਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਘਾਤ ਹੈਂ॥੫੫੯॥

ਪਦਾਰਥ- ਮਰਾਲ ਮਾਲ=ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਪੰਕਤਿ। ਬਿਗਸਾਤ=ਖਿੜਦੀ ਹੈ। ਪਾਕਸਾਲ=ਰਸੋਈ ਵਿਚ। ਬਿੰਜਨਾਦਿ=ਭੋਜਨ ਆਦਿਕ। ਦੂਮ=ਬਿੜਾ। ਅਘਾਤ ਹੈਂ=ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਰਜਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ-

੧. ਜਿਵੇਂ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਪੰਕਤੀ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਤੇ ਬੈਠਦੀ, ਅਮੇਲਕ ਮੋਤੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾ ਖਾਕੇ ਖਿੜਦੀ (ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੀ) ਹੈ।
੨. ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜਨ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰਸਦਾਇਕ ਭੋਜਨ ਆਦਿਕ ਛਕਦੇ ਹਨ।
੩. ਜਿਵੇਂ ਬਿੱਛ ਦੀ ਛਾਯਾ (ਵਿੱਚ) ਮਿਲ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਅਨੇਕ ਪੰਛੀ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਫਲ ਖਾਂਦੇ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਸੁਹਣੇ ਲਗਦੇ ਹਨ।
੪. ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ (ਜਦ) ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਬੈਠਦੇ ਹਨ (ਤਾਂ ਸੁਹਣੇ ਲਗਦੇ ਹਨ) ਤੇ (ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ) ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨਾਲ, ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਅਥਵਾ ਗਜਾਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰਸ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)।

੧. ਜੈਸੇ ਬਨਤਾ ਬਚਿੜ੍ਹ ਅਭਰਨ ਸਿੰਗਾਰ ਸਜਿ,
ਭੇਟਤ ਭਤਾਰ ਚਿਤ ਬਿਮਲ ਅਨੰਦ ਹੈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਸਰੁਵਰ ਪਰਿਛੁਲਤ ਕਮਲ ਦਲ,
ਮਧੁਕਰ ਮੁਦਤ ਮਗਨ ਮਕਰੰਦ ਹੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਚਿਤ ਚਾਹਤ ਚਕੋਰ ਦੇਖ ਧਯਾਨ ਧਰੈ,
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਰਨ ਅਚਵਤ ਹਿਤ ਚੰਦ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਗਾਯਬੋ ਸੁਨਾਯਬੋ ਸੁ ਸਬਦ ਸੰਗਤ ਮੈਂ
ਮਾਨੋ ਦਾਨ ਕੁਰਖੇੜ੍ਹ ਪਾਪ ਮੂਲ ਕੰਦ ਹੈ॥੫੯੦॥

ਪਦਾਰਥ- ਬਨਤਾ=ਇਸਤ੍ਰੀ। ਅਭਰਨ=ਗਹਿਣੇ। ਭੇਟਤ=ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਬਿਮਲ=ਨਿਰਮਲ, ਨਿਰੋਲ। ਮਧੁਕਰ=ਭੋਗ। ਅਚਵਤ=ਪੀਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਪ ਮੂਲ ਕੰਦ ਹੈ=ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢ ਨੂੰ ਕਟਣਹਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੁਹਣੇ ਗਹਿਣੇ ਤੇ ਸਿੰਗਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਜਕੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਚਿਤ ਨਾਲ (ਭਾਵ ਕੇਵਲ ਉਸੇ ਦੇ ਨਿਰੋਲ ਪਜਾਰ ਨਾਲ) ਮਿਲਦੀ ਹੈ (ਤਾਂ) ਅਨੰਦ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਕਮਲ ਫੁਲ ਜਦ ਪ੍ਰਛੁੱਲਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਕਰੰਦ (ਰਸ ਭਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਭੋਗ ਉਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ (ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਰਸ ਪੀ ਪੀ) ਮਗਨ ਹੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩. ਜੈਸੇ (ਜਦੋਂ ਗਗਨਾਂ ਤੇ) ਚੰਦ (ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਚਕੋਰ ਚਿਤ ਦੇ ਚਾਹੇ (=ਪਜਾਰੇ ਚੰਦ) ਨੂੰ ਧਯਾਨ ਲਾਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿਤ ਨਾਲ ਪੀਂਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚ (ਬੈਠਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ) ਸੁਹਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਗਾਉਣਾ ਤੇ ਸੁਨਾਉਣਾ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢ ਨੂੰ ਕੱਟਣਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਕੁਰਖੇੜ੍ਹ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਦਾਨ (ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਕੱਟਦਾ) ਹੈ।

ਭਾਵ- ਸੰਗਤ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਚੰਦਮਾ ਤੁੱਲ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਕੱਟਣਹਾਰ ਹੈ। ਪਾਪ ਜਦ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਲ ਆਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

1. ਜੈਸੇ ਕਿਰਤਾਸ ਗਰ ਜਾਤ ਜਲ ਬੁੰਦ ਪਰੀ,
ਘ੍ਰੂਤ ਸਨਬੰਧ ਜਲ ਮਧ ਸਾਵਧਾਨ ਹੈ ॥
2. ਜੈਸੇ ਕੋਟ ਭਾਰ ਤੂਲ ਤਨਕ ਚਿਨਗ ਜਰੈ,
ਤੇਲ ਮੇਲ ਦੀਪਕ ਮੈਂ ਬਾਤੀ ਬਿਦਮਾਨ ਹੈ ॥
3. ਜੈਸੇ ਲੋਹੋ ਬੂਡ ਜਾਤ ਸਲਲ ਮੈਂ ਡਾਰਤ ਹੀ,
ਕਾਸਟ ਪ੍ਰਸੰਗ ਰੰਗ ਸਾਗਰ ਨ ਮਾਨ ਹੈ ॥
4. ਤੈਸੇ ਜਮ ਕਾਲ ਬਜਾਲ ਸਗਲ ਸੰਸਾਰ ਗ੍ਰਾਸੈ,
ਸਤਿਗੁਰ ਭੇਟਤ ਹੀ ਦਾਸਨ ਦਸਾਨ ਹੈ ॥੫੯੧॥

ਪਦਾਰਥ- ਕਿਰਤਾਸ=ਕਾਰਜ। ਕੋਟ ਭਾਰ=ਕੋੜਾਂ ਪੰਡਾਂ। ਬਿਦਮਾਨ=ਮੌਜੂਦ।
ਸਲਲ=ਪਾਣੀ। ਰੰਗ ਸਾਗਰ=ਰੰਗ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰ (ਅ) ਰੰਗ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਮਿਲਣ
ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ। ਬਜਾਲ=ਸੱਪ, ਅਜ਼ਦਹਾ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਕਾਰਜ ਪਾਣੀ ਦੀ ਛਿੱਟ ਪੈਂਦਿਆਂ ਗਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
(ਪਰ ਜੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ) ਬਿਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਾਵਧਾਨ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗਲਦਾ ਨਹੀਂ)। ੨. ਜਿਵੇਂ ਕੋੜਾਂ ਰੰਢਾਂ ਰੂੰ ਦੀਆਂ ਬੋੜੀ
ਜਿਹੀ ਚਿਣੰਗ ਨਾਲ (ਝੱਟ) ਸੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਪਰ ਜੇ) ਬੱਤੀ ਬਣਾਕੇ
ਤੇਲ ਨਾਲ ਮਿਲਾਕੇ ਦੀਵੇ ਵਿੱਚ (ਪਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਉਹ ਦੇਰ ਤਕ) ਮੌਜੂਦ
ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਲੋਹਾ ਢੁੱਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਪਰ ਕਾਠ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ (ਲੋਹਾ) ਰੰਗ ਤੇ ਸਾਗਰ ਨੂੰ (ਡੋਬਣ ਹਾਰ)
ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ (ਭਾਵ, ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੪. ਤਿਵੇਂ ਜਮ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਅਜ਼ਦਹਾ
ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ (ਉਹੋ ਜਮ
ਕਾਲ) ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਬਦੀ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਰੁਕਾਵ ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਨਾਸ ਅੰਤ ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ, ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਉਬਾਰਨਹਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਖਾਂਡ ਚੂਨ ਘ੍ਰਿਤ ਹੋਤ ਘਰ ਬਿਖੈ, ਪੈ
ਪਾਹੁਨਾ ਕੇ ਆਏ ਪੂਰੀ ਕੈ ਖੁਵਾਇ ਖਾਈਐ॥
੨. ਜੈਸੇ ਚੀਰ, ਹਾਰ ਮੁਕਤਾ, ਕਨਕ ਆਭਰਨ, ਪੈ
ਬਜਾਹੁ ਕਾਜ ਸਾਜਿ ਤਨੁ ਸੁਜਨ ਦਿਖਾਈਐ॥
੩. ਜੈਸੇ ਹੀਰਾ ਮਾਨਿਕ ਅਮੋਲ ਹੋਤ ਹਾਟ ਹੀ ਮੈਂ,
ਗਾਹਕ ਦਿਖਾਇ ਬਿੜਤਾ ਬਿਸੇਖ ਪਾਈਐ॥
੪. ਤੈਸੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਿਖ ਪੋਥੀ ਬਾਂਧਿ ਰਾਖੀਅਤ,
ਮਿਲ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਪੜਿ ਸੁਨਿ ਲਿਵ ਲਾਈਐ॥੫੯੨॥

ਪਦਾਰਥ- ਚੂਨ=ਆਟਾ। ਚੀਰ=ਕਪੜੇ। ਕਨਕ ਆਭਰਨ=ਸੌਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣੇ।
ਸੁਜਨ=ਸੱਜਣ, ਮਿੜ੍ਹ। ਬਿੜਤਾ=ਵਟਾਂਦਰਾ, ਨਫਾ। (ਸੈਂਚ ਨੰ: ੫੧੧ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ
ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਪਦ ਨਫੇ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।) ਬਿਸੇਖ=ਬਹੁਤਾ।

ਅਰਥ-੧. ਜਿਵੇਂ ਖੰਡ, ਆਟਾ, ਘਿਉ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ (ਤਾਂ) ਹਨ,
ਪਰ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦੇ ਆਇਆਂ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ) ਪੂਰੀ (ਕੜਾਹ) ਬਣਾਕੇ ਖੁਆਈ ਤੇ
ਖਾਈਦੀ ਹੈ।

੨. ਜਿਵੇਂ (ਸੁੰਦਰ) ਬਸੜ੍ਹ, ਮੋਤੀਆਂ ਦੇ ਹਾਰ, ਸੌਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣੇ (ਪਾਸ
ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ) ਹਨ, ਪਰ ਵਜਾਹ ਕਾਜ (ਆਦਿ ਸਮੇਂ ਉਹ) ਤਨ ਨਾਲ ਸਜਾਕੇ
ਮਿੜਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈਦੇ ਹਲ।

੩. ਜਿਵੇਂ ਹੀਰੇ ਤੇ ਅਮੋਲਕ ਲਾਲ ਪਟ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਪਰ
ਗਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਕੇ ਬਹੁਤਾ ਲਾਭ ਪਾਈਦਾ ਹੈ।

੪. ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ (ਉਂਵ) ਲਿਖਕੇ ਬੰਨ੍ਹ (ਕੇ ਘਰ
ਸਾਂਭਕੇ) ਰਖੀਦੀਆਂ ਹਨ, (ਪਰ) ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਮਿਲਨ ਤੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ)
ਪੜ੍ਹੀ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ) ਲਿਵ ਲਾ ਲਈਦੀ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਨਰਪਤਿ ਬਨਿਤਾ ਅਨੇਕ ਬਜਾਹਤ ਹੈ,
ਜਾ ਕੇ ਸੁਤ ਜਨਮ ਹੈ ਤਾਂਹੀ ਗਿਹ ਰਾਜ ਹੈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਦਧ ਬੋਹੁ ਬਹਾਇ ਦੇਤ ਚੁੰਹੂ ਓਰ,
ਜੋਈ ਪਾਰ ਪਹੁੰਚੈ ਪੂਰਨ ਸਭ ਕਾਜ ਹੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਖਾਨ ਖਨਤ ਅੰਨਤ ਖਨਵਾਰੇ ਖੋਜੈ,
ਹੀਰਾ ਹਾਥ ਆਵੈ ਜਾਂਕੇ ਬਾਜੁ ਬਾਜ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਨਵਤਨ ਅਉ ਪੁਰਾਤਨ ਪੈ
ਜਾਂ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਛ ਤਾਂਕੈ ਛਬਿ ਛਾਜ ਹੈ॥੫੬੩॥

ਪਦਾਰਥ- ਨਰਪਤਿ=ਰਾਜਾ। ਬਨਿਤਾ=ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ। ਦਧ=ਉਦਧਿ=ਸਮੁੰਦਰ।
ਬੋਹੁ=ਜਹਾਜ਼। ਬਾਜੁ ਬਾਜ ਹੈ=ਵਾਜਾ ਵਜਦਾ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਛ=ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ।
ਛਬਿ ਛਾਜ ਹੈ=ਸ਼ੇਭਾ ਫਬਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਰਾਜਾ ਅਨੇਕ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵਿਆਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ
ਦੇ ਘਰ ਪੜ੍ਹ ਜੰਮ ਪਵੇ, ਉਸੇ ਦੇ ਘਰ ਰਾਜ (ਸਮਝੀਦਾ) ਹੈ।

੨. ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਚਾਰੋਂ ਪਾਸੀਂ (ਅਨੇਕਾਂ) ਜਹਾਜ਼ ਤਰਾਈ ਫਿਰਦਾ ਹੈ,
ਪਰ ਜਿਹੜਾ (ਜਹਾਜ਼) ਪਾਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਾਰਜ ਸਾਰੇ (ਉਸੇ ਦੇ ਹੀ)
ਪੂਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੩. ਜਿਵੇਂ ਅਨੇਕਾਂ ਖਾਣ ਪੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਹੀਰਾ ਲੱਭਦੇ ਖਾਣ ਪੁੱਟਦੇ ਹਨ,
ਪਰ ਜਿਸ ਦੇ (ਹੀਰਾ) ਹੱਥ ਆਵੇ ਵਾਜਾ ਉਸੇ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਵਜਦਾ ਹੈ।

੪. ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਹੈ ਯਾ ਪੁਰਾਣਾ, ਜਿਸ
ਪੁਰ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਉਸੇ ਦੀ ਸ਼ੇਭਾ ਫਬਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਭਰਾਤੀ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਮੇਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਪੁੱਜਣਾ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਬੀਰਾਰਾਧੀ ਮਿਸਟਾਨ ਪਾਨ ਆਨ ਕਹ,
ਖੁਵਾਵਤ ਮੰਗਾਇ ਮਾਂਗੈ ਆਪ ਨਾਹੀ ਖਾਤ ਹੈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਦੁਮ ਸਫਲ ਫਲਤ ਫਲ ਖਾਤ ਨਾਂਹਿ,
ਪਥਕ ਪਖੇਰੂ ਤੇਰ ਤੇਰ ਲੇ ਜਾਤ ਹੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਤੈ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਨਿਧਿ ਪੂਰਨ ਸਕਲ ਬਿਧ,
ਹੰਸ ਮਰਜੀਵਾ ਹੇਰ ਕਾਢਤ ਸੁਗਾਤ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਨਿਹਕਾਮ ਸਾਧ ਸੋਭਤ ਸੰਸਾਰ ਬਿਖੈ,
ਪਰਉਪਕਾਰ ਹੇਤ ਸੁੰਦਰ ਸੁ ਗਾਤ ਹੈ॥੫੬੪॥

ਪਦਾਰਥ- ਬੀਰਾਰਾਧੀ=ਬੀਰਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਪ੍ਰ ਬੀਰਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਧਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਵਾਲੇ। ਮਿਸਟਾਨ=ਮਿਠਾਈ। ਪਥਕ=ਗਾਹੀ। ਪਖੇਰੂ=ਪੰਛੀ। ਨਿਧਿ=ਨੌਨੀਆਂ, ਭਾਵ ਹੈ। ਰਤਨਾਂ ਤੋਂ। (ਨੌਨੀਆਂ ਇਹ ਹਨ- ਪਦਮ, ਮਹਾਂ ਪਦਮ, ਸੰਖ, ਮਕਰ, ਕੱਛਪ, ਮੁਕੰਦ, ਕੁੰਦ, ਨੀਲ ਅਤੇ ਵਰਚ।) ਮਰਜੀਵਾ=ਮਰਜੀਉੜਾ, ਜੋ ਚੁੱਭੀ ਮਾਰਕੇ ਮੇਤੀ ਕਢਦਾ ਹੈ। ਹੇਰ=ਲੱਭਕੇ। ਗਾਤ=ਸਰੀਰ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਬੀਰ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਿਠਾਈ ਪਾਨ (ਆਦਿ) ਮੰਗਵਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ) ਖੁਵਾਲਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਆਪ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਫਲਾਂ ਸਹਤ ਫਲ ਦਾ ਬਿੱਛ (ਆਪੂਰਵ) ਫਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ (ਪਰ) ਗਾਹੀ ਤੇ ਪੰਛੀ ਤੋੜ ਤੋੜਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨੌਨੀਆਂ ਕਰ (ਆਪ) ਪੂਰਨੇ ਹੈ, (ਪਰ ਆਪ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦਾ, ਉਸ ਤੋਂ) ਹੰਸ (ਅਤੇ) ਮਰਜੀਉੜੇ ਲੱਭ ਲੱਭਕੇ ਸੁਗਾਤਾਂ (ਅਮੇਲਕ ਰਤਨ) ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ੪. ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸਾਧ ਸੋਭਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ ਹੈ ਹੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹਿਤ।

ਭਾਵ- ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸਾਧਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਦਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਦੀਪ ਜੋਤ ਲਿਵ ਲਾਗੈ ਚਲੇ ਜਾਤ ਸੁਖ,
ਗਹੇ ਕਰ ਦੁਚਿਤੁ ਹੈ ਭਟਕਾ ਸੇ ਭੇਟ ਹੈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਦਧ ਕੂਲ ਬੈਠ ਮੁਕਤਾ ਚੁਨਤ ਹੰਸ,
ਪੈਰਤ ਨ ਪਾਵੈ ਪਾਰ ਲਹਰ ਲਪੇਟ ਹੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਨਿਖ ਅਗਨਿ ਕੈ ਮਧਯ ਭਾਵ ਸਿਧ ਹੋਤ,
ਨਿਕਟ ਬਿਕਟ ਦੁਖ, ਸਹਸਾ ਨ ਮੇਟ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸਥਦ ਸਨੇਹ ਕੈ ਪਰਮਪਦ,
ਮੂਰਤ ਸਮੀਪ ਸਿੰਘ ਸਾਪ ਕੀ ਅਖੇਟ ਹੈ॥੫੯੫॥

ਪਦਾਰਥ- ਦੁਚਿਤੁ ਹੈ=ਭੁਲੇਵੇ ਪੈਣਗੇ। ਭਟਕਾ ਸੇ ਭੇਟ ਹੈ=ਭਟਕਣਾਂ ਮਿਲਣਗੀਆਂ। ਪੈਰਤ=ਤਰਦਿਆਂ। ਨਿਖ=ਵੇਖਕੇ। ਮਧਯ ਭਾਵ=ਵਿਚ ਵਿਚਾਲੇ। (ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਰਜਾ, ਦਾਤਾ, ਅਗਨੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਧਯ ਭਾਵ ਤੋਂ ਸੇਵਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ। ਅਤਿ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਨਾਸ਼ ਦਾ ਭੈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਤਿ ਦੂਰ ਹੋਣ ਤੇ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।) ਬਿਕਟ=ਕਰੜਾ, ਭਾਰੀ। ਮੂਰਤ=ਹੋਦ, ਵਜੂਦ, ਸਰੂਪ। ਅਖੇਟ=ਸ਼ਿਕਾਰ।

ਅਗਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਦੀਵੇ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਾਕੇ (ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਉਸਦਾ ਚਾਨਣਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਸੁਖ ਨਾਲ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਜੇ ਜੋਤ-ਦੀਵੇ ਨੂੰ) ਹੱਥੀਂ ਫੜ ਲਈਏ (ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ) ਭੁਲੇਵੇ ਪੈਣਗੇ ਤੇ ਭਟਕਣਾਂ ਮਿਲਣਗੀਆਂ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਹੰਸ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬੈਠਕੇ ਮੇਤੀ ਚੁਣਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਤਰਕੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿੱਚੋਂ ਮੇਤੀ ਲੱਭਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ) ਤਰਦਿਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇਗਾ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਮਧਯ ਭਾਵ ਤੇ (ਸੇਵਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਠੰਢ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ) ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਅਗਨੀ ਦੇ) ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਠੰਢ ਹਟਣ ਦਾ) ਸਹਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦਾ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ (ਨਾਮ) ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਰਮਪਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਹੁਨ ਅਕਾਲ-ਮੂਰਤ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ) ਦੀ ਸਮੀਪਤਾ (ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ) ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਸੱਪ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵਾਂਝੂ (ਖਤਰਨਾਕ ਕੰਮ) ਹੈ। (ਭਾਵ ਦੇਖੋ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ) ੯੯

੧. ਸੂਅਮੀ ਕਾਜ ਲੀਗ ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਸੇਵਕ ਜੈਸੇ,
ਨਰਪਤਿ ਨਿਰਖ ਸਨੇਹ ਉਪਜਾਵਹੀ॥
੨. ਜੈਸੇ ਪੂਤ ਚੋਚਲਾ ਕਰਤ ਪਿਤਾ ਬਿਦਜਮਾਨ,
ਦੇਖਿ ਦੇਖਿ ਸੁਨਿ ਸੁਨਿ ਆਨੰਦ ਬਢਾਵਹੀ॥
੩. ਜੈਸੇ ਪਾਕਸਾਲਾ ਮੱਧਿ ਬਿੰਜਨ ਪਰੋਸੈ ਨਾਰਿ,
ਪਤਿ ਖਾਤ ਪਜਾਰ ਕੈ ਪਰਮ ਸੁਖ ਪਾਵਹੀ॥
੪. ਜੈਸੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਨਤ ਸ੍ਰੋਤਾ ਸਾਵਧਾਨ,
ਗਾਵੈ ਰੀਝ ਗਾਇਨ ਸਹਜ ਲਿਵਲਾਵਹੀ ॥੫੬੬॥

ਪਦਾਰਥ- ਨਰਪਤਿ=ਰਾਜਾ। ਬਿਦਜਮਾਨ=ਸਾਹਮਣੇ। ਗਾਇਨ=ਗਾਇਕ, ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਕੀਰਤਨੀਆਂ। ਜੈਸੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ-‘ਕਬ ਕੇਉ ਮੇਲੈ ਪੰਚ ਸਤ ਗਾਇਣੁ’ (ਆਸਾ ਮ:੪)

ਅਰਥ-੧. ਜਿਵੇਂ ਰਾਜਾ ਦਾ ਸੇਵਕ (ਜਦ) ਸੂਅਮੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ (ਚਿਤੋ) ਲੱਗਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਸੂਅਮੀ) ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਪਿਆਰ ਉਪਜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਚੋਚਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਲਾਡ) ਦੇਖ ਦੇਖਕੇ (ਤੇ ਤੋਤਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ) ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਵਧੇਰੇ ਆਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਰਸੋਈ ਵਿਚ (ਬੈਠੀ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰੇਸਦੀ ਹੈ (ਤਾਂ) ਪਤੀ ਪਜਾਰ ਨਾਲ ਛਕਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਛਕਦਿਆਂ ਦੇਖ ਦੇਖਕੇ ਇਸਤ੍ਰੀ) ਪਰਮ ਸੁਖ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ (ਸੰਗਤ) ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨ (ਦੇਖ ਕੇ) ਰਾਗੀ ਰੀਝਕੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲਿਵ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

[ਭਾਵ ਅਗਲੇ ਕਬਿੱਤ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਹੈ]

ਭਾਵ- ਛੁ (ਪੰਨਾ ਦੂ ਦਾ)- ‘ਨਾਮ’ ਮਧਯ ਭਾਵ ਦਾ ਸੇਵਨ ਹੈ, ਹੰਸ ਵਾਂਝੂ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਫਲ ਇਸ ਦਾ ‘ਪਰਮ ਪਦ’-ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ-ਹੈ। ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਯਤਨ ਖਤਰੇ ਵਾਲੇ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਹਥ ਫੜਿਆ ਦੀਵਾ ਨਜ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁਤਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤੀਸਰੇ ਕੁਛ ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਆਪੇ ਦੂਰੀ ਤੇ ਹਨ ਤੇ ਅੱਗ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਾਛੂ ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਘ ਤੋਂ ਵਾਂਘੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਹ ਲੁਪਤੀ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਪੇਖੇ ਸਜਾਮ ਘਟਾ ਗਗਨ ਘੰਡ ਘੋਰ,
ਮੇਰ ਅੰ ਪਪੀਹਾ ਸੁਭ ਸਬਦ ਸੁਨਾਵਹੀ॥
੨. ਜੈਸੇ ਤੇ ਬਸੰਤ ਸਮੈ ਮੌਲਤ ਅਨੇਕ ਆਂਬ,
ਕੋਕਲਾ ਮਧੁਰ ਧੁਨਿ ਬਚਨ ਸੁਨਾਵਹੀ॥
੩. ਜੈਸੇ ਪਰਫਲਤ ਕਮਲ ਸਰੁਵਰੁ ਵਿਖੇ,
ਮਧੁਪ ਗੁੰਜਾਰਤ ਅਨੰਦ ਉਪਜਾਵਹੀ॥
੪. ਤੈਸੇ ਪੇਖ ਸ੍ਰੋਤਾ ਸਾਵਧਾਨਹ ਗਾਇਨ ਗਾਵੈ,
ਪ੍ਰਗਟੈ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵਹੀ ॥੫੬੭॥

ਪਦਾਰਥ- ਘੰਡ ਘੋਰ=ਭਾਰੀ ਗਰਜਾ। ਕੋਕਲਾ=ਕੋਇਲ। ਮਧੁਪ=ਭੈਰੇ।
ਗਾਇਨ=ਕੀਰਤਨੀਆਂ। ਸਹਜਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਵਿਚ।

ਅਰਥ-੧. ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਚੜਕੇ ਆਈਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਵੇਖਕੇ (ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਗਰਜਣਾ (ਸੁਣਕੇ) ਮੇਰ ਤੇ ਪਪੀਹੇ ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਣੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਨਾਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਬਸੰਤ ਰੁਤ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਅੰਬ ਮੌਲਦੇ ਹਨ (ਤਾਂ) ਕੋਇਲ (ਮਗਨ ਹੋਕੇ) ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ (ਅਪਣੀ) ਕੂਕ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਕਵਲ (ਜਦ) ਖਿੜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਭੈਰੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਆਕੇ) ਗੁੰਜਾਰਦੇ ਹੋਏ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ (ਸੰਗਤ) ਨੂੰ (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨ ਲਈ) ਸਾਵਧਾਨ ਵੇਖਕੇ ਰਾਗੀ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੀ ਹੈ (ਸੰਗਤ)।

ਭਾਵ- ਛੁੱਟਿਆਂ ਤੇ ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਦਾ ਭਾਵ ਇਕੋ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸੁਣਨ ਦੀ ਸਾਵਧਾਨਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਨੂੰ ਰੀਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਨ ਜੋੜਕੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਸੰਗਤ ਦੀ ਆਨੰਦ ਮਗਨ ਹੋ ਲਿਵ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਅਹਿ ਨਿਸ ਅੰਧਿਆਰੀ ਮਣਿ ਕਾਢ ਰਾਖੇ,
ਕੀੜਾ ਕੈ ਦੁਰਾਵੈ ਪੁਨ ਕਾਹੂ ਨ ਦਿਖਾਵਹੀ॥
੨. ਜੈਸੇ ਬਰ ਨਾਰ ਕਰ ਸਿਹਜਾ ਸੰਜੋਗ ਭੋਗ,
ਹੋਤ ਪਰਭਾਤ ਤਨ ਛਾਦਨ ਛੁਪਾਵਹੀ॥
੩. ਜੈਸੇ ਅਲ ਕਮਲ ਸੰਪਟ ਅਚੰਵਤ ਮਧ,
ਭੋਰ ਭਏ ਜਾਤ ਉਡ ਨਾਤੋ ਨ ਜਨਾਵਹੀ॥
੪. ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਉਠ ਬੈਠਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜੋਗ
ਸਭ ਸੁਧਾ ਰਸ ਚਾਖ ਸੁਖ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵਹੀ॥੫੯੮॥

ਪਦਾਰਥ- ਅਹਿ=ਸੱਪ। ਕੀੜਾ ਕੈ=ਉਸ ਨਾਲ। ਖੇਡ ਖੇਡਕੇ। ਦੁਰਾਵੈ=ਛੁਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਛਾਦਨ=ਬਸਤ੍ਰ, ਕੱਜਣ। ਅਲ=ਭੋਗ। ਕਮਲ ਸੰਪਟ=ਕਵਲ ਦਾ ਡੱਬਾ। ਨਾਤੋ=ਰਿਸਤਾ, ਸਾਕ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜੋਗ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ। (ਯੋਗ, ਸੁਭ ਸਮਾਂ)।

ਅਰਥ-੧. ਜਿਵੇਂ ਸੱਪ ਅੰਧੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਚ (ਅਪਣੀ) ਮਣੀ ਕੱਢਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਖੇਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ) ਖੇਡ ਖੇਡਕੇ ਛੁਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਂਦਾ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਨਾਰ (ਰਾਤ ਸਮੇਂ) ਸਿਹਜਾ ਰਚ ਕੇ (ਪਤੀ ਨਾਲ) ਸੰਜੋਗ ਕਰਕੇ ਭੋਗ (ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਦੀ ਹੈ, ਪਰ) ਸਵੇਰ ਹੁੰਦਿਆਂ (ਹੀ ਆਪਣੇ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਪੜਿਆਂ ਨਾਲ ਢਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਭੋਗ (ਰਾਤੀਂ) ਕਵਲ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ (ਬੈਠਾ) ਮਧੂ ਰਸ (ਸ਼ਹਿਤ) ਖਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਵੇਰ ਹੋਈ ਤੇ ਉਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਫੁਲ ਨਾਲ ਕੋਈ) ਸੰਬੰਧ (ਮਾੜ੍ਹ ਬੀ) ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦਾ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਸਿਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਬੈਠਦੇ ਹਨ (ਤਾਂ) ਸਾਰੇ (ਨਾਮ ਰੂਪੀ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨੂੰ ਚੱਖਦੇ ਤੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਪਤਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਇਸ ਸਾਈਂ ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ ਦਿਹਾੜੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਣਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ)।

੧. ਸਿਹਜਾ ਸੰਜੋਗ ਪ੍ਰਿਯ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਖੇਲ ਜੈਸੇ,
ਪਾਛੈ ਬਧੂ ਜਨਨ ਸੈ ਗਰਭ ਸਮਾਵਹੀ॥
੨. ਪੂਰਨ ਅਧਾਨ ਭਏ ਸੋਵੈ ਗੁਰਜਨ ਬਿਖੈ,
ਜਾਗੈ ਪਰਸੂਤ ਸਮੈ ਸਭਨ ਜਗਾਵਹੀ॥
੩. ਜਨਮਤ ਸੁਤ ਖਾਨ ਪਾਨ ਮੇ ਸੰਜਮ ਕਰੈ,
ਤਾਂਤੇ ਸੁਤ ਸੰਮ੍ਰਿਥ ਹੈ ਸੁਖਹ ਦਿਖਾਵਹੀ॥
੪. ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਭੇਟਤ ਭੈ ਭਾਇ ਸਿਖ ਸੇਵਾ ਕਰੈ,
ਅਲਪ ਅਹਾਰ ਨਿੰਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਵਹੀ॥੫੬੯॥

ਪਦਾਰਥ- ਬਧੂ=ਬਹੂ, ਵਹੁਟੀ। ਜਨਨ=ਬੱਚਾ। (ਅ. ਜਨੀਨ। ਅੰਤ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤਕ ਜਦ ਬੱਚਾ ਗਰਭ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਜਨੀਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।) ਅਧਾਨ=ਗਰਭ। ਗੁਰਜਨ=ਬਜ਼ੁਰਗ, ਭਾਵ ਵਡੀਆਂ, ਵਡੇਰੀਆਂ। ਭੇਟਤ=ਮਿਲਕੇ, ਭਾਵ ਗੁਰਦੀਖਿਆ ਲੈਕੇ।

ਅਰਥ-੧. ਜਿਵੇਂ ਵਹੁਟੀ ਸਿਹਜਾ ਦੇ ਸੰਜੋਗਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ (ਪਤੀ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਖੇਲ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗਰਭ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ੨. ਗਰਭ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਤੇ (ਘਰ ਦੀਆਂ) ਵਡੇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸੌਂਦੀ ਹੈ (ਪਰ) ਪ੍ਰਸੂਤ ਸਮੇਂ ਜਾਗਦੀ (ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ) ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾਉਂਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਲੁਕਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ)। ੩. ਪੁੜ੍ਹ ਜੰਮਦੇ ਹੀ ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰਹੇਜ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਪੁੜ੍ਹ ਤਕੜਾ ਹੋਕੇ ਸੁਖ ਦਿਖਾਵੇ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਦੀਖਿਆ ਲੈਕੇ ਭੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਖਾਣਾ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੌਣਾ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਸਾਹਿਤਯ ਦੀ ਰੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਦਿਸੂਤਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕ ਅੰਗ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਲੈਕੇ, ਅਲਪ ਅਹਾਰ, ਸੁਲਘ ਨਿੰਦਾ, ਸੇਵਾ, ਭੈ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਆਦਿ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਕਮਾਈ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਟੂਕ- ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਦਿਸੂਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਸਕੰਧ ਦੇ ਅੰਕ ੪੧ ਵਿਚ ਬੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ- ਸਿਹਜਾ ਸੰਜੋਗ ਸਮੈਂ ਅੰਤਰ ਨ ਪੀਂਜ ਸੈ॥

੧. ਜੈਸੇ ਅਨੁਚਰ ਨਰਪਤ ਕੀ ਪਛਾਨੈਂ ਭਾਖਾ,
ਬੋਲਤ ਬਚਨ ਖਿਨ ਬੂਝ ਬਿਨ ਦੇਖ ਹੀ॥
੨. ਜੈਸੇ ਜੋਹਰੀ ਪਰਖ ਜਾਨਤ ਹੈ ਰਤਨ ਕੀ,
ਦੇਖਤ ਹੀ ਕਹੈ ਖਰੋਂ ਖੋਟੋ ਰੂਪ ਰੇਖ ਹੀ॥
੩. ਜੈਸੇ ਖੀਰ ਨੀਰ ਕੋ ਨਿਬੇਰੋ ਕਰਿ ਜਾਨੈ ਹੰਸ,
ਰਾਖੀਐ ਮਿਲਾਇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕੈ ਸਰੇਖ ਹੀ॥
੪. ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਨਤ ਪਹਿਚਾਨੈ ਸਿਖ,
ਆਨ ਬਾਨੀ ਕ੍ਰਿਤਮੀ ਨ ਗਨਤ ਹੈ ਲੇਖ ਹੀ॥੫੨੦॥

ਪਦਾਰਥ- ਅਨੁਚਰ=ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ। ਸਾਥੀ। ਨੌਕਰ। ਸਰੇਖ ਹੀ=ਸਿਆਣਕੇ।
ਕ੍ਰਿਤਮੀ=ਬਨਾਉਣੀ।

ਅਰਥ-੧. ਜਿਵੇਂ ਰਾਜਾ ਦੇ ਸਖਾ (ਆਪਣੇ) ਰਾਜੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸਿਆਣਦੇ ਹਨ, ਬਿਨਾਂ ਦੇਖੇ ਹੀ (ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਯਾ ਦੂਰ ਤੋਂ ਰਾਜੇ ਦੇ) ਬਚਨ ਬੋਲਿਆਂ ਇਟ ਸਿਆਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਜੋਹਰੀ (ਜੋ) ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਇਹ) ਖੋਟਾ ਹੈ (ਯਾ) ਖਰਾ ਹੈ (ਜੇ ਖਰਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਰੂਪ (ਦਾ ਸਡੌਲ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ) ਵਿੱਚ ਰੇਖ (ਲਕੀਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ) ਹੈ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਹੰਸ ਦੁਧ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, (ਜੇ ਦੋਵੇਂ) ਮਿਲਾਕੇ (ਉਸ ਅੱਗੇ) ਰੱਖ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਸਿਆਣਕੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ), ਤੇ ਹੋਰ (ਕਿਸੇ) ਦੀ (ਰਚੀ) ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਲਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਨਾਵਟੀ ਹੈ (ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ) ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦਾ।

ਟੂਕ- ਅਗੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਗਜਾਸੂ ਦਾ ਬਿਰਹਾ ਬਿਰਹਨੀ ਦੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

੧. ਬਾਯਸ ਉਡਹ, ਬਲ ਜਾਉ, ਬੇਗ ਮਿਲੋਂ ਪੀਯ,
ਮਿਟੈ ਦੁਖ ਰੋਗ ਸੋਗ ਬਿਰਹ ਬਿਯੋਗ ਕੋ॥
੨. ਅਵਧ ਬਿਕਟ ਕਟੈ, ਕਪਟ ਅੰਤਰ ਪਟ,
ਦੇਖਉ ਦਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਸਹਜ ਸੰਜੋਗ ਕੋ॥
੩. ਲਾਲ ਨ ਆਵਤ ਸੁਭ ਲਗਨ ਸਗਨ ਭਲੇ,
ਹੋਇ ਨ ਬਿਲੰਬ ਕਛ ਭੇਦ ਬੇਦ ਲੋਕ ਕੋ॥
੪. ਅਤਿਹਿ ਆਤੁਰ ਭਈ ਅਧਿਕ ਔਸੇਰ ਲਾਗੀ,
ਧੀਰਜ ਨ ਧਰੋ ਖੋਜੋ ਧਾਰਿ ਭੇਖ ਜੋਗ ਕੋ॥੫੭੧॥

ਪਦਾਰਥ- ਬਾਯਸ=ਕਾਂ, ਹੇ ਕਾਵਾਂ। ਬੇਗ=ਛੇਤੀ। ਅਵਧ=ਆਯੂ। ਬਿਕਟ=ਔਖੀ।
ਅੰਤਰ ਪਟ=ਅੰਦਰ ਪੜਦਾ। ਲਾਲ=ਪਿਆਰਾ। ਬਿਲੰਬ=ਦੇਰੀ। ਬੇਦ ਲੋਕ=ਲੋਕਾਂ
ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਖਜਾਲ ਜੋ ਮਹੂਰਤ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। * ਔਸੇਰ=ਚਿੰਤਾ। (ਅ) ਦੇਰਿ।

ਅਰਥ- ੧. (ਬਿਰਹਨੀ ਨਾਯਕਾ ਦਾ ਰੂਪ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ:- ਤੈਥੋਂ) ਵਾਰੀ
ਜਾਵਾਂ ਵੇ ਕਾਂਵਾਂ! ਛੇਤੀ ਉਡਕੇ (ਜਾਹ ਤੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਲੈ ਆਓ ਜੋ ਮੈਂ) ਪੀਆ
ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਵਾਂ (ਤੇ ਮੇਰਾ) ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਬਿਰਹ ਦੇ ਰੋਗ ਦਾ ਦੁਖ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਮਿਟ
ਜਾਵੇ। ੨. (ਦੁਖ ਰੋਗ ਤੇ ਸੋਗ ਵਿਚ) ਉਮਰਾ ਬਹੁਤ ਔਖੀ ਬੀਤ ਰਹੀ ਹੈ,
(ਖਬਰੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਮੇਰੇ) ਅੰਦਰ (ਲੁਕਿਆ ਛਿਪਿਆ ਕੋਈ) ਕਪਟ
ਦਾ ਪਰਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, (ਹਾਇ ਮੈਂ ਉਹ) ਦਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਤੇ ਸੁਤੇ ਮਿਲਾਪ ਵਾਲਾ
ਕਿੰਵੇਂ ਦੇਖਾਂ! ੩. ਮੁਹੂਰਤ ਬੀ ਸੁਭ ਹਨ ਤੇ ਸਗਨ ਬੀ ਭਲੈ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ,
(ਫੇਰ) ਲਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ? ਕਿਤੇ ਦੇਰੀ ਦਾ ਭੇਤ ਲੋਕ ਵੇਦ (ਲੋਕਿਕ
ਮੁਹੂਰਤ) ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ੪. (ਹਾਇ!) ਮੈਂ ਹੁਣ ਅਤਿ ਆਤੁਰ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ,
ਬੜੀ ਦੇਰ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ, ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਧਾਰ ਸਕਦੀ ਹਾਂ, (ਸੋ ਹੁਣ ਠੀਕ
ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ) ਜੋਗਨ ਦਾ ਭੇਖ ਧਾਰਕੇ (ਆਪ) ਖੋਜ ਕਰਨ ਤੁਰ ਪਵਾਂ।

* ਕਈ ਥਾਂ ਐਉਂ ਅਰਥ ਲਗਦਾ ਹੈ:- ਲੋਕ=ਲੋਕਿਕ ਵੀਚਾਰ। ਵੇਦ=ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ
ਵਿਚਾਰ।

੧. ਅਗਨਿ ਜਰਤ, ਜਲ ਬੂਡਤ, ਸਰਪ ਗ੍ਰਾਸਹਿ,
ਸਸਤ੍ਰ ਅਨੇਕ ਰੋਮ ਰੋਮ ਕਰਿ ਘਾਤ ਹੈ॥
੨. ਬਿਰਥਾ ਅਨੇਕ ਅਪਦਾ ਅਧੀਨ ਦੀਨ ਰਾਤਿ,
ਗ੍ਰੀਖਮ ਔ ਸੀਤ ਬਰਖ ਮਾਹਿ ਨਿਸ ਪ੍ਰਾਤ ਹੈ॥
੩. ਗੋ, ਦਿੜਾ, ਬਧੂ, ਬਿਸ਼ਾਸ, ਬੰਸ, ਕੋਟਿ ਹਤਜਾ,
ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਨੇਕ ਦੁਖ ਦੋਖ ਬਸ ਗਾਤ ਹੈ॥
੪. ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋਰ ਸਕਲ ਸੰਸਾਰ ਸੋਧ,
ਪੀਯ ਕੇ ਬਿਛੋਹ ਪਲ ਏਕ ਨ ਪੁਜਾਤ ਹੈ॥੫੭੨॥

ਪਦਾਰਥ- ਬਿਰਥਾ=ਪੀੜਾ। ਗ੍ਰੀਖਮ=ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁਤ। ਬਰਖ=ਬਰਖਾ, ਮੰਹਿ। ਨਿਸ ਪ੍ਰਾਤ=ਰਾਤ ਦਿਨ। ਗਾਤ=ਸਰੀਰ। ਜੋਰ=ਜੋੜਕੇ, ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ। ਬਿਛੋਹ=ਵਿਛੋੜਾ।

ਅਰਥ- ੧. ਅਗਨੀ ਸਾੜੇ, ਜਲ ਡੋਬੇ, ਸੱਪ ਡੰਗੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਸਤ੍ਰ
ਘਾਤ ਕਰਨ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜੋ) ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ (ਪੀੜਾ ਹੋਵੇ)*: ੨. ਦੀਨ
(ਦੁਖੀ) ਦੀ (ਐਸੀ) ਹਾਲਤ (ਹੋਵੇ) ਕਿ ਅਨੇਕਾਂ ਅਪਦਾ ਦੇ ਅਧੀਨ (ਹੋਣ
ਦੀ) ਪੀੜਾ ਹੋਵੇ, (ਅਥਵਾ) ਗਰਮੀ ਯਾ ਪਾਲੇ (ਵਿਚ ਯਾ ਵਸਦੀ) ਬਰਖਾ
ਵਿਚ ਦਿਨੇ ਰਾਤ (ਬੈਠਣਾ ਪਵੇ)। ੩. ਗੋ (ਹਤਜਾ), ਬ੍ਰਹਮਨ (ਹਤਜਾ),
(ਗੁਰੂ) ਬਧੂ (ਗਮਨ), ਬਿਸ਼ਾਸ (ਘਾਤ), ਬੰਸ ਹਤਜਾ (ਆਦਿ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ
ਹਤਜਾ (ਦੀ ਪੀੜਾ ਹੋਵੇ), (ਅਥਵਾ) ਤ੍ਰਿਸਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਦੋਖ (ਕਮਾਵੇ ਤੇ
ਦੋਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਅਨੇਕਾਂ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਪਿਆ ਹੋਵੇ।
੪. ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ (ਉਪ੍ਰੇਕਤ ਪੀੜਾਂ ਦਾ) ਜੋੜ
(ਸਮੂਹ, ਮੈਂ) ਸੋਧਕੇ (ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਕਿ) ਪੀਆ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ (ਦੀ ਪੀੜਾ) ਦੀ
ਇਕ ਪਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ।

ਭਾਵ- ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਪੀੜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ।

* ਅਥਵਾ, ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਜਖਮ ਲਗਣ।

੧. ਪੂਰਨਿ ਸਰਦ ਸਸਿ ਸਕਲ ਸੰਸਾਰ ਕਹੈ,
ਮੇਰੇ ਜਾਣੇ ਬਰ ਬੈਸੰਤਰ ਕੀ ਉਕ ਹੈ॥
੨. ਅਗਨ ਅਗਨ ਤਨ ਮਧਿ ਚਿਨਗਾਰੀ ਛਾਡੈ,
ਬਿਰਹ ਉਸਾਸ ਮਾਨੋ ਫੰਨਗ ਕੀ ਫੂਕ ਹੈ॥
੩. ਪਰਸਤ ਪਾਵਕ ਪਖਾਨ ਫੂਟ ਟੂਟ ਜਾਤ,
ਛਾਤੀ ਅਤਿ ਬਰਜਨ ਹੋਇ ਦੋਇ ਟੂਕ ਹੈ॥
੪. ਪੀਯ ਕੇ ਸਿਧਾਰੇ ਭਾਰੀ ਜੀਵਨ ਮਰਨ ਭਏ,
ਜਨਮ ਲਜਾਯੋ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇਮ ਚਿਤ ਚੂਕ ਹੈ॥੫੨੩॥

ਪਦਾਰਥ- ਪੂਰਨਿ ਸਰਦ ਸਸਿ=ਸਰਦ ਰੁਤ ਦੀ ਪੁੰਨਜਾ ਦਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾ। ਉਕ=ਟੂਟਦਾ ਤਾਰਾ। ਮੁਆਤਾ। ਲੰਬੂ। ਅਗਨ=ਅਗਨੀ। (ਅ) ਅਣਗਿਣਤ੍ਰ। ਫੰਨਗ=ਫਨੀਅਰ। ਪਾਵਕ=ਅਗਨੀ। ਪਖਾਨ=ਪੱਥਰ। ਬਰਜਨ=ਰੋਕਾਂ। ਜਨਮ=ਭਾਵ ਜੀਵਨ। ਚੂਕ=ਉਕਾਈ। (ਅ) ਅਸਫਲਤਾ, ਭਾਵ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਅਰਥ- ੧. ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਇਹ) ਸਰਦ ਰੁੱਤ ਦਾ ਪੂਰਨ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਮੇਰੇ ਜਾਣੇ (ਇਹ) ਅੱਗ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੁਆਤਾ ਹੈ। ੨. (ਇਸ ਦੀ) ਅੱਗ (ਮੇਰੇ) ਤਨ ਵਿਚ ਅਨਗਿਣਤ ਚਿੰਗਾੜੀਆਂ ਛੱਡ ਰਹੀ ਹੈ, (ਮੇਰੇ) ਬਿਰਹ ਦਾ ਹਾਉਕਾ ਮਾਨੋ ਫਨੀਅਰ ਨਾਗ ਦਾ ਫੁਕਾਰਾ ਹੈ। ੩. ਪੱਥਰ (ਇਸ) ਅੱਗ ਦੇ ਨਾਲ ਛੁਹਦਿਆਂ (ਜਿਥੇ) ਫੂਟ ਕੇ ਟੂਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਉਥੇ ਮੇਰੀ) ਛਾਤੀ (ਦੀ ਕੀ ਪੇਸ਼ ਜਾਣੀ ਹੋਈ ਉਹ ਤਾਂ) ਬੜੀਆਂ ਰੋਕਾਂ (ਭਾਵ ਉਪਾਵ) ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਦੋ ਟੂਕ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ੪. ਪੀਆ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਜੀਉਣਾ ਮਰਨਾ (ਦੁਏ ਭਾਰੂ=) ਔਥੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, (ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ) ਚਿਤ (ਮੈਨੂੰ) ਲਜਾਵਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੇਰੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਨੇਮ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ*।

ਭਾਵ- ਬਿਰਹ ਦੀ ਅਤਜੰਤ ਵਜਾਕੁਲਤਾ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਹੈ।

* ਅਥਵਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨੇਮ (ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਮੇਥੋਂ ਕੋਈ ਭਾਰੀ) ਉਕਾਈ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

੧. ਬਿਨ ਪ੍ਰਿਯ ਸਿਹਜਾ ਭਵਨ ਆਨ ਰੂਪ ਰੰਗ,
ਦੇਖੀਐ ਸਕਲ ਜਮਦੂਤ ਭੈ ਭਯਾਨ ਹੈ॥
੨. ਬਿਨ ਪ੍ਰਿਯ ਰਾਗ ਨਾਦ ਬਾਦ ਗਯਾਨ ਆਨ ਕਥਾ,
ਲਾਗੈ ਤਨ ਤੀਛਨ ਦੁਸਹ ਉਰ ਬਾਨ ਹੈ॥
੩. ਬਿਨ ਪ੍ਰਿਯ ਅਸਨ ਬਸਨ ਅੰਗ ਅੰਗ ਸੁਖ,
ਬਿਖਯਾ ਬਿਖਮੁ ਅੰ ਬੈਸੰਤਰ ਸਮਾਨ ਹੈ॥
੪. ਬਿਨ ਪ੍ਰਿਯ ਮਾਨੋ ਮੀਨ ਸਲਲ ਅੰਤਰਗਤ,
ਜੀਵਨ ਜਤਨ ਬਿਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨ ਆਨ ਹੈ॥੫੭੪॥

ਪਦਾਰਥ- ਆਨ=ਹੋਰ। ਦੁਸਹਿ=ਅਸਹਿ। ਅੰਗ ਅੰਗ=ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ। ਬਿਖਮੁ=ਕਰੜਾ। ਬੈਸੰਤਰ=ਅੱਗ। ਬਿਨ ਪ੍ਰਿਯ ਮੀਨ=(ਅਪਣੇ) ਪਿਆਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੱਛੀ, ਭਾਵ ਜਲ ਬਿਹੂਨ ਮੱਛੀ। ਸਲਲ ਅੰਤਰਗਤ=ਪਾਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਤੀ (ਜਾਣਾ), ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼।

ਅਰਥ- ੧. ਪਿਆਰੇ (ਸ੍ਰਾਮੀ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਿਹਜਾ, ਘਰ ਤੇ ਹੋਰ ਰੂਪ ਰੰਗ, ਸੱਭੇ ਜਮਦੂਤਾਂ ਵਾਂਝੂ ਭਯਾਨਕ ਤੇ ਡਰਾਉਣੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ।

੨. ਪਿਆਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਗ, ਨਾਦ, ਵਾਜੇ, ਗਯਾਨ ਤੇ ਹੋਰ ਕਥਾ ਤਨ ਨੂੰ ਲੱਗ ਕੇ ਕਲੇਜੇ ਨੂੰ (ਐਉਂ ਚੀਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ) ਤ੍ਰਿੱਖਾ ਤੇ ਅਸਹਿ ਤੀਰ।

੩. ਪਿਆਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭੋਜਨ, ਬਸਤ੍ਰ ਤੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਖ ਕਰੜਾ ਜਹਿਰ ਤੇ ਅੱਗ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹਨ।

੪. ਜਲ ਬਿਹੂਨ ਮੱਛੀ (ਦਾ ਜੀਵਨ ਜਤਨ) ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਮੇਰੇ) ਜੀਵਨ ਦਾ ਜਤਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ (ਮਿਲਾਪ) ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਬਿਰਹੋਂ ਦੀ ਤੜਫਣੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਾਰੂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ।

੧. ਪਾਇ ਲਾਗ ਲਾਗ ਦੂਤੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਤ ਹੁਤੀ,
ਮਾਨ ਮਤੀ ਹੋਇ ਕਾਹੂ ਮੁਖ ਨ ਲਗਾਵਤੀ॥
੨. ਸਜਨੀ ਸਕਲ ਕਹਿ ਮਧੁਰ ਬਚਨ ਨਿਤ,
ਸੀਖ ਦੇਤਿ ਹੁਤੀ ਪ੍ਰਤਿ ਉਤਰ ਨਸਾਵਤੀ॥
੩. ਆਪਨ ਮਨਾਇ ਪ੍ਰਿਆ ਟੇਰਤ ਹੈ ਪ੍ਰਿਆ ਪ੍ਰਿਆ,
ਸੁਨ ਸੁਨ ਮੈਨ ਗਹਿ ਨਾਯਕਾ ਕਹਾਵਤੀ॥
੪. ਬਿਰਹ ਬਿਛੋਹ ਲਗ ਪੁਛਤ ਨ ਬਾਤ ਕੋਊ,
ਬਿਖਾ ਨਾ ਸੁਨਤ ਠਾਢੀ ਦੂਰਿ ਬਲਿਲਾਵਤੀ॥ ੫੭੫॥

ਪਦਾਰਥ- ਮਧੁਰ= ਮਿੱਠੇ। ਪ੍ਰਤਿਉਤਰ= ਮੇੜਵਾਂ ਜਵਾਬ। ਨਾਯਕ= ਜੋ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਗਰ ਲਾਕੇ ਟੁਰੇ, ਸੋ ਮਰਦ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 'ਨਾਯਕ' ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 'ਨਾਯਕਾ'। ਕਿਸੇ, ਕਹਾਣੀ, ਨਾਟਕ ਦੀ ਮੁਖ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਨਾਯਕਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਾਵਯ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਮਨ ਮੇਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ। ਨਾਯਕਾ ਪਰ ਕਈ ਗ੍ਰੰਥ ਕਈ ਸੋ ਭੇਦ ਪ੍ਰਭੇਦ ਦੇ ਲਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਬਿਖਾ= ਵਜਥਾ ਪੀੜਾ। ਠਾਢੀ= ਖੜੋਤੀ।

ਅਰਥ- ੧. (ਬਿਰਹਨੀ ਨਾਯਕਾ ਅਪਣੀ ਮਾਨਮਤੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਪਛਤਾਉਂਦੀ ਹੈ) ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਪੈਕੇ ਦੂਤੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ (ਤੇ ਮੈਂ) ਮਾਨ ਵਿਚ ਮੱਤੀ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਲਾਉਂਦੀ। ੨. ਸਖੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਿੱਠੇ ਬਚਨ ਨਿਤ ਕਹਿ ਕਹਿ ਸਿੱਖਯਾਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ (ਕਿ ਮਾਨ ਨਾ ਕਰ, ਪਰ ਮੈਂ ਅੱਗੋਂ) ਉਲਟੇ ਜਵਾਬ ਦੇਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਨਸਾ ਦਿੰਦੀ ਸਾਂ। ੩. ਪੀਆ (ਜਦ) ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਹੇ ਪਿਆਰੀ! ਹੇ ਪਿਆਰੀ!! (ਤਾਂ) ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਚੁਪ ਹੋ ਰਹਿੰਦੀ, ਅਪਣੀ ਹੀ (ਗੱਲ) ਮਨਾਉਂਦੀ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਲਾਕੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲੀ ਕਹਾਉਂਦੀ ਸਾਂ। ੪. (ਪਰ ਫਿਰ ਜਦ) ਵਿਛੋੜਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਬਿਰਹ ਵਿਚ (ਹੁਣ) ਕੋਈ ਵਾਤ ਨਹੀਂ ਪੁਛਦਾ, ਦਰ ਤੇ ਖੜੀ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ; ਕੋਈ ਮੇਰੀ ਪੀੜਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ।

ਭਾਵ- ਕਾਮਯਾਬੀ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਬੇਪਰਵਾਹੀਆਂ ਦੇ ਕੌੜੇ ਫਲ ਦਰਸਾਏ ਹਨ।

੧. ਯਾਹੀ ਮਸਤਕ ਪੇਖ ਰੀਝਤ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ,
ਹਾਥ ਆਪਣੈ ਬਨਾਇ ਤਿਲਕ ਦਿਖਾਵਤੇ ॥
੨. ਯਾਹੀ ਮਸਤਕ ਧਾਰਿ ਹਸਤ ਕਮਲ ਪ੍ਰਿਯ,
ਪ੍ਰੇਮ ਕਥਿ ਕਥਿ ਕਹਿ ਮਾਨਨ ਮਨਾਵਤੇ ॥
੩. ਯਾਹੀ ਮਸਤਕ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ ਕਰਿ ਭਾਗਤੀ ਹੀ,
ਧਾਇ ਧਾਇ ਹੇਤ ਕਰਿ ਉਰਹਿ ਲਗਾਵਤੇ ॥
੪. ਸੋਈ ਮਸਤਕ ਧੁਨਿ ਧੁਨਿ ਪੁਨ ਰੋਇ ਉਠੋਂ,
ਸੂਪਨੇ ਹੂ ਨਾਥ ਨਾਹਿ ਦਰਸ ਦਿਖਾਵਤੇ ॥੫੭੬॥

ਪਦਾਰਥ- ਕੋ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ=ਪ੍ਰਾਨ ਕੇ ਨਾਥ, ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਸੂਅਮੀ। ਹਸਤ ਕਮਲ=ਕਮਲਾਂ ਵਰਗੇ ਹੱਥ ਭਾਵ ਸੁਹਣੇ ਤੇ ਕੂਲੇ।

ਅਰਥ- ੧. ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਸੂਅਮੀ (ਮੇਰੇ) ਇਸੇ ਮੱਖੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਦੇਖਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ (ਇਸ ਉਤੇ) ਬਨਾਕੇ ਤਿਲਕ ਲਾ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

੨. ਇਸੇ ਮੱਖੇ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ (ਆਪਣੇ) ਕੋਮਲ ਹੱਥ ਰੱਖਕੇ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਕਹਿਕੇ (ਮੈਂ) ਮਾਨ ਮੱਤੀ ਨੂੰ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

੩. (ਫਿਰ) ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਜਦੋਂ (ਮੈਂ) ਭੱਜ ਜਾਂਦੀ ਸਾਂ ਤਾਂ (ਉਹ ਆਪ) ਦੌੜ ਦੌੜ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸੇ ਮੱਖੇ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ) ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

੪. ਫਿਰ ਓਹੋ ਮੱਥਾ (ਹੁਣ) ਧੁਨ ਧੁਨਕੇ ਰੋ ਉਠਦੀ ਹਾਂ (ਪਰ ਪਿਆਰੇ) ਨਾਥ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।

ਭਾਵ- ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਪਾਕੇ ਮਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਦ ਵਿਚ ਭੁੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਭੁੱਲਾਂ ਦਾ ਫਲ ਢੁੱਖ ਤੇ ਪਛੋਤਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਤੌ ਪ੍ਰਸੂਤ ਸਮੈ ਸਤ੍ਤੂ ਕਰਿ ਪ੍ਰਿਐ,
ਜਨਮਤ ਸੁਤ ਪੁਨ ਰਚਤ ਸਿੰਗਾਰੈ ਜੀ ॥
੨. ਜੈਸੇ ਬੰਦਸਾਲਾ ਬਿਖੈ ਭੂਪਤ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੈ,
ਛੁਟਤ ਹੀ ਵਾਹੀ ਸ੍ਰਾਮਿ ਕਾਮਹਿ ਸਮਾਰੈ ਜੀ ॥
੩. ਜੈਸੇ ਹਰ ਹਾਇ ਗਾਇ ਸਾਸਨਾ ਸਹਤ ਨਿਤ,
ਕਬਹੂੰ ਨ ਸਮਝੈ ਕੁਟੇਵਹਿ ਨ ਡਾਰੈ ਜੀ ॥
੪. ਤੈਸੇ ਦੁਖ ਦੋਖ ਪਾਪੀ ਪਾਪਹਿ ਤਜਾਗਜੇ ਚਾਹੈ,
ਸੰਕਟ ਮਿਟਤ ਪੁਨ ਪਾਪਹਿ ਬੀਚਾਰੈ ਜੀ ॥੫੭੭॥

ਪਦਾਰਥ- ਕਰਿ= ਕਰਕੇ। ਬੰਦਸਾਲਾ= ਕੈਦ। ਹਰ= ਚੋਰ। ਸਾਸਨਾ= ਸਜ਼ਾ, ਦੰਡ।
ਕੁਟੇਵਹਿ= ਕੁ+ਟੇਵ+ਹਿ= ਭੈੜੀ ਵਾਦੀ ਨੂੰ। ਸੰਕਟ= ਕਸ਼ਟ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਸੂਤ (ਦੀ ਪੀੜਾ) ਸਮੇਂ (ਨਾਗੀ) ਪਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ੱਤੂ ਕਰ
ਕੇ ਜਾਣਦੀ ਹੈ, (ਪਰ) ਪੁਤ੍ਰ ਜੰਮ ਚੁੱਕਣ (ਤੋਂ ਮਗਾਰੋਂ) ਫੇਰ (ਉਸੇ ਲਈ ਸੋਲਾਂ)
ਸਿੰਗਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਉਸੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪਜਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ)।
੨. ਜਿਵੇਂ (ਰਾਜੇ ਦਾ ਅਹਿਲਕਾਰ ਰਾਜੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾਗਜ਼ਰੀ ਕਰਕੇ ਕੈਦ
ਹੋਯਾ ਕੈਦੀ) ਕੈਦ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਉਥੋਂ) ਛੁਟਦਾ ਹੀ
ਉਸੇ ਸ੍ਰਾਮੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਮਰਾਤਬੇ ਤੇ ਬਹਾਲ
ਹੋਣ ਦੀ ਚਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ੩. ਜਿਵੇਂ ਚੋਰ ਜਦ ਸਜ਼ਾ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ
ਹਾਏ ਹਾਏ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਫਿਰ ਦੰਡ ਤੋਂ ਛੁਟਕੇ) ਭੈੜੀ ਵਾਦੀ
ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ (ਤੇ ਮਿਲ ਚੁਕੇ ਦੰਡ ਤੋਂ) ਕਦੇ ਸਿਖਜਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ।
੪. ਤਿਵੇਂ ਪਾਪੀ ਦੋਖਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਵਿਚ (ਫਸਿਆ ਤਾਂ) ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ
ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਕਟ ਦੇ ਮਿਟਿਆਂ ਫਿਰ ਪਾਪਾਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਵਿਚਾਰਾਂ
ਕਰਦਾ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਬੈਲ ਤੇਲੀ ਕੋ ਜਾਨਤ ਕਈ ਕੋਸ ਚਲਜੋ,
ਨੈਨ ਉਘਰਤ ਵਾਹੀ ਠੌਰ ਹੀ ਠਿਕਾਨੋ ਹੈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਜੇਵਰੀ ਬਟਤ ਆਂਧਰੋ ਅਚਿੰਤ ਚਿੰਤ,
ਖਾਤ ਜਾਤ ਬਛਰੋ ਟਟੋਰੇ ਪਛਤਾਨੋ ਹੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਲੈ ਧਾਵੈ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਖਾਵੰਤ,
ਆਵਤ ਨ ਸਾਂਤਿ ਭ੍ਰਮ ਭ੍ਰਮਤ ਹਿਰਾਨੋ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਸੂਪਨੰਤਰੁ ਦਿਸੰਤਰ ਬਿਹਾਯ ਗਈ,
ਪਹੁੰਚ ਨਾ ਸਕਯੋ ਤਹਾਂ ਜਹਾਂ ਮੋਹਿ ਜਾਨੋ ਹੈ॥੫੭॥

ਪਦਾਰਥ- ਜੇਵਰੀ=ਰੱਸੀ। ਆਂਧਰੋ=ਅੰਨ੍ਹ। ਤ੍ਰਿਖਾਵੰਤ=ਤਿਹਾਇਆ। ਹਿਰਾਨੋ ਹੈ=ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਥਕ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੂਪਨੰਤਰੁ=ਸੂਪਨੇ ਵਿਚ। ਦਿਸੰਤਰ=ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਰ ਪਾਸੀਂ।

ਅਰਥ-੧. ਜਿਵੇਂ ਤੇਲੀ ਦਾ ਬੈਲ ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ) ਕਈ ਕੋਹ ਚਲ ਆਇਆ ਹਾਂ (ਪਰ ਖੋਪੇ ਲਹਿੰਦਿਆਂ ਸਾਰ) ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਉਘੜਦਿਆਂ ਹੀ (ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਤਾਂ) ਉਸੇ ਥਾਵੇਂ ਹੀ ਠਿਕਾਣਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਿਥੇ ਸਾਂ ਓਥੇ ਦਾ ਓਥੇ ਹੀ ਹਾਂ)। ੨. ਜਿਵੇਂ ਅੰਨ੍ਹ ਬੇਫ਼ਿਕਰ ਹੋਕੇ ਰੱਸੀ ਵਟੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਜੇ ਕੋਈ) ਵੱਛਾ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਜਦ ਉਹ) ਟਟੋਲ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਰੱਸੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਬੜੀ ਲੰਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਰੱਸੀ ਵੱਛਾ ਖਾ ਗਿਆ ਲਖਕੇ) ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਤ੍ਰਿਹਾਇਆ ਹਰਨ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸਨਾਂ ਦੇ ਨੀਰ ਵੱਲ ਦੌੜਦਾ ਹੈ, ਸਾਂਤ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਤੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਭਟਕਦਾ ਥੱਕਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ (ਮੇਰੀ ਲੰਮੀ ਆਯੂ ਬੀ) ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਵਿਚ (ਚਾਰੋਂ) ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ (ਭ੍ਰਮਦਿਆਂ) ਬੀਤ ਗਈ (ਹੈ, ਮੈਂ) ਓਥੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਣਾ ਸੀ।

੧. ਸੁਤਨ ਕੇ ਪਿਤਾ ਅਰ ਭ੍ਰਾਤਨ ਕੇ ਭ੍ਰਾਤਾ ਭਏ,
ਭਾਮਨ ਭਤਾਰ ਹੇਤ ਜਨਨੀ ਕੇ ਬਾਰੇ ਹੈਂ॥
੨. ਬਾਲਕ ਕੈ ਬਾਲ ਬੁਧਿ, ਤਰੁਨ ਸੈ ਤਰੁਨਾਈ,
ਬ੍ਰਿਧਿ ਸੈ ਬਿਧਿ ਬਿਵਸਥਾ ਬਿਸਥਾਰੇ ਹੈਂ॥
੩. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕੈ ਰੂਪ ਰੰਗ, ਸੁਰਤ ਕੈ ਨਾਦ ਬਾਦ,
ਨਾਸਕਾ ਸੁਰੰਧਿ, ਰਸ ਰਸਨਾ ਉਚਾਰੇ ਹੈਂ॥
੪. ਘਟਿ ਅਵਘਟਿ ਨਟ ਵਟ ਅਦਭੁਤ ਗਤਿ,
ਪੂਰਨ ਸਕਲ ਭੂਤ, ਸਭ ਹੀ ਤੈ ਨਜਾਰੇ ਹੈਂ॥੫੭੯॥

ਪਦਾਰਥ- ਭਾਮਨ=ਇਸਤ੍ਰੀ। ਬਾਰੇ=ਬਾਲਕ। ਤਰੁਨ=ਜੁਆਨਾਂ ਨਾਲ। ਬਿਵਸਥਾ=ਅਵਸਥਾ, ਹਾਲਤ, ਭਾਵ ਉਮਰ। ਬਿਸਥਾਰਨਾ=ਫੈਲਾਉ ਕਰਨਾ, ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ। ਘਟਿ ਅਵਘਟਿ=ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਤੇ ਸਰੀਰੋਂ ਬਾਹਰ, ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ। ਨਟ ਵਟ=ਨਟ ਵਤ=ਨਟ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। (ਅ) ਮਦਾਰੀ ਦੀ ਗੋਲੀ ਵਾਂਗ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਕਈ ਬੇਲ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ- ੧. (ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਪੁੜ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਆਦਰਸ਼ਕ) ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ (ਆਦਰਸ਼ਕ) ਭਾਈ ਹਨ, (ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਣੀ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦੇ (ਲਾਡਲੇ) ਬਾਲਕ ਹਨ। ੨. ਬਾਲਕਾਂ ਨਾਲ (ਉਹ) ਬਾਲਕ ਬੁਧਿ ਵਾਲੇ (ਭਾਵ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਹੋਕੇ ਵਰਤਦੇ) ਹਨ, ਜੁਆਨਾਂ ਨਾਲ (ਉਹ) ਜੁਆਨੀ (ਉਮਰਾ) ਵਾਲੇ (ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਦੇ) ਹਨ ਤੇ ਬਿਧਾਂ ਨਾਲ ਬਿਧ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩. ਨਜ਼ਰ (ਵਿਚ) ਰੂਪ ਰੰਗ ਹੋਕੇ, ਕੰਨਾਂ (ਵਿਚ) ਨਾਦ ਤੇ ਵਾਜੇ (ਦੀ ਅਵਾਜ਼) ਹੋਕੇ, ਨਾਸਕਾ ਲਈ ਸੁਰੰਧੀ ਹੋਕੇ, ਰਸਨਾਂ ਉਤੇ ਸੁਆਦ ਅਰ ਉਚਾਰਣ ਰੂਪ ਹੋਕੇ (ਵਜਾਪ ਰਹੇ ਹਨ)। ੪. ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਯਾ ਸਰੀਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ (ਭਾਵ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਉਹ) ਨਟ ਦੀ ਗੋਲੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਚਰਜ ਗਤੀ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਸਰੀਰਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਹਨ (ਤੇ ਫੇਰ) ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਆਰੇ ਹਨ।

੧. ਜੈਸੇ ਤਿਲ ਪੀੜ ਤੇਲ ਕਾਢੀਅਤ ਕਸਟੁ ਕੈ,
ਤਾਂਤੇ ਹੋਇ ਦੀਪਕ ਜਗਾਏ ਉਜਿਯਾਰੇ ਜੀ॥
੨. ਜੈਸੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਕਰਿ ਕਾਟੀਐ ਅਜਾ ਕੋ ਤਨ,
ਤਾਂਕੀ ਤਾਤ ਬਾਜੈ ਰਾਗ ਰਾਗਨੀ ਸੋ ਪਯਾਰੇ ਜੀ॥
੩. ਜੈਸੇ ਤਉ ਉਟਾਯ ਦਰਪਨ ਕੀਜੈ ਲੋਸੂ ਸੇਤੀ,
ਤਾਤੇ ਕਰ ਗਹਿ ਮੁਖ ਦੇਖਤ ਸੰਸਾਰੇ ਜੀ॥
੪. ਤੈਸੇ ਦੂਖ ਭੁਖ ਸੁਧ ਸਾਧਨਾ ਕੈ ਸਾਧ ਭਏ,
ਤਾਹੀ ਤੇ ਜਗਤ ਕੋ ਕਰਤ ਨਿਸਤਾਰੇ ਜੀ॥੫੮੦॥

ਪਦਾਰਥ- ਕਸਟੁ ਕੈ= ਕਸਟ ਉਠਾਕੇ, ਮੁਸੱਕਤ ਨਾਲ। ਉਜਿਯਾਰੇ= ਚਾਨਣਾ। ਅਜਾ= ਬਕਰੀ।
ਤਾਂਤੇ= ਤੰਦੀ। ਉਟਾਯ= ਪਿਘਲਾਕੇ। ਲੋਸੂ= ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਛਿੰਮ, ਮੁਰਾਦ ਉਸ ਰੇਤ ਦੇ
ਢੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੰਚ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਕਸਟ ਉਠਾਕੇ ਤਿਲ ਪੀੜਕੇ ਤੇਲ ਕੱਢੀਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ) ਉਸ ਤੋਂ ਦੀਵਾ ਜਗਾਉਣ ਨਾਲ ਚਾਨਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੀ।

੨. ਜਿਵੇਂ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰਕੇ ਬਕਰੀ ਦਾ ਤਨ ਕੱਟੀਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ) ਉਸ ਦੀਆਂ (ਆਂਦਰਾਂ ਲੈਕੇ ਉਸ ਤੋਂ) ਤੰਦੀ (ਬਣਾਈਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ) ਪਿਆਰੇ ਰਾਗ ਤੇ ਰਾਗਣੀਆਂ ਵਜਾਈਦੇ ਹਨ।

੩. ਜਿਵੇਂ ਮਿੱਟੀ (ਰੇਤ) ਨੂੰ ਪਿਘਲਾਕੇ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਬਣਾ ਲਈਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ (ਉਸ ਵਿਚ) ਮੂੰਹ ਵੇਖਦਾ ਹੈ।

੪. ਤਿਵੇਂ (ਇਨਸਾਨ) ਦੁੱਖ ਭੁਖ ਤੇ ਸੁੱਧ ਸਾਧਨਾਂ ਕਰਕੇ ਸਾਧ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਜਗਤ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਧਨਾਂ ਕਰਕੇ ਸੁੱਧ ਹੋਏ ਸਾਧੂ ਵਿਚ ਜਗਤ ਦੇ ਨਿਸਤਾਰੇ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਅੰਨਾਦਿ ਆਦਿ ਅੰਤ ਪਰਯੰਤ ਹੰਤ,
ਸਗਲ ਸੰਸਾਰ ਕੋ ਆਧਾਰ ਭਯੋ ਤਾਂਹੀ ਸੈਂ॥
੨. ਜੈਸੇ ਤਉ ਕਪਾਸ ਤ੍ਰਾਸ ਦੇਤ ਨ ਉਸਾਸ ਕਾਢੈ,
ਜਗਤ ਕੀ ਓਟ ਭਏ ਅੰਬਰ ਦਿਵਾਹੀ ਸੈਂ॥
੩. ਜੈਸੇ ਆਪਾ ਖੋਇ ਜਲ ਮਿਲੈ ਸਭਿ ਬਰਨ ਮੈਂ,
ਖਗ ਮ੍ਰਿਗ ਮਾਨਸ ਤ੍ਰਿਪਤ ਗਤ ਯਾਹੀ ਸੈਂ॥
੪. ਤੈਸੇ ਮਨ ਸਾਧਿ ਸਾਧਿ ਸਾਧਨਾ ਕੈ ਸਾਧ ਭਏ,
ਯਾਹੀ ਤੇ ਸਕਲ ਕੌ ਉਧਾਰ, ਅਵਗਾਹੀ ਸੈ॥੫੮੧॥

ਪਦਾਰਥ- ਹੰਤ=ਕੁਟੀਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਧਾਰ=ਆਸਰਾ। ਸੈਂ=ਤੈਂ, ਕਰਕੇ। ਤ੍ਰਾਸ
ਦੇਤ=ਮਾਰ ਦਿਤਿਆਂ, ਮਾਰ ਪੈਂਦਿਆਂ। ਉਸਾਸ=ਲੰਮਾ ਸਾਹ। ਠੰਢਾ ਸਾਹ। ਅੰਬਰ=ਬਸਤ੍ਰ।
ਬਰਨ ਮੈਂ=ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ। ਅਵਗਾਹਨਾ=ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ। ਸੈ=ਹੈ।

ਅਰਥ-੧. ਜਿਵੇਂ ਅੰਨ ਆਦਿਕ (ਪਦਾਰਥ) ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਅਖੀਰ ਤੱਕ
ਕੁਟੀਦੇ (ਭਾਵ ਦੁੱਖ ਉਠਾਉਂਦੇ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ
ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।

੨. ਜਿਵੇਂ ਕਪਾਹ ਮਾਰ ਪੈਂਦਿਆਂ (ਝੰਬੀਂਦਿਆਂ ਆਦਿ ਸਮੇਂ) ਸਾਹ ਨਹੀਂ
ਕੱਢਦੀ, (ਤਦੇ ਹੀ) ਕਪੜੇ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਗਤ ਦੀ ਓਟ (ਪਰਦੇ ਢੱਕ)
ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

੩. ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਨੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਆਉਣ (ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਕਮਾਲ
ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ) ਸਾਰੇ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਤਦਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ (ਨਿਰਮਲ
ਦਸ਼ਾ) ਕਰਕੇ ਹੀ ਪੰਛੀ, ਪਸੂ ਤੇ ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦੇਣ ਦੀ ਗਤੀ ਵਾਲਾ
ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

੪. ਤਿਵੇਂ (ਸਾਧੂ ਲੋਕ) ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਧ ਸਾਧਕੇ ਸਾਧ
ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ (ਓਹ) ਸਮੂਹ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨਹਾਰ ਹਨ, (ਇਹ
ਗੱਲ) ਨਿਰਣੈ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

੧. ਸੰਗ ਮਿਲਿ ਚਲੈ ਨਿਰਬਿਘਨ ਪਹੁੰਚੈ ਘਰ,
ਬਿਛਰੈ ਤੁਰਤ ਬਟਵਾਰੇ ਮਾਰ ਡਾਰ ਹੈਂ॥
੨. ਜੈਸੇ ਬਾਰ ਦੀਏ ਖੇਤ ਛਵਤ ਨ ਮਿਗ ਨਰ,
ਛੇਡੀ ਭਏ ਮਿਗ ਪੰਖੀ ਖੇਤਹਿ ਉਜਾਰ ਹੈਂ॥
੩. ਪਿੰਜਰਾ ਮੈ ਸੂਆ ਜੈਸੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਲੇਤ ਹੇਤੁ,
ਨਿਕਸਤਿ ਖਿਨ ਤਾਂਹਿ ਗ੍ਰਾਸਤ ਮੰਜਾਰ ਹੈ॥
੪. ਸਾਧ ਸੰਗ ਮਿਲਿ ਮਨ ਪਹੁੰਚੈ ਸਹਜ ਘਰਿ,
ਬਿਚਰਤ ਪੰਚੋ ਦੂਤ ਪ੍ਰਾਣ ਪਰਿਹਾਰ ਹੈਂ॥੫੮੨॥

ਪਦਾਰਥ- ਬਟਵਾਰੇ=ਰਾਹ ਮਾਰ, ਡਾਕੂ। ਬਾਰ=ਵਾੜ, ਖੇਤ ਦੀ ਵਾੜ। ਛੇਡੀ=ਖੁਲ੍ਹਾ ਛੱਡਿਆਂ। ਸੂਆ=ਤੋਤਾ। ਹੇਤੁ=ਹਿਤ ਵਿਚ ਭਾਵ ਸਲਾਮਤੀ ਵਿਚ। ਗ੍ਰਾਸਤ=ਫੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਮੰਜਾਰ=ਬਿੱਲੀ। ਪੰਚੋ ਦੂਤ=ਪੰਜੇ ਵਿਕਾਰ; ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ। ਪਰਿਹਾਰ ਹੈਂ=ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ- ੧. (ਜੋ) ਸੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ (ਪੈਂਡਾ) ਚਲੇ (ਉਹ) ਨਿਰਬਿਘਨ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਬਿਛੁੜ ਜਾਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਹ ਮਾਰ ਝੱਟ ਮਾਰ ਸੁਟਦੇ ਹਨ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਵਾੜ ਦਿੱਤਿਆਂ ਖੇਤ ਨੂੰ ਹਰਨ ਯਾ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਛੁਹ ਸਕਦੇ (ਪਰ) ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਡਿਆਂ ਪਸੂ ਪੰਛੀ^੧ ਖੇਤ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੩. ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ (ਪਿਆ) ਤੋਤਾ ਜਿਵੇਂ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰਟਦਾ ਸਲਾਮਤੀ ਵਿਚ (ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ), (ਪਰ ਜੋ) ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬਿੱਲੀ ਫੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ^੨। ੪. (ਤਿਵੇਂ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਮਨ ਸਹਜ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਜੋ ਖੁੱਲ੍ਹਾ) ਵਿਚਰੇ ਤਾਂ ਪੰਜੇ ਦੂਤ (ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਾਦਿ) ਪ੍ਰਾਣ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

੧. ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ 'ਪੰਖੀ' ਸੀ, 'ਪੰਖੀ' ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਕਲਮ ਉਕਾਈ ਹੋਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।
੨. ਦ੍ਰਿਸ਼੍ਟਿਤ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਤੋਤੇ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਈ, ਪਰ ਘਰੇਲੂ ਤੋਤਾ ਉਡਣਾ ਭੁਲ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਘਰ ਵਿਚ ਬਿੱਲੀ ਕੁੱਤੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਿੰਜਰੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਬਚਦਾ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਤਾਤ ਮਾਤ ਗਿਰ੍ਹ ਜਨਮਤ ਸੁਤ ਘਨੇ,
ਸਕਲ ਨ ਹੋਤ ਸਮਸਰ ਗੁਨ ਗੱਥ ਜੀ ॥
੨. ਚਟੀਆ ਅਨੇਕ ਜੈਸੇ ਆਵੈਂ ਚਟਸਾਲ ਬਿਖੈ,
ਪੜਤ ਨ ਏਕਸੇ ਸਰਬ ਹਰ ਕੱਥ ਜੀ ॥
੩. ਜੈਸੇ ਨਦੀ ਨਾਵ ਮਿਲਿ ਬੈਠਤ ਅਨੇਕ ਪੰਥੀ,
ਹੋਤ ਨ ਸਮਾਨ ਸਭੈ ਚਲਤ ਹੈਂ ਪੱਥ ਜੀ ॥
੪. ਤੈਸੇ ਗੁਰਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਹੈਂ ਅਨੇਕ ਸਿਖ,
ਸਤਿਗੁਰ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਸਮਰੱਥ ਜੀ ॥੫੮੩॥

ਪਦਾਰਥ- ਗੁਨ ਗੱਥ=ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪੂਜੀ। (ਗੱਥ=ਸੰਗ੍ਰਹ, ਪੂਜੀ, ਧਨ, ਮਾਲ)।
ਚਟੀਆ=ਵਿਦਯਾਰਥੀ। ਹਰਿ ਕੱਥ=ਹਰੀ ਕੱਥਾ (ਕਥਜ=ਵਕਤਵਜ)। ਪੱਥ=ਪੰਧ-ਗਾਹ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ (ਇਕ) ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੇ ਘਰ ਅਨੇਕ ਪੁੜ੍ਹ ਜੰਮਦੇ ਹਨ,
(ਪਰ) ਸਾਰੇ (ਪੁੜ੍ਹ) ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪੂਜੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

੨. ਜਿਵੇਂ (ਇਕ) ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਵਿਖੇ ਅਨੇਕ ਵਿਦਯਾਰਥੀ (ਪੜ੍ਹਨ)
ਆਉਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰ) ਸਾਰੇ ਹਰੀ ਕਥਾ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ।

੩. ਜਿਵੇਂ ਨਦੀ (ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣ ਲਈ) ਨੌਕਾ ਉਪਰ ਅਨੇਕਾਂ ਰਾਹੀਂ
ਮਿਲ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, (ਪਰ) ਸਾਰੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਰਾਹ ਦੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦੇ।

੪. ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ (ਆਏ ਹੋਏ) ਅਨੇਕ ਸਿਖ ਹਨ
(ਜੋ ਅਵਸਥਾ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਇਕ ਤੁਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ; ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਮਾਪੇ, ਪਾਂਧਾ,
ਮਲਾਹ ਅਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ, ਸ਼ਗਿਰਦਾਂ, ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਤੁਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾ
ਸਕਦੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਤਿਵੇਂ ਨਹੀਂ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਪੂਰਨ) ਸਮਰੱਥ ਤੇ ਕਾਰਨ ਕਰਨ
(ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ਼ਕਤੀ ਰਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੀਵਿਆਂ ਨੂੰ ਉੱਚਿਆਂ ਤੇ ਇਕ ਤੁੱਲ
ਕਰ ਦੇਵੇ)।

੧. ਜੈਸੇ ਜਨਮਤ ਕੰਨਜਾ ਦੀਜੀਐ ਦਹੇਜ ਘਨੋ,
ਤਾਕੇ ਸੁਤ ਆਗੈ ਬਜਾਹੇ ਬਹੁ ਪੁਨ ਲੀਜੀਐ॥
੨. ਜੈਸੇ ਦਾਮ ਲਾਈਅਤ ਪ੍ਰਥਮ ਬਨਜ ਬਿਖੈ,
ਪਾਛੈ ਲਾਭ ਹੇਤ ਮਨ ਸਕੁਚ ਨ ਕੀਜੀਐ॥
੩. ਜੈਸੇ ਗਉ ਸੇਵਾ ਕੈ ਸਹੇਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੀਅਤ,
ਸਕਲ ਅਖਾਦ ਵਾਕੇ ਦੂਧ ਦੁਹਿ ਪੀਜੀਐ॥
੪. ਤੈਸੇ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਅਰਪ ਸਰਨ ਗੁਰ,
ਦੀਖਜਾ ਦਾਨ ਲੈ ਅਮਰ ਸਦ ਸਦ ਜੀ ਜੀਐ॥੫੮੪॥

ਪਦਾਰਥ- ਦਹੇਜ=ਦਾਜ਼। ਸਕੁਚ=ਸੰਕੋਚ। ਸਹੇਤ=ਹਿਤ ਨਾਲ। ਅਖਾਦ=(ਮਨੁਖਾਂ ਦੇ) ਨਾ ਖਾਣੇ ਜ਼ੋਗ ਭਾਵ ਘਾਹ ਪੱਠਾ। ਦੁਹਿ=ਚੋਕੇ। ਦੀਖਜਾ=ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ, ਨਾਮ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ (ਘਰ) ਧੀ ਜੰਮਦੀ ਹੈ (ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਪਰ) ਬਹੁਤਾ ਦਾਜ ਦੇਈਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਜਦ) ਅਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁੜਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਬਹੁਤਾ (ਦਾਜ) ਲਈਦਾ ਹੈ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲੋਂ ਵਣਜ ਵਿਚ ਦਾਮ (ਅਪਣੇ ਕੋਲੋਂ) ਖਰਚੀਦੇ ਹਨ, (ਪਰ) ਪਿਛੋਂ ਨਫਾ (ਲੈਣ) ਵਾਸਤੇ ਮਨ ਵਿੱਚ (ਕੋਈ) ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਗਉ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਹਿਤ ਨਾਲ ਪਾਲੀਦੀ ਹੈ, (ਪਰ) ਸਾਰੀਆਂ (ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੋ ਮਨੁਖਾਂ ਲਈ) ਅਖਾਦਜ ਹਨ (ਭਾਵ ਘਾਹ ਤੂੜੀ ਆਦਿ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਕੇ) ਉਸਦੇ (ਬਦਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੁਲ) ਦੁੱਧ ਚੋਕੇ ਪੀਵੀਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਹੀ (ਪਹਿਲੋਂ) ਤਨ ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਗੁਰੂ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਅਰਪੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਦੀਖਜਾ ਦਾਨ ਲੈਕੇ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਤੇ ਸਦਾ ਸਦਾ ਜੀਵੀਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਦੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਤੇ ਬੇਮੁਹਤਾਜ਼ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਏਹ ਦੇਣ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਹਉਮੈ ਹਟਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀਖਜਾ ਫੇਰ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਕੇ ਵਸਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਲਾਖ ਕੋਰਿ ਲਿਖਤ ਨ ਕਨ ਭਾਰ ਲਾਗੈ,
ਜਾਨਤ ਸੁ ਸ੍ਰਮ ਹੋਇ ਜਾਕੈ ਗਨ ਰਾਖੀਐ ॥
੨. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਰੈ ਪਾਈਐ ਨ ਅਮਰ ਪਦ,
ਜੈਲੋ ਜਿਹਾ ਕੈ ਸੁਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨ ਚਾਖੀਐ ॥
੩. ਬੰਦੀਜਨ ਕੀ ਅਸੀਸ ਭੂਪਤ ਨ ਹੋਇ ਕੋਊ,
ਸਿੰਘਾਸਨ ਬੈਠੇ ਜੈਸੇ ਚਕੂਵੈ ਨ ਭਾਖੀਐ ॥
੪. ਤੈਸੇ ਲਿਖੇ ਸੁਨੇ ਕਹੇ ਪਾਈਐ ਨਾ ਗੁਰ ਮਤਿ,
ਜੈ ਲੋ ਗੁਰਸਬਦ ਕੀ ਸੁਜ਼ਕਤ ਨ ਲਾਖੀਐ ॥੫੮੫॥

ਪਦਾਰਥ- ਕਨ=ਕਿਣਕਾ। ਸ੍ਰਮ=ਖੇਚਲ। ਬੰਦੀਜਨ=ਭੱਟ। ਚਕੂਵੈ=ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ,
ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ। ਸੁਜ਼ਕਤ=ਸੁਹਣੀ ਜੁਗਤੀ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ (ਦੀ ਰਕਮ) ਲਿਖਕੇ (ਚੁੱਕੀਏ ਤਾਂ) ਕਿਨਕਾ ਮਾੜ੍ਹ ਬੀ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, (ਪਰ) ਜਿਸਦੇ (ਸਿਰ ਵੱਡੀ ਰਕਮ) ਗਿਣਕੇ ਰਖ ਦੇਈਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਕਿੰਨੀ ਕੁ) ਖੇਚਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੨. (ਜਿਵੇਂ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਹਾਂ ਅਮਰ ਪਦ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਜਦ ਤਕ ਜੀਭ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸੁਹਣਾ ਰਸ ਨਾ ਚੱਖੀਏ। ੩. ਜਿਵੇਂ (ਨਿਰੀ) ਭੱਟ ਦੀ ਅਸੀਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਬੈਠਕੇ (ਕੋਈ) ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਨਾ ਹੁਕਾਇਆ ਜਾਵੇ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਲਿਖਣ, ਸੁਣਨ ਤੇ ਕਹਿਣ ਮਾੜ੍ਹ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ (ਦੀ ਕਮਾਈ) ਦੀ ਸੁਹਣੀ ਜੁਗਤੀ ਨਾ ਲਖ ਲਈਏ*।

* ਅਥਵਾ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜ ਜਾਣ (ਦੀ ਅਵਸਰਾ ਨੂੰ) ਲਖ ਨਾ ਲਈਏ।

੧. ਜੈਸੇ ਤਉ ਚੰਪਕ ਬੇਲ ਬਿਬਧ ਬਿਬਾਰ ਚਾਰੁ,
ਬਾਸਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਤ ਫੁਲ ਹੀ ਮੈ ਜਾਇਕੈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਦੂਮ ਦੀਰਘ ਸੂਰੂਪ ਦੇਖੀਐ ਪ੍ਰਸਿੱਧ,
ਸੂਾਦ ਰਸ ਹੋਤ ਫਲ ਹੀ ਮੈ ਪੁਨ ਆਇਕੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਗੁਰ ਗਜਾਨ ਰਾਗ ਨਾਦ ਹਿਰਦੈ ਬਸਤ,
ਕਰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ ਤਾਸ ਰਸਨਾ ਰਸਾਇਕੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਘਟ ਘਟ ਬਿਖੈ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ,
ਜਾਨੀਐ ਪ੍ਰਤਜਛ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਮਨਾਇਕੈ॥੫੮੬॥

ਪਦਾਰਥ- ਚੰਪਕ=ਚੰਬਾ। ਦੂਮ=ਬਿੱਛਾ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਚੰਬੇ ਦੀ ਵੇਲ ਦਾ ਤਾਂ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਹਣਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਸੁਗੰਧੀ ਫੁੱਲ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਬਿੱਛ ਦਾ ਵੱਡਾ (ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲਾ) ਸਰੂਪ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਸੂਾਦ ਤੇ ਰਸ ਫਿਰ ਫਲ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਆਕੇ (ਪ੍ਰਗਟ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੩. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਗੁਰੂ ਦਾ (ਦਿੱਤਾ) ਗਜਾਨ, ਰਾਗ ਤੇ ਨਾਦ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਸਾਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਵੱਸਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ (ਤਦ ਹੀ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਜਦ) ਰਸਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਰਸਾਕੇ (ਸੂਾਦੀਕ ਬਣਾਕੇ ਸੁਣਾਵੇ)। ੪. ਤਿਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮ ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਕਰਕੇ (ਸਮਾਜਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ) ਪ੍ਰਤੱਖ (ਤਦ) ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜਦ ਕਿਸੇ) ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਭਾਵ- ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਹ ਜਗਾਜਾਸੂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਦਿਮਾਰੀ ਗਜਾਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਛੋੜਦਾ, ਸਗੋਂ ਅਗੋਂ 'ਅਨੁਭਵ' ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਬਿਖਾਵੰਤ ਜੰਤ ਪੁਛੈ ਵੈਦ ਵੈਦ ਪ੍ਰਤਿ,
ਜੈਂ ਲੋਂ ਨ ਮਿਟਤ ਰੋਗ ਤੈਂ ਲੋਂ ਬਿਲਲਾਤ ਹੈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਭੀਖ ਮਾਂਗਤ ਭਿਖਾਰੀ ਘਰਿ ਘਰਿ ਡੋਲੈ,
ਤੈਂ ਲੋਂ ਨਹੀਂ ਆਵੈ ਚੈਨ ਜੈਂ ਲੋਂ ਨ ਅਘਾਤ ਹੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਬਿਰਹਨੀ ਸੈਨ ਸਗਨ ਲਗਨ ਸੋਧੈ,
ਜੈਂ ਲੋਂ ਨ ਭਤਾਰ ਭੇਟੈ ਤੈਂ ਲੋਂ ਅਕੁਲਾਤ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਖੋਜੀ ਖੋਜੈ ਅਲ ਕਮਲ ਕਮਲ ਗਤਿ,
ਜੈਂ ਲੋਂ ਨ ਪਰਮ ਪਦ ਸੰਪਟ ਸਮਾਤ ਹੈ॥੫੮॥

ਪਦਾਰਥ- ਬਿਖਾਵੰਤ=ਰੋਗੀ। ਅਘਾਤ ਹੈ=ਰੱਜਦਾ ਹੈ। ਸੈਨ=ਸ਼ਗਨ, ਅੱਸੀਆਂ। ਅਕੁਲਾਤ ਹੈ=ਵਿਆਕੁਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਲ=ਭੋਗ। ਕਮਲ ਕਮਲ=ਇਕ ਤੋਂ ਦੂਏ ਕਮਲ ਨੂੰ। ਭਾਵ ਹਰ ਕਮਲ ਨੂੰ। ਗਤਿ=ਮੁਕਤੀ। ਸੰਪਟ=ਡੱਬਾ। ਕਵਲ ਦਾ ਛੁਲ ਸੂਰਜ ਛੁਪਣ ਸਮੇਂ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਭੋਗ ਵਿਚ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਰੋਗੀ ਜੀਵ ਹਰੇਕ ਵੈਦ ਨੂੰ ਪੁਛਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਤਕ ਉਸ ਦਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦਾ ਤਦ ਤਕ (ਅਪਣੀ ਪੀੜਾ ਦੇ ਰੋਣੇ) ਰੋਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਮੰਗਤਾ ਭਿਖਜਾ ਮੰਗਦਾ ਘਰ ਘਰ ਡੋਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਤਕ (ਉਸ ਨੂੰ) ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਜਦ ਤਕ (ਉਹ) ਰੱਜਦਾ ਨਹੀਂ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਵਿਯੋਗਣ ਸ਼ਗਨ (ਮਨਾਉਂਦੀ), ਲਗਨ ਸੋਧਦੀ ਤੇ ਅੱਸੀਆਂ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, (ਇਉਂ) ਜਦ ਤਕ ਪਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤਦ ਤਕ ਵਿਆਕੁਲ (ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ) ਹੈ। ੪. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਜੀ (ਜਗਜਾਸੂ) ਭੋਗ ਦੇ ਹਰ ਕਵਲ ਛੁੱਲ ਨੂੰ (ਛੁੰਡਣ) ਵਾਂਝ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਪਰਮ ਪਦ ਰੂਪੀ ਸੰਪੁਟ ਵਿਚ ਸਮਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਭਾਵ- ਜਦ ਤਕ ਜਗਜਾਸੂ ਪੂਰਨ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਤਦ ਤਕ ਘਬਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

੧. ਪੇਖਤ ਪੇਖਤ ਜੈਸੇ ਰਤਨ ਪਾਰੁਖੁ ਹੋਤ,
ਸੁਨਤ ਸੁਨਤ ਜੈਸੇ ਪੰਡਿਤ ਪ੍ਰਬਾਨੀਨ ਹੈ ॥
੨. ਸੂੰਘਤ ਸੂੰਘਤ ਸੌਧਾ ਜੈਸੇ ਤਉ ਸੁਬਾਸੀ ਹੋਤ,
ਗਾਵਤ ਗਾਵਤ ਜੈਸੇ ਗਾਇਨ ਗੁਨੀਨ ਹੈ ॥
੩. ਲਿਖਤ ਲਿਖਤ ਲੇਖ ਜੈਸੇ ਤਉ ਲੇਖਕ ਹੋਤ,
ਚਾਖਤ ਚਾਖਤ ਜੈਸੇ ਭੋਗੀ ਰਸੁ ਭੀਨ ਹੈ ॥
੪. ਚਲਤ ਚਲਤ ਜੈਸੇ ਪੰਹੁਚੈ ਠਿਕਾਨੈ ਜਾਇ,
ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਗੁਰਸਥਦੁ ਬਿਲਲੀਨ ਹੈ ॥੫੮॥

ਪਦਾਰਥ- ਪੇਖਤ = ਦੇਖਦਿਆਂ। ਸੌਧਾ = ਸੂੰਘੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ, ਅਤਰ ਆਦਿਕ। ਸੁਬਾਸੀ = ਸੁਹਣੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ, ਗਾਂਧੀ। ਗਾਇਨ ਗੁਨੀਨ = ਗਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਣੀ। ਭੋਗੀ = ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਚਾਖਾ। ਰਸੁ ਭੀਨ = ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਭਿੱਜਾ ਹੋਇਆ ਭਾਵ ਰਸਾਂ ਦਾ ਗਯਾਤਾ।

ਅਰਥ- ੧. (ਰਤਨਾਂ ਨੂੰ) ਵੇਖਦਿਆਂ ਵੇਖਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਪਾਰੁਖੁ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, (ਗਿਆਨ ਗੋਸਟ) ਸੁਣਦਿਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਚਤੁਰ ਪੰਡਤ (ਬਣ ਜਾਈਦਾ) ਹੈ। ੨. ਅਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਘਦਿਆਂ ਸੁੰਘਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਗਾਂਵਦਿਆਂ ਗਾਂਵਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਣੀ ਬਣ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ੩. ਲਿਖਤਾਂ ਲਿਖਦਿਆਂ ਲਿਖਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ (ਚੰਗੇ) ਲਿਖਾਰੀ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਚਖਦਿਆਂ ਚਖਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਰਸ ਦਾ ਗਯਾਤਾ ਚਾਖਾ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ੪. ਚਲਦਿਆਂ ਚਲਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਮੰਜ਼ਲ ਤੇ ਪੁਜ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਖੋਜਦਿਆਂ ਖੋਜਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਇਸ ਵਿਚ ਅਭਯਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਯਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਭਯਾਸ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਮਨਜ਼ਲ 'ਸ਼ਬਦ ਲਿਵਲੀਨਤਾ' ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਸੱਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਵਿਚ ਬੁਧੀ ਨੇ ਅਭਯਾਸ ਨਾਲ ਤੀਖਣ ਤੇ ਚਤੁਰ ਹੋਣਾ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਭਯਾਸ ਨੇ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਤੀਖਣ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਲਿਵਲੀਨਤਾ ਵਿਚ ਮਗਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਅਲ ਕਮਲ ਕਮਲ ਬਾਸ ਲੇਤ ਫਿਰੈ,
ਕਾਹੂੰ ਏਕ ਪਦਮ ਕੈ ਸੰਪਟ ਸਮਾਤ ਹੈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਪੰਛੀ ਬਿਰਖ ਬਿਰਖ ਫਲ ਖਾਤ ਫਿਰੈ,
ਬਰਹਨੇ ਬਿਰਖ ਬੈਠੇ ਰਜਨੀ ਬਿਹਾਤ ਹੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਤੌ ਬਜਾਪਾਰੀ ਹਾਟਿ ਹਾਟਿ ਕੈ ਦੇਖਤ ਫਿਰੈ,
ਬਿਰਲੈ ਕੀ ਹਾਟਿ ਬੈਠ ਬਨਜ ਲੇ ਜਾਤ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰ ਰਤਨ ਖੋਜਤ ਖੋਜੀ,
ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕਾਹੂੰ ਸੰਗ ਰੰਗ ਲਪਟਾਤ ਹੈ॥੫੮੯॥

ਪਦਾਰਥ- ਪਦਮ=ਕਵਲ। ਬਰਹਨੇ=ਇਹ ਪਦ ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਬਿਰਲੈ' ਹੈ। ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਉਕਾਈ ਨਾਲ ਬਰਹਨੇ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਜਨੀ=ਰਾਤ। ਰੰਗ=ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਭੋਗ (ਇਕ ਇਕ) ਕਮਲ ਫੁਲ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਲੈਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਕਿਸੇ ਇਕ ਕਵਲ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ।

੨. ਜਿਵੇਂ ਪੰਛੀ ਬਿਰਖ ਬਿਰਖ ਦੇ ਫਲ ਖਾਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਕਿਸੇ) ਵਿਰਲੇ ਬਿੱਛ ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ।

੩. ਜਿਵੇਂ ਵਪਾਰੀ ਹੱਟੀ ਹੱਟੀ (ਤੇ ਮਾਲ ਨੂੰ) ਵੇਖਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਕਿਸੇ) ਵਿਰਲੇ ਦੀ ਹੱਟੀ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ (ਮਾਲ) ਖਰੀਦ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੪. ਤਿਵੇਂ ਖੋਜੀ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਨੂੰ ਖੋਜਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਝਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ (ਇਕ) ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਲਿਪਟਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਇਹ ਨੇਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰ ਪੂਰੇ ਭਾਂਡੇ ਤੋਂ ਹਰ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਜਗਜਾਸਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਸੰਪਨ ਹੋਵੇ, ਫੈਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ।

੧. ਜੈਸੇ ਦੀਪ ਦੀਪਤ ਪਤੰਗ ਲੋਟਪੋਟ ਹੋਤ,
ਕਬਹੂੰ ਕੈ ਜਾਰਾ ਮੈ ਪਰਤ ਜਰ ਜਾਇ ਹੈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਖਗ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤਿ ਚੋਗ ਚੁਗਿ ਆਵੈ ਉਡਿ,
ਕਾਹੂੰ ਦਿਨ ਫਾਸੀ ਫਾਸੈ ਬਹੁਰਜੋ ਨ ਆਇ ਹੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਅਲ ਕਮਲ ਕਮਲ ਪ੍ਰਤਿ ਖੋਜੈ ਨਿਤ,
ਕਬਹੂੰ ਕਮਲ ਦਲ ਸੰਪਟ ਸਮਾਇ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਗੁਰਬਾਨੀ ਅਵਗਾਹਨ ਕਰਤ ਚਿਤ,
ਕਬ ਹੂੰ ਮਗਨ ਹੈ ਸਬਦ ਉਰਝਾਇ ਹੈ॥੫੯੦॥

ਪਦਾਰਥ- ਜਾਰਾ=ਲਾਟ, ਦੀਵੇ ਦੀ ਜੋਤ। ਫਾਸੀ ਫਾਸੈ=ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਬਹੁਰਜੋ=ਫੇਰ, ਮੁੜ ਕੇ। ਅਵਗਾਹਨ=ਵੀਚਾਰ, ਖੋਜ। ਉਰਝਾਇ ਹੈ=ਫਸ ਜਾਂਦਾ, ਰਸ
ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਜਗਦੇ ਦੀਵੇ ਉਪਰ ਭੰਬਟ ਵਾਰਨੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੁੰਦਾ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਲਾਟ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਸੜ (ਬੀ) ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੨. ਜਿਵੇਂ ਪੰਛੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਚੋਗ ਚੁਗਕੇ (ਆਪਣੇ ਆਲੂਣੇ ਵਿਚ) ਉਡਕੇ ਆ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਬੀ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ
(ਮੁੜਕੇ) ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਭੋਗ ਨਿਤ ਕਵਲ ਕਵਲ ਫੁਲ (ਵਿਚ
ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਨੂੰ) ਢੂੰਡਦਾ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਕਦੇ ਕਮਲ ਦੀਆਂ
ਪੰਖੜੀਆਂ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਚਿਤ ਗੁਰਬਾਣੀ
ਦਾ (ਪਾਠ ਤੇ) ਵੀਚਾਰ (ਤਾਂ ਸਦਾ) ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਕਦੇ ਮਗਨ
ਹੋਕੇ ਸ਼ਬਦ (ਦੇ ਰਸ) ਵਿਚ ਰਸਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਨਿਤ ਅਭਜਾਸ ਕਰਦਿਆਂ ਕਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਤਾਂਤੇ ਅਭਜਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਏ।

੧. ਜੈਸੇ ਪੇਸਤੀ ਸੁਨਤ ਕਹਤ ਪੇਸਤ ਬੁਰੇ,
ਤਾਂਕੇ ਬਸਿ ਭਯੋ ਛਾਡਯੋ ਚਾਹੈ ਪੈ ਨ ਛੁਟਈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਜੂਆ ਖੇਲ ਬਿਤ ਹਾਰ ਬਿਲਖੈ ਜੁਆਰੀ,
ਤਉ ਪਰ ਜੁਆਰਨ ਕੀ ਸੰਗਤ ਨ ਟੂਟਈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਚੋਰ ਚੋਰੀ ਜਾਤ ਹਿਦੈ ਸਹਕਤ, ਪੁਨ
ਤਜਤ ਨ ਚੋਰੀ ਜੈ ਲੈ ਸੀਸ ਹੀ ਨ ਛੁਟਈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਸਭ ਕਹਤ ਸੁਨਤ ਮਾਯਾ ਦੁਖਦਾਈ,
ਕਾਹੂ ਪੈ ਨ ਜੀਤੀ ਪਰੈ ਮਾਯਾ ਜਗ ਲੂਟਈ॥੫੯੧॥

ਪਦਾਰਥ- ਤਾਂਕੇ ਬਸਿ ਭਯੋ= ਭਾਵ ਪੇਸਤ ਪੀਣਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਗਿਆਂ ਤੇ। ਬਿਲਖੈ= ਪਛਤਾਉਂਦਾ, ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਨ ਟੂਟਈ= ਭਾਵ ਸੰਗਤ ਛੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸਹਕਤ= ਸਹਿਕਦਾ, ਡਰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਪੇਸਤੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਆਪ ਬੀ) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਪੇਸਤ ਬੁਰੀ (ਸੈ) ਹੈ, (ਪਰ) ਉਸ (=ਪੇਸਤ) ਦੇ ਵੱਸ ਹੋ ਗਿਆਂ (ਜੇ) ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਛੁਟਦਾ ਨਹੀਂ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਜੁਆਰੀਆ ਜੂਆ ਖੇਲ ਕੇ ਧਨ ਹਾਰਕੇ ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਬੀ ਜੁਆਰੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਉਸ ਤੋਂ ਛੱਡੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਚੋਰ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਡਰਦਾ ਬੀ ਹੈ, (ਪਰ) ਫਿਰ ਬੀ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਸੂਛੁਟਦਾ (ਭਾਵ ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ)। ੪. ਤਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਆਪ ਬੀ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਯਾ ਦੁਖਦਾਈ (ਸੈ) ਹੈ (ਪਰ) ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ (ਮਾਯਾ) ਜਿੱਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, (ਸਗੋਂ) ਮਾਯਾ (ਸਾਰੇ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਲੁਟ ਰਹੀ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਬਾਰ ਬਾਰ ਉਹੋ ਕਰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੁਭਾਵ ਯਾ ਆਦਤ ਪੈ ਗਿਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਕਰਮ ਬੇਵਸੇ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਕਰਨੋਂ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਰੁਕਣਾ ਚਾਹੀਏ।

੧. ਤਰੁਵਰੁ ਗਿਰੇ ਪਾਤ ਬਹੁਰੇ ਨ ਜੈਰੇ ਜਾਤ,
ਐਸੇ ਤਾਤ ਮਾਤ ਸੁਤ ਭ੍ਰਾਤ ਮੋਹ ਮਾਯਾ ਕੋ ॥
੨. ਜੈਸੇ ਬੁਦਬੁਦਾ ਓਰਾ ਪੇਖਤ ਬਿਲਗਿ ਜਾਇ,
ਐਸੇ ਜਾਨ ਤਜਾਗਹੁ ਭਰੋਸੇ ਭ੍ਰਮ ਕਾਯਾ ਕੋ ॥
੩. ਤ੍ਰਿਣ ਕੀ ਅਗਨਿ ਜਰਿ ਬੂਝਤ ਨ ਬਾਰ ਲਾਗੈ,
ਐਸੇ ਆਵਾ ਔਧਿ ਜੈਸੇ ਨੇਹੁ ਦੁਮ ਛਾਯਾ ਕੋ ॥
੪. ਜਨਮ ਜੀਵਨ ਅੰਤਕਾਲ ਕੇ ਸੰਗਾਤੀ ਰਾਚਹੁ,
ਸਫਲ ਔਸਰ ਜਗ ਤਬ ਹੀ ਤੈ ਆਯਾ ਕੋ ॥੫੯੨॥

ਪਦਾਰਥ- ਤਰੁਵਰੁ=ਬਿੜ। ਕਾਯਾ ਕੇ=ਸਰੀਰ ਦਾ। ਬਾਰ=ਡੋਰ। ਆਵਾ=‘ਆਸਾ’ ਪਾਠ ਚਾਹੀਏ। ਜਪਦਾ ਹੈ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਕਲਮ ਉਕਾਈ ਨਾਲ ‘ਆਸਾ’ ਦਾ ‘ਆਵਾ’ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਔਧਿ=ਉਮਰਾ। ਦੁਮ ਛਾਯਾ=ਬਿਰਛ ਦੀ ਛਾਂ, ਭਾਵ ਨਾਸਮਾਨ। ਔਸਰ=ਸਮਾਂ, ਵੇਲਾ।

ਅਰਥ- ੧. (ਜਿਵੇਂ) ਬਿੜ ਤੋਂ ਡਿੱਗੇ ਪੱਤੇ ਮੁੜ (ਉਸ ਨਾਲ) ਜੋੜੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਪੁੜ੍ਹ ਭਰਾ (ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਟੁਟਕੇ ਨਾ ਜੁੜਨ ਵਾਲਾ ਲਿਖਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਮੋਹ ਮਾਯਾ (ਨੂੰ ਤਿਆਗੇ) *। ੨. ਜਿਵੇਂ (ਪਾਣੀ ਦਾ) ਬੁਲਬੁਲਾ ਤੇ ਓਲਾ (ਗੜਾ) ਦੇਖਦਿਆਂ ਦੇਖਦਿਆਂ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਜਾਣ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿਓ। ੩. ਕੱਖਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਸੜ ਬੁੱਝਦੀ ਨੂੰ ਡੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਉਮਰਾ ਦੀ ਆਸਾ (ਕਰਨੀ ਕਿ ਵੱਡੀ ਹੋਉ) ਐਸੀ ਹੈ, (ਯਾ ਐਸੀ ਹੈ) ਜੈਸੇ ਕਿ ਬਿੜ ਦੀ ਛਾਂ ਨਾਲ ਮੋਹ ਕਰਨਾ ਹੈ। ੪. (ਤਾਂਤੇ) ਜੀਵਨ ਦੇ ਜਨਮ (ਕਾਲ) ਤੋਂ ਅੰਤ ਕਾਲ ਤਕ ਦਾ ਜੋ ਸੰਗੀ ਹੈ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਉਸ ਨਾਲ) ਰਚੇ, ਤਦ ਹੀ ਤਾਂ ਜਗ ਤੇ ਆਉਣ ਦਾ ਮੌਕਿਆ ਸਫਲ (ਹੋ ਸਕਦਾ) ਹੈ।

* ਅਥਵਾ-ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਭ੍ਰਾਤਾ ਪੁੜ੍ਹ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਾਤੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਦਾ ਰਹਿਣੇ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ।

੧. ਕੋਉ ਹਰ ਜੋਰੈ, ਬੋਵੈ, ਕੋਉ ਰਾਖੈ, ਲੁਨੈ ਕੋਉ,
ਜਾਨੀਐ ਨ ਜਾਇ ਤਾਂਹਿ ਅੰਤ ਕੌਨ ਖਾਇਧੋ ॥
੨. ਕੋਉ ਗੜੈ, ਚਿਨੈ ਕੋਉ, ਕੋਉ ਲੀਪੈ, ਪੇਚੈ ਕੋਉ,
ਸਮਝ ਨ ਪਰੈ ਕੌਨ ਬਸੈ ਗਿਰ੍ਹ ਆਇਧੋ ॥
੩. ਕੋਉ ਚੁਨੈ, ਲੋੜੈ ਕੋਉ, ਕੋਉ ਕਾਤੈ, ਬੁਨੈ ਕੋਉ,
ਬੂਝੀਐ ਨ ਓਢੈ ਕੌਨ ਅੰਗ ਸੈ ਬਨਾਇਧੋ ॥
੪. ਤੈਸੇ ਆਪਾ ਕਾਛ ਕਾਛ ਕਾਮਨੀ ਸਗਲ ਬਾਛੈ,
ਕਵਨ ਸੁਹਾਗਨਿ ਹੈ ਸਿਹਜਾ ਸਮਾਇਧੋ ॥੫੯੩॥

ਪਦਾਰਥ- ਹਰ ਜੋਰੈ=ਹਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਵਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੁਨੈ=ਕੱਟਦਾ ਹੈ, ਵੱਛਦਾ ਹੈ।
ਖਾਇਧੋ=ਖਾਵੇਗਾ। ਗੜੈ=ਗੜ੍ਹਾ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਲੋੜੈ=ਲੋੜਨਾ,
ਵੇਲਣਾ। ਕੁਪਾਹ ਦੇ ਵੇਲਣੇ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਲੱਠ ਨੂੰ ਲੋੜੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਾਛ
ਕਾਛ=ਸਜਾ ਫਬਾ ਕੇ।

ਅਰਥ- ੧. ਹਲ ਕੋਈ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਬੀਜਦਾ (ਕੋਈ) ਹੈ, ਰਾਖੀ ਕੋਈ
ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵੱਛਦਾ ਕੋਈ ਹੈ, (ਪਰ) ਜਾਣਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਸ
(ਖੇਤ ਦੇ ਅਨਾਜ) ਨੂੰ ਅੰਤ ਕੈਣ ਖਾਵੇਗਾ। ੨. (ਘਰ ਦੀਆਂ ਨੀਂਹਾਂ) ਪੁੱਟਦਾ
ਕੋਈ ਹੈ, (ਇਮਾਰਤ) ਉਸਾਰਦਾ ਕੋਈ ਹੈ, ਲਿੱਪਦਾ ਕੋਈ ਤੇ ਪੇਚਦਾ ਕੋਈ
ਹੈ, ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ (ਉਸ) ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੈਣ ਆਕੇ ਵਸੇਗਾ।
੩. (ਕਪਾਹ) ਚੁਣਦਾ ਕੋਈ ਹੈ, ਵੇਲਦਾ ਕੋਈ, ਕੱਤਦਾ ਕੋਈ ਤੇ ਬੁਣਦਾ
ਕੋਈ ਹੈ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ (ਕਪੜਾ) ਬਣਾਕੇ (ਅਪਣੇ) ਸਰੀਰ ਤੇ
ਕੈਣ ਪਹਿਨੇਗਾ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਆਪਾ ਸਜਾ ਫਬਾਕੇ (ਘਾਲ ਕਰ ਕਰਕੇ) ਸੱਭੇ
(ਜਗਜਾਸੂ ਰੂਪ) ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ (ਪਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਇੱਛਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ,
(ਪਰ) ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੀ ਸੁਹਾਗਣ (ਪਰਵਾਣ*) ਹੋਕੇ ਸਿਹਜਾ ਤੇ
ਸਮਾਏਗੀ (ਭਾਵ ਪਰਮ ਪਦ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇਗੀ)।

* ਯਥਾ: ਪਰਵਾਣ ਗਣੀ ਸੇਈ ਇਹ ਆਏ ਸਫਲ ਤਿਨਾ ਕੇ ਕਾਮਾ॥ (ਜੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫)

੧. ਜੋਈ ਪ੍ਰਭੂ ਭਾਵੈ ਤਾਹਿ ਸੇਵਤ ਜਗਾਵੈ ਜਾਇ,
ਜਾਗਤ ਬਿਹਾਵੈ ਜਾਹਿ ਤਾਹਿ ਨ ਬੁਲਾਵਈ॥
੨. ਜੋਈ ਪ੍ਰਭੂ ਭਾਵੈ ਤਾਹਿ ਮਾਨਨਿ ਮਨਾਵੈ ਧਾਇ,
ਸੇਵਕ ਸੂਰੂਪ ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਨ ਭਾਵਈ॥
੩. ਜੋਈ ਪ੍ਰਭੂ ਭਾਵੈ ਤਾਹਿ ਰੀਝਕੈ ਰਿਸਾਵੈ ਆਪਾ,
ਕਾਛਿ ਕਾਛਿ ਆਵੈ ਤਾਹਿ ਪਰਾ ਨ ਲਗਾਵਈ॥
੪. ਜੋਈ ਪ੍ਰਭੂ ਭਾਵੈ ਤਾਹਿ ਸਬੈ ਬਨ ਆਵੈ,
ਤਾਕੀ ਮਹਿਮਾ ਅਪਾਰ ਨ ਕਹਤ ਬਨ ਆਵਈ॥੫੯੪॥

ਪਦਾਰਥ- ਮਾਨਨਿ=ਮਾਣ ਮੇਤੀ, ਮਾਨਨੀ ਨਾਯਕਾ। ਰੀਝਕੈ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਹੜੀ (ਜਗਜਾਸੂਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾ ਜਾਵੇ ਉਸਨੂੰ
ਸੁੱਡੀ ਨੂੰ (ਬੀ) ਜਾ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਕਈ ਵੇਰ) ਜਿਸ ਦੀ ਜਾਗਦਿਆਂ
ਬੀਤਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ੨. ਜਿਹੜੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ
ਭਾ ਜਾਵੇ ਉਹ (ਭਾਵੈ) ਮਾਨਨੀ (ਬੀ ਹੋਵੇ ਪ੍ਰਭੂ) ਧਾਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮਨਾਉਂਦਾ
ਹੈ (ਪਰ ਕਦੇ ਜੋ) ਸੇਵਕ ਸੂਰੂਪ ਹੋ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਪਤੀ ਨੂੰ) ਭਾਉਂਦੀ
ਨਹੀਂ। ੩. ਜਿਹੜੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ (ਆਪ) ਚਾਉ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸੰਨ
ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਕਦੇ ਜੋ) ਆਪਾ ਸਜਾ ਫਬਾਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਰ
ਬੀ ਨਹੀਂ ਛੁਹਾਉਂਦਾ। ੪. ਜਿਹੜੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਭੇ
(ਗੱਲਾਂ) ਬਣ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਪਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੇ
ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਆਉਂਦੀ।

ਭਾਵ- ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੋਂ ਮੁਗਦ ਜਗਜਾਸੂਰੂਪ ਦੀ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਕਿ ਭਾਈ ਜੀ ਕਬਿੱਤ ਨੰ: ੨੦੮
ਵਿਚ ਦੱਸ ਆਏ ਹਨ। ਯਥਾ:- ਜੋਈ ਪ੍ਰਿਆ ਭਾਵੈ ਮੁਖ ਬਚਨ ਸੁਨਾਵੈ ਤਾਹਿ
ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਗੁਰ ਗਜਾਨ ਉਪਜਾਵਈ॥ ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ ਇਸ ਗੁਰਵਾਕ
ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ:- “ਦਾਤੀ ਸਾਹਿਬ ਸੰਦੀਆ ਕਿਆ ਚਲੈ ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ॥ ਇਕ
ਜਾਰੀਦੇ ਨਾ ਲਹੰਨਿ ਇਕਨਾ ਸੁਤਿਆ ਦੇਇ ਉਠਾਲਿ॥” (ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਵਾ:ਮ:੧)

੧. ਜੈਸੇ ਤੌ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਬਿਖੈ ਬੋਹਬੈ ਬਹਾਇ ਦੀਜੈ,
ਕੀਜੈ ਨ ਭਰੋਸੋ ਜੋ ਲੋਂ ਪਹੁੰਚੈ ਨ ਪਾਰ ਕੌ॥
੨. ਜੈਸੇ ਤੌ ਕਿਸਾਨ ਖੇਤ ਹੇਤੁ ਕਰਿ ਜੋਤੈ ਬੋਵੈ,
ਮਾਨਤ ਕੁਸਲ ਆਨ ਪੈਠੇ ਗਿਰ ਦੂਗਰ ਕੌ॥
੩. ਜੈਸੇ ਪਿਰ ਸੰਗਮ ਕੈ ਹੋਤ ਗਰ ਹਾਰ ਨਾਰਿ,
ਕਰਤ ਹੈ ਪ੍ਰੀਤ ਪੇਖਿ ਸੁਤ ਕੇ ਲਿਲਾਰ ਕੌ॥
੪. ਤੈਸੇ ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਕਰੀਐ ਨ ਕਾਹੂ ਕੇਰੀ,
ਜਾਣੀਐ ਸੈਂ ਕੈਸੇ ਦਿਨ ਆਵੈ ਅੰਤਕਾਰ ਕੌ॥੫੯੫॥

ਪਦਾਰਥ- ਆਨ ਪੈਠੇ=ਲਿਆ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਹੋਤ^{*}=ਹੇਤੁ=ਵਾਸਤੇ, ਲਈ। ਗਰ ਹਾਰ=ਗਲ ਵਿਚ ਹਾਰ (ਪਾਕੇ) ਭਾਵ ਹਾਰ ਸਿੰਗਾਰ ਕਰਕੇ। ਲਿਲਾਰ=ਮੱਥਾ। ਅੰਤਕਾਰ=ਉੜਕ ਨੂੰ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਚ ਜਹਾਜ਼ ਤੋਰ ਦੇਈਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਜੰਦ ਤਕ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਬੱਝਦਾ (ਉਸ ਦੇ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਪਾਰ ਪੁਜਣ ਦਾ)। ੨. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਰਸਾਨ ਹਿਤ ਨਾਲ ਖੇਤ ਵਾਹੁੰਦਾ ਬੀਜਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਸੁਖ (ਤਦ) ਮੰਨਦਾ ਹੈ (ਜਦ) ਘਰ ਦੇ ਬੂਹੇ ਵਿਚੋਂ (ਲੰਘਕੇ ਅਨਾਜ ਅੰਦਰ) ਲਿਆ ਰਖਦਾ ਹੈ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਨਾਰੀ ਪਤੀ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਸਿੰਗਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, (ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਫਲ ਤਦੇ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ) ਪੁੜ੍ਹ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਦੇਖ (ਦੇਖ ਠਰਦੀ ਤੇ) ਪਜਾਰਦੀ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਉਸਤਤ ਨਿੰਦਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਏ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਕੀ ਜਾਣੀਏ (ਕਿ) ਉੜਕ ਨੂੰ ਦਿਨ ਕੈਸਾ ਆਵੇ (ਕਾਮਯਾਬੀ ਯਾ ਨਾਕਾਮਯਾਬੀ ਦਾ)।

ਭਾਵ- ਕਿਸੇ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਲਗਿਆਂ ਦੇਖਕੇ ਉਸ ਬਾਬਤ ਨਿਸਚੇ ਨਾ ਕਰ ਲਈਏ ਕਿ ਇਹ ਤਰ ਜਾਏਗਾ ਯਾ ਨਹੀਂ ਤਰੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਦੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਘਾਲ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

* ਸੁੱਧ ਪਾਠ 'ਹੋਤ' ਹੈ, 'ਹੋਤ' ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਕਲਮ ਉਕਾਈ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਚੂਨੋ ਖਾਂਡ ਸ੍ਰੇਤ ਏਕ ਸੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤ,
ਪਾਈਐ ਤੋਂ ਸੂਦ ਰਸ ਰਸਨਾ ਕੈ ਚਾਖੀਐ॥
੨. ਜੈਸੇ ਪੀਤ ਬਰਨ ਹੀ ਹੇਮ ਅਰ ਪੀਤਰ ਹੈ,
ਜਾਨੀਐ ਮਹਤ ਪਾਰਖਦ ਅਗ੍ਰ ਰਾਖੀਐ॥
੩. ਜੈਸੇ ਕਉਆ ਕੋਕਿਲਾ ਹੈ ਦੋਨੋ ਖਗ ਸਜਾਮ ਤਨ,
ਬੂਝੀਐ ਅਸੁਭ ਸੁਭ ਸਬਦ ਸੁ ਭਾਖੀਐ॥
੪. ਤੈਸੇ ਹੀ ਅਸਾਧ ਸਾਧ ਚਿਹਨ ਕੈ ਸਮਾਨ ਹੋਤ,
ਕਰਨੀ ਕਰਤੂਤ ਲਗ ਲਛਨ ਕੈ ਲਾਖੀਐ॥੫੯੬॥

ਪਦਾਰਥ- ਚੂਨੋ=ਆਟਾ। (ਅ) ਚੂਨਾ, ਕਲੀ। ਸ੍ਰੇਤ=ਚਿੱਟਾ। ਪੀਤ=ਪੀਲਾ। ਹੇਮ=ਸੋਇਨਾ।
ਮਹਤ=ਵੱਡੱਪਣ, ਗੌਰਵਤਾ। ਪਾਰਖਦ=ਪਰਖਕੇ ਦੱਸਣਾ ਵਾਲਾ। ਕੋਕਿਲਾ=ਕੋਇਲ।
ਬੂਝੀਐ=ਜਾਣ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਲਾਖੀਐ=ਲਖ ਲਈਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਆਟਾ ਤੇ ਖੰਡ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਚਿੱਟੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਜਦ) ਰਸਨਾ ਨਾਲ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਰਸ ਚੱਖੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਸੁਆਦ ਨਾਲ (ਫਰਕ) ਪਾ ਲਈਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਪਰਖ ਲਈਦਾ ਹੈ)।

੨. ਜਿਵੇਂ ਸੋਨੇ ਤੇ ਪਿੱਤਲ ਦਾ (ਇਕੋ ਜਿਹਾ) ਪੀਲਾ ਹੀ ਰੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਸੋਨੇ ਦੀ) ਮਹੱਤਤਾ (ਤਦ) ਜਾਣੀਦੀ ਹੈ (ਜਦ) ਪਰਖਕੇ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀਏ।

੩. ਜਿਵੇਂ ਕਾਂ ਤੇ ਕੋਇਲ ਦੋਵੇਂ ਪੰਛੀ ਕਾਲੇ ਸਰੀਰ ਵਾਲੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜਾਣ ਲਈਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਕਿਹੜਾ) ਸੁਭ (ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੜਾ) ਅਸੁਭ ਹੈ।

੪. ਤਿਵੇਂ ਸਾਧੂ ਤੇ ਅਸਾਧੂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਰਨੀ ਕਰਤੂਤ ਵਾਲੇ ਲੱਛਨਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣ ਲਈਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਸਾਧ ਕੌਣ ਤੇ ਅਸਾਧ ਕੌਣ ਹੈ)।

੧. ਜੈਸੇ ਕਰਪੂਰ ਲੈਨ ਏਕ ਸੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤ, ਕੇਸਰ ਕਸੰਭ ਸਮਸਰ ਅਰੁਨਾਈ ਕੈ॥
੨. ਰੂਪੇ ਕਾਂਸੀ ਦੋਨੋ ਜੈਸੇ ਉਜਲ ਬਰਨ ਹੋਤ, ਕਾਜਰ ਅੰਚੋਆ ਹੈ ਸਮਾਨ ਸਜਾਮਤਾਈ ਕੈ॥
੩. ਇੰਦਰਾਇਨ ਫਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਪੀਤ ਸਮ, ਹੀਰਾ ਅੰਛਕ ਸਮ ਰੂਪ ਹੈ ਦਿਖਾਈ ਕੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਖਲ ਦਿਸਟ ਮੈਂ ਅਸਾਧ ਸਾਧ ਸਮ ਦੇਹ, ਬੂਝਤ ਬਿਬੇਕੀ ਜਲ ਜੁਗਤਿ ਸਮਾਈ ਕੈ॥੫੯॥

ਪਦਾਰਥ- ਕਰਪੂਰ=ਕਪੂਰ, ਕਾਫੂਰ। ਅਰੁਨਾਈ ਕੈ=ਲਾਲੀ ਵਾਲੇ। ਰੂਪੇ=ਚਾਂਦੀ। ਕਾਜਰ=ਕੱਜਲ। ਚੋਆ=ਅਗਰ ਦੀ ਲਕੜੀ ਤੋਂ ਯਾ ਕੋਈ ਸੁਗੰਧਿਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਕੇ ਸੇਕ ਨਾਲ ਟਪਕਾਇਆ ਸੁਗੰਧਿਤ ਤੇਲ। ਏਥੇ ਇਸ ਦੀ ਤੇ ਕੱਜਲ ਦੀ ਕਾਲੋਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੰਦਰਾਇਨ ਫਲ=ਤੁੰਮਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ=ਅੰਬ, ਨਾਸਪਾਤੀ ਆਦਿ। ਛਟਕ=ਬਿਲੋਰ। ਖਲ ਦਿਸਟ ਮੈਂ=ਮੂਰਖ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ। ਬਿਬੇਕੀ=ਵੀਚਾਰਵਾਨ। ਸਮਾਈ=ਸਹਿਨ ਸ਼ੀਲਤਾ, ਸ਼ਾਂਤੀ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਕਪੂਰ ਤੇ ਲੂਣ (ਚਿਟਾਈ ਵਿਚ) ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕੇਸਰ (ਦੀਆਂ ਤੁਰੀਆਂ) ਕਸੰਭੇ (ਦੀਆਂ ਤੁਰੀਆਂ) ਲਾਲੀ ਕਰਕੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ (ਦਿੱਸਦੀਆਂ ਹਨ)। ੨. ਜਿਵੇਂ ਚਾਂਦੀ ਤੇ ਕਾਂਸੀ ਦੋਨੋਂ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੱਜਲ ਤੇ ਚੋਆ (ਰੰਗ ਦੀ) ਕਾਲੋਂ ਕਰਕੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੩. ਤੁੰਮਾ ਫਲ ਤੇ ਅੰਬ ਪੀਲੇ ਹੋਣ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹੀਰਾ ਤੇ ਬਲੋਰ ਦੇ ਖਣ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ (ਚਿੱਟੇ) ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਮੂਰਖ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਸਾਧੂ ਤੇ ਅਸਾਧੂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ (ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) ਸਰੀਰ (ਦੀ ਏਕਤਾ ਕਰਕੇ) (ਪਰ) ਬਿਬੇਕੀ (ਪੁਰਸ਼) ਸਮਝਦੇ ਹਨ (ਹੰਸਾਂ ਵਾਲੀ) ਜਲ ਦੀ ਜੁਗਤ ਤੇ ਸਹਿਨ ਸ਼ੀਲਤਾ ਤੋਂ। (ਹੰਸ ਜਲ ਤੋਂ ਦੁੱਧ ਨਿਖੇੜਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਾਧੂ ਸਾਰ ਤੋਂ ਅਸਾਰ ਨੂੰ ਵਿਤ੍ਰੇਕ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਸਾਧੂ ਸਹਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ- ਅਸਲੀ ਪਰਖ ਕੇਵਲ ਰੂਪ ਤੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੧. ਕਾਲਰ ਮੈਂ ਬੋਏ ਬੀਜ ਉਪਜੈ ਨ ਧਾਨ ਪਾਨ,
ਖੇਤ ਮੈਂ ਡਾਰੇ ਸੁ ਤਾਂਤੇ ਅਧਿਕ ਅਨਾਜ ਹੈ॥
੨. ਕਾਲਰ ਸੈ ਕਰਤ ਸਬਾਰ ਜਮ ਸਾ ਉਸੁ ਤੌ,
ਪਾਵਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤਪ ਤੇਜ ਉਪਰਾਜ ਹੈ॥
੩. ਜਸਤ ਸੰਯੁਕਤ ਹੈ ਮਿਲਤ ਹੈ ਸੀਤ ਜਲ,
ਅਚਵਤ ਸਾਂਤਿ ਸੁਖ ਤ੍ਰਿਖਾ ਭ੍ਰਮ ਭਾਜ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਆਤਮਾ ਅਚੇਤ ਸੰਗਤ ਸੁਭਾਵ ਹੇਤ,
ਸਕਿਤ ਸਕਿਤ ਗਤ ਸਿਵ ਸਿਵ ਸਾਜ ਹੈ॥੫੯੮॥

ਪਦਾਰਥ- ਕਾਲਰ= ਕੱਲਰ। ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਰਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼। ਇਕ ਕੱਲਰ ਐਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਕਲਮੀ ਸੋਰਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਕੱਲਰ ਦਾ ਏਥੇ ਅਰਥ ਹੈ ਸੋਰਾ ਯਾ ਕਲਮੀ ਸੋਰਾ। ਧਾਨ ਪਾਨ= ਕਾਈਆਂ ਦਾ ਪੱਤਾ। (ਏਥੇ ਅੰਕ ੪੭੬ 'ਬੀਜ ਬੋਇ ਕਾਲਰ ਮੈਂ ਨਿਪਜੈ ਨ ਧਾਨ ਪਾਨ')। ਉਸੁ= ਉਖਸ਼= ਭਾਫ਼। ਪਾਵਕ= ਅੱਗ। ਉਪਰਾਜ ਹੈ= ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹੇਤ= ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ। ਸਕਿਤ= ਸਕਤਿ= ਸ਼ਕਤੀ, ਮਾਯਾ। ਗਤ= ਦਸ਼ਾ ਦਾ, ਹਾਲਤ ਵਾਲਾ, ਵਰਗਾ। ਸਿਵ= ਕਲਜਾਨ ਰੂਪ।

ਅਰਥ- ੧. ਸੋਰ ਜ਼ਿਮੀਂ ਵਿਚ ਧਾਨਾਂ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜੀਏ ਤਾਂ ਪੱਤਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਛੁੱਟਦਾ, ਪਰ ਜੇ (ਉਹੋ ਸੋਰਾ) ਖੇਤ ਵਿਚ ਪਾਈਏ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨਾਜ ਬਹੁਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ*। ੨. (ਜਦ) ਸੋਰੇ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਮੇਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਫ਼ ਨੂੰ ਜਮਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਉਹੋ ਸੋਰਾ) ਅੱਗ ਦਾ ਸੰਗ ਪਾਕੇ ਭਬਾਕਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੩. (ਉਹੋ ਸੋਰਾ) ਜ਼ਿਸਤ (ਦੀ ਸੁਗਾਹੀ) ਨਾਲ (ਜਦੋਂ) ਜੋੜੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਠੰਢਾ ਜਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਜਿਸ ਨੂੰ) ਪੀਂਦਿਆਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੇ ਤੇਹ ਦਾ ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਆਤਮਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਮਾਇਆ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਵਰਗਾ ਅਚੇਤ (ਜੜ੍ਹ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ) ਕਲਜਾਨ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਕਲਜਾਨ ਸਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

* ਕਲਗਠੀ (ਸੋਰ) ਜ਼ਿਮੀਂ ਵਿਚ ਬੀਜ ਨਹੀਂ ਉਗਦਾ, ਪਰ ਜੇ ਕਲਮੀ ਸੋਰੇ ਵਾਲੀ ਰੇਹ ਖੇਤ ਵਿਚ ਪਾਈਏ ਤਾਂ ਖੇਤੀ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੧. ਕੇਹਹਿ ਅਹਾਰ ਮਾਸ, ਸੁਰਹੀ ਅਧਾਰ ਘਾਸ,
ਮਧੁਪ ਕਮਲ ਬਾਸ ਲੇਤ ਸੁਖ ਮਾਨ ਹੀ॥
੨. ਮੀਨਹਿ ਨਿਵਾਸ ਨੀਰ, ਬਾਲਕ ਅਧਾਰੇ ਖੀਰ,
ਸਰਪਹ ਸਖਾ ਸਮੀਰ ਜੀਵਨ ਕੈ ਜਾਨਹੀ॥
੩. ਚੰਦਹਿ ਚਾਹੈ ਚਕੋਰ ਘਨਹਰ ਘਟਾ ਮੌਰ,
ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਬੂਦਨ ਸੂਂਤਿ ਧਰਤ ਧਿਆਨ ਹੀ॥
੪. ਪੰਡਿਤ ਬੇਦ ਬੀਚਾਰਿ, ਲੋਕਨ ਮੈ ਲੋਕਾਚਾਰ,
ਮਾਯਾ ਮੋਹ ਮੈ ਸੰਸਾਰ, ਗੁਜਾਨਿ ਗੁਰ ਗਜਾਨ ਹੀ ॥੫੯੯॥

ਪਦਾਰਥ- ਸੁਰਹੀ= ਗਊ। ਮਧੁਪ= ਭੈਰਾ। ਖੀਰ= ਦੁੱਧ। ਸਮੀਰ= ਠੰਢੀ ਵਾਯੂ, ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੁਰੀਧੀ ਵਾਲੀ ਵਾਯੂ। ਘਨਹਰ= ਬੱਦਲ। ਲੋਕਾਚਾਰ= ਲੋਕਾਚਾਰੀ, ਲੋਕ ਰੀਤੀ ਦੇ ਮਗਰ ਟੁਰਨ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ- ੧. ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਖਾਜਾ ਮਾਸ ਹੈ, ਗਊ ਦਾ ਅਧਾਰ ਘਾਸ ਹੈ, ਭੈਰਾ ਕਵਲ ਦੀ ਸੁਰੀਧੀ ਲੈਂਦਿਆਂ ਸੁਖ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ੨. ਮੱਛੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਾਲਕ ਦਾ ਆਸਰਾ ਦੁੱਧ ਹੈ, ਸੱਪ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਿਤ੍ਰ ਵਾਯੂ ਜਾਣ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ੩. ਚਕੋਰ ਚੰਦ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੌਰ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਘਟਾ ਨੂੰ (ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ), ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਸੂਂਤਿ (ਨਛੱਤ੍ਰਾਂ) ਦੀਆਂ ਬੂਦਾਂ ਦਾ ਧਜਾਨ ਧਰਦਾ ਹੈ। ੪. ਪੰਡਤ ਬੇਦ ਦੇ ਬੀਚਾਰ ਵਿਚ, ਲੋਕਾਚਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ, ਸੰਸਾਰ ਮਾਯਾ ਮੋਹ ਵਿੱਚ (ਅਤੇ) ਗਜਾਨੀ ਗੁਰੂ ਗਜਾਨ ਵਿਚ (ਲਗਾ ਜੀਵਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ- ਗਜਾਨਵਾਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗਜਾਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਐਉਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼੍ਟੁਂਤਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਪ੍ਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਆਧਾਰਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ ਤੇ ਗਜਾਨੀ ਗਜਾਨ ਵਿਚ ਐਉਂ ਪਰਵਿਰਤ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਾਯਾ ਮੋਹ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਪੀਤ ਸ੍ਰੇਤ ਸਜਾਮ ਅਰਨ ਵਰਨ ਰੂਪ,
ਅਗ੍ਰ ਭਾਗ ਰਾਖੈ ਆਂਧਰੇ ਨ ਕੁਛੁ ਦੇਖ ਹੈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਰਾਗ ਰਾਗਣੀ ਅੰ ਨਾਦ ਬਾਦ ਆਨ ਗੁਨ,
ਗਾਵਤ ਬਜਾਵਤ ਨ ਬਹਰੋ ਪਰੇਖ ਹੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਰਸ ਭੋਗ ਬਹੁ ਬਿੰਜਨ ਪਰੋਸੈ ਆਗੈ,
ਬਿ੍ਖਾਵੰਤ ਜੰਤ ਨਾਹਿ ਰੁਚਿਤ ਬਿਸੇਖ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਦਰਸ, ਬਚਨ, ਪ੍ਰੇਮ ਨੇਮ ਨਿਧ,
ਮਹਿਮਾਂ ਨ ਜਾਣੀ ਮੋਹਿ ਅਧਮ ਅਭੇਖ ਹੈ॥੬੦੦॥

ਪਦਾਰਥ- ਅਰਨ= ਲਾਲ। ਵਰਨ= ਰੰਗ। ਅਗ੍ਰ ਭਾਗ= ਅਗੇ, ਸਾਹਮਣੇ। ਆਂਧਰੇ= ਅੰਨਾ। ਨਾਦ= ਸੰਗੀਤ। ਬਾਦ= ਵਾਜੇ। ਗੁਨ= ਗੁਣ, ਪ੍ਰਬੀਨਤਾਈ। ਬਹਰੋ= ਬੋਲਾ। ਬਿੰਜਨ= ਭੋਜਨ। ਬਿ੍ਖਾਵੰਤ= ਰੋਗੀ। ਅਧਮ= ਨੀਚ। ਅਭੇਖ= ਭੇਖ ਰਹਿਤ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਪੀਲਾ, ਚਿਟਾ, ਕਾਲਾ, ਲਾਲ ਰੰਗ (ਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਰੂਪ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖੀਏ (ਤਾਂ ਅੰਨ੍ਹਾ) ਕੁਛ ਬੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਰਾਗ ਰਾਗਣੀ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾਈ (ਚੱਸਣ ਵਾਲੇ) ਹੋਰ ਵਾਜੇ ਬੋਲੇ ਅਗੇ ਗਾਵੇਂ ਤੇ ਵਜਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਬੋਲਾ ਪਰਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ੩. ਜਿਵੇਂ (ਬੀਮਾਰ ਅੱਗੇ) ਰਸਦਾਇਕ ਭੋਗ (ਰਖੇ ਜਾਣ ਯਾ) ਬੜੇ ਰਸਦਾਇਕ ਭੋਜਨ ਪਰੋਸੇ ਜਾਣ ਤਾਂ (ਉਹ) ਦੁਖੀ ਜੀਵ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ) ਮੂਲੋਂ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੇ-ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਨੇਮ ਦੀ ਨਿਧੀ ਹੈ- ਦਰਸਨ ਤੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਮੈਂ ਨੀਚ ਤੇ ਬੁਰੇ ਭੇਸ ਵਾਲੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ।

ਭਾਵ- ਗੁਰੂ ਮਹਿਮਾ ਨਾ ਪਛਾਣ ਸਕਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅਸਮਰਥਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।

* ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਨਾਲ ਕੁਛ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਅੰਕ ੪੭੪ ਦਾ ਕਬਿੱਤ ਹੈ।

੧. ਕਵਨ ਭਕਤਿ ਕਰਿ ਭਕਤਵਛਲ ਭਏ,
ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਭਏ ਕੌਨ ਪਤਿਤਾਈ ਕੈ॥
੨. ਦੀਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨ ਭਏ ਸੁ ਕੌਨ ਦੀਨਤਾ ਕੈ,
ਗਰਬ ਪ੍ਰਹਾਰੀ ਭਏ ਕਵਨ ਬਡਾਈ ਕੈ॥
੩. ਕਵਨ ਸੇਵਾ ਕੈ ਨਾਥ ਸੇਵਕ ਸਹਾਈ ਭਏ,
ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰਣ ਹੈ ਕੌਨ ਅਸੁਰਾਈ ਕੈ॥
੪. ਭਗਤਿ ਜੁਗਤਿ ਅਘ ਦੀਨਤਾ ਗਰਬ ਸੇਵਾ,
ਜਾਨੋ ਨ ਬਿਰਦ ਮਿਲੋ ਕਵਨ ਕਮਾਈ ਕੈ॥੬੦੧॥

ਪਦਾਰਥ- ਪਤਿਤਾਈ=ਨੀਚਤਾ। ਗਰਬ ਪ੍ਰਹਾਰੀ=ਹੋਕਾਰ, ਨਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ। ਅਸੁਰ
ਸੰਘਾਰਣ=ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ। ਅਸੁਰਾਈ=ਦੈਤਪੁਣਾ। ਜੁਗਤਿ=ਜੋਗ। ਅਘ=ਪਾਪ।
ਦੀਨਤਾ=ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ, ਗ੍ਰੀਬੀ।

ਅਰਥ- ੧. ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ (ਜਗਜਾਸੂ ਦੀ ਕੀਤੀ) ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ
(ਤੁਸੀਂ) 'ਭਗਤਿ ਵੱਛਲ' ਹੋਏ ਹੋ ? ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਪਤਿਤਾਈ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੇ
ਕੀਤੇ ਪਤਿਤ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ) 'ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ' ਹੋਏ ਹੋ ? ੨. (ਫਿਰ)
ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਦੀਨਤਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੇ) ਕਾਰਨ (ਆਪ) 'ਦੀਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨ'
(ਬਿਰਦ ਵਾਲੇ) ਹੋਏ ? (ਤੇ ਉਹ) ਕਿਹੜੀ ਵਡਾਈ (ਗਰਬ) ਹੈ (ਜਿਸ ਨੂੰ
ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ) ਕਾਰਨ (ਆਪ) 'ਗਰਬ ਪ੍ਰਹਾਰੀ' ਹੋਏ ? ੩. ਹੇ ਨਾਥ !
ਕਿਹੜੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਕੀਤਿਆਂ (ਤੁਸੀਂ) 'ਸੇਵਕ ਸਹਾਈ' (ਬਿਰਦ ਵਾਲੇ ਹੋਏ)
ਹੋ ? (ਤੇ) ਕਿਹੜਾ ਦੈਤਪੁਣਾ (ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ) ਕੀਤਿਆਂ (ਤੁਸੀਂ) 'ਅਸੁਰ
ਸੰਘਾਰਣ' (ਬਿਰਦ ਸੰਭਾਲਦੇ) ਹੋ ? ੪. (ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਦੇ) ਬਿਰਦ ਦੀ ਸਮਝ
ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ (ਕਿ ਆਪ) ਭਗਤੀ, ਜੋਗ, ਪਤਿਤਤਾ, ਦੀਨਤਾ, ਗਰਬ, ਸੇਵਾ
(ਆਦਿ) ਕਿਹੜੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤਿਆਂ (ਮੈਨੂੰ) ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹੋ ?*

* ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਦੇ ਨਾਲ ਕਬਿੱਤ ਨੰ: ੫੦੪ ਬੀ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਏ।

੧. ਕੌਨ ਗੁਣ ਗਾਇਕੈ ਰੀਝਾਈਐ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ,
ਕਵਨ ਮੌਹਨ ਜਗ ਮੌਹਨ ਬਿਸੋਹੀਐ ॥
੨. ਕੌਨ ਸੁਖ ਦੈਕੈ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਸਰਣ ਗਰੋਂ,
ਭੁਖਨ ਕਵਨ ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਮਨ ਮੌਹੀਐ ॥
੩. ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਕੇ ਨਾਖਕ ਕੀ ਨਾਖਕਾ ਹੈ,
ਕੈਸੇ, ਅੰਤ੍ਰਜਾਮੀ ਕੌਨ ਉਕਤ ਕੈ ਬੋਹੀਐ ॥
੪. ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਹੈ ਸਰਬਸੁ ਬਿਸੁ ਜਾਂਕੈ ਬਸੁ,
ਕੈਸੇ ਬਸੁ ਆਵੈ ਜਾਂਕੀ ਸੋਭਾ ਲਗ ਸੋਹੀਐ ॥੬੦੨॥

ਪਦਾਰਥ- ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ=ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜਾਨੇ। ਜਗਮੈਹਨ=ਜਗਤ ਨੂੰ ਮੈਹਣਹਾਰ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਚਿੰਤਾਮਣਿ=ਇਕ ਮਣੀ ਜੋ ਮਨ ਵਾਂਛਤ ਦੇਣਹਾਰ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਕਿ=ਉਕਿ=ਚਮਤਕਾਰੀ ਵਾਕ। ਬੋਹੀਐ=ਬੋਹਨਾ, ਬੋਧਨ ਕਰਨਾ, ਸਮਝਾਉਣਾ। ਸਰਬਸੁ=ਸਰਵੰਸ਼। ਬਿਸੁ=ਸੰਸਾਰ।

ਅਰਥ- ੧. ਕਿਹੜੇ ਗੁਣ ਗਾ ਕੇ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰੀਏ, ਕਿਹੜੀ ਮੈਹਨਹਾਰ (ਵਸਤੂ ਨਾਲ) ਜਗਮੈਹਨ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਤੇ) ਮੈਹਿਤ ਕਰੀਏ? ੨. ਕਿਹੜਾ ਸੁਖ ਦੇਕੇ ਸੁਖਸਾਗਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਫੜੀਏ, ਕਿਹੜੇ ਗਹਿਣੇ ਨਾਲ ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਦਾ ਮਨ ਮੈਹਿਤ ਕਰੀਏ? ੩. ਕ੍ਰੇਤ੍ਰਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡਾਂ ਦੇ ਨਾਇਕ (ਸ੍ਰਾਮੀ) ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈਏ ਤੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਉਕਤੀ ਨਾਲ ਸਮਝਾ ਸਕੀਏ। ੪. ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰਬਸੁ ਜਿਸਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਹੈ (ਓਹ) ਕਿਵੇਂ ਵੱਸ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਸੋਭਾ ਨੂੰ ਲਗਕੇ ਸੁਹਣੇ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਇਹ ਦੱਸਕੇ ਕਿ ਆਪ ਜੋ ਸਰਬ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਾਗਰ ਹੈ, ਉਹ ਅਲਪ ਗੁਣਵਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਗੁਣ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰੀਝ ਸਕਦਾ, ਉਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨੇ ਵਲ ਸੈਨਤ ਸੱਟੀ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਿਲ ਦੁਮ ਸਫਲ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ,
ਚੰਦਨ ਮਿਲਤ ਸਬ ਚੰਦਨ ਸੁਖਾਸ ਹੈ ॥
੨. ਜੈਸੇ ਮਿਲ ਪਾਵਕ ਢਰਤ ਪੁਨ ਸੋਈ ਧਾਤ,
ਪਾਰਸ ਪਰਸ ਰੂਪ ਕੰਚਨ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈ ॥
੩. ਅਵਰ ਨਖਤ੍ਰ ਬਰਖਤ ਜਲ ਜਲ ਮਈ,
ਸੂਂਤਿ ਬੂਦ ਸਿੰਧ ਮਿਲ ਮੁਕਤਾ ਬਿਗਾਸ ਹੈ ॥
੪. ਤੈਸੇ ਪਰਵਿਰਤਿ ਅਂਨੀ ਨਿਵਿਰਤ ਜੋ ਸੂਭਾਵ ਦੇਉ,
ਗੁਰ ਮਿਲ ਸੰਸਾਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਅਭਿਆਸੁ ਹੈ ॥੬੦੩॥

ਪਦਾਰਥ- ਸਫਲ=ਫਲ ਵਾਲੇ। ਪਾਵਕ=ਅੱਗ। ਸਿੰਧ=ਸਮੁੰਦਰ। ਪਰ ਇਹ ਪਾਠ ਅਸੁਧ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਇਥੇ ਪਾਠ 'ਸਿੱਪ' ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਅਭਿਆਸੁ ਹੈ=ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਅਭਯਾਸ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਜਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਬਿੱਛ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ (ਦੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ) ਫਲਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ (ਓਹ) ਸਾਰਾ ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ (ਧਾਤ) ਢਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਫਿਰ ਓਹ ਧਾਤ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਪਰ) ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਛੁਹਕੇ ਸੋਨਾ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦੀ ਹੈ। ੩. ਹੋਰਨਾਂ ਨਿਛੱਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਬਰਸਦਾ ਹੈ (ਬਰਖਾ ਦਾ) ਜਲ ਤਾਂ ਜਲ ਰੂਪ ਹੀ (ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ), ਪਰ ਸੂਂਤਿ (ਨਿਛੱਤ੍ਰ ਵਿਚ ਬਰਸੀ) ਬੂਦ ਸਿੱਪ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਮੌਤੀ ਹੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦੀ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ (ਜਗਯਾਸੂਆਂ ਵਿਚ) ਦੋ ਸੂਭਾਵ ਹਨ ਪਰਵਿਰਤੀ ਤੇ ਨਿਵਿਰਤੀ, ਸੋ (ਜਿਸ ਸੂਭਾਵ ਵਾਲਾ ਜਗਯਾਸੂ) ਗੁਰੂ ਛੁਹ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸੰਸਾਰੀ ਯਾ ਨਿਰੰਕਾਰੀ (ਸਫਲਤਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸੂਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ) ਪ੍ਰੱਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਸੰਸਾਰਕ ਐਸੂਰਜ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੇ ਹੋਣਾ ਯਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚ ਸਦਗਤੀ ਵਾਲੇ ਹੋਣਾ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਪ੍ਰੱਪਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਅੱਪੜਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਗਲ ਜਗਯਾਸੂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੂਭਾਵ ਯਾ ਮਨ ਦੀ ਤੀਬਰ ਰੁਚੀ ਨੇ ਅੰਗਣੀ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਬਿਬਿਧ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਤ ਸਿੰਗਾਰ ਨਾਰਿ,
ਭੇਟਤ ਭਤਾਰ ਉਰ ਹਾਰ ਨ ਸੁਹਾਤ ਹੈ॥
੨. ਬਾਲਕ ਅਚੇਤ ਜੈਸੇ ਕਰਤ ਅਨੇਕ ਲੀਲਾ,
ਸੁਰਤ ਸਮਾਰ ਬਾਲ ਬੁਧਿ ਬਿਸਰਾਤ ਹੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਪ੍ਰਿਯਾ ਸੰਗਮ ਸੁਜਸ ਨਾਯਕਾ ਬਖਾਨੈ,
ਸੁਨ ਸੁਨ ਸਜਨੀ ਸਕਲ ਬਿਗਸਾਤ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਖਟ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸ੍ਰਮ ਗਜਾਨ ਕਾਜ,
ਗਜਾਨ ਭਾਨੁ ਉਦੈ ਉਡਿ ਕਰਮ ਉਡਾਤ ਹੈ॥੬੦੪॥

ਪਦਾਰਥ- ਉਰ ਹਾਰ=ਗਲੇ ਪਿਆ ਹਾਰ। ਭੇਟਤ=ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਅਚੇਤ=ਅਯਾਣਾ।
ਸ੍ਰਮ=ਖੇਚਲਾ। ਭਾਨੁ=ਸੂਰਜ। ਉਡਿ=ਤਾਰੇ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਨਾਰੀ (ਭਰਤਾ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਹਿਤ) ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ
ਸਿੰਗਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਪਤੀ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਫਿਰ) ਗਲੇ ਦਾ
ਹਾਰ (ਆਦਿਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਾਗ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮੈਹਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ) ਨਹੀਂ ਸੁਹਾਉਂਦਾ*।
੨. ਅਯਾਣਾ ਬਾਲਕ ਜਿਵੇਂ ਅਨੇਕ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਜਦ ਸੁਰਤ
ਸੰਭਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਲ ਬੁਧ (ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਵਾਰਾ ਉਹ ਤਕੜਾ
ਹੋਇਆ ਸੀ) ਵਿਸਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਪੀਆ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਜਸ
ਨਾਯਕਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਖੀਆਂ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਖਿੜਦੀਆਂ ਹਨ।
੪. ਤਿਵੇਂ ਗਜਾਨ ਕਾਰਜ ਲਈ ਕੀਤੇ ਖਟ ਕਰਮ, ਧਰਮ ਤੇ ਘਾਲਾਂ ਗਜਾਨ
ਦੇ ਸੂਰਜ ਉਦੇ ਹੋਇਆਂ ਤਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ (ਏਹ) ਕਰਮ ਉਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੂਚਨਾ- ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਫੁੱਲ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਸਤਰ ਅਗਲੇ ਕਬਿੱਤ ਫੁੱਲ ਦੀ ਹੈ,
ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਭੁੱਲ ਨੇ ਏਥੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੁਕ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਇਹ

੧. ਯਥਾ:- ਇਤੀ ਮੰਝਿ ਨ ਸਮਾਵਈ ਜੇ ਗਲਿ ਪਹਿਰਾ ਹਾਰੁ॥
(ਵਾਰ ਮਾਰੂ. ਡਖ. ਮ. ੫-੩)

ਤੁਕ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ:-

੧. ਜੈਸੇ ਬਨਰਾਇ ਪਰਫੁਲਤ ਫਲ ਨਮਿਤ,
ਲਾਗਤ ਹੀ ਫਲ ਪੜ੍ਹ ਪੁਹਪ ਬਿਲਾਤ ਹੈ॥*

ਇਹ ਤੁਕ ਅਸਾਂ ਅੰਕ ੪੦੫ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭੀ ਹੈ। ਕਬਿੱਤ ੪੦੫ ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਛ ਅਖਰੀ ਛਰਕ ਛੱਡਕੇ ਹੁਥਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਤਰ ਉਥੇ ਕਬਿੱਤ ੪੦੫ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਹੈ। ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਬਿੱਤ ੪੦੫ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਾਠ ਅੱਗੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ:-

੧. ਜੈਸੇ ਬਨਰਾਇ ਪਰਫੁਲਤ ਫਲ ਨਮਿਤ,
ਲਾਗਤ ਹੀ ਫਲ ਪੜ੍ਹ ਪੁਹਪ ਬਿਲਾਤ ਹੈ॥

੨. ਜੈਸੇ ਤ੍ਰਿਯਾ ਰਚਤ ਸਿੰਗਾਰ ਭਰਤਾਰ ਹੇਤ,
ਭੇਟਤ ਭ੍ਰਤਾਰਿ ਉਰ ਹਾਰਿ ਨ ਸਮਾਤ ਹੈ॥

੩. ਬਾਲਕ ਅਚੇਤ ਜੈਸੇ ਕਰਤ ਲੀਲਾ ਅਨੇਕ,
ਸੁਚਿਤ ਚਿਤਨ ਭਏ ਸਬੈ ਬਿਸਰਾਤ ਹੈ॥

੪. ਤੈਸੇ ਖਟ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸ੍ਰਮ ਗਜਾਨ ਕਾਜ,
ਗਜਾਨ ਭਾਨੁ ਉਦੈ ਉਡ ਕਰਮ ਉਡਾਤ ਹੈ॥੪੦੫॥

ਅਸਲ ਵਿਚ ਏਹ ਕਬਿੱਤ ਅੰਕ ੬੦੪ ਤੇ ਅੰਕ ੪੦੫ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਵਾਕ ਦਾ ਟੀਕਾ ਹਨ:-

“ਫਲ ਕਾਰਨ ਫੂਲੀ ਬਨਰਾਇ॥
ਫਲ ਲਾਗਾ ਤਬ ਫੂਲੁ ਬਿਲਾਇ॥
ਗਿਆਨੈ ਕਾਰਨ ਕਰਮ ਅਭਿਆਸੁ॥
ਗਿਆਨੁ ਭਇਆ ਤਹ ਕਰਮਹ ਨਾਸੁ॥”

(ਭੈਰਉ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ)

* ਅਰਥਾਤ-ਜਿਵੇਂ ਬਨਸਪਤੀ ਫਲ ਵਾਸਤੇ ਫੂਲਾਂ ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਫਲ ਪੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਫੂਲ ਪੰਖੜੀਆਂ ਛਿੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

੧. ਜੈਸੇ ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਪ੍ਰਿਆ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਬਿਸਮ ਹੋਇ,
ਸੋਭਾ ਦੇਤ ਮੋਨ ਗਹੇ, ਮਨ ਮੁਸਕਾਤ ਹੈ॥
੨. ਪੂਰਨ ਅਧਾਨ ਪਰਸੂਤ ਸਮੈ ਰੋਦਤ ਹੈ,
ਗੁਰਜਨ ਮੁਦਤ ਹੈ, ਤਾਹੀ ਲਪਟਾਤ ਹੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਮਾਨਵਤੀ ਮਾਨ ਤਜਾਗਿ ਕੈ ਅਮਾਨ ਹੋਇ,
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪਾਇ ਚੁਪ ਹੁਲਸਤ ਗਾਤ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਾਸ,
ਬੋਲਤ, ਬੈਰਾਗ, ਮੋਨ ਗਹੇ, ਬਹੁ ਸੁਹਾਤ ਹੈ॥੬੦੫॥

ਪਦਾਰਥ- ਗੁਰ ਜਨ=ਵਡੇ ਲੋਕ, ਸੱਸ ਨਿਨਾਣ ਆਦਿ। ਮੁਦਤ ਹੈ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ (ਨਾਇਕਾ ਅਪਣੇ) ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਕਰਕੇ ਅਚਰਜ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਚੁਪ ਕੀਤਿਆਂ ਹੋਯਾਂ ਭੀ (ਉਹ) ਸੋਭਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ) ਮਨ ਮੁਸਕਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨. (ਜਿਵੇਂ ਉਹ) ਗਰੰਭ ਦੇ ਪੂਰਨ ਹੋਇਆਂ ਬਾਲ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵੇਲੇ (ਆਪ) ਰੋਂਦੀ ਹੈ, (ਪਰ) ਘਰ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ (ਸੱਸਾਂ ਨਿਨਾਣਾਂ ਆਦਿ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰਦੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਰੋਂਦੀ ਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਯਾਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ)। ੩. ਜਿਵੇਂ ਮਾਨ ਮੱਤੀ ਮਾਨ ਛੱਡਕੇ ਨਿਰਮਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ (ਪਤੀ ਦਾ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪਾਕੇ ਚੁੱਪ, ਪੰਚ ਤਨੋਂ (ਮਨੋਂ) ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ (ਉਹ) ਗੁਰਮੁਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਅੰਦਰ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ) ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਯਾ ਵੈਰਾਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਯਾ ਚੁੱਪ ਕਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਉਹ ਸਭਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ) ਬਹੁਤ ਸੋਭਨੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ- ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਬੋਲਣਾ, (ਯਾ ਹੱਸਣਾ) ਚੁੱਪ ਤੇ ਵਿਰਾਗ ਸਭੇ ਸੋਭਨੀਕ ਹਨ।

ਇਹ ਕਬਿੱਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਟੀਕਾ ਹੈ:-

ਰੰਗਿ ਹਸਹਿ ਰੰਗਿ ਰੋਵਹਿ ਚੁਪ ਭੀ ਕਰਿ ਜਾਹਿ॥

(ਆਸਾ ਮ:੧)

ਪੁਨਾ:- ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਸੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰੋਵੈ॥

ਜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰੇ ਸਾਈ ਭਗਤਿ ਹੋਵੈ॥

(ਵਾ: ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਮ:੮)

ਸੂਚਨਾ:- ਇਹ ਕਬਿੱਤ ੪੧੪ ਕਬਿੱਤ ਨਾਲ, ਕੁਛ ਅੱਖਰੀ ਫਰਕ ਛਡਕੇ, ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਬਿੱਤ ੪੧੪ ਦਾ ਪਾਠ ਅਗੇ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

੧. ਜੈਸੇ ਪ੍ਰਿਅ ਸੰਗਮ ਸੁਜਸੁ ਨਾਯਕਾ ਬਖਾਨੇ,
ਸੁਨਿ ਸੁਨਿ ਸਜਨੀ ਸਗਲ ਬਿਗਸਾਤ ਹੈ॥
੨. ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਬਿਸਮ ਹੁਇ,
ਸੋਭਾ ਦੇਤ ਮੌਨਿ ਗਹੇ ਮਨ ਮੁਸਕਾਤ ਹੈ॥
੩. ਪੂਰਨ ਅਧਾਨ ਪਰਸੂਤ ਸਮੇ ਰੁਦਨ ਸੈ,
ਗੁਰਜਨ ਮੁਦਿਤ ਹੁਇ ਤਾਹੀ ਲਪਟਾਤ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਾਸੁ,
ਬੋਲਤ, ਬੈਰਾਗ, ਮੌਨਿ, ਸੁਖਹੁ ਸੁਹਾਤ ਹੈ॥੪੧੪॥

ਇਸ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਕਬਿੱਤ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਸਤਰ ਇਸ ੬੦੫ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਸਤਰ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਯਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੋਂ ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਸਤਰਾਂ ਹੀ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਕੱਟੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਕੱਟ ਦਿਤੀ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਅੰਧਕਾਰ ਬਿਖੈ ਦਿਪਤ ਦੀਪਕ ਦੇਖ,
ਅਨਿਕ ਪਤੰਗ ਓਤਪੋੜ ਹੁਇ ਗੁਜਾਰ ਹੀਂ॥
੨. ਜੈਸੇ ਮਿਸਟਾਨ ਪਾਨ ਜਾਨ ਕਾਨ ਭਾਂਜਨ ਮੈਂ,
ਰਾਖਤ ਹੀ ਚੀਟੀ ਲੋਭ ਲੁਭਤ ਅਪਾਰ ਹੀ॥
੩. ਜੈਸੇ ਮਿਦੁ ਸੌਰਭ ਕਮਲ ਓਰ ਧਾਇ ਜਾਇ,
ਮਧੁਪ ਸਮੂਹ ਸੁਭ ਸਬਦ ਉਚਾਰਹੀ॥
੪. ਤੈਸੇ ਹੀ ਨਿਧਾਨ ਗੁਰ ਗਜਾਨ ਪਰਵਾਨ ਜਾਮੈ,
ਸਗਲ ਸੰਸਾਰ ਤਾ ਚਰਨ ਨਮਸਕਾਰ ਹੀ॥੬੦੬॥

ਪਦਾਰਥ- ਓਤਪੋੜ ਹੁਇ=ਪਰਸਪਰ ਮਿਲੇ ਹੋਏ। ਮਿਸਟਾਨ ਪਾਨ=ਮਿੱਠਾ ਪਾਣੀ। ਸਰਬਤ।
ਜਾਨ ਕਾਨ=ਜੇਨ ਕੇਨ=ਜਿਸ ਕਿਸੇ। ਚੀਟੀ=ਕੀੜੀਆਂ। ਮਿਦੁ=ਕੋਮਲ। ਸੌਰਭ=ਸੁਰੰਧੀ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਅੰਧੇਰੇ ਵਿਖੇ ਜਗ ਰਿਹਾ ਦੀਵਾ ਦੇਖਕੇ ਅਨੇਕਾਂ
ਭੰਬਟ (ਉਸਦੇ ਉਦਾਲੇ) ਪਰਸਪਰ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਗੁਜਾਰਦੇ ਹਨ।

੨. ਜਿਵੇਂ ਮਿੱਠਾ ਪਾਣੀ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ (ਰਖੀਏ ਤਾਂ) ਰਖਦਿਆਂ
ਸਾਰ ਅਪਾਰ ਕੀੜੀਆਂ ਲੋਭ ਵਿਚ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

੩. ਜਿਵੇਂ ਕੋਮਲ ਕਵਲ ਦੀ ਸੁਰੰਧੀ ਵਲ ਸਮੂਹ ਭੈਰੇ ਸੁਹਣਾ ਸਬਦ
ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਧਾ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੪. ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਜਿਸ (ਗੁਰਮੁਖ) ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਰਾਜਾਨ ਦਾ
ਖੜਾਨਾ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰਦਾ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ- ਇਹ ਕਬਿੱਤ ੩੬੭ ਕਬਿੱਤ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਜ਼ਲਦਾ ਹੈ, ਓਥੇ ਚੰਦ ਚਕੌਰ
ਤੇ ਏਥੇ ਭੈਰ ਕਮਲ ਦੇ ਦਿਸੂਂਤ ਵਿਲੱਖਣ ਹਨ। ਇਹ ਕਬਿੱਤ ੪੧੦ ਨਾਲ
ਵੀ ਕੁਛ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

੧. ਰੂਪ ਕੇ ਜੋ ਰੀਝੈ ਰੂਪਵੰਤ ਹੀ ਰਿਸ਼ਾਇ ਲੇਹਿ,
ਬਲ ਕੈ ਜੁ ਮਿਲੈ ਬਲਵੰਤ ਗਹਿ ਰਾਖਈ॥
੨. ਦਰਬ ਕੈ ਜੋ ਪਾਈਐ ਦਰਬੇਸੂਰ ਲੇ ਜਾਹਿ ਤਾਹਿ,
ਕਬਿਤਾ ਕੈ ਪਾਈਐ ਕਬੀਸੂਰ ਅਭਿਲਾਖ ਹੀ॥
੩. ਜੋਗ ਕੈ ਪਾਈਐ ਜੋਗੀ ਜਟਾ ਮੈ ਦੁਰਾਇ ਰਾਖੈ,
ਭੋਗ ਕੈ ਜੋ ਪਾਈਐ ਭੋਗ ਭੋਗੀ ਰਸ ਚਾਖ ਹੀ॥
੪. ਨਿਗ੍ਰਹ ਜਤਨ ਪਾਨ ਪਰਤ ਨ ਪ੍ਰਾਨ ਮਾਨ,
ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਏਕ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸੁ ਭਾਖ ਹੀ॥੬੦੭॥

ਪਦਾਰਥ- ਦਰਬੇਸੂਰ= (ਦਰਬ+ਈਸੂਰ) ਧਨੀ। ਅਮੀਰ। ਅਭਿਲਾਖ ਹੀ= ਇੱਛਾ ਮਾੜ ਨਾਲ। ਨਿਗ੍ਰਹ= ਇੰਦ੍ਰ ਦਮਨ। ਪਾਣ ਮਾਨ= ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਮਾਨ ਯੋਗ।

ਅਰਥ- ੧. ਜੇ (ਉਹ ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ ਪਰਮਾਤਮਾ) ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਰੀਝਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰੂਪਵੰਤ ਹੀ (ਉਸ ਨੂੰ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ, ਜੋ ਬਲ ਕਰਕੇ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਬਲਵਾਨ (ਸੂਰਮੇ ਹੀ) ਫੜ ਰਖਦੇ। ੨. ਜੇ ਧਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਵੀ ਜਨ (ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਅਭਿਲਾਖਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ) ਅਭਿਲਾਖਾ ਨਾਲ ਹੀ (ਉਸਨੂੰ ਪਾ ਲੈਂਦੇ)। ੩. ਜੇ ਜੋਗ ਕੀਤਿਆਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਜੋਗੀ (ਉਸ ਨੂੰ) ਜਟਾਂ ਵਿਚ ਛੁਪਾਈ ਰਖਦੇ (ਭਾਵ ਪਾ ਲੈਂਦੇ), ਜੇ ਭੋਗਾਂ ਕਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭੋਗੀ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਰਸ ਚਖਣ (ਵਿਚ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਪਾ ਲੈਂਦੇ)। ੪. ਮਾਨ ਯੋਗ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਾਣ ਪਤੀ (ਇੰਦ੍ਰ ਆਦਿ ਦੇ) ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ (ਬੀ) ਹਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ* (ਉਹ ਤਾਂ) ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਜਪਣ ਨਾਲ (ਹਥ ਆਉਂਦਾ ਹੈ)।

* ਅਥਵਾ, ਪ੍ਰਾਣਵਾਨ= ਪ੍ਰਾਣਪਾਰੀ (ਜੀਵ) ਦੇ ਹਥ (ਉਹ) ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

੧. ਜੈਸੇ ਫਲ ਤੇ ਬਿਰਖ ਬਿਰਖ ਤੇ ਹੋਤ ਫਲ,
ਅਦਭੁਤ ਗਤਿ ਕੁਛ ਕਹਤ ਨ ਆਵੈ ਜੀ॥
੨. ਜੈਸੇ ਬਾਸ ਬਾਵਨ ਮੈ ਬਾਵਨ ਹੈ ਬਾਸ ਬਿਖੈ,
ਬਿਸਮ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕੋਊ ਮਰਮ ਨ ਪਾਵੈ ਜੀ॥
੩. ਕਾਸਟ ਮੈ ਅਗਨਿ ਅਰ ਅਗਨਿ ਮੈ ਕਾਸਟ ਜੈਸੇ,
ਅਤਿ ਅਸਚਰਯ ਮਯ ਕੌਤਕ ਕਹਾਵੈ ਜੀ॥
੪. ਸਤਿਗੁਰ ਮਹਿ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਬਦ ਮਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਹੈ,
ਨਿਰਗੁਣ ਸਗੁਣ ਗਯਾਨ ਧਯਾਨ ਸਮਝਾਵੈ ਜੀ॥੬੦੮॥

ਪਦਾਰਥ- ਬਾਸ= ਵਾਸਨਾ, ਸੁਗੰਧੀ। ਬਾਵਨ= ਚੰਦਨ ਜੋ ਹਰੇਕ ਬਿਛੁ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।^੧ ਮਰਮ= ਭੇਤ। ਅਸਚਰਯ ਮਯ= ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਫਲ ਤੋਂ ਬਿਖ ਤੇ ਬਿਖ ਤੋਂ ਫਲ (ਪੈਦਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਇਹ) ਅਚਰਜ ਗਤੀ ਕੁਛ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਬਾਵਨ (ਚੰਦਨ) ਵਿਖੇ ਵਾਸਨਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ) ਵਾਸਨਾ ਵਿਖੇ ਚੰਦਨ ਹੈ, ਅਣੋਖਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਹੈ, ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ੩. ਕਾਠ ਵਿਚ ਅਗਨੀ ਤੇ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਕਾਠ ਹੈ, (ਇਹ) ਅਤਿ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਕੌਤਕ ਕਹਾਂਵਦਾ ਹੈ। ੪. (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਹੈ, ਨਿਰਗੁਣ ਵਿਚ ਸਰਗੁਣ (ਹੈ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਵਿਚ ਨਿਰਗੁਣ ਹੈ), ਗਯਾਨ ਵਿਚ ਧਯਾਨ ਹੈ (ਤੇ ਧਯਾਨ ਵਿਚ ਗਯਾਨ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ) ਸਮਝ (ਬੀ ਐਊ) ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ^੨।

ਭਾਵ- ਬਿਛੁ ਤੋਂ ਫਲ, (ਫਲ ਵਿਚ ਬੀਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬੀਜ ਤੋਂ ਬਿਛੁ ਉਗਦਾ ਹੈ,

੧. ਬਾਵਨ ਦਾ ਅਰਥ ਪੰਜ ਉਂਗਲ ਦਾ ਚੰਦਨ ਅਰ ਮਧਰਾ ਚੰਦਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।
ਅਸਲੀ ਚੰਦਨ ਦਾ ਪੇੜ ਮਧਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
੨. ਇਹ ਕਬਿੱਤ ਕੁਛ ਅਖਰੀ ਫਰਕ ਛੋੜਕੇ ਕਬਿੱਤ ਪ੩੪ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਬੀਜ ਵਿਚ ਉਗਣ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਸੈ ਹੈ) ਉਸ ਤੋਂ ਫੇਰ ਬਿਛੁਰ੍ਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਚੰਦਨ ਤੋਂ ਵਾਸਨਾ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਵਾਸਨਾ ਹੋਰ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿਚ ਵੜਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਕਾਠ ਵਿਚ ਅੱਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਬਾਲਿਆਂ ਪ੍ਰਗਟਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੂਰਜ ਦੀ ਅਗਨੀ ਰੂਪ ਤੱਪਸ਼ ਬੂਟਿਆਂ ਤੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਾਠ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨਿਵਾਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ- ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਸੀ, ਉਹੋ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਤਾਂ ਓਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੋ ਗਏ। ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ:- ‘ਆਪੀਨੈ ਆਪੁ ਸਾਜਿਓ॥’ ਤੇ ਸਰਗੁਣ (ਸੰਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੜਾਕੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ) ਨਿਰਗੁਣ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਯਾਨ ਜਦ ਇਕ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਨੁਭਵ ਰੂਪੀ ਸੱਚਾ ਗਯਾਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਦ ਤਕ ਧਯੇ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ‘ਏਕਾ’ ਕਰਕੇ ਜਾਣਨੇ ਦਾ ਗਯਾਨ ਨਾ ਦਿੜ੍ਹ ਹੋਵੇ ਧਯਾਨ ਨਹੀਂ ਸਫਲਦਾ।

੧. ਜੈਸੇ ਤਿਲ ਬਾਸ ਬਾਸ ਲੀਜੀਅਤ ਕੁਸਮ ਤੇ,
ਤਾਂਤੇ ਹੋਤ ਹੈ ਫੁਲੈਲ ਜਤਨ ਕੈ ਜਾਨੀਐ॥
੨. ਜੈਸੇ ਤੈ ਅਉਟਾਇ ਦੂਧ ਜਾਮਨ ਜਮਾਇ ਮਥ,
ਸੰਜਮ ਸਹਤ ਘ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਗਟਾਇ ਮਾਨੀਐ॥
੩. ਜੈਸੇ ਕੂਆ ਖੇਦ ਕਰਿ ਬਸੁਧਾ ਧਸਾਇ ਕੋਠੀ,
ਲਾਜ ਕਉ ਬਹਾਇ ਡੋਲ ਕਾਢਿ ਜਲ ਆਨੀਐ॥
੪. ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਤੈਸੇ ਭਾਵਨੀ ਭਕਤ ਭਾਇ,
ਘਟ ਘਟ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਪਹਿਚਾਨੀਐ ॥੬੦੯॥

ਪਦਾਰਥ- ਬਾਸ=ਵਸਾਕੇ। ਬਾਸ=ਖੁਸ਼ਬੂ। ਅਉਟਾਇ=ਉਬਾਲ ਕੇ। ਜਾਮਨ=ਰਾਤੀਂ।
(ਅ) ਜਾਗ, ਖੱਟਾ। ਸੰਜਮ=ਜੁਗਤ ਨਾਲ, ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ। ਕੋਠੀ=ਖੂਹ ਦਾ ਮਹਲ, ਉਹ
ਇਮਾਰਤ ਜੋ ਚੱਕ ਤੇ ਉਸਾਰਕੇ ਖੂਹ ਦੇ ਵਿਚ ਰਾਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲਾਜ=ਲੱਜ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਤਿਲਾਂ ਦਾ ਵਾਸਾ (ਫੁਲਾਂ ਵਿਚ ਕਰਕੇ) ਫੁਲਾਂ ਤੋਂ
ਖੁਸ਼ਬੂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ (ਫਿਰ) ਜਤਨ ਕੀਤਿਆਂ^੧ ਫੁਲੈਲ ਬਣਦਾ
ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਦੁੱਧ ਉਬਾਲਕੇ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਮਾਕੇ, (ਸਵੇਰੇ)
ਰਿੜਕਰਕੇ (ਫਿਰ) ਤ੍ਰੀਕੇ ਸਿਰ ਘਿਉ ਪ੍ਰਗਟਾਈਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਸਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ
ਘਿਉ) ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਖੂਹ ਖੱਟਕੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵਿਚ (ਖੂਹ ਦਾ) ਮਹਲ
ਧਸਾਇਕੇ (ਐਉਂ ਖੂਹ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ) ਲੱਜ ਨਾਲ ਡੋਲ ਵਹਾਕੇ ਜਲ ਕੱਢ
ਲਿਆਈਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਸਰਧਾ, ਭਗਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ
(ਕਮਾਉਣ ਤੇ) ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਪਛਾਣ ਲਈਦਾ ਹੈ^੨।

੧. ਇਹ ਪਦ ਅੰਕ ਪੜਪ ਵਿਚ ਬੀ ਆਯਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਥੇ 'ਕੋਰੀ' ਪਾਠ ਹੈ, ਪਰ
ਸ਼ੁਧ ਪਾਠ ਇਹ ਹੈ, ਜੋ ਏਥੇ ਦਿਤਾ ਹੈ- 'ਕੋਠੀ'।
੨. ਭਾਵ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿਲਾਂ ਨੂੰ ਨਧੀੜਕੇ ਫੁਲੈਲ ਕਢੀਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣਾ ਤ੍ਰੀਕਾ ਫੁਲੈਲ ਦਾ
ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਤਿਲਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਫੁਲਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਦਿਨ ਰਖ ਰਖਕੇ ਜਦ ਉਹ
ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਪੀੜ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੇਲ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਬੂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।
੩. ਇਹ ਕਬਿੱਤ ਅੰਕ ਪੜਪ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਕੁਛ ਪਦ ਭੇਦ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਧਰ ਧਨੁਖ ਚਲਾਈਅਤ ਬਾਨ ਤਾਨ,
ਚਲਜੇ ਜਾਇ ਤਿਤਹੀ ਕਉ ਜਿਤਹੀ ਚਲਾਈਐ ॥
੨. ਜੈਸੇ ਅਸੂ ਚਾਬੁਕ ਲਗਾਏ ਤਨ ਤੇਜ਼ ਕਰਿ,
ਦੌਰਜੇ ਜਾਇ ਆਤੁਰ ਹੁਇ ਜਿਤ ਹੀ ਦਉਰਾਈਐ ॥
੩. ਜੈਸੀ ਦਾਸੀ ਨਾਇਕਾ ਕੈ ਅਗ੍ਰ ਭਾਗ ਠਾਂਢੀ ਰਹੈ,
ਧਾਵੈ ਤਿਤਹੀ ਤਾਹਿ ਜਿਤਹੀ ਪਠਾਈਐ ॥
੪. ਤੈਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਿਰਤ ਸੰਜੋਗ ਲਗ ਭ੍ਰਮੈ ਭੂਮ,
ਜਤ ਜਤ ਖਾਨ ਪਾਨ ਤਹੀ ਜਾਇ ਖਾਈਐ ॥੬੧੦॥

ਪਦਾਰਥ- ਤਾਨ=ਖਿਚਕ। ਅਸੂ=ਘੋੜਾ। ਆਤੁਰ ਹੋਇ=ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਕੇ। ਨਾਇਕਾ=ਸੂਅਮਣੀ।
ਕਿਰਤ ਸੰਜੋਗ=ਅਪਲੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣੇ ਸੰਜੋਗ। ਜਤ ਜਤ= ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ।

੧. ਜਿਵੇਂ ਧਨੁਖ ਤੇ ਬਾਣ ਧਰਕੇ ਤਾਣਕੇ ਚਲਾਈਦਾ ਹੈ
(ਤਾਂ ਉਹ) ਉਧਰ ਨੂੰ ਹੀ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਧਰ ਨੂੰ ਚਲਾਈਦਾ ਹੈ।
੨. ਜਿਵੇਂ ਘੋੜੇ ਦੇ ਤਨ ਤੇ ਚਾਬਕ ਲਗਾਇਆਂ (ਘੋੜਾ) ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦੁਖੀ
ਹੋਕੇ ਬੀ (ਉਧਰੇ ਹੀ) ਦੌੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਧਰ ਨੂੰ ਦੁੜਾਈਦਾ ਹੈ।
੩. ਜਿਵੇਂ ਸੂਅਮਣੀ ਅੱਗੇ ਦਾਸੀ (ਤਜਾਰ ਬਰਤਯਾਰ) ਖੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ
ਉਧਰ ਨੂੰ ਹੀ ਦੌੜਦੀ ਹੈ ਜਿਧਰ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਿਰਤ
ਸੰਜੋਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੇ ਭਰਮਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਦਾ
ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਜਾਕੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ- ਇਹ ਕਬਿੱਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ:-

“ਨਕਿ ਨਥ ਖਸਮ ਹਥ ਕਿਰਤੁ ਧਰੇ ਦੇਇ॥
ਜਹਾ ਦਾਣੇ ਤਹਾਂ ਖਾਣੇ ਨਾਨਕਾ ਸਚੁ ਹੇ॥”
(ਵਾ. ਸੋਰ. ਮ. ੨-੨੮)

੧. ਜੈਸੇ ਖਰ ਬੋਲ ਸੁਣ ਸਗੁਨੀਆਂ ਮਾਨ ਲੇਤ,
ਗੁਨ ਅਵਗੁਨ ਤਾਂਕੋ ਕਛੂ ਨ ਬਿਚਾਰ ਹੀ॥
੨. ਜੈਸੇ ਮ੍ਰਿਗ ਨਾਦ ਸੁਨਿ ਸਹੈ ਸਨਮੁਖ ਬਾਨ,
ਪ੍ਰਾਨ ਦੇਤ ਬਧਿਕ ਬਿਰਦੁ ਨ ਸਮਾਰਹੀ॥
੩. ਸੁਨਤ ਜੁਝਾਊ ਜੈਸੇ ਜੂਝੈ ਜੋਧਾ ਜੁਧ ਸਮੈ,
ਢਾਡੀ ਕੋ ਨ ਬਰਨ ਚਿਹਨ ਉਰ ਧਾਰ ਹੀ॥
੪. ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਨਾਇ ਗਾਇ ਸਿਖ ਠਗੋ,
ਭੇਖ ਧਾਰੀ ਜਾਨਿ ਮੋਹਿ ਮਾਰਿ ਨ ਬਿਡਾਰਹੀ॥੬੧੧॥

ਪਦਾਰਥ- ਖਰ=ਗਥਾ, ਖੇਤਾ। ਸਗੁਨੀਆਂ=ਸ਼ਗੁਨ ਅਪਸ਼ਗਨ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ। ਨਾਦ=(ਘੰਡਾਹੇੜੇ ਦਾ)ਸ਼ਬਦ। ਬਧਿਕ=ਸ਼ਿਕਾਰੀ। ਬਿਰਦ=ਕੀਰਤੀ, ਨਾਮ। ਭਾਵ=ਸੁਭਾਵ। ਜੁਝਾਊ=ਜੰਗੀ ਵਾਜੇ। ਜੂਝੈ=ਲੜ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਢਾਡੀ=ਵਾਜਾ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਗਥੇ ਦਾ ਹੀਂਗਣਾ ਸੁਣਕੇ 'ਸਗਨ ਅਪਸ਼ਗਨ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ' (ਸਗਨ) ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਉਹ) ਉਸ (ਗਥੇ) ਦਾ ਗੁਣ ਅਵਗੁਣ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਦਾ। ੨. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਬਧਿਕ ਘੰਡਾਹੇੜੇ ਦਾ) ਸ਼ਬਦ (ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ) ਸੁਣ ਕੇ ਮ੍ਰਿਗ (ਐਸਾ ਮਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਸਾਹਮਣਾ ਤੀਰ ਝਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ) ਪ੍ਰਾਣ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਉਸ) ਬਧਿਕ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖਿਆਲਦਾ (ਕਿ ਇਹ ਰਾਗ ਤੇ ਮਸਤ ਕਰਕੇ ਮਾਰ ਲਏਗਾ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਜੁਝਾਊ (ਵਾਜੇ) ਸੁਣਕੇ ਜੁਧ ਸਮੇਂ ਜੋਧਾ ਲੜਦਾ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ) ਢਾਡੀ ਦੇ ਰੰਗ ਰੂਪ ਨੂੰ ਚਿਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦਾ। ੪. ਤਿਵੇਂ (ਮੈਂ) ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਗਾ ਤੇ ਸੁਣਾਇਕੈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਠੱਗਦਾ ਹਾਂ (ਪਰ ਸਿਖ) ਮੈਨੂੰ ਭੇਖਧਾਰੀ ਜਾਣਕੇ ਮਾਰਕੇ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, (ਪਰ ਸ਼ਬਦ ਰਸ ਵਿਚ ਸੁਖ ਮੰਨਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ- ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਪਣੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ।

੧. ਰਿਧ, ਸਿਧ, ਨਿਧ, ਸੁਧਾ, ਪਾਰਸ, ਕਲਪ ਤਰੁ, ਕਾਮਧੇਨੁ, ਚਿੰਤਾਮਣਿ, ਲਛਮੀ ਸੂਮੇਵ ਕੀ॥
੨. ਚਤੁਰ ਪਦਾਰਥ, ਸੁਭਾਵ, ਸੀਲ, ਰੂਪ, ਗੁਨ, ਭੁਕਤ, ਜੁਕਤ, ਮਤ ਅਲਖ ਅਭੇਵ ਕੀ॥
੩. ਜੂਲਾ ਜੋਤਿ, ਜੈਜੈਕਾਰ, ਕੀਰਤਿ, ਪ੍ਰਤਾਪ, ਛਬਿ, ਤੇਜ, ਤਪ, ਕਾਂਤਿ, ਬਿਕੈ, ਸੋਭਾ ਸਾਧ ਸੇਵ ਕੀ॥
੪. ਅਨੰਦ, ਸਹਜ ਸੁਖ ਸਕਲ, ਪ੍ਰਕਾਸ ਕੋਟਿ, ਕਿੰਚਤ ਕਟਾਛ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਾਂਹਿ ਗੁਰਦੇਵ ਕੀ॥੬੧੨॥

ਪਦਾਰਥ- ਸੂਮੇਵ = (ਸੂਯਮ+ਇਵ) ਖੁਦ ਹੀ, ਆਪ ਹੀ। ਸੀਲ=ਸਤ ਧਰਮ, ਸ਼ਾਂਤੀ। ਭੁਕਤ=ਭੋਗ। ਜੂਲਾ ਜੋਤਿ=ਜਜੋਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ। ਕਾਂਤਿ=ਸੁੰਦਰਤਾ। ਬਿਕੈ=ਵਿਭੂਤਿਆਂ। ਕੋਟਿ=ਕ੍ਰੋੜਾਂ। ਕਿੰਚਤ=ਬੋੜਾ ਹੈ, ਤੁੱਛ ਹੈ। ਕਟਾਛ=(ਕਟਾਕਥ) ਅਖ ਦੀ ਟੇਢੀ ਤਕਣੀ। ਤਿਰਛੀ ਨਿਗਾਹ। ਭਾਵ ਹੈ ਖਾਸ ਅਸਰ ਪਾਣ ਵਾਲੀ ਨਜ਼ਰ।

ਅਰਥ- ੧. ਰਿਧੀਆਂ, ਸਿਧੀਆਂ, ਨਿਧੀਆਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਪਾਰਸ, ਕਲਪ ਬਿਛ, ਕਾਮਧੇਨ ਗਾਂ, ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਤੇ ਖੁਦ ਆਪ ਹੀ ਲੱਛਮੀ;

੨. ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ, (ਸੁਭ) ਸੁਭਾਵ, ਸਤ ਧਰਮ, (ਸੁਹਣਾ) ਰੂਪ ਤੇ (ਸੁਭ) ਗੁਣ, ਭੋਗਾਂ (ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ), ਅਲਖ ਤੇ ਅਭੇਵ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ) ਜੁੜਨ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ;

੩. (ਮਸਤਕ ਤੇ) ਜੋਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ, ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ, ਜਸ, ਪ੍ਰਤਾਪ, ਛਬਿ, ਤੇਜ, ਤਪ, ਸੁੰਦਰਤਾ (ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ) ਵਿਭੂਤੀਆਂ (ਨਾਲ) ਸਾਧੂ ਸੇਵਾ ਦੀ ਸੋਭਾ।

੪. ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਭਰੀ ਚੀਰਵੀਂ ਨਿਗਾਹ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਉਸ ਨੂੰ, ਇਹ) ਸਾਰੇ ਸੁਖ, ਆਨੰਦ ਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸਹਿਜੇ (ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ ਜਾਣੋ)।

੧. ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਤ ਸਮੈ ਇਸਨਾਨ ਕਰਿ,
ਜਿਹਵਾ ਜਪਤ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਜੈਸੇ ਜਾਨਹੀ॥
੨. ਤਿਲਕ ਲਿਲਾਰ, ਪਾਇ ਪਰਤ ਪਰਸਪਰ,
ਸਬਦ ਸੁਨਾਇ ਗਾਇ ਸੁਨ ਉਨਮਾਨ ਹੀ॥
੩. ਗੁਰਮਤਿ ਭਜਨ ਤਜਨ ਦੁਰਮਤ ਕਹੈ,
ਗਯਾਨ ਧਯਾਨ ਗੁਰਸਿਖ ਪੰਥ ਪਰਵਾਨ ਹੀ॥
੪. ਦੇਖਤ ਸੁਨਤ ਅੰ ਕਹਤ ਸਬ ਕੋਊ ਭਲੋ,
ਰਹੁਤ ਅੰਤਰਿਗਤ ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਨਹੀ॥੬੧੩॥

ਪਦਾਰਥ- ਪ੍ਰਾਤ ਸਮੈ= ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ। ਲਿਲਾਰ= ਮੱਥੇ ਉਤੇ*। ਉਨਮਾਨ ਹੀ= ਉਨਮੁਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਜਨ= ਸੇਵਨ ਕਰਨਾ, ਭਾਵ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ।

ਅਰਥ- ੧. ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਜਿਵੇਂ ਜਾਣਿਆ ਹੈ (ਸਿਖ ਨੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਜੀਭ ਨਾਲ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਜਪਦਾ ਹੈ। ੨. (ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਕੇ) ਮੱਥੇ ਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਕੇ ਆਪੇ ਵਿਚੀਂ ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ (ਕਰਦਾ) ਹੈ, (ਗੁਰੂ) ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਕੇ ਸੁਨਾਉਂਦਾ (ਅਥਵਾ) ਸੁਣਕੇ ਮਗਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੩. ਗੁਰਮਤ ਨੂੰ ਸੇਵਨ ਕਰਨਾ ਤੇ ਦੁਰਮਤ ਦਾ ਤਿਆਗਣਾ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਪੰਥ ਵਿਚ (ਗੁਰਮਤ ਦਾ) ਗਯਾਨ ਤੇ (ਗੁਰੂ ਦਾ) ਧਯਾਨ ਹੀ ਪਰਵਾਨ ਹੈ। ੪. (ਐਸੇ ਸਿਖ ਨੂੰ) ਸਭ ਕੋਈ (ਜੋ) ਦੇਖਦਾ ਯਾ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਭਲਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਾਰੀ) ਰਹਿਣੀ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਤਦੋਂ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਬੀ ਉਸ ਨੂੰ) ਮਾਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਬਾਹਰਲੀ ਰਹਤ ਤੇ ਮੁਖ ਦੀ ਕਹਿਣੀ, ਅੰਦਰਲੀ ਰਹਣੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦਰ ਪਰਵਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

* ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੱਥੇ ਤੇ ਲਾਲ ਤਿਲਕ ਤੇ ਪਰਸਪਰ ਪੈਰੀਂ ਪਉਣਾ ਕਹਿਣਾ ਸਿਖ ਰਹੁਰੀਤ ਸੀ। ਦੇਖੋ ਵਾਰ ਭਾਗੁ: ੬-੩ ਅਤੇ ੨੦-੬

੧. ਜੈਸੇ ਧੋਬੀ ਸਾਬਨ ਲਗਾਇ ਪੀਟੈ ਪਾਥਰ ਸੈ,
ਨਿਰਮਲ ਕਰਤ ਹੈ ਬਸਨ ਮਲੀਨ ਕਉ॥
੨. ਜੈਸੇ ਤਉ ਸੁਨਾਰ ਬਾਰੰਬਾਰ ਗਾਰ ਗਾਰ ਢਾਰ,
ਕਰਤ ਅਸੁਧ ਸੁਧ ਕੰਚਨ ਕੁਲੀਨ ਕਉ॥
੩. ਜੈਸੇ ਤਉ ਪਵਨ ਝਕਝੋਰਤ ਬਿਰਖ ਮਿਲ,
ਮਲਯ ਰੰਧ ਕਰਤ ਹੈ ਚੰਦਨ ਪ੍ਰਬੀਨ ਕਉ॥
੪. ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖਨ ਦਿਖਾਇਕੈ ਬਿਖਾ ਬਿਬੇਕ,
ਮਾਯਾ ਮਲ ਕਾਟਿ ਕਰੈ ਨਿਜ ਪਦ ਚੀਨ ਕਉ॥੬੧੪॥

ਪਦਾਰਥ- ਬਸਨ=ਬਸਤ੍ਰੀ, ਕਪੜਾ। ਕੰਚਨ ਕੁਲੀਨ=ਸੁਧ ਸੈਨਾ, ਕੂੰਦਨ। ਮਲਯ ਰੰਧ=ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੀ। ਪ੍ਰਬੀਨ ਚੰਦਨ=ਉੱਤਮ ਚੰਦਨ। ਉਹ ਜੋ ਚੰਦਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਨਾਲ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਣ। ਬਿਖਾ=ਪੀੜਾ। ਬਿਬੇਕ=ਤਾੜਨਾ। ਨਿਜ ਪਦ=ਸੈ ਸੂਰੂਪ। ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਧੋਬੀ (ਕਪੜੇ ਨੂੰ) ਸਾਬਣ ਲਾਕੇ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਕੁੱਟਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਇਉਂ) ਮੈਲੇ ਬਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਸੁਨਿਆਰਾ ਕਈ ਵਾਰ ਢਾਲ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਗਾਲਕੇ ਅਸੁਧ ਕੰਚਨ ਨੂੰ ਸੁਧ ਕਰਦਾ ਤੇ ਕੂੰਦਨ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਬਿਛਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਮਿਲਕੇ ਮਲਯ ਰੰਧ ਵਾਲੀ ਵਾਯੂ ਝੰਝੂਣਦੀ ਹੈ (ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਪ੍ਰਬੀਨ ਚੰਦਨ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ*। ੪. ਤਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ (ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ) ਪੀੜਾ (ਦਿਖਾਕੇ) ਤੇ ਬਿਬੇਕ (ਗਯਾਨ ਦਿੜਾਕੇ ਅਰ ਉਸ ਦਾ ਲਾਭ ਦਿਖਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਮਾਯਾ ਦੀ ਮੈਲ ਕੁੱਟਕੇ ਆਪਣੇ ਸੂਰੂਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਵਾਲੇ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

* ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਐਉਂ ਬੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ:- ਜਿਵੇਂ ਪੈਣ ਪ੍ਰਬੀਨ ਚੰਦਨ ਦੇ ਬਿਛਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਮਿਲਕੇ ਝੰਝੂਣਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਲਯ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਗੰਧਤ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

੧. ਪਾਤਰ ਮੈ ਜੈਸੇ ਬਹੁ ਬਿੰਜਨ ਪਰੋਸੀਅਤ,
ਭੋਜਨ ਕੈ ਡਾਰੀਅਤ ਪਾਵੈ ਨਾਹਿ ਠਾਮ ਕੋ॥
੨. ਜੈਸੇ ਹੀ ਤਮੋਲ ਰਸ ਰਸਨਾ ਰਸਾਇ ਖਾਇ,
ਡਾਰੀਐ ਉਗਾਰ ਨਾਹਿ ਰਹੈ ਆਢ ਦਾਮ ਕੋ॥
੩. ਫੂਲਨ ਕੋ ਹਾਰ ਉਰ ਧਾਰ ਬਾਸ ਲੀਜੈ ਜੈਸੇ,
ਪਾਛੈ ਡਾਰ ਦੀਜੈ ਕਹੈ ‘ਹੈ ਨ ਕਾਹੂ ਕਾਮ ਕੋ’॥
੪. ਜੈਸੇ ਕੇਸ ਨਖ ਥਾਨ ਭ੍ਰਿਸਟ ਨ ਸੁਹਾਤ ਕਾਹੂ,
ਪ੍ਰਿਯ ਬਿਛੁਰਤ ਸੋਈ ਸੂਤ ਭਯੋ ਬਾਮ ਕੋ॥੬੧੫॥

ਪਦਾਰਥ- ਪਾਤਰ=ਪੱਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਪੱਤਲਾ। ਠਾਮ=ਟਿਕਾਣਾ। ਤਮੋਲ ਰਸ=ਪਾਨ ਦਾ ਰਸ। ਆਢ=ਕਉਡੀ। ਦਾਮ=ਮੁੱਲ। ਉਰ ਧਾਰ=ਛਾਤੀ ਤੇ ਧਾਰਕੇ ਭਾਵ ਗਲੇ ਪਹਿਰਕੇ। ਥਾਨ ਭ੍ਰਿਸਟ=ਅਪਣੇ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਡਿਗੇ ਹੋਏ। ਸੂਤ=ਪ੍ਰਬੰਧ, ਹਾਲ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਪੱਤਲ ਵਿਚ (ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ) ਬਹੁਤੇ ਭੋਜਨ ਪਰੋਸੀਦੇ ਹਨ, (ਫਿਰ) ਭੋਜਨ ਕਰਕੇ (ਜਦ) ਸੁੱਟ ਦੇਈਦਾ ਹੈ ਤਾਂ (ਉਹ ਜੂਠੀ ਪੱਤਲ) ਕਿਤੇ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੀ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਸਨਾਂ ਨਾਲ ਰਸਾਂ ਰਸਾਕੇ ਪਾਨ ਦਾ ਰਸ ਚੂਸ ਲਈਦਾ ਹੈ (ਫਿਰ ਉਹ ਫੋਗ ਹੋ ਗਿਆ ਪਾਨ) ਉਗਾਲਕੇ ਸੁੱਟ ਦੇਈਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਫਿਰ) ਕਉਡੀ ਮੁੱਲ ਦਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ੩. ਫੂਲਾਂ ਦਾ ਹਾਰ ਜਿਵੇਂ ਗਲੇ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਵਾਸਨਾ ਲੈ ਲਈਦੀ ਹੈ, (ਜਦ ਕੁਮਲਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ) ਪਿਛੋਂ, (ਇਹ) ਕਹਿਕੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੁੱਟ ਦੇਈਦਾ ਹੈ। ੪. ਜਿਵੇਂ ਵਾਲ ਤੇ ਨਹੁਂ ਅਪਣੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਡਿਗੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ, (ਤਿਵੇਂ) ਪੀਆ ਦੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਿਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਛੁੱਟੜ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਨਾ ਸੁਹਾਗ ਸੁਖਾਂ ਵਾਲੀ ਰਹੀ, ਨਾ ਮੁੜਕੇ ਕੁਆਰੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕੀ, ਲੋਕੀ ਬੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤਕਦੇ। ਇਸ਼ਾਗ ਬੇਮੁਖ ਜਗਜਾਸੂ ਵਲ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਅਸੂਨੀ ਸੁਤਹ ਛਾਡਿ ਅੰਧਕਾਰਿ ਮਧ,
ਜਾਤਿ, ਪੁਨ ਆਵਤ ਹੈ ਸੁਰਤ ਸਨੇਹ ਕੈ॥

੨. ਜੈਸੇ ਨਿੰਦਾਵੰਤ ਸੁਪਨੰਤਰ ਦਿਸੰਤਰ ਮੈ,
ਬੋਲਤ ਘਟੰਤਰ, ਚੈਤੰਨ ਗਤਿ ਗੇਹ ਕੈ॥

੩. ਜੈਸੇ ਤਉ ਪਰੇਵਾ ਤ੍ਰਿਯਾ ਤਜਾਗਾ ਹੁਇ ਅਕਾਸਚਾਰੀ,
ਦੇਖਿ ਪਰਕਰ ਗਿਰੈ ਤਨ ਬੂੰਦ ਮੇਹ ਕੈ॥

੪. ਤੈਸੇ ਮਨ ਬਚ ਕੁਮ ਭਗਤ ਜਗਤ ਬਿਖੈ,
ਦੇਖਕੈ ਸਨੇਹੀ ਹੋਤ ਬਿਸਮ ਬਿਦੇਹ ਕੈ॥੬੧੬॥

ਪਦਾਰਥ- ਅਸੂਨੀ=ਘੋੜੀ। ਸੁਤਹ=ਪੁਤਰ ਨੂੰ, ਵਛੇਰੇ ਨੂੰ। ਅੰਧਕਾਰ ਮਧ=ਤੜਕਸਾਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਵੇਲੇਂ। ਸੁਰਤ ਸਨੇਹ=ਪਿਆਰ ਦੀ ਯਾਦ। ਨਿੰਦਾਵੰਤ=ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ। ਬੋਲਤ ਘਟੰਤਰ=ਸੰਘ ਵਿਚ(ਰੁਕ ਰੁਕਕੇ) ਬੋਲਣਾ। ਭਾਵ ਬਰੜਾਉਣਾ। (ਘਟੁ + ਅੰਤਰ = ਸੰਘ ਵਿਚ। ਜਿਵੇਂ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਮੇਰਾ ਭੁਖ ਤ੍ਰੇਹ ਨਾਲ ਘਟ ਮਿਲਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੈਤੰਨ ਗਤਿ=ਜਾਗ ਵਿਚ ਆਕੇ, ਜਾਗਕੇ। ਪਰੇਵਾ=ਕਬੂਤਰ। ਪਰਕਰ=ਪਰਵਾਰ (ਸੰਸਾਰ, ਪਰਿਕਰ)। ਬਿਸਮ=ਅਸਚਰਜ। ਬਿਦੇਹ=ਨਿਮਗਨ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਘੋੜੀ ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਹੀ ਵਛੇਰੇ ਨੂੰ (ਘਰ) ਛੱਡਕੇ (ਬਾਹਰ ਸਫਰ ਤੇ) ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਪਰ ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਜਦ) ਮੁੜਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ (ਬੱਚੇ ਨਾਲ) ਪਯਾਰ ਦੀ ਸੁਰਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਦੇਸ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਵਿਚ (ਭਰਮਦਾ ਤੇ) ਬਰੜਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਜਦ) ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ (ਝਟ) ਘਰ ਦੇ (ਪਯਾਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੩. ਜਿਵੇਂ ਕਬੂਤਰ ਕਬੂਤਰੀ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਅਕਾਸਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਦੇਖਕੇ (ਅਪਣੇ) ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ (ਅਪਣੇ) ਤਨ (ਨੂੰ ਐਉਂ) ਡੇਗ ਦਿੰਦਾ (ਹੈ ਜਿਵੇਂ) ਮੀਂਹ ਦੀ ਕਣੀ (ਪਰਤੀ ਤੇ ਕਾਹਲ ਨਾਲ ਡਿਗਦੀ ਹੈ)। ੪. ਤਿਵੇਂ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਭਗਤ (ਅਪਣੇ) ਸਨੇਹੀ (ਭਗਤ ਨੂੰ) ਵੇਖਕੇ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਅਸਚਰਜ (ਹੁੰਦਾ ਹੁੰਦਾ) ਨਿਮਗਨ (ਹੀ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧. ਘੋੜੀਆਂ ਤੇ ਘੋੜੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁਤੇ ਯਕੇ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਸਫਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਤੜਕੇ-ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ-ਹੀ ਸਫਰ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਹਨ।

੨. ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰਦਾ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਜੋਧਾ ਜੁਧ ਸਮੈ ਸਸਤ੍ਰ ਸਨਾਹਿ ਸਾਜਿ,
ਲੋਭ ਮੋਹ ਤਜਾਗਿ ਬੀਰ ਖੇਤ ਬਿਖੈ ਜਾਤ ਹੈ॥
੨. ਸੁਨਤ ਜੁਝਾਊ ਘੋਰ ਮੋਰ ਗਤਿ ਵਿਗਸਾਤ,
ਪੇਖਤ ਸੁਭਟ ਘਟ ਅੰਗ ਨ ਸਮਾਤ ਹੈ॥
੩. ਕਰਤ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਸੂਅਮਿ ਕਾਮ ਲਾਗਿ ਜੁਝ ਮਰੈ,
ਕੈ ਤਉ ਰਨਜੀਤ ਬੀਤੀ ਕਹਤ ਜੁ ਗਾਤ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਹੀ ਭਗਤ ਮਤ ਭੇਟਤ ਜਗਤ ਪਤਿ,
ਮੋਨਿ ਅੈ ਸਬਦ ਗਦ ਗਦ ਮੁਸਕਾਤ ਹੈ॥੬੧੭॥

ਪਦਾਰਥ- ਸਨਾਹਿ= ਸੰਜੋਅੜ। ਖੇਤ= ਜੁਧ ਭੂਮੀ। ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ। ਘੋਰ= ਬਦਲ ਦੀ ਗਰਜ। ਗਾਤ= ਗਤੀ, ਹਾਲਤ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਜੁਧ ਵੇਲੇ ਯੋਧਾ ਸਸਤ੍ਰ ਤੇ ਸੰਜੋਅੜ ਸਜਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲੋਭ ਮੋਹ ਛਡਕੇ ਸੂਰਮਾ (ਬਣਕੇ) ਮੈਦਾਨ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨. ਜੁਝਾਊ ਵਾਜਾ ਜੋਰ ਦਾ (ਵਜਦਾ) ਸੁਣਕੇ (ਉਹ) ਵਿਗਸਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਬਦਲ ਦੀ) ਗਰਜ (ਸੁਣ ਕੇ) ਮੋਰ। (ਫਿਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ) ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਘਟਾਂ (ਚੜ੍ਹੀਆਂ) ਤੱਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮੇਉਂਦਾ। ੩. ਸੂਅਮੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਯਾ ਯੁਧ ਕਰਦਾ ਲੜ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਜੰਗ ਜਿੱਤਕੇ (ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਸੂਅਮੀ ਨੂੰ) ਜੋ ਹਾਲਤ (ਜੰਗ ਤੇ ਜਿੱਤ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦੀ) ਬੀਤੀ ਸੀ ਕਹਿ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਭਗਤੀ ਮਤ ਵਾਲਾ (ਜਾਂ ਤਾਂ) ਜਗਤ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਚੁਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਬੋਲਦਾ ਹੋਯਾ ਗਦ ਗਦ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਮੁਸਕਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਭਗਤ ਜਨ ਯਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਯਾ ਚੁਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਯਾ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਤਉ ਨਰਿੰਦ ਚੜ੍ਹੁ ਬੈਠਤ ਪ੍ਰਯੰਕ ਪਰ,
ਚਾਰੋਂ ਖੂਟ ਸੈ ਦਰਬ ਦੇਤ ਆਨਿ ਆਨਿ ਕੈ ॥
੨. ਕਾਹੂ ਕਉ ਰਿਸਾਇ ਆਗਜਾ ਕਰਤ ਜਉ ਮਾਰਬੇ ਕੀ,
ਤਾਤਕਾਲ ਮਾਰਿ ਡਾਰੀਅਤ ਪ੍ਰਾਨ ਹਾਨ ਕੈ ॥
੩. ਕਾਹੂ ਕਉ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੈ ਦਿਖਾਵਤ ਹੈ ਲਾਖ ਕੋਟਿ,
ਤੁਰਤ ਭੰਡਾਰੀ ਗਨ ਦੇਤਿ ਆਨ ਮਾਨਿਕੈ ॥
੪. ਤੈਸੇ ਦੇਤ ਲੇਤ ਹੇਤ ਨੇਤ ਕੈ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ,
ਲੇਪ ਨ ਲਿਪਤ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ ਸਜਾਨ ਕੈ ॥੬੧੮॥

ਪਦਾਰਥ- ਪ੍ਰਯੰਕ=ਪਲੰਘ, ਸਿੰਘਾਸਨ। ਖੂਟ=ਨੁਕਰ, ਪਾਸਾ, ਦਸ਼ਾ। ਰਿਸਾਇ=ਕ੍ਰੋਪ, ਵਿਚ ਆਕੇ। ਦਿਖਾਵਤ=ਦਿਖਾਲਦਾ ਭਾਵ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੁਧ ਪਾਠ 'ਦਿਵਾਵਤ' ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਕਲਮ ਉਕਾਈ ਹੈ। ਭੰਡਾਰੀ=ਖਜ਼ਾਨਚੀ। ਹੇਤ=ਕਾਰਣ, ਮੂਜਬ। ਨੇਤ=ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਠਟੀ ਹੋਈ, ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਠਟੀ ਹੋਈ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਰਾਜਾ ਸਿੰਘਾਸਨ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹੁ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚਾਰੋਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ (ਲੋਕ) ਧਨ ਲਿਆਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੨. ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਜਦ ਮਾਰਨੇ ਦੀ ਆਗਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ (ਉਹ) ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩. ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ (ਧਨ) ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਭੰਡਾਰੀ ਝੱਟ (ਆਗਜਾ) ਮੰਨਕੇ ਲਿਆਕੇ ਸਭ ਗਿਣਕੇ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ ਦੇਣ ਲੈਣ ਵਿਚ (ਰਾਗ ਦੈਖ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦੇ ਪਰ) ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਠਟੀ ਮੂਜਬ (ਦੇਂਦੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, (ਆਪ ਕਿਸੇ) ਲੇਪ ਵਿਚ (ਉਹ) ਲਿਪਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ ਦੀ ਸਿਆਣ (ਵਿਚ ਸਦਾ) ਰਹਿਣੇ ਕਰਕੇ।

ਭਾਵ- ਰਾਜਾ ਧਨ ਪਰਜਾ ਪਾਲਨ ਵਾਸਤੇ ਲੈਂਦਾ, ਦੰਡ ਤੇ ਸਜ਼ਾ ਨਿਆਇ ਵਿਚ ਦੇਂਦਾ ਲਿਪਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ, ਤਿਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ ਗਜਾਨ ਅਰੂੜ ਹੈ, ਦੇਣ ਲੈਣ ਵਿਚ ਅਲੇਪ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਵ ਅਗਲੇ ਅੰਕ, ਵਿਚ ਹੈ।

੧. ਅਨਭੈ ਭਵਨ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਮੁਕਤਿ ਦੂਰ,
ਚਾਰੋ ਬਸੁ, ਚਾਰੋ ਕੁਟ ਰਾਜਤ ਰਾਜਾਨ ਹੈ॥
੨. ਜਾਗ੍ਰਤ ਸੂਪਨ, ਦਿਨ ਰੈਨ, ਉਠ ਬੈਠ ਚਲਿ,
ਸਿਮਰਨ, ਸ੍ਰਵਨ, ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਪਰਵਾਨ ਹੈ॥
੩. ਜੋਈ ਜੋਈ ਆਵੈ ਸੋਈ ਭਾਵੈ ਪਾਵੈ ਨਾਮੁ ਨਿਧ,
ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਮਾਨੋ ਬਾਜਤ ਨੀਸਾਨ ਹੈ॥
੪. ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਸਾਮ ਰਾਜ ਸੁਖ ਭੋਗਵਤ,
ਅਦਭੁਤ ਛਬਿ ਅਤਿ ਹੀ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ॥੬੧੯॥

ਪਦਾਰਥ- ਅਨਭੈ=ਅਨੁਭਵ=ਗਜਾਨ। ਸੁਤੇ ਗਜਾਨ। (ਅ) ਭੈ ਰਹਿਤ। ਚਾਰੋਂ=ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ, ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖ। ਸੁਕ੍ਰਿਤ=ਸੁਹਣੀ ਕ੍ਰਿਤ। ਨੀਸਾਨ=ਨਗਾਰਾ, ਧੋਸਾ। ਸਾਮ=ਸ਼ਰਨ। ਛਬਿ=ਸੁੰਦਰਤਾ। ਬਿਰਾਜਮਾਨ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ, ਸੁਭਾਇਮਾਨ।

ਅਰਥ- ੧. (ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ) ਘਰ ਸੁਤੇ ਗਜਾਨ (ਦਾ ਘਰ) ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੇ ਮੁਕਤੀ (ਇਸ) ਦੁਆਰੇ (ਹੱਥ ਬੱਧੀ ਖੜੀਆਂ ਹਨ), ਚਾਰੋਂ (ਪਦਾਰਥ ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖ ਇਸ ਘਰ ਦੇ) ਵੱਸ ਵਿਚ ਹਨ (ਤੇ) ਚਹੁੰਆਂ ਕੁਟਾਂ ਵਿਚ (ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰ) ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਰਾਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੨. (ਉਸਨੂੰ) ਜਾਗਦੇ ਸੁੱਤੇ, ਦਿਨੇ ਰਾਤ, ਉਠਦੇ ਬੈਠਦੇ, ਚਲਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ (ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ) ਸੁਣਨ ਦੀ ਸੁਹਣੀ ਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਵਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੩. ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ (ਮਨ) ਭਾਉਂਦਾ ਨਾਮ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਗਤ ਵੱਛਲਤਾ ਦਾ ਮਾਨੋ (ਏਥੇ) ਨਗਾਰਾ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੪. (ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਇਸ) ਰਾਜ ਦੀ ਸ਼ਰਨ (ਆਉਂਦਾ ਹੈ) ਸੁਖ ਭੋਗਦਾ ਹੋਇਆ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਐਸੀ) ਅਸਚਰਜ ਤੇ ਅਤਜੰਤ ਛਬੀ (ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੀ) ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਜੋ ਕੁਛ ਵਰਤਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਸਾਖ ਭਾਈ ਜੀ ਭਰ ਰਹੇ ਹਨ।

੧. ਲੋਚਨ ਬਿਲੋਕ ਰੂਪ ਰੰਗ ਅੰਗ ਅੰਗ ਛਥਿ,
ਸਹਜ ਬਿਨੋਦ ਮੋਦ ਕਉਤਕ ਦਿਖਾਵਹੀ॥
੨. ਸ੍ਰਵਨ ਸੁਜਸ ਰਸ ਰਸਿਕ ਰਸਾਲ ਗੁਨ,
ਸੁਨ ਸੁਨ ਸੁਰਤਿ ਸੰਦੇਸ ਪਹੁਚਾਵਹੀ॥
੩. ਰਸਨਾ ਸਬਦੁ ਰਾਗ ਨਾਦ ਸ੍ਰਾਦੁ ਬਿਨਤੀ ਕੈ,
ਨਾਸਕਾ ਸੁਗੰਧਿ ਸਨਬੰਧ ਸਮਝਾਵਹੀ॥
੪. ਸਰਿਤਾ ਅਨੇਕ ਮਾਨੋ ਸੰਗਮ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਗਤਿ,
ਰਿਦੈ ਪ੍ਰਿਯ ਪ੍ਰੇਮ, ਨੇਮੁ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਪਾਵਹੀ॥੬੨੦॥

ਪਦਾਰਥ- ਸਹਜ ਬਿਨੋਦ= ਗਜਾਨ ਆਨੰਦ। ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਗਤਿ= ਸਮੁੰਦਰ ਵਰਗਾ।

ਅਰਥ- ੧. (ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ) ਰੂਪ ਰੰਗ ਤੇ ਅੰਗ ਪ੍ਰਤਯੰਗ ਦੀ ਛਥੀ ਦੇਖਕੇ (ਦੇਖਣਹਾਰੇ) ਨੈਣ ਗਜਾਨ ਆਨੰਦ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ (ਮਾਨੋ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰਕੇ ਸੁਰਤ ਨੂੰ) ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੨. ਕੰਨ (ਉਸ) ਰਸਾਲ (ਰਸਾਂ ਦੇ ਘਰ ਗੁਰੂ) ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ (ਉਸ) ਰਸ ਦੇ ਰਸਿਕ ਹੋਕੇ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸੁਹਣੇ ਜਸ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਪੁਚਾ ਰਹੇ ਹਨ। ੩. ਜੀਭ (ਗੁਰੂ ਕੇ) ਸ਼ਬਦ (ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ) ਰਾਗ ਨਾਦ ਦਾ ਸ੍ਰਾਦੁ (ਸੁਰਤ ਨੂੰ) ਬਿਨੈ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਨਾਸਕਾ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਵਲਾਂ ਦੀ) ਸੁਗੰਧਿ (ਨੂੰ ਲੈ ਲੈਕੇ ਆਤਮ ਸੁਗੰਧਿ ਦਾ) ਸੰਬੰਧ (ਸੁਰਤ ਨੂੰ) ਸਮਝਾ ਰਹੀ ਹੈ। ੪. (ਮੇਰੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਨੋ ਸਮੁੰਦਰ ਜੈਸਾ (ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ) ਅਨੇਕ (ਸਰਿਤਾ=) ਨਦੀਆਂ (ਜਾਕੇ) ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ (ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ) ਨੇਮ ਹੈ ਕਿ (ਉਹ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉਛਲਦਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਤੇ) ਤ੍ਰਿਪਤਿ (ਬੀ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, (ਤਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਰੂਪੀ ਸਾਗਰ ਦਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ)।

ਭਾਵ- ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੀ ਅਤ੍ਰਿਪਤੀ ਤੋਂ ਮੁਗਾਦ ਉਸ ਦਾ ਐਤਨੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਕੇ ਬੱਸ ਨਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਨੇਮ ਤੋਂ ਮੁਗਾਦ ਉਸ ਦਾ ਇਤਨਾ ਪਾਣੀ ਲੈ ਲੈਕੇ ਬੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਨਾ ਉਛਲਨਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਪਰਮਾਨੰਦ ਹੋ ਰਹੇ ਅਜੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਲਈ ਜਾਣ ਤੇ ਸਮਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ 'ਰਜ ਅਰੰਜ' ਰੰਗਣ ਵਿਚ ਹਨ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਸ਼ੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਕੇ ਗੁਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਪਰਮ ਆਨੰਦ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਗਲੇ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ ਬੀ ਇਹੋ ਭਾਵ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੧. ਲੋਚਨ ਕ੍ਰਿਪਨ ਅਵਲੋਕਤ ਅਨੂਪ ਰੂਪ,
ਪਰਮ ਨਿਧਾਨ ਜਾਨ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਆਈ ਹੈ॥
੨. ਸ੍ਰਵਨ ਦਾਰਿਦ੍ਰੀ ਸੁਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਪ੍ਰਿਯ,
ਅਚਵਤਿ ਸੁਰਤ ਪਿਆਸ ਨ ਮਿਟਾਈ ਹੈ॥
੩. ਰਸਨਾ ਰਟਤ ਗੁਨ ਗੁਰੂ ਅਗ੍ਰਨੀਵ ਗੂੜ,
ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਜੁਗਤਿ ਗਤਿ ਮਤਿ ਨ ਅਘਾਈ ਹੈ॥
੪. ਪੇਖਤ ਸੁਨਤਿ ਸਿਮਰਤਿ ਬਿਸਮਾਦ ਰਸਿ,
ਰਸਿਕ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਪ੍ਰੇਮ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬਢਾਈ ਹੈ॥੬੨੧॥

ਪਦਾਰਥ- ਕ੍ਰਿਪਨ=ਕੰਜੂਸ, ਸੂਮ। ਅਨੂਪ ਰੂਪ=ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ। ਦਾਰਿਦ੍ਰੀ=ਕੰਗਾਲ, ਭੁੱਖੇ। ਅਚਵਤਿ=ਪੀਂਦਿਆਂ। ਅਗ੍ਰਨੀਵ=ਆਗੂ, ਰਹਿਬਰ, ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਹਰੀ। ਨ ਅਘਾਈ ਹੈ=ਨਹੀਂ ਰਜਦੀ।

ਅਰਥ- ੧. (ਮੇਰੇ) ਨੈਣ ਕੰਜੂਸ ਹਨ (ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਰਮ ਨਿਧਾਨ (ਬੀ) ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, (ਪਰ ਸੂਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ) ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ (ਹਨ, ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਪਰ) ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਦੇਖ ਦੇਖ ਰਜਦੇ ਨਹੀਂ)। ੨. (ਮੇਰੇ) ਕੰਨ ਕੰਗਾਲ (ਹਨ), ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਬਚਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਨ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਸੁਣਦੇ ਹੋਏ (ਮਾਨੋਂ ਏਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਪੀਂਦੇ ਹਨ, (ਪੀਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹੋਰ ਪੀਣ ਦੀ) ਸੁਰਤ ਦੀ ਤ੍ਰੇਹ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ। ੩. ਜੀਭ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਹਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗੂੜੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਰਟਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪਪੀਹੇ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਵਾਂਗ (ਉਸ ਦੀ) ਮਤੀ ਰੱਜਦੀ ਨਹੀਂ। (ਭਾਵ ਜਿਵੇਂ ਪਪੀਹਾ ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰਿਉ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਰਜਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਮੈਂ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਰੱਜਦਾ) ੪. ਦੇਖਦਿਆਂ, ਸੁਣਦਿਆਂ, ਸਿਮਰਦਿਆਂ (ਮੇਰੇ) ਰਸੀਏ (ਮਨ ਉੱਤੇ) ਵਿਸਮਾਦ ਰਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ (ਹੋਰ ਹੋਰ ਵਿਸਮਾਦੀ ਰਸ ਲੈਣ ਦੀ) ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਨੂੰ ਵਧਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਪਿਛਲੇ ਕਬਿੱਤ ਵਾਲਾ ਆਨੰਦ ਹੀ ਛੁਲ੍ਹ ਛੁਲ੍ਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੧. ਦਿ੍ਰਿਗਾਨ ਮੈਂ ਦੇਖਤ ਹੋਂ ਦਿ੍ਰਿਗ ਹੂੰ ਜੋ ਦੇਖਯੋ ਚਾਹੈ,
ਪਰਮ ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਸੁੰਦਰ ਦਿਖਾਈਐ ॥
੨. ਸ੍ਰਵਨ ਮੈਂ ਸੁਨਤ ਜੁ ਸ੍ਰਵਨ ਹੂੰ ਸੁਨਯੋ ਚਾਹੈ,
ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁਏ ਸੁਨਾਈਐ ॥
੩. ਰਸਨਾ ਮੈਂ ਰਟਤ ਜੁ ਰਸਨਾ ਹੂੰ ਰਸੇ ਚਾਹੈ,
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਚੁਆਇਕੈ ਚਖਾਈਐ ॥
੪. ਮਨ ਮਹਿ ਬਸਹੁ ਮਲਿ ਮਿਆ ਕੀਜੈ ਮਹਾਰਾਜਾ,
ਧਾਵਤ ਬਰਜ ਉਨਮਨ ਲਿਵ ਲਾਈਐ ॥੬੨੨॥

ਪਦਾਰਥ- ਦਿ੍ਰਿਗਾਨ ਮੈਂ= ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ, ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ। ਸ੍ਰਵਨ ਮੈਂ= ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ। ਰਟਤ= ਰਟਦੀ, ਜਪਦੀ, ਸਿਮਰਦੀ। ਮਲਿ= ਮੱਲ ਕੇ, ਵਾਸਾ ਜਮਾਕੇ। ਉਨਮਨ= ਮਨ ਦੀ ਉੱਚੀ ਅਵਸਥਾ, ਲਿਵਲੀਨਤਾ।

ਅਰਥ- ੧. (ਹੇ ਮਹਾਰਾਜਾ) ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ (ਆਪ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਇਸ ਵੇਲੇ) ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, (ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੇਰੇ) ਨੈਣ (ਹੋਰ) ਕੀ ਕੁਛ ਦੇਖਿਆ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ? (ਅਪਣਾ ਇਹ) ਪਰਮ ਸੁਹਣਾ ਤੇ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਰੂਪ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ) ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹੀ ਰਹੋ। ੨. (ਆਪ ਦੇ ਰਸ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ) ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਨ (ਪਰ) ਜੋ (ਕੁਛ) ਕੰਨ (ਹੋਰ) ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ) ਸ਼ਬਦ ਕਦੇ ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਆਪ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੀ ਰਹੋ। ੩. (ਆਪ ਦੇ ਗੁਣ) ਮੇਰੀ ਜੀਭ (ਹੁਣ) ਰਟ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੀਭ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਸੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋ, ਉਸ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ (ਦਾ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਚੁਆਕੇ (ਸਦਾ) ਚਖਾਉਂਦੇ ਰਹੋ। ੪. ਹੇ ਮਹਾਰਾਜਾ! ਮਿਹਰ ਕਰੋ, (ਮੇਰੇ) ਮਨ ਨੂੰ ਮੇਲਕੇ (ਉਸ ਵਿਚ) ਵੱਸੋ, (ਇਸ) ਨੱਸਦੇ ਭਜਦੇ (ਮਨ ਨੂੰ) ਰੋਕਕੇ ਇਸ ਦੀ ਲਿਵ ਉਨਮਨ ਵਿਚ ਲਾ ਦਿਓ।

ਭਾਵ- ਬਿਨੈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਰਸ਼ਨ, ਸ੍ਰਵਨ, ਰਟਨ ਜੋ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਇਹ ਲਗਾਤਾਰੀ ਹੋਕੇ ਲਿਵ ਲਗਕੇ ਉਨਮਨ ਅਵਸਥਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜੁ ਆਪ ਦੇ ਰਸ ਰੂਪ ਯਾ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਛੇਕੜਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਟਾਖਜ ਹੈ ਜੋ ਵਿਚਲੀ ਰਮਜ਼ ਨੂੰ ਖੁਹਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਧਾਵਨ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਆਪ ਬੀ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ 'ਆਏ ਤੇ ਗਏ' ਵਾਲੇ ਚੋਜ ਨੂੰ ਛੋੜਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਟਿਕਕੇ ਬਿਰਾਜ ਜਾਓ ਤਾਂ ਆਪ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ, ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਆਪ ਦੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੱਲਕੇ ਬਹਿ ਜਾਣ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰੀ ਹੋ ਜਾਏ। ਇਨਸਾਨੀ ਦਿਲ ਦੇ ਅਟਿਕ ਸੁਭਾਵ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ, ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ, ਗੁਰ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰੀ ਹੋਣ ਲਈ ਲਾਡਮਈ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਇਕ ਹਨੋਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਯਾਚਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਮੱਲਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਓ।

੧. ਨਿੰਦ੍ਰ ਮੈ ਕਹਾਧਉ ਜਾਇ ਖੁਧਯਾ ਮੈ ਕਹਾਧਉ ਖਾਇ,
ਤ੍ਰਿਖਾ ਮੈ ਕਹਾ ਜਰਾਇ ਕਹਾ ਜਲ ਪਾਨ ਹੈ॥
੨. ਹਸਨ ਰੋਵਨ ਕਹਾ, ਕਹਾ ਪੁਨ ਚਿੰਤਾ ਚਾਉ,
ਕਹਾਂ ਭਯ, ਭਉ, ਭੀਰ, ਕਹਾਧਉ ਭਯਾਨ ਹੈ॥
੩. ਹਿਚਕੀ, ਡਕਾਰ ਅੰ ਖੰਘਾਰ, ਜੰਮਹਾਈ, ਛੀਕ,
ਅਪਸਰ ਗਾਤ, ਖੁਜਲਾਤ ਕਹਾ ਆਨ ਹੈ॥
੪. ਕਾਮ, ਕੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਮੇਵ ਟੇਵ ਕਹਾਂ,
ਸਤ ਅੰ ਸੰਤੋਖ ਦਯਾ ਧਰਮ ਨ ਜਾਨ ਹੈ॥੬੨੩॥

ਪਦਾਰਥ- ਕਹਾਧਉ=ਕਿਥੇ। ਖੁਧਯਾ=ਭੁਖ। ਜਰਾਇ=ਸੜਦਾ ਹੈ। ਭਯਾਨ=ਭਯਾਨਕਤਾ। ਜੰਮਹਾਈ=ਉਬਾਸੀ। ਅਪਸਰ ਗਾਤ=ਸਰੀਰ (ਦੀ ਰੀਦੀ ਹਵਾ ਦਾ) ਸਰਨਾ। ਖੁਜਲਾਤ=ਖੁਰਕਣਾ। ਟੇਵ=ਚਾਲ, ਬਾਣ, ਸੁਭਾਵ।

ਅਰਥ-੧. (ਪਤਾ ਨਹੀਂ) ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਕਿਥੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਤਾ ਨਹੀਂ) ਭੁੱਖ ਵਿਚ ਕਿਥੇ (ਬਹਿਕੇ) ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਤ੍ਰੇਹ (ਲਗੀ ਵਿਚ) ਜਲਨ ਕਿਥੇ (ਹੁੰਦੀ ਹੈ), (ਤ੍ਰਿਖਾ ਬੁਝਾਣ ਲਈ) ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ ਕਿਵੇਂ (ਠੰਢ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ)। ੨. ਹਸਣਾ ਰੋਣਾ ਕੀਹ ਹਨ, ਫੇਰ ਚਿੰਤਾ ਕੀਹ ਹੈ, ਚਾਉ (ਕੀ ਸੈਂ) ਹੈ, ਡਰ, ਪਯਾਰ, ਕਾਇਰਤਾ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਭਯਾਨਕਤਾ ਕਿਥੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੩. ਹਿਡਕੀ, ਡਿਕਾਰ, ਖੰਘ, ਉਬਾਸੀ, ਨਿੱਛ, ਸਰੀਰ ਦੀ (ਹਵਾ ਦਾ) ਸਰਨਾ, ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ ਖੁਰਕਣਾ (ਆਦਿ) ਹੋਰ (ਕਈ ਗੱਲਾਂ) ਕੀ ਹਨ? ੪. ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ (ਤੇ ਜੀਵ ਦਾ) ਸੁਭਾਵ ਕੀਹ ਹਨ, ਸਤ ਤੇ ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ ਤੇ ਧਰਮ ਕੀ ਹਨ, (ਕੋਈ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ (ਕਿ ਇਹ ਸਭੇ ਕਿਉਂ ਹਨ, ਕਿਵੇਂ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਕੀ ਹੈ?)

ਸੂਚਨਾ- ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਉਪਰਲੇ ਹਾਲ ਵੈਦ ਆਦਿ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਧੁਰ ਅਸਲੀਅਤ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਖਿਆਲ ਮੁੱਕਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਅਗਲੇ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਦਸਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿਛੋਂ ਅਸਲ ਪੁਛਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਜੋ ਕੋਈ ਦਸੇ ਬੀ ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਲਭਿਆਂ ਨਹੀਂ ਲਭਦੀ। ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕਿ ਵਿਸਮਾਦ ਹੈ ਤੇ ਧੁਰ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਰਚਨਹਾਰ ਨੂੰ ਹੈ। ਸੋ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

੧. ਪੰਚ ਤੱਤ ਮੇਲ ਪਿੰਡ ਲੋਕ ਬੇਦ ਕਰੈਂ, ਪਾਂਚੋਂ ਤਤ ਕਹੋ ਕਾਹੇ ਭਾਂਤਿ ਰਚਤ ਭੇ ਆਦਿ ਹੀ॥
੨. ਕਾਹੇ ਸੇ ਧਰਨ ਧਾਰੀ ਧੀਰਜ ਕੈਸੇ ਬਿਖਾਰੀ, ਕਾਹੇ ਸਜੋਂ ਗੜਜੇ ਅਕਾਸ਼ ਠਾਢੋ ਬਿਨ ਪਾਦ ਹੀ॥
੩. ਕਾਹੇ ਸੋਂ ਸਲਲ ਸਾਜੇ, ਸੀਤਲ ਪਵਨ ਬਾਜੇ, ਅਗਨ ਤਪਤ ਕਾਹੇ ਅਤਿ ਬਿਸਮਾਦ ਹੀ॥
੪. ਕਾਰਨ ਕਰਨ ਦੇਵ ਅਲਖ ਅਭੇਵ ਨਾਥ, ਉਨ ਕੀ ਭੀ ਓਹੀ ਜਾਨੈ ਬਕਨੋ ਹੈ ਬਾਦ ਜੀ॥੬੨੪॥

ਪਦਾਰਥ- ਪਿੰਡ=ਸਰੀਰ। ਲੋਕ=ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਖਯਾਲ। ਗੜਜੇ=ਗੜਿਆ ਹੋਇਆ, ਤਣਿਆ ਹੋਇਆ। ਪਾਦ=ਪੈਰ, ਥੰਮ੍ਹ। ਸਲਲ=ਪਾਣੀ। ਬਾਜੇ=ਅਵਾਜ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਚਲਦੀ ਹੈ)। ਬਕਨੋ=ਕਹਿਣਾ, ਆਖਣਾ।

ਅਰਥ-੧. (ਲਿਖੇ ਹੋਏ) ਵੇਦ^੧ (ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਆਦਿ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਜੁਬਾਨੀ ਵੀ ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਆਮ) ਲੋਕ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਸਰੀਰ (ਬਣਦਾ ਹੈ), (ਪਰ) ਦੱਸੋ (ਕਿ) ਪੰਜੇ ਤੱਤ ਆਦਿ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਚੇ ਗਏ ਸਨ^੨? ੨. ਕਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਨੇ ਧੀਰਜ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਬੋਝ ਤੇ ਮਾੜੇ ਸਲੂਕ ਝੱਲ ਰਹੀ ਹੈ^੩) ਕਾਹਦੇ ਨਾਲ ਅਕਾਸ਼ ਤਣ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੇ ਬਿਨਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਖੜਾਂ ਹੈਂ^੪? ੩. ਕਾਹਦੇ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਠੰਢੀ ਪੈਣ ਵਜਾਈ (ਚਲਾਈ)? ਅੱਗ ਕਿਉਂ ਤਪਦੀ ਹੈ? ਬੜਾ ਹੀ ਅਸਚਰਜ ਹੈ। ੪. (ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇ) ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਅਲਖ ਨਾਥ (ਆਪ) ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਭੇਦ ਬੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, (ਸਾਡਾ ਇਹ) ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਹ ਇੰਵ ਦਾ ਹੈ ਯਾ ਜਗਤ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕੀਕੂੰ ਹੋਇਆ ਬਿਲਕੁਲ) ਬਿਅਰਥ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰ ਲੋਕਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਕਬਿੰਤਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਵਿਸ਼ਯ ਜੋ ਸਾਡੇ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਤੇ ਬਹਿਰੰਗ, ਦੋਏ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਨਹਾਰ ਕਾਰਣ ਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਬੁਤ ਕੀਹ ਕੁਛ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਅਲਖ ਹੈ, ਅਭੇਵ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਹੈ।

੧. ਵੇਦ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂ ਤੋਂ ਅਤਿਰਿਕਤ ਹੋਰ ਗਯਾਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਆਦਿਕ, ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋਣ।
੨. ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਮੂਲ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਦਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਬਣੇ, ਇਹ ਭਾਵ ਇਸ ਵਿਚ ਲੁਪਤ ਹੈ।
੩. ਧਰਤੀ ਦਾ ਧੀਰਜ, ਦਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਜੈਸੇ- ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਧੀਰਜੁ ਏਕ ॥ ਜਿਉ ਬਸੁਧਾ ਕੋਊ ਖੇਦੇ ਕੋਊ ਚੰਦਨ ਲੇਪ ॥ 'ਧਰਤੀ ਦਾ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਟੁਰਨਾ' ਬੀ ਭਾਹਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
੪. ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਅਕਾਸ਼ ਅਥਵਾ 'ਦੇਸ਼' (Space) ਵਿਚ ਹੈ, ਇਹ ਦੇਸ਼ (Space) ਕਿਵੇਂ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਆਸਰੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਯਾ ਇਸਥਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦਿਸਦੀ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਜਲ ਸਿੰਚ ਸਿੰਚ ਕਾਸਟ ਸਮਥ ਕੀਨੇ,
ਜਲ ਸਨਬੰਧ ਪੁਨ ਬੋਹਿਥਾ ਬਿਸੂਆਸ ਹੈ ॥
੨. ਪਵਨ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੋਈ ਕਾਸਟ ਸ੍ਰੀਖੰਡ ਹੋਤ,
ਮਲਯਾਗਿਰ ਬਾਸਨਾ ਸੁ ਮੰਡ ਪਰਗਾਸ ਹੈ ॥
੩. ਪਾਵਕ ਪਰਸ ਭਸਮੀ ਕਰਤ ਦੇਹ ਗੇਹ,
ਮਿੜ੍ਹ ਸੜ੍ਹ ਸਗਲ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਬਿਨਾਸ ਹੈ ॥
੪. ਤੈਸੇ ਆਤਮਾ ਤ੍ਰਿਗੁਨ ਤ੍ਰਿਬਿਧ ਸਕਲ ਸਿਵ,
ਸਾਧ ਸੰਗ ਭੇਟਤ ਹੀ ਸਾਧ ਕੋ ਅਭਜਾਸ ਹੈ ॥੬੨੫॥

ਪਦਾਰਥ- ਸਮਥ= ਸਮੁਖਾਵਾਨ, ਮਜ਼ਬੂਤ। ਸ੍ਰੀਖੰਡ= ਚੰਦਨ, ਵਧੀਆ ਚੰਦਨ। ਮੰਡ= ਸੰਵਰੇ ਹੋਏ। ਪਾਵਕ= ਅਗਨੀ। ਤ੍ਰਿਗੁਨ= ਰਜੋ, ਸਤੋ, ਤਮੋ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ। ਤ੍ਰਿਬਿਧ= ਤਿੰਨਾਂ ਬਿਧੀਆਂ ਵਾਲਾ। ਸਕਲ ਸਿਵ= ਸੰਪੂਰਣ ਕਲਜਾਣ ਸਰੂਪ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਸਿੰਚ ਸਿੰਚਕੇ ਕਾਠ ਸਮਰਥ ਕਰੀਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਬਣਾਈਦਾ ਹੈ), (ਉਸੇ ਕਾਠ ਦਾ) ਫੇਰ ਜਹਾਜ਼ (ਬਣਾਈਦਾ ਹੈ), (ਇਸ) ਭਰਵਾਸੇ (ਕਿ) ਜਲ ਦੇ ਸਨਬੰਧ (ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਲ ਵਿਚ ਡੁਬੇਗਾ ਨਹੀਂ)। ੨. ਉਹੋ ਕਾਠ (ਮਲਯਾਗਰ) ਪਾਵਨ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਚੰਦਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਸੇ) ਸਵੰਧੇ ਹੋਏ (ਕਾਠ ਭਾਵ ਚੰਦਨ ਹੋਏ ਬਿਛਾਂ ਤੋਂ) ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ੩. (ਉਹੋ ਕਾਠ) ਅੱਗ ਦੇ (ਸਪਰਸ਼=) ਸੰਗ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਘਰ ਤੇ ਸਰੀਰ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਮਿੜ੍ਹ ਵੈਰੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਆਤਮਾ (ਜੋ ਸੰਪੂਰਣ ਕਲਜਾਨ ਸਰੂਪ ਹੈ) ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਤ੍ਰੈ ਵਿਧਾਂ (ਦਿਖਾਲਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਤ੍ਰੈਵਿਧ ਦਿਖਾਲਦਾ ਹੋਯਾ ਫੇਰ) ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗ ਦੇ (ਦਸੇ) ਅਭਜਾਸ ਨਾਲ (ਮੁੜ) ਸੰਪੂਰਨ ਸਿਵ (ਕਲਜਾਨ) ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੜ੍ਹੇ ਪਿਛੇ ਆਯਾ ਕਬਿੱਤ ਨੰ. ੫੯੮)।

੧. ਕਵਨ ਅੰਜਨ ਕਰਿ ਲੋਚਨ ਬਿਲੋਕੀਅਤ,
ਕਵਨ ਕੁੰਡਲ ਕਰਿ ਸ੍ਰਵਨ ਸੁਨੀਜੀਐ ॥
੨. ਕਵਨ ਤੰਮੇਲ ਕਰਿ ਰਸਨਾ ਸੁਜਸੁ ਰਸੈ,
ਕੈਨ ਕਰਿ ਕੰਕਨ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਜੀਐ ॥
੩. ਕਵਨ ਕੁਸਮ-ਹਾਰ ਕਰਿ ਉਰ ਧਾਰੀਅਤ,
ਕੈਨ ਅੰਗੀਆ ਸੁ ਕਰ ਅੰਕਮਾਲ ਦੀਜੀਐ ॥
੪. ਕਉਨ ਹੀਰ ਚੀਰ ਲਪਟਾਇਕੈ ਲਪੇਟ ਲੀਜੈ,
ਕਵਨ ਸੰਜੋਗ ਪ੍ਰਿਯਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸੁ ਪੀਜੀਐ ॥੬੨੬॥

ਪਦਾਰਥ- ਅੰਜਨ= ਸੁਰਮਾ। ਕੁੰਡਲ= ਵਾਲੇ, ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਗਹਿਣੇ। ਤੰਮੇਲ= ਪਾਨ। ਕੰਕਨ= ਕੜੇ। ਕੁਸਮ ਹਾਰ= ਛੁਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰ। ਅੰਕਮਾਲ= ਜੱਫੀ। ਹੀਰ= ਹੀਏ। (ਅ) ਮੋਤੀ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ- ੧. (ਉਹ ਸੂਅਮੀ) ਕਿਹੜੇ ਸੁਰਮੇ ਕਰਕੇ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਹੜੇ ਵਾਲਿਆਂ ਕਰਕੇ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ)।

੨. ਕਿਹੜੇ ਪਾਨ (ਦੇ ਖਾਣ) ਕਰਕੇ ਰਸਨਾ (ਉਸ ਦੇ) ਸੁਹਣੇ ਜਸ ਵਿਚ ਰਸਦੀ ਹੈ? ਕਿਹੜੇ ਕੰਗਣ ਹੱਥਿਂ ਪਾਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੀਦੀ ਹੈ (ਉਸ ਦਾਤੇ ਨੂੰ)।

੩. ਕਿਹੜੇ ਛੁਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾਈਦਾ ਹੈ, ਕਿਹੜੀ ਅੰਗੀਆ ਪਾਕੇ (ਉਸਨੂੰ) ਜੱਫੀ ਪਾਈਦੀ ਹੈ।

੪. ਕਿਹੜੇ ਹੀਰੇ ਤੇ ਬਸਤੂ ਪਹਿਨਕੇ (ਉਸਨੂੰ) ਲਪੇਟ ਲਈਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਸੰਜੋਗ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪੀਵੀਦਾ ਹੈ?

ਭਾਵ- ਇਹ ਸਾਰਾ ਕਬਿੱਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚੀ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਤਲੀ ਅਧੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਅੰਤਲਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਬੀ ਹੈ- ‘ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪੀਜੀਐ’ = ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਪਜਾਰੇ ਦਾ ਪਿਰਮ) ਰਸ ਪੀਵੀਦਾ ਹੈ। ਸੁਰਮਾ, ਕੁੰਡਲ, ਪਾਨ, ਕੜੇ, ਛੁਲ ਹਾਰ, ਅੰਗੀ, ਹੀਰੇ, ਲੀੜੇ ਆਦਿ ਹਾਰਸ਼ਿੰਗਾਰ ਵਾਹਜ ਤਿਆਰੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ।

੧. ਗਵਰਿ ਮਹੇਸ ਅੰ ਗਨੇਸ ਸੈ ਸਹਸਰਸੁ,
ਪੂਜਾ ਕਰ ਬੇਨਤੀ ਬਖਾਨਜੋ ਹਿਤ ਚੀਤ ਹੈ॥
੨. ਪੰਡਿਤ ਜੋਤਿਕ ਸੋਧਿ ਸਗੁਨ ਲਗਨ ਗ੍ਰਹ,
ਸੁਭਾ ਦਿਨ ਸਾਹਾ ਲਿਖ ਦੇਹੁ ਬੇਦ ਨੀਤ ਹੈ॥
੩. ਸਗਲ ਕੁਟੰਬ ਸਖੀ ਮੰਗਲ ਗਾਵਹੁ ਮਿਲ,
ਚਾੜਹੁ ਤਿਲਕ ਤੇਲ ਮਾਥੈ ਰਸ ਰੀਤ ਹੈ॥
੪. ਬੇਦੀ ਰਚਿ ਗਾਂਠ ਜੋਰ ਦੀਜੀਐ ਅਸੀਸ ਮੋਹਿ:-
ਸਿਹਜਾ ਸੰਜੋਗ ਮੈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਪ੍ਰੀਤ ਰੀਤ ਹੈ॥੬੨੭॥

ਪਦਾਰਥ- ਗਵਰਿ= ਗੌਰੀ= ਪਾਰਬਤੀ। ਸਹਸਰਸੁ= ਸੂਰਜ (ਸੰਸਾਰ: ਸਹਸ੍ਰਾਂ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਿਰਨਾਂ ਵਾਲਾ)। ਹਿਤ ਚੀਤ ਹੈ= ਹਿਤ ਵਾਲੇ ਚਿਤ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਓ। ਜੋਤਿਕ= ਜੋਤਿਸੀ। ਨੀਤ= ਲੱਭਕੇ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ।

ਅਰਥ- ੧. ਹੇ ਪਾਰਬਤੀ, ਸਿਵਜੀ, ਗਣੇਸ ਤੇ ਸੂਰਜ ਜੀ (ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ) ਪੂਜਾ ਕਰਕੇ (ਤੁਸਾਂ) ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਵਖਾਣਦੀ ਹਾਂ ਕਿ (ਮੇਰੇ ਵਲ) ਹਿਤ ਵਾਲੇ ਚਿਤ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਓ (= ਮਿਹਰ ਕਰੋ)। ੨. ਹੇ ਪੰਡਤ, ਹੇ ਜੋਤਸੀ, ਸਗਨ (ਵੀਚਾਰਕੇ) ਤੇ ਗ੍ਰੈਹ ਲਗਨ ਸੋਧਕੇ ਸੁਭ ਦਿਨ ਦਾ ਸਾਹਾ ਵੇਦ (ਅਨੁਸਾਰ) ਲੱਭ ਕੇ ਲਿਖ ਦਿਓ। ੩. (ਹੇ ਮੇਰੇ) ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ (ਤੇ ਮੇਰੀ ਸਾਰੀਓ) ਸਖੀਓ, ਮਿਲਕੇ ਮੰਗਲ ਗਾਵੇ (ਤੇ ਮੇਰੇ) ਮੱਥੇ ਤੇ ਤੇਲ (ਦਾ) ਤਿਲਕ ਚੜਾਓ (ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਕਿ) ਰਸਦਾਈ ਰੀਤੀ (ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੪. ਬੇਦੀ ਗਡਕੇ ਰੰਢ ਚਿੜਾਵਾ ਕਰ ਦਿਓ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਸੀਸ ਦੇ ਦਿਓ ਕਿ ਸਿਹਜਾ ਦੇ ਸੰਜੋਗ (ਭਾਵ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਵਸਲ) ਲਈ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਰੀਤ ਪਰ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ (ਬੱਸੀ) ਰਹੇ, (ਭਾਵ ਸਿਦਕ ਬੱਸਾ ਰਹੇ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਜੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ- ਇਕ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਵਰੇਸ ਵਾਲੀ ਹਿੰਦੂ ਲੜਕੀ ਦੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ ਜਗਜਾਸੂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰਮੁਖ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਮੂਜਬ ਤੇ ਲੋਕਰੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਕੇ ਅਸੀਸ ਦਿਓ ਕਿ ਪਜਾਰੇ ਦੇ ਸਿਲਨ ਤੇ ਤਰਲੇ ਲੈਂਦਿਆਂ ਸੈਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਾਨ ਮਿਲੇ ਕਿ ਪਜਾਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੀਤ ਰੀਤੀ ਵਾਲਾ ਮਾਰਗ ਹੀ ਠੀਕ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ 'ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਤ੍ਰੀਕੇ' ਵਿਚ ਸਿਦਕ ਦਾਨ ਮੰਗਦੇ ਹਨ।

੧. ਸੀਸ ਗੁਰ ਚਰਨ, ਕਰਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀਖਿਆ,
ਲੋਚਨ ਦਰਸ ਅਵਲੋਕ ਸੁਖ ਪਾਈਐ ॥
੨. ਰਸਨਾ ਸਬਦ ਗੁਰ, ਹਸਤ ਸੇਵਾ ਡੰਡੈਤ,
ਰਿਦੈ ਗੁਰ ਗਜਾਨ ਉਨਮਨ ਲਿਵ ਲਾਈਐ ॥
੩. ਚਰਨ ਗਵਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਰਕ੍ਰਮਾ ਲਉ,
ਦਾਸਨ ਦਾਸਾਨ ਮਤਿ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸਮਾਈਐ ॥
੪. ਸੰਤ ਰੇਨ ਮੱਜਨ, ਭਗਤਿ ਭਾਉ ਭੋਜਨ ਦੇ,
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੈ ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਜ ਪ੍ਰਗਟਾਈਐ ॥੬੨੮॥

ਪਦਾਰਥ- ਕਰਨ=ਕੰਨ। ਦੀਖਿਆ=ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ। ਨਾਮ। ਹਸਤ=ਹੱਥ। ਸੰਤ ਰੈਨ=ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੂੜੀ। ਮੱਜਨ=ਇਸ਼ਨਾਨ। ਪ੍ਰਗਟਾਈਐ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਦਿਓ। ਉਜਲ ਕਰ ਲਓ।

ਅਰਥ- ੧. ਸੀਸ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ (ਨੂੰ ਲਾ ਲਾਕੇ), ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ (ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ), ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਕੇ ਸੁਖ ਪਾਈਏ। ੨. ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸ਼ਬਦ (ਗਾਂਵੀਏ), ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸੇਵਾ (ਤੇ) ਡੰਡੈਤਾਂ (ਕਰ ਕਰਕੇ) ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗਜਾਨ (ਨੂੰ ਪਾਕੇ) ਉਨਮਨੀ ਲਿਵ ਲਾਵੀਏ। ੩. ਚਰਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਮਾ ਵਾਸਤੇ ਜਾਣ, ਮਤਿ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਿਚ (ਐਸੀ) ਸਮਾਵੇ ਕਿ ਦਾਸਾਂ ਦੀ ਦਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ। ੪. ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਪੂੜੀ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤੀ ਦਾ ਭੋਜਨ (ਸਾਨੂੰ) ਮਿਲੇ, (ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਹੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ (ਮਹਾਰਾਜਾ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪੈਜ ਨੂੰ (ਆਪ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰੇ) ਉਜਲ ਕਰ ਲਓ*।

* ਇਸੇ ਭਾਵ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕਬਿਤ ਬੀ ਹੈ ਦੋਖੇ ਅੰਕ ੧੭.

੧. ਜੈਸੇ ਮੇਘ ਬਰਖਾ ਸ੍ਰਬਤ੍ਰ ਬਰਖੈ ਸਮਾਨ,
ਉਚੋ ਤਜ ਨੀਚੈ ਬਲ ਗਵਨ ਕੈ ਜਾਤ ਹੈ॥
੨. ਤੀਰਥ ਪਰਬ ਜੈਸੇ ਜਾਤ ਹੈ ਜਗਤ ਚਲ,
ਜਾਤ੍ਰਾ ਹੇਤ ਦੇਤ ਦਾਨ ਅਤਿ ਬਿਗਸਾਤ ਹੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਨਿਪ ਸੋਭਤ ਹੈ ਬੈਠਿਓ ਸਿੰਘਾਸਨ ਪੈ,
ਚਹੂੰ ਓਰ ਤੇ ਦਰਬ ਆਵ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਨਿਹਕਾਮ ਧਾਮ ਸਾਧ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਬਿਖੈ,
ਅਸਨ ਬਸਨ ਰਲ ਆਵਤ ਜੁਗਾਤ ਹੈ॥੬੨੯॥

ਪਦਾਰਥ- ਸ੍ਰਬਤ੍ਰ=ਸਭ ਥਾਈਂ। ਬਿਗਸਾਤ ਹੈ=ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਿਹਕਾਮ=ਕਾਮਨਾ ਰਹਿਤ। ਜੁਗਾਤ= (ਹਿੰਦੀ ਜੁਗਾਤ, ਅਰਬੀ ਜੁਕਾਤ) ਉਹ ਧਨ ਜੋ ਦਾਨ ਨਮਿਤ ਕੱਢੀਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਅਰਥ ਮਹਸੂਲ ਬੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਭਾਵ ਹੈ ਉਹ ਧਨ ਜੋ ਜੋਰ ਜਬਰ ਵਟਾਂਦੇ ਤੇ ਮੰਗਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਵੇ। ਦਸਵੰਧ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਬਦਲ (ਉੱਚੀ ਨੀਵੀਂ) ਸਭ ਥਾਈਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਵਰਖਾ ਵਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਮੰਹ ਦਾ ਪਾਣੀ) ਉੱਚੇ (ਥਾਂ) ਛੱਡਕੇ ਨੀਵੇਂ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਵਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨. ਜਿਵੇਂ (ਕਿਸੇ) ਪਰਬ ਪੁਰ ਤੀਰਥ ਤੇ (ਸਾਰਾ) ਜਗਤ ਚੱਲਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਜਾਤ੍ਰੀ) ਯਾਤ੍ਰਾ (ਸਫਲ ਕਰਨ ਦੇ) ਕਾਰਨ ਦਾਨ ਦੇਂਦੇ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਰਾਜਾ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੋਭਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚਾਰੋਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਧਨ ਟੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਾਧੂ ਦਾ ਘਰ ਨਿਹਕਾਮ (ਘਰ) ਹੈ (ਤੇ ਓਥੇ) ਭੋਜਨ ਬਸਤ੍ਰ ਤੇ ਦਸਵੰਧ (ਆਦਿ ਦੇ ਧਨ ਅਪਣੇ ਆਪ) ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ- ਨਿਹਕਾਮ ਸਾਧੂ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਮਾਯਾ ਆਪੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਆਈ ਨੂੰ ਸਫਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਬਾਨ ਧਨੁਖ ਸਹਿਤ ਹੈ ਨਿਜ ਬਸ,
ਛੁਟਤਿ ਨ ਆਵੈ ਫੁਨ ਜਤਨ ਸੈ ਹਾਥ ਜੀ॥
੨. ਜੈਸੇ ਬਾਘ ਬੰਦਸਾਲਾ ਬਿਖੈ ਬਾਧਯੋ ਰਹੈ, ਪੁਨ
ਖੁਲੈ ਤਉ ਨ ਆਵੈ ਬਸ, ਬਸਹਿ ਨ ਸਾਥ ਜੀ॥
੩. ਜੈਸੇ ਦੀਪ ਦਿਪਤ ਨ ਜਾਨੀਐ ਭਵਨ ਬਿਖੈ,
ਦਾਵਾਨਲ ਭਏ ਨ ਦੁਰਾਏ ਦੁਰੈ ਨਾਥ ਜੀ॥
੪. ਤੈਸੇ ਮੁਖ ਮਧ ਬਾਣੀ ਬਸਤ ਨ ਕੋਊ ਲਖੈ,
ਬੋਲੀਐ ਬਿਚਾਰ, ਗੁਰਮਤਿ, ਗੁਨ ਗਾਥ ਜੀ॥੬੩੦॥

ਪਦਾਰਥ- ਬਾਘ=ਸ਼ੇਰ। ਬੰਦਸਾਲਾ=ਕੈਦਖਾਨਾ। ਪਿੰਜਰਾ। ਦਾਵਾਨਲ=ਬਨ ਦੀ ਅਗਨੀ।
ਦੁਰਾਏ=ਛੁਪਾਈ। ਗੁਨ ਗਾਥ=ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਕਥਾ, ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਗਲ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਤੀਰ (ਜਦ) ਧਨੁਖ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾਲ ਹੈ ਤਦ) ਅਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਹੈ, (ਪਰ ਜੇ ਕਮਾਨ ਵਿਚੋਂ) ਛੁਟ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਤਨ ਨਾਲ ਵੀ ਮੁੜ ਕੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੇਰ ਕੈਦ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ (ਕਾਬੂ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਜੇ) ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਏ ਤਾਂ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, (ਇਉਂ ਬੇਵਸਾ ਹੋ ਗਿਆ) ਫੇਰ (ਅਪਨੇ) ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਵਸਦਾ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਦੀਵਾ ਜਗਦਾ ਘਰ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ (ਬਾਹਰਲਿਆਂ ਨੂੰ) ਪ੍ਰਤੀਤ (ਹੀ) ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, (ਪਰ ਜੇ ਉਹੋ ਦੀਵੇ ਦੀ ਅੱਗ ਬਨ ਨੂੰ ਲੱਗਕੇ) ਦਾਵਾਨਲ ਬਣ ਜਾਏ ਤਾਂ ਹੇ ਸੁਆਮੀ! (ਉਹ) ਛੁਪਾਈ ਨਹੀਂ ਛੁਪੇਗੀ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਪਰ ਜੇ) ਬੋਲੀਏ (ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਮੋੜਕੇ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇਗੀ, ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਬੋਲੀਏ) ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਬੋਲੀਏ, ਗੁਰਮਤ (ਦੀ ਗੱਲ ਬੋਲੀਏ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇ) ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਗਲ ਹੀ ਕਰੀਏ।

ਭਾਵ- ਬਿਨ ਵਿਚਾਰੇ ਗਲ ਮੁੰਹੋਂ ਨਾ ਕਢੀਏ, ਗੁਣ ਕਥਨ ਤੇ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਗਲ ਕਰੀਏ।

੧. ਜੈਸੇ ਮਾਲਾ ਮੇਰੁ ਪੋਈਅਤ ਸਭ ਉਪਰ ਕੈ,
ਸਿਮਰਨ ਸੰਖਜਾ ਮੈ ਨ ਆਵਤ ਬਡਾਈ ਕੈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਬਿਰਖਨ ਬਿਖੈ ਪੇਖੀਐ ਸੇਬਲ ਉਚੇ,
ਨਿਹਫਲ ਭਯੇ ਸੋਉ ਅਤਿ ਅਧਿਕਾਈ ਕੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਚੀਲ ਪੰਛੀਨ ਮੈ ਉਡਤ ਅਕਾਸ਼ਚਾਰੀ,
ਹੇਰੇ ਮਿਤ ਪਿੰਜਰਨ ਉਚੇ ਮਤੁ ਪਾਈ ਕੈ॥
੪. ਗਾਇਬੋ ਬਜਾਇਬੋ ਸੁਨਾਇਬੋ ਨ ਕਛੂ ਤੈਸੇ,
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਬਿਨਾ ਧ੍ਰਿਗ ਚਤੁਰਾਈ ਕੈ॥੬੩੧॥

ਪਦਾਰਥ- ਮੇਰੁ=ਸੁਮੇਰੁ=ਮਾਲਾ ਦੀ ਚੋਟੀ ਦਾ ਮਣਕਾ। ਕੈ=ਕਿਸ ਕੰਮ? ਸੇਬਲ=ਸਿੰਮਲ ਦਾ ਰੁੱਖ। ਸਿੰਮਲ ਦੇ ਫਲ ਵਿਚ ਖਾਣ ਦੀ ਸੈ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਰੂੰ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਫਲ ਮਾਨੋ ਅਫਲ ਹੈ। ਚੀਲ=ਇੱਲ। ਮਿਤ ਪਿੰਜਰਨ=ਮੁਰਲਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਜਰ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਮਾਲਾ ਦਾ ਸੁਮੇਰੁ (ਮਾਲਾ ਦੇ ਬਾਕੀ) ਸਾਰੇ (ਮਣਕਿਆਂ) ਤੋਂ ਉਪਰ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੋਈਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਉਹ) ਸਿਮਰਨ (ਵਾਲੇ ਮਣਕਿਆਂ ਦੀ) ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, (ਉਸ ਦੀ) ਵਡਾਈ ਕਿਸ ਕੰਮ? ੨. ਜਿਵੇਂ ਬਿਛਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿੰਮਲ ਰੁੱਖ (ਸਭ ਤੋਂ) ਉੱਚਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤੇ ਵੱਡੱਪਣ ਨੇ ਫਲ ਹੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ (ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹੋਣਾ ਫਿਰ ਕਿਸ ਕੰਮ)? ੩. ਜਿਵੇਂ ਇੱਲ (ਹੋਰਨਾਂ) ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ (ਉੱਚਾ) ਉਡਦੀ ਹੈ, (ਪਰ ਉੱਚੇ ਉਡਕੇ) ਦੇਖਦੀ ਹੈ ਮੁਰਦੇ (ਪਸੂਆਂ ਦੇ) ਪਿੰਜਰਾਂ ਨੂੰ, ਕਿਸ ਕੰਮ (ਉਸ ਦੀ) ਉੱਚੀ ਮਤ ਪਾਈ? ੪. ਤਿਵੇਂ ਗਾਉਣਾ ਵਜਾਉਣਾ ਤੇ ਸੁਨਾਉਣਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਜਿਸ ਵਿਚ ਉੱਚੀ) ਚਾਤੁਰੀ (ਤਾਂ ਪਈ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਹ) ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਵੇ, (ਤਾਂ ਉਸ ਚਤੁਰਾਈ ਨੂੰ) ਧ੍ਰਿਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਉਪਦੇਸ਼, ਕੀਰਤਨ ਆਦਿ ਗੁਰ ਮਹਿਮਾ ਨਾਲ ਸੁਫਲਦੇ ਹਨ।

੧. ਜੈਸੇ ਪਾਂਚੋ ਤਤ ਬਿਖੈ ਬਸੁਧਾ ਨਵਨ ਮਨ,
ਤਾ ਮੈ ਉਤਪਤ ਹੁਇ ਸਮਾਤ ਸਭ ਤਾਹੀ ਮੈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਪਾਂਚੋ ਆਂਗੁਰੀ ਮੈ ਸੂਖਮ ਕਨੂੰਗ੍ਰੀਆ ਹੈ,
ਕੰਚਨ ਖਚਤ ਨਗ ਸੋਭਤ ਹੈ ਵਾਹੀ ਮੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਨੀਚ ਜੋਨ ਗਨੀਅਤ ਅਤਿ ਮਾਖੀ ਕ੍ਰਿਮ,
ਹੀਰ ਚੀਰ ਮਧੂ ਉਪਜਤ ਸੁਖ ਜਾਹੀ ਮੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਰਵਿਦਾਸ ਨਾਮਾ ਬਿਦਰ ਕਬੀਰ ਭਏ,
ਹੀਨ ਜਾਤਿ ਉਚ ਪਦ ਪਾਏ ਸਭ ਕਾਹੀ ਮੈ॥੬੩੨॥

ਪਦਾਰਥ- ਨਵਨ ਮਨ=ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲੇ ਮਨ ਵਾਲੀ, ਅਤਿ ਨੀਵੀਂ। ਕਨੂੰਗ੍ਰੀਆ=ਛੇਟੀ ਉਂਗਲ, ਚੀਚੀ। ਹੀਰ=ਹੀਰਾ। ਹੀਰ ਨਾਮ ਮੌਤੀ ਮਾਲਾ ਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਭਾਵ ਮੌਤੀ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਿਪ ਵਿਚ ਕੀੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਸਿਪ ਦਾ ਮੂੰਹ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੇ ਕੋਈ ਕਿਣਕਾ ਅੰਦਰ ਜਾ ਵੜੇ ਤਾਂ ਕੀੜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਲੁਆਬ ਨਾਲ ਲਪੇਟਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੌਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੀਰ=ਕੱਪੜੇ, ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜੇ। ਮਧੂ=ਸ਼ਹਿਤ।

ਅਰਥ-੧. ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਮਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, (ਤਦੇ ਹੀ) ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਕੁਛ ਉਤਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਈ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਚੀਚੀ (ਸਭ ਤੋਂ) ਛੇਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਤਦੇ ਹੀ) ਨਗਾਂ ਨਾਲ ਜੜੀ ਸੋਨੇ ਦੀ (ਮੁੰਦਰੀ) ਇਸੇ ਵਿਚ ਸੋਭਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਪਹਿਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੩. ਜਿਵੇਂ ਮੱਖੀ ਤੇ ਕੀੜੇ ਅਤੀ ਨੀਵੀਆਂ ਜੂਨੀਆਂ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰ) ਮੌਤੀ, (ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ) ਬਸਤ੍ਰ ਤੇ ਸ਼ਹਿਦ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ) ਉਪਜਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ (ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਸੁਖ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਰਵਿਦਾਸ, ਨਾਮਾ, ਬਿਦਰ ਤੇ ਕਬੀਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਾਤ ਨੀਵੀਂ ਸੀ (ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਣੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ) ਸਭ ਕਿਸੇ ਵਿਚ (ਭਾਵ ਉਚ ਨੀਚ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ) ਉਚੀਆਂ ਪਦਵੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ।

੧. ਜੈਸੇ ਰੋਗ ਰੋਗੀ ਕੋ ਦਿਖਾਈਐ ਨ ਬੈਦ ਪ੍ਰਤਿ,
ਬਿਨ ਉਪਚਾਰ ਛਿਨ ਛਿਨ ਹੁਇ ਅਸਾਧ ਜੀ॥
੨. ਜੈਸੇ ਰਿਨ ਦਿਨ ਦਿਨ ਉਦਮ ਅਦਿਆਉ ਬਿਨ,
ਮੂਲ ਅੰ ਬਿਆਜ ਬਢੈ, ਉਪਜੈ ਬਿਆਧ ਜੀ॥
੩. ਜੈਸੇ ਸਤ੍ਰ ਸਾਸਨਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਕਰਿ ਸਾਧੇ ਬਿਨ,
ਪਲ ਪਲ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁਇ ਕਰਤ ਉਪਾਧ ਜੀ॥
੪. ਜਜੋਂ ਜਜੋਂ ਭੀਜੈ ਕਾਮਰੀ ਤਜੋਂ ਤਜੋਂ ਭਾਰੀ ਹੋਤ ਜਾਤ,
ਬਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਉਰ ਬਸੈ ਅਪਰਾਧ ਜੀ॥੬੩੩॥

ਪਦਾਰਥ- ਬਿਨ ਉਪਚਾਰ=ਇਲਾਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ। ਅਸਾਧ=ਜੋ ਸਾਧਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਲਾਇਲਾਜਾ। ਰਿਨ=ਕਰਜ਼ਾ। ਉਦਮ ਅਦਿਆਉ=ਅਦਾਇਗੀ ਦਾ ਉਦਮ। ਦੇਣ ਦਾ ਉਦਮ। ਬਿਆਧ=ਰੋਗ, ਆਫਤ, ਬਿਪਤਾ। ਸਾਸਨਾ=ਤਾੜਨਾ। ਸੰਗ੍ਰਾਮ=ਜੰਗ। ਉਪਾਧ=ਵਿਗਾੜ, ਬਖੇੜਾ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਰੋਗੀ ਦਾ ਰੋਗ (ਜੋ) ਵੈਦ ਨੂੰ ਨਾ ਵਿਖਾਈਏ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਇਲਾਜ ਛਿਨ ਛਿਨ ਵਿਖੇ ਲਾਇਲਾਜ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਕਰਜ਼ਾ ਜੋ ਅਦਾਇਗੀ ਦੇ ਉਦਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਮੂਲ ਤੇ ਨਾਲ ਬਿਆਜ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਧ ਵਧਕੇ (ਅੰਤ ਉਸ ਤੋਂ) ਬਿਪਤਾ ਉਪਜਦੀ ਹੈ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਵੈਰੀ ਤਾੜਨਾ ਤੇ ਜੰਗ ਕਰਕੇ ਸਾਧੇ ਬਿਨਾਂ ਪਲ ਪਲ ਵਿਚ ਬਲਵਾਨ ਹੋਕੇ ਬਖੇੜਾ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੪. (ਜਿਵੇਂ) ਕੰਬਲੀ ਭਿਜਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਤਿਵੇਂ ਭਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰ (ਵੈਦ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਬਿਨਾਂ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅਪ੍ਰਾਧ ਵਸਦਾ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਉਸਦਾ ਬਿਨ ਬਿਨ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ- ਪਾਪ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਰੋਗ ਹੈ, ਉਹ ਉਪਚਾਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਉਪਚਾਰ ਕਰਤਾ ਵੈਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਕੇਲਾ ਬਸਤ ਬਬੂਰ ਕੈ ਨਿਕਟ, ਤਾਂਹਿ
ਸਾਲਤ ਹੈਂ ਸੂਰੈਂ, ਆਪਾ ਸਕੈ ਨ ਬਚਾਇ ਜੀ॥
੨. ਜੈਸੇ ਪਿੰਜਰੀ ਮੈ ਸੂਆ ਪੜਤ ਗਾਥਾ ਅਨੇਕ,
ਦਿਨ ਪ੍ਰਤਿ ਹੇਰਤਿ ਬਿਲਾਈ ਅੰਤਿ ਖਾਇ ਜੀ॥
੩. ਜੈਸੇ ਜਲ ਅੰਤਰ ਮੁਦਤ ਮਨ ਹੋਤ ਮੀਨ,
ਮਾਸ ਲਪਟਾਇ ਲੇਤ ਬਨਛੀ ਲਗਾਇ ਜੀ॥
੪. ਬਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਧ ਮਿਲਤ ਅਸਾਧ ਸੰਗ,
ਅੰਗ ਅੰਗ ਦੁਰਮਤਿ ਗਤਿ ਪ੍ਰਗਟਾਇ ਜੀ॥੬੩੪॥

ਪਦਾਰਥ- ਬਬੂਰ= ਕਿੱਕਰ। ਸਾਲਤ= ਸੱਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਪੱਛਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੂਰੈਂ= ਸੂਲਾਂ, ਕਿੱਕਰ ਦੇ ਕੰਢੇ। ਸੂਆ= ਤੇਤਾ। ਬਿਲਾਈ= ਬਿੱਲੀ। ਬਨਛੀ= ਬੰਸੀ। ਬਾਂਸ ਦੀ ਸੋਟੀ ਅਗੇ ਭੋਗੀ ਤੇ ਕੁੰਡੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਾਸ ਆਦਿ ਲਾਕੇ ਜਲ ਵਿਚ ਸੁਟ ਕੇ ਮਛੀਆਂ ਫੜਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਕੇਲਾ (ਜੋ) ਵਸਦਾ ਹੈ ਕਿੱਕਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਕਿੱਕਰ ਦੀਆਂ) ਸੂਲਾਂ ਪੱਛਦੀਆਂ ਹਨ (ਤੇ ਉਹ) ਆਪਾ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਅੰਤ ਉਸੇ ਕਾਰਨ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੨. ਜਿਵੇਂ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਤੇਤਾ ਅਨੇਕ ਗੱਲਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਿਸਚਿੰਤ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ) ਬਿੱਲੀ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ (ਉਸ ਨੂੰ) ਦੇਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਤਾਂ ਮੌਕਾ ਲੱਗੇ ਤੇ) ਅੰਤ (ਉਸ ਨੂੰ) ਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਜਲ ਅੰਦਰ ਮੱਛੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮਨ (ਵਿਚਰਦੀ) ਹੈ, (ਪਰ ਸ਼ਿਕਾਰੀ) ਬੰਸੀ ਨਾਲ ਮਾਸ ਚਮੜਕੇ (ਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਬੰਸੀ) ਲਾਕੇ (ਮੱਛੀ ਨੂੰ) ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਸਾਹੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਸਾਹੂਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆਂ ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿਖੇ ਦੁਰਮਤਿ ਦੀ (ਦੁਰ) ਗਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਕੇਲੇ ਨੂੰ ਨਿਕਟਤਾ ਬੇਰੀ ਦੀ, ਤੋਤੇ ਨੂੰ ਨਿਕਟਤਾ ਬਿੱਲੀ ਦੀ, ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਨਿਕਟਤਾ ਕੁੰਡੀ ਦੀ, ਤਿਵੇਂ ਜਗਯਾਸੂ ਨੂੰ ਨਿਕਟਤਾ ਅਸਾਹੂ ਦੀ ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਦੂਰੀ ਕੁਸੰਗ ਤੋਂ ਦੁਰਮਤੀ ਦੀ ਛੂਤ ਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

੧. ਕੋਟਿ ਪਰਕਾਰ ਨਾਰ ਸਾਜੈ ਜਉ ਸਿੰਗਾਰ ਚਾਰੁ,
ਬਿਨੁ ਭਰਤਾਰ ਭੇਟੈ ਸੁਤ ਨ ਖਿਲਾਇ ਹੈ॥
੨. ਸਿੰਚੀਐ ਸਲਿਲ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਬਿਰਖ ਮੂਲ,
ਛਲ ਨ ਬਸੰਤ ਬਿਨ ਤਾਸੁ ਪ੍ਰਗਟਾਇ ਹੈ॥
੩. ਸਾਵਣ ਸਮੈ ਕਿਸਾਨ ਖੇਤ ਜੋਤ ਬੀਜ ਬੋਵੈ,
ਬਰਖਾ ਬਿਹੂਨ ਕਤ ਨਾਜ ਨਿਪਜਾਇ ਹੈ॥
੪. ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭੇਖ ਧਾਰਿ ਪ੍ਰਾਣੀ ਭ੍ਰਮੈ ਭੂਮ,
ਬਿਨ ਗੁਰ ਉਰਿ ਗਜਾਨ ਦੀਪ ਨ ਜਗਾਇ ਹੈ॥੬੩੫॥

ਪਦਾਰਥ- ਚਾਰੁ= ਸੁੰਦਰ। ਸਿੰਚੀਐ= ਸਿੰਜੀਏ, ਪਾਣੀ ਦੇਈਏ। ਸਲਿਲ= ਪਾਣੀ।
ਛਲ-ਭਾਵ ਹੈ ਛੁਲ। ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਕਲਮ ਉਕਾਈ ਹੈ। ਬਸੰਤ ਛੁਲਾਂ ਦੀ ਰੁਤ ਹੈ।
ਕਤ= ਕਿਵੇਂ। ਨਾਜ= ਅਨਾਜ। ਨਿਪਜਾਇ= ਉੱਗੇਗਾ।

ਅਰਥ- ੧. (ਭਾਵੇਂ) ਨਾਰੀ ਕੋੜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਹਣੇ ਸਿੰਗਾਰ ਕਰੇ
(ਪਰ) ਬਿਨਾਂ ਪਤੀ ਮਿਲੇ ਦੇ ਪੁੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਖਿੜਾ ਸਕਦੀ। ੨. ਬਿੱਛ ਦੇ ਮੁੱਢ
ਨੂੰ (ਭਾਵੇਂ) ਰਾਤ ਦਿਨੇ (ਲਗਾਤਾਰ) ਪਾਣੀ ਦੇਈ ਜਾਈਏ (ਪਰ) ਬਿਨਾਂ ਬਸੰਤ
ਰੁਤ ਤੋਂ ਉਸਨੂੰ (ਛਲ ਭਾਵ) ਛੁਲ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇਗਾ। ੩. ਸਾਵਣ ਦੇ
ਮਹੀਨੇ ਕਿਸਾਨ ਖੇਤ ਵਾਹਕੇ ਬੀਜ ਬੀਜ ਦੇਵੇ (ਪਰ) ਬਰਖਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਅਨਾਜ ਕਿੱਥੇ ਉੱਗੇਗਾ? (ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਉੱਗੇਗਾ)। ੪. ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ
ਭੇਖ ਧਾਰਕੇ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਭਾਵੇਂ) ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਤੇ ਭੌਂਦਾ ਫਿਰੇ (ਪਰ) ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
(ਉਸ ਦੇ) ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਗਜਾਨ ਦਾ ਦੀਵਾ ਨਹੀਂ ਜਗੇਗਾ।

ਭਾਵ- ਘਟ ਵਿਚ ਗਜਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਾਉ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਹੋਣਾ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਨੀਰ ਪੀਰ ਅੰਨ ਭੋਜਨ ਖੁਵਾਇ ਅੰਤਿ,
ਗਰੇ ਕਾਟਿ ਮਾਰਤ ਹੈ ਅਜਾ ਸਨ ਕਉ*॥
੨. ਜੈਸੇ ਬਹੁ ਭਾਰ ਡਾਰੀਅਤ ਲਘੁ ਨੌਕਾ ਮਾਹਿ,
ਬੂਡਤ ਹੈ ਮਾਝਧਾਰ ਪਾਰ ਨ ਗਵਨ ਕਉ॥
੩. ਜੈਸੇ ਬੁਰ ਨਾਰਿ ਧਾਰਿ ਭਰਨ ਸਿੰਗਾਰ ਤਨਿ,
ਆਪਿ ਆਮੈ ਅਰਪਤ ਚਿੰਤਾ ਕੈ ਭਵਨ ਕਉ॥
੪. ਤੈਸੇ ਹੀ ਅਧਰਮ ਕਰਮ ਕੈ ਅਧਰਮ ਨਰ,
ਮਰਤ ਅਕਾਲ ਜਮਲੋਕਹਿ ਰਵਨ ਕਉ॥੬੩੬॥

ਪਦਾਰਥ- ਅਜਾ ਸਨ=ਬਕਰੀ ਦਾ ਬਚਾ, ਬਕਰਾ। ਬੁਰ ਨਾਰ=ਮਾੜੀ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਵੇਸ਼ਵਾ। ਭਰਨ=ਆਭਰਨ ਰਾਹਿਣੇ। ਆਮੈ=ਆਮਯੰ ਰੋਗ। ਪੀੜਾ। ਅਕਾਲ=ਬੇਮੌਕਾ, ਬਿਨਾਂ ਸਮਾਂ ਆਏ ਦੇ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ, ਦੁੱਧ, ਅੰਨ (ਤੇ ਹੋਰ) ਭੋਜਨ ਬੱਕਰੀ ਦੇ ਬੱਚੇ (ਬੱਕਰੇ) ਨੂੰ ਖੁਵਾਕੇ ਅੰਤ ਗਲਾ ਕੱਟਕੇ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਬਕਰੀਦ ਪਰ)। ੨. ਜਿਵੇਂ ਬਹੁਤਾ ਭਾਰ ਜੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਈਏ (ਤਾਂ ਉਹ) ਮੰਝਧਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਡੁਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦੀ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਮਾੜੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਰੀਰ ਤੇ ਪਹਿਨਕੇ ਸਿੰਗਾਰ ਤੇ ਗਹਿਣੇ (ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਰਕੇ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਗ ਦੇ ਅਰਪਨ ਕਰਦੀ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਅਧਰਮੀ ਆਦਮੀ ਅਧਰਮ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲ (ਬੇਵਤਕ) ਮੌਤ ਮਰਦਾ ਤੇ ਜਮਲੋਕ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਬਕਰੇ ਨੂੰ ਕਸਾਈ ਦੇ ਸੂਦੀਕ ਭੋਜਨ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਾ, ਨੌਕਾ ਦਾ ਬਹੁਤੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜਾਣਨਾ, ਵੇਸਵਾ ਦਾ ਸਿੰਗਾਰ ਕਰ ਬਹੁਤੇ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣਨਾ ਤੇ ਅਧਰਮੀ ਦਾ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋਕੇ ਅਧਰਮ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ ਮੌਤ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਕਰਾ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹਲਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬੇੜੀ ਅਧਵਾਟੇ ਡੁਬਦੀ ਹੈ, ਵੇਸਵਾ ਰੋਗੀ ਹੋ ਛੇਤੀ ਮਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਧਰਮੀ ਦੀ ਉਮਰਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

* ਇਸ ਪਾਦ ਵਿਚ ਦੋ ਅਖਰਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ, ਜੋ ਲਿਖਾਰੀ ਤੋਂ ਰਹਿ ਗਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਸ. ਉਮੰਕਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲਿਖੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ੧੯੯੩ ਦੇ ਛਾਪੇ ਕਬਿੱਤਾਂ ਵਿਚ 'ਸਨ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਸੂਨ' ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਪਾਕਸਾਲਾ ਬਾਲਾ ਬਿੰਜਨ ਅਨੇਕ ਰਚੈ,
ਛੁਅਤ ਅਪਾਵਨ ਛਿਨਕ ਛੋਤ ਲਾਗ ਹੈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਤਨ ਸਾਜਤ ਸਿੰਗਾਰ ਨਾਰਿ ਆਨੰਦ ਕੈ,
ਪੁਹਪਵੰਤੀ ਹੈ ਪ੍ਰਿਯਾ ਸਿਹਜਾ ਤਿਆਗ ਹੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਗ੍ਰੰਥਪਾਰ ਨਾਰਿ ਜਤਨ ਕਰਤ ਨਿਤ,
ਮਲ ਮੈ ਗਰਭ ਛੇਦ ਖੇਦ ਨਿਹਭਾਗ ਹੈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਸੀਲ ਸੰਜਮ ਜਨਮ ਪਰਜੰਤ ਕੀਜੈ,
ਤਨਕ ਹੀ ਪਾਪ ਕੀਏ ਤੂਲ ਮੈ ਬਜਾਗ ਹੈ॥੬੩੭॥

ਪਦਾਰਥ- ਪਾਕਸਾਲਾ=ਰਸੋਈ। ਬਾਲਾ=ਇਸਤ੍ਰੀ। ਅਪਾਵਨ=ਅਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ। ਛੋਤ=ਛੋਹ।
ਪੁਹਪਵੰਤੀ=ਰਜਸੂਲਾ। ਗ੍ਰੰਥਪਾਰ। ਗ੍ਰੰਥਵਤੀ। ਮਲ ਮੈ=ਮਲਮਯ=ਲਹੂ, ਸੰਯੁਕਤ ਹੋ
ਜਾਣਾ। ਭਾਵ ਰਜਸੂਲਾ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਨਿਹਭਾਗ=ਅਭਾਗਣ। ਤੂਲ=ਰੂਈ।
ਬਜਾਗ=ਬੱਜ੍ਹ+ਆਗਿ=ਬਿਜਲੀ। (ਅ)ਬਜ੍ਹ ਪਦ ਦਾ ਇਕ ਅਰਥ ਹੈ : ਘੋਰ, ਭਯਾਨਕ।
ਯਥਾ:-ਬਜ੍ਹ, ਅਗਨਿ, ਬਿਰਹਿਨਿ ਹਿਯ ਜਾਰਾ। (ਜਾਯਸੀ)

ਅਰਥ-੧. ਜਿਵੇਂ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਨੇਕਾਂ ਭੋਜਨ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ
ਹੈ (ਪਰ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਛਿਨ ਭਰ ਲਈ ਹੀ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਛੁਹ ਜਾਵੇ (ਤਾਂ
ਸਾਰੇ ਭੋਜਨ ਨੂੰ) ਛੁਹ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਨਾਰੀ ਸਰੀਰ ਤੇ ਸਿੰਗਾਰ
ਸਾਜਕੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੀ ਹੈ (ਪਰ ਜਦ) ਪੁਹਪਵੰਤਿ (ਰਜਸੂਲਾ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਤਾਂ ਪਤੀ ਸਿਹਜਾ ਛੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਗਰਭ ਧਾਰਕੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਿਤ
(ਉਹ) ਜਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਗਰਭ ਕਾਇਮ ਰਹੇ, ਪਰ ਜੇ
ਕਦੇ) ਗਰਭ ਦੇ (ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ) ਲਹੂ ਜਾਰੀ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਗਰਭਪਾਤ ਹੋਣ
ਦਾ ਖੇਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਭਾਗਣ (ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ) ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਸੀਲ ਸੰਜਮ
(ਆਦਿ ਸਾਰਾ) ਜੀਵਨ ਭਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ (ਪਰ) ਬੋੜਾ ਹੀ ਪਾਪ ਕੀਤਿਆਂ
(ਮਾਨੋ) ਰੂਈ ਵਿਚ ਘੋਰ ਅੱਗ (ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ) ਹੈ।

ਭਾਵ- ਸੀਲ ਤੇ ਸੰਜਮ ਆਦਿ ਸੁਭ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਜੇ ਬੋੜਾ ਪਾਪ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਰੂਈ
ਵਿਚ ਅੱਗ ਜਿਵੇਂ ਸੰਭਾਲਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਬੋੜੇ ਪਾਪ ਨਾਲ
ਮਨ ਨੂੰ ਲਗੀ ਬੁਰੀ ਲਾਗ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਨਾ ਕਠਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧. ਚੀਕਨੇ ਕਲਸ ਪਰ ਜੈਸੇ ਨਾ ਟਿਕਤ ਬੂੰਦ,
ਕਾਲਰ ਮੈਂ ਪਰੇ ਨਾਜ਼ ਨਿਪਜੈ ਨ ਖੇਤ ਜੀ॥
੨. ਜੈਸੇ ਧਰਿ ਪਰ ਤਰੁ ਸੇਬਲ ਅਫਲ ਅਰੁ,
ਬਿਖਿਆ ਬਿਰਖ ਫਲੇ ਜਗੁ ਦੁਖ ਦੇਤ ਜੀ॥
੩. ਚੰਦਨ ਸੁਬਾਸ ਬਾਂਸ ਬਾਸ ਬਾਸੀਐ ਨਾ,
ਪਵਨ ਗਵਨ ਮਲ ਮੂਤਤਾ ਸਮੇਤ ਜੀ॥
੪. ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਪਰਵੇਸ ਨ ਮੋ ਰਿਦੈ ਭਿਦੈ,
ਜੈਸੇ ਮਾਨੋ ਸੂਅਤਿ ਬੂੰਦ ਅਹਿ ਮੁਖ ਲੇਤ ਜੀ॥੬੩੮॥

ਪਦਾਰਥ- ਕਲਸ= ਘੜਾ। ਬਿਖਿਆ= ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ। ਬਾਸੀਐ ਨਾ= ਬਸਦੀ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰਵੇਸਦੀ ਨਹੀਂ। ਨ ਭਿਦੈ= ਵਿੰਨ੍ਹਦਾ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਅਹਿ= ਸੱਪ।

ਅਰਥ- ੧. ਚੀਕਣੇ ਘੜੇ ਉਤੇ ਜਿਵੇਂ (ਪਾਣੀ ਦੀ) ਬੂੰਦ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦੀ ਤੇ ਕੱਲਰੀ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਬੀਜਿਆ ਅਨਾਜ ਨਹੀਂ ਉਗਦਾ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਸਿੰਮਲ ਰੁਖ ਫਲ ਹੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਬਿਛ ਫਲਕੇ (ਬੀ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਦੁਖ (ਹੀ) ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੩. ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੁਹਣੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਬਾਂਸ ਵਿਚ (ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ) ਵੱਸ ਵੱਸਕੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਤੇ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ (ਵਾਲੀ ਥਾਂ) ਤੋਂ ਲੰਘੀ ਪਉਣ (ਉਸੇ) ਸਮੇਤ (ਭਾਵ ਬਦਬੂਦਾਰ) ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੇਰੇ ਰਿਦੇ ਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹਕੇ (ਵਿਚ) ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ (ਜੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਜਿਵੇਂ ਸੱਪ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸੂਅਤੀਬੂੰਦ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਮੇਰਾ ਮਨ ਬੀ) ਮਾਨੋ (ਉਸ ਸੂਅਤੀਬੂੰਦ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ- ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਚਿਕਨੇ ਘੜੇ ਤੇ ਪਾਣੀ, ਕੱਲਰ ਵਿਚ ਬੀਜ, ਵਾਂਸ ਵਿਚ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ। ਜੇ ਅਸਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਲਟ ਅਸਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਮੈਲ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਵਾਯੂ ਦੁਰਗੰਧੀ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਸੂਅਤੀਬੂੰਦ ਸੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪੈਕੇ ਜ਼ਹਿਰ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਫਲਤਾ ਵਿਚ ਅੰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸਿਬੰਲ ਉਗਕੇ ਬੀ ਨਿਕੰਮਾ ਹੈ, ਸੋ ਮੇਰਾ ਮਨ ਕਠੋਰ ਹੈ, ਨਿਕੰਮਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਲਾ ਹੈ।

੧. ਚੰਦਨ ਸਮੀਪ ਬਸਿ ਬਾਂਸ ਮਹਿਮਾਂ ਨ ਜਾਨੀ,
ਆਨ ਦੁਮ ਦੂਰ ਭਏ ਬਾਸਨਾ ਕੈ ਬੋਹੇ ਹੈ॥
੨. ਦਾਦਰ ਸਰੋਵਰ ਮੈਂ ਜਾਨੈ ਨ ਕਮਲ ਗਤਿ,
ਮਕਰੰਦ ਕਰਿ ਮਧਕਰ ਹੀ ਬਿਮੋਹੇ ਹੈ॥
੩. ਸੁਰਸਰੀ ਬਿਖੈ ਬਗ ਜਾਨਜੇ ਨ ਮਰਮ ਕਛੂ,
ਆਵਤ ਹੈ ਜਾਡੀ ਜੰਡ੍ਹ ਜਾਡਾ ਹੇਤ ਸੋਹੇ ਹੈ॥
੪. ਨਿਕਟ ਬਸਤ ਮਮ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀਨ,
ਦੂਰ ਹੀ ਦਿਸੰਤਰੁ ਉਰ ਅੰਤਰ ਲੈ ਪੋਹੇ ਹੈ॥੬੩੯॥

ਪਦਾਰਥ- ਆਨ ਦੁਮ=ਹੋਰ ਬਿੱਛ। ਦਾਦਰ=ਡੱਡ। ਮਕਰੰਦ=ਛੁਲਾਂ ਦਾ ਰਸ।
ਮਧਕਰ=ਭੋਗ। ਸੁਰਸਰੀ=ਰੀਗਾ। ਜਾਡੀ ਜੰਡ੍ਹ=ਯਾਡੀ=ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਜੰਡ੍ਹ (ਯੰਡਣ) ਨਿਯਮ ਵਿਚ। ਅੰਕ ੫੦੭ ਵਿਚ 'ਜਾਡੀ ਜੰਡ੍ਹ' ਦਾ ਪਾਠ 'ਜਾਡੀ ਜਨ' ਹੈ। ਹੋ
ਸਕਦਾ ਹੈ ਏਥੇ ਬੀ ਪਾਠ 'ਜਾਡੀ ਜਨ' ਜਾ 'ਜਾਡੀ ਜੰਤ' ਹੋਵੇ ਤੇ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਕਲਮ ਉਕਾਈ
ਨੇ 'ਜਾਡੀ ਜੰਡ੍ਹ' ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ।

ਅਰਥ- ੧. ਚੰਦਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵਾਂਸ ਨੇ ਵੱਸਕੇ (ਚੰਦਨ) ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਨਾ
ਜਾਣੀ, ਹੋਰ ਬਿੱਛ ਜੋ ਦੂਰ ਸੇ (ਉਹ ਉਸ ਦੀ) ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ (ਬੋਹੇ=) ਸੁਗੰਧਿਤ ਹੋ ਗਏ। ੨. ਡੱਡ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ (ਵਸਦਿਆਂ) ਕਮਲ ਦੀ ਖੂਬੀ
ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਕਮਲ ਵਿਚ ਵਸ ਰਹੇ) ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਭੋਰੇ ਹੀ
ਮੋਹਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੩. ਰੀਗਾ ਵਿਚ (ਵੱਸਕੇ) ਬਗਲੇ ਨੇ (ਰੀਗਾ ਦਾ) ਕੁਛ
ਭੇਦ ਨਾ ਜਾਤਾ, (ਪਰ ਮਹਿਮਾ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ) ਯਾਡੀ ਯਾਡਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ
(ਯਾਡੀਆਂ ਦੇ) ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੁਹਣੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ
(ਭਾਵ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੪. ਤਿਵੇਂ ਮੈਂ (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਨੇੜੇ ਵਸਦਿਆਂ
(ਬੀ) ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ (ਦੀ ਤਾਸੀਰ) ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹਾਂ, (ਪਰ) ਦੂਰ (ਦੂਰ ਤੇ)
ਦੇਸਾਂਤ੍ਰਾਂ (ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਰਧਾ ਵਾਲੇ ਸਿਖ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼) ਲੈਕੇ,
ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਅਭਯਾਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) *।

* ਇਹ ਕਬਿੱਤ, ਕੁਝ ਅੱਖਰੀ ਫਰਕ ਛੋੜਕੇ, ਕਬਿੱਤ ੫੦੭ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

੧. ਨਾਹਿਨ ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਚਿਤਵੈ ਕਿਉ ਚਿੰਤਾਮਣਿ,
ਲੋਨੇ ਹੈ ਨ ਲੋਇਨ ਜੋ ਲਾਲਨ ਬਿਲੋਕੀਐ ॥
੨. ਰਸਨਾ ਰਸੀਲੀ ਨਾਹਿ ਬੇਨਤੀ ਬਖਾਨਉ ਕੈਸੇ,
ਸੁਰਤਿ ਨ ਸੁਵਨਨ ਬਚਨ ਮਧੋਕੀਐ ॥
੩. ਅੰਗ ਅੰਗ ਹੀਨ ਦੀਨ ਕੈਸੇ ਬਰ ਮਾਲ ਕਰਉ,
ਮਸਤਕ ਨਾਹਿ ਭਾਗ ਪ੍ਰਿਯ ਪਰਾ ਧੋਕੀਐ ॥
੪. ਸੇਵਕ ਸੂਭਾਵ ਨਾਹਿ, ਪਹੁਚ ਨ ਸਕਉ ਸੇਵਾ,
ਨਾਹਿਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਪ੍ਰਭ ਪ੍ਰਭਤਾ ਸਮੋਕੀਐ ॥੬੪੦॥

ਪਦਾਰਥ- ਚਿੰਤਾਮਣਿ=ਉਹ ਮਣੀ ਜੋ ਮਨਿਛਿਛਤ ਕਾਮਨਾ ਦੀ ਦਾਤੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਹੈ। ਲਾਲਨ=ਪਿਆਰਾ, ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ। ਸੁਰਤਿ=ਸੁਣਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ। ਮਧੋਕੀਐ=ਮਿੱਠੇ (ਬਚਨ ਸੁਣਾਂ)। ਧੋਕੀਐ=ਧੋਵਾਂ। ਪ੍ਰਭਤਾ=ਵਡਿਆਈ। ਸਮੋਕੀਐ=ਸਮਾਵਾਂ ਕਿਵੇਂ ?

ਅਰਥ- ੧. ਮੇਰਾ ਰੂਪ (ਅਨੂਪਮ=) ਸੁੰਦਰ ਨਹੀਂ, (ਮੇਰੇ ਵਲ ਮੇਰਾ) ਚਿੰਤਾਮਣਿ (ਰੂਪੀ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਕਿਉਂ ਦੇਖੋ: (ਮੇਰੇ ਅਪਣੇ) ਨੇਤ੍ਰ ਸਲੋਨੇ (ਰਸੀਲੇ) ਨਹੀਂ, ਜੋ ਪਜਾਰੇ ਨੂੰ (ਪ੍ਰੀਤ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ) ਦੇਖ ਸਕਾਂ। ੨. ਜੀਭ ਰਸੀਲੀ ਨਹੀਂ (ਸੋ ਮੈਂ ਮਿੱਠੀ) ਬੇਨਤੀ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂ, ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ (ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲੀ) ਸੁਣਨ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ, ਜੋ (ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਦੇ) ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਮਿੱਠੇ ਬਚਨ (ਸੁਣਾਂ)। ੩. ਅੰਗ ਅੰਗ ਤੋਂ (ਇਉਂ) ਹੀਣੀ ਹਾਂ, ਦੀਨ ਹਾਂ, ਸੁਹਣੀ ਮਾਲਾ (ਲਾਲਨ ਲਈ ਕਿਵੇਂ) ਤਿਆਰ ਕਰਾਂ, ਮੱਥੇ ਤੇ (ਐਸੇ) ਭਾਗ ਨਹੀਂ (ਲਿਖੇ ਹੋਏ) ਜੋ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋਵਾਂ। ੪. ਸੇਵਕਾਂ ਵਾਲਾ ਸੂਭਾਵ ਨਹੀਂ, (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਸੇਵਾ ਦੁਆਰਾ ਮੈਂ ਅੱਪੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, (ਨਾ ਹੀ ਅਪਣੇ ਪਜਾਰੇ) ਉਤੇ ਮੈਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, (ਸੋ ਉਸ ਦੀ) ਪ੍ਰਭਤਾ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਸਮਾਂ ਜਾਵਾਂ ?

ਭਾਵ- ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਮਾਲ ਦੀ ਆਪਣੀ ਨਿੰਮੁਤਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

੧. ਬੇਸੂਾ ਕੇ ਸਿੰਗਾਰ ਬਿਭਚਾਰ ਕੇ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ,
ਬਿਨ ਭਰਤਾਰ ਨਾਰਿ ਕਾਕੀ ਕੈ ਬੁਲਾਈਐ॥
੨. ਬਗ ਸੇਤ ਗਾਤ ਜੀਵ ਘਾਤ ਕਰਿ ਖਾਤ ਕੇਤੇ,
ਮੈਨ ਗਹੇ, ਧਯਾਨ ਧਰੇ, ਜੁਗਤ ਨ ਪਾਈਐ॥
੩. ਭਾਂਡ ਕੀ ਭੰਡਾਈ ਬੁਰਵਾਈ ਨ ਕਹਿਤ ਆਵੈ,
ਅਤਿ ਹੀ ਢਿਠਾਈ, ਸੁਕੁਚਤ ਨ ਲਜਾਈਐ॥
੪. ਤੈਸੇ ਪਰ ਤਨ ਧਨ ਦੁਖਨਾ ਤ੍ਰਿਦੋਖ ਮਮ,
ਪਤਿਤ ਅਨੇਕ ਏਕ ਰੋਮ ਨ ਪੁਜਾਈਐ*॥੬੪੧॥

ਪਦਾਰਥ- ਬਿਭਚਾਰ=ਪਰ ਪੁਰਖ ਰਮਣ। ਜੁਗਤ=ਯੁਕ੍ਰਿ=ਜੁੜਨ ਦੀ ਹਾਲਤ।
ਬੁਰਵਾਈ=ਬੁਲਵਾਈ=ਚਤੁਰ ਬੋਲ ਚਾਲ। (ਅ) ਬੁਰਾਈ। ਤ੍ਰਿਦੋਖ=ਵਾਤ, ਪਿਤ, ਕਫ, ਤਿੰਨੇ ਵਿਗੜਕੇ ਜੋ ਬੀਮਾਰੀ ਹੋਵੇ। ਸੰਨਜਪਤ। ਤ੍ਰਿਦੋਖ, ਬਹੁਤ ਕਠਿਨਤਾ ਨਾਲ ਰਾਜੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ।

ਅਰਥ- ੧. ਵੇਸੂਾ ਦੇ ਵਿਭਚਾਰ ਨਮਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਿੰਗਾਰਾਂ ਦਾ (ਤਾਂ ਕੋਈ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ (ਪਰ ਇਕ) ਪਤੀ (ਦੀ ਹੋਏ) ਬਿਨਾ (ਓਹ) ਕਿਸ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਕਰਕੇ ਬੁਲਾਈ ਜਾਏ। ੨. (ਸੇਤ ਗਾਤ=) ਚਿਟੇ ਸਰੀਰ ਵਾਲਾ ਬਗਲਾ ਕਿੰਨੇ ਜੀਵ ਘਾਤ ਕਰਕੇ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਨ ਬੀ ਧਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਧਯਾਨ ਬੀ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਸਾਈਂ ਵਿਚ) ਜੁੜਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ। ੩. ਭੰਡ ਦੀ ਭੰਡਾਈ ਤੇ ਬੁਲਵਾਈ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ (ਉਸਦਾ) ਢੀਠ ਪੁਣਾ ਬੀ ਅਤਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਕਿਸੇ ਗਲੇ) ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਪਰਾਏ ਤਨ, ਪਰਾਏ ਧਨ ਤੇ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਜਾ (ਆਦਿ ਦੇ) ਤ੍ਰੈਏ ਦੋਖ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਹਨ, (ਮੇਰੇ ਇਕ) ਵਾਲ ਦੇ ਬਰੱਬਰ ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਪੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ।

ਭਾਵ- ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੇਸਵਾ, ਬਗਲਾ ਤੇ ਭੰਡ ਨਾਲ ਤੁੱਲਤਾ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਪਰ ਤਨ, ਪਰ ਧਨ ਤੇ ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਤਿੰਨੋਂ (ਦੋਖ=) ਅਧਮ ਕਰਮ ਅਪਣੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਇਸਨੂੰ ਤ੍ਰਿਦੋਖ ਰੋਗ ਵਾਂਝੂ ਕਰੜਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

* ਇਹ ਕਬਿੱਤ, ਕੁਛਕ ਪਾਠਾਂਤ੍ਰੂ ਭੇਦ ਦੇ ਫਰਕ ਛੱਡਕੇ, ਕਬਿੱਤ ਪ੨੨ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

੧. ਜਾਕੈ ਨਾਇਕਾ ਅਨੇਕ ਏਕ ਸੇ ਅਧਿਕ ਏਕ,
ਪੂਰਨ ਸੁਹਾਗ ਭਾਗ ਸਉਤੇ ਸਮ ਧਾਮ ਹੈ॥
੨. ਮਾਨਨ ਹੁਇ ਮਾਨ ਭੰਗ ਬਿਛੁਰ ਬਿਦੇਸ ਰਹੀ,
ਬਿਰਹੁ ਬਿਯੋਗ ਲਗ ਬਿਰਹਨੀ ਭਾਮ ਹੈ॥
੩. ਸਿਥਲ ਸਮਾਨ ਤ੍ਰੀਯਾ ਸਕੇ ਨ ਰਿਝਾਇ ਪ੍ਰਿਯ,
ਦਯੋ ਹੈ ਦੁਹਾਗ ਵੈ ਦੁਹਾਗਾਨ ਸਕਾਮ ਹੈ॥
੪. ਲੋਚਨ, ਸ੍ਰਵਨ, ਜੀਹ ਕਰ ਅੰਗ ਅੰਗ ਹੀਨ,
ਪਰਿਸਯੋ ਨ ਪੇਖਯੋ ਸੁਨਯੋ ਮੇਰੋ ਕਹਾ ਨਾਮ ਹੈ? ॥੬੪੨॥

ਪਦਾਰਥ- ਸਉਤੇ=ਸੁਪਤਨੀ, ਵਹੁਟੀ। ਮਾਨਨ=ਮਾਨ ਵਾਲੀ। ਭਾਮ=ਇਸਤ੍ਰੀ।
ਸਮਾਨ=ਮਾਨ ਵਾਲੀ। ਸਿਥਲ=ਆਲਸੀ। ਸਕਾਮ=ਸੁਧ ਪਾਠ-ਸਨਾਮ=ਨਾਮ ਸਮੇਤ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਸ (ਮਾਲਕ) ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ ਵਧਕੇ ਹੈ (ਪਰ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਸੰਪੂਰਨ=) ਸਾਰਾ ਸੁਹਾਗ ਭਾਗ (ਮੇਰਾ ਹੈ ਤੇ) ਘਰ ਬਾਰ (ਮੇਰਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸਦੀ) ਸੁਪਤਨੀ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਹਰੇਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਤੀ ਦਾ ਮਾਣ ਤੇ ਸੁਪਤਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਫ਼ਖਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ੨. (ਇਕ) ਮਾਨਨੀ ਹੈ (ਜੋ ਪੀਆ ਤੋਂ) ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਬਿਦੇਸ ਰਹਿੰਦਿਆਂ (ਅਪਨਾ) ਮਾਨ ਬੀ ਗੁਆ ਬੈਠੀ ਹੈ (ਪਰ ਉਹ) ਵਿਯੋਗ ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਲਗੀ ਹੋਈ ਬਿਰਹਨੀ ਇਸਤ੍ਰੀ (ਤਾਂ ਕਹਾਉਂਦੀ) ਹੈ। ੩. (ਫਿਰ ਇਕ ਹੋਰ ਹੈ ਜੋ) ਆਲਸੀ ਤੇ ਮਾਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ (ਜੋ) ਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ (ਪਤੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ) ਛੁੱਟੜ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਦੁਹਾਗਾਨ (ਕਹਾਕੇ ਬੀ ਪਤੀ ਦੇ) ਨਾਮ ਸਹਿਤ ਹੈ, (ਭਾਵ 'ਛਲਾਣੇ ਦੀ ਦੁਹਾਗਣ' ਫੇਰ ਬੀ ਕਹਾਉਂਦੀ ਹੈ)। ੪. (ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ) ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਜੀਭ ਤੇ ਹਥ ਆਦਿ ਹਰਿਕ ਅੰਗ ਤੋਂ ਹੀਣੀ ਹਾਂ, (ਮੈਂ ਕਦੇ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ) ਪਰਸਿਆ ਨਹੀਂ, ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ, (ਉਸਦੇ ਵਾਕ) ਸੁਣੇ ਨਹੀਂ, ਮੇਰਾ ਕੀਹ ਨਾਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਭਾਵ- ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਨਾ ਸੁਪਤਨੀ, ਨਾ ਬਿਹੁਨੀ, ਨਾ ਛੁੱਟੜ ਕਹਾ ਸਕਦੀ ਹਾਂ।

੧. ਜੈਸੇ ਜਾਰ ਚੋਰ ਓਰ ਹੇਗਤਿ ਨ ਆਹਿ ਕੋਊ,
ਚੋਰ ਜਾਰ ਜਾਨਤ ਸਕਲਭੂਤ ਹੇਰਹੀ॥
੨. ਜੈਸੇ ਦਿਨ ਸਮੈ ਆਵਾ ਗਵਨ ਭਵਨ ਬਿਖੈ,
ਤਾਹੀ ਗਿਹ ਪੈਸਤ ਸੰਕਾਤ ਹੈ ਅੰਧੇਰ ਹੀ॥
੩. ਜੈਸੇ ਧਰਮਾਤਮਾ ਕਉ ਦੇਖੀਐ ਧਰਮਰਾਇ,
ਪਾਪੀ ਕਉ ਭਇਆਨ ਜਮ ਤ੍ਰਾਹ ਤ੍ਰਾਹ ਟੇਰਹੀ॥
੪. ਤੈਸੇ ਨਿਰਵੈਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਪਨ ਰੂਪ,
ਤੈਸੇ ਹੀ ਦਿਖਾਵੈ ਮੁਖ ਜੈਸੇ ਫੇਰਹੀ॥੬੪੩॥

ਪਦਾਰਥ- ਜਾਰ= ਯਾਰ, ਉਪਥਤਿ। ਸਕਲਭੂਤ= ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਸਾਰੇ ਲੋਕ। ਪੈਸਤ= ਵੜਦਿਆਂ।
ਸੰਕਾਤ ਹੈ= ਡਰੀਦਾ ਹੈ। ਤ੍ਰਾਹ ਤ੍ਰਾਹ= ਬਚਾ ਲਓ। ਦਰਪਨ= ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਯਾਰ ਤੇ ਚੋਰ (ਜਦ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਯਾਰ ਹੈ ਯਾ ਚੋਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ) ਵੱਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤੱਕਦਾ (ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਜਾਣ ਲਿਆ ਜਾਏ (ਕਿ ਆਹ) ਚੋਰ ਹੈ (ਯਾ ਆਹ) ਯਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਤੈ ਨਾਲ) ਵੇਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆਵਾਜਾਈ (ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ) ਹੈ (ਪਰ) ਅੰਧੇਰੇ ਵੇਲੇ ਓਸੇ ਘਰ ਵੜਦਿਆਂ ਡਰੀਦਾ ਹੈ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਧਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ (ਜਮ) ਧਰਮ (ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਰਾਜਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਜਮ ਭਜਾਨਕ (ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹ) ਤ੍ਰਾਹ ਤ੍ਰਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ (ਤਾਂ) ਨਿਰਵੈਰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ (ਪਰ) ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ (ਉਸ ਅਗੇ ਖੜੋਕੇ) ਫੇਰੀਏ (= ਕਰਕੇ ਦੇਖੀਏ) ਤਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ।*

ਭਾਵ- ਅਪਣੀ ਭਾਵਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਿਯ ਤੇ ਭੈ ਦੇਣਦਾਰ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ,
ਓਹ ਨਿਰਵੈਰ ਤੇ ਸਮ ਹਨ।

* ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੜ੍ਹੋ ਕਬਿੱਤ ਨੰ: ੩੩੦

੧. ਜੈਸੇ ਦਰਪਨ ਸੂਧੋ ਸੁਧ ਮੁਖ ਦੇਖੀਅਤ,
ਉਲਟ ਕੈ ਦੇਖੈ ਮੁਖ ਦੇਖੀਐ ਭਇਆਨ ਸੋ॥
੨. ਮਧੁਰ ਬਚਨ ਤਾਹੀ ਰਸਨਾ ਸੈ ਪਜਾਰੋ ਲਾਗੈ,
ਕੌਰਕ ਸਬਦ ਸੁਨ ਲਾਗੈ ਉਰ ਬਾਨ ਸੋ॥
੩. ਜੈਸੇ ਦਾਨੋ ਖਾਤ ਗਾਤ ਪੁਸ਼੍ਟ ਮਿਸ੍ਤ੍ਰ ਸ੍ਰਾਦ ਮੁਖ,
ਪੇਸਤ ਕੈ ਪੀਏ ਦੁਖ ਬਜਾਪਤ ਮਸਾਨ ਸੋ॥
੪. ਤੈਸੇ ਭ੍ਰਿਤ ਨਿੰਦਕ ਸੁਭਾਵ ਚਕਈ ਚਕੋਰ,
ਸਤਿਗੁਰ ਸਮਤ ਸਹਨਸੀਲ ਭਾਨੁ ਸੋ॥੬੪੪॥

ਪਦਾਰਥ- ਕੌਰਕ=ਕੋੜਾ। ਦਾਨੋ=ਦਾਣਾ, ਅੰਨ। ਪੁਸ਼੍ਟ=ਤਕੜਾ। ਮਿਸ੍ਤ੍ਰ=ਮਿੱਠਾ।
ਭ੍ਰਿਤ=ਦਾਸ, ਨੌਕਰ। ਸਮਤ=ਤੁੱਲ, ਸਮਾਨ, ਬਰੱਬਰ। ਭਾਨੁ=ਸੂਰਜ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਸਿੱਧਾ ਕਰਕੇ (ਉਸ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ) ਸੁੱਧ ਮੂੰਹ ਦਿਸਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਜੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਨੂੰ) ਉਲਟ ਕੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਭਜਾਨਕ ਮੂੰਹ ਦਿੱਤਦਾ ਹੈ। ੨. ਓਸੇ ਜੀਭ ਤੋਂ (ਕਿਹਾ) ਮਿੱਠਾ ਵਚਨ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਉਸੇ ਰਸਨਾ ਤੋਂ) ਕੋੜਾ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਰਿਦੇ ਨੂੰ ਤੀਰ ਵਰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਮੂੰਹ ਅੰਨ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਿੱਠਾ ਸ੍ਰਾਦ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਰੀਰ ਤਕੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਉਹੋ ਮੂੰਹ ਜੇ) ਪੇਸਤ ਪੀਵੇ ਤਾਂ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ (ਅੰਤ) ਮਸਾਣਾ (ਵਿਚ) ਪੁਜਦਾ ਹੈ। ੪. ਤਿਵੇਂ ‘ਦਾਸ ਸੁਭਾਵ’ ਤੇ ‘ਨਿੰਦਕ ਸੁਭਾਵ’ (ਦੋਵੇਂ) ਚਕਵੀ (ਸੁਭਾਵ) ਤੇ ਚਕੋਰ (ਸੁਭਾਵ) ਵਾਂਗੂ ਹਨ* ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹਨਸੀਲਤਾ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਤੁੱਲ ਹਨ।

ਭਾਵ- ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾਸ ਭਾਵ ਯਾ ਨਿੰਦਕ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਸਹਨਸੀਲ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਚਕਵੀ ਤੇ ਚਕੋਰ ਦੁਹਾਂ ਦੇ ਸਲੂਕ ਅਗੇ ਇਕ ਤੁੱਲ ਤੇ ਸਹਨਸੀਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

* ਚਕਵੀ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨਾ ਲੋਚਦੀ ਹੈ ਤੇ ਚਕੋਰ ਸੂਰਜ ਛੁੱਬਣਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਚੰਦ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਤਉ ਪਪੀਹਾ ਪ੍ਰਿਯ ਪ੍ਰਿਯ ਟੇਰ ਹੇਰੇ ਬੂਦ,
ਵੈਸੇ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਹੈ ॥
੨. ਜੈਸੇ ਦੀਪ ਦਿਪਤ ਪਤੰਗ ਪੇਖੈ ਜੂਗਾ ਜਰੈ,
ਤੇਸੇ ਪ੍ਰਿਆ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇਮ ਪ੍ਰੇਮਨੀ ਸਮਾਹ ਹੈ ॥
੩. ਜਲ ਸੈ ਨਿਕਸ ਜੈਸੇ ਮੀਨ ਮਰ ਜਾਤ ਤਾਤ,
ਬਿਰਹ ਬਿਯੋਗ ਬਿਰਹਨੀ ਬਪੁਹਾਰ ਹੈ ॥
੪. ਬਿਰਹਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇਮ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਕੈ ਕਹਾਵੈ,
ਕਰਨੀ ਕੈ ਐਸੀ ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋਊ ਨਾਰ ਹੈ ॥੬੪੫॥

ਪਦਾਰਥ- ਪ੍ਰਿਯ=ਹੇ ਪਿਆਰੇ। ਜੂਗਾ=ਜੂਲਾ, ਅਗਨੀ, ਲਾਟ। ਤਾਤ=ਤੱਤਕਾਲ, ਝੱਟ।
ਬਪੁਹਾਰ=ਸ੍ਰੀਰ ਹਾਰ ਦਿੰਦੀ ਭਾਵ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਪੀਹਾ ਪ੍ਰਿਯ ਪ੍ਰਿਯ (ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਹੇ ਪਿਆਰੇ) ਕਹਿੰਦਾ (ਸ੍ਰਾਂਤਿ) ਬੂਦ ਨੂੰ ਤਰਸਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ (ਇਸਤ੍ਰੀ) ਪਤਿਬ੍ਰਤ (ਧਰਮ) ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਦੀਵਾ ਜਗਦਾ ਦੇਖਕੇ ਪਤੰਗਾ ਲਾਟ ਵਿਚ ਸੜ (ਮਰਦਾ) ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੀ ਹੈ। ੩. ਜਿਵੇਂ ਜਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਮੱਛੀ ਝੱਟ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਬਿਰਹਨੀ (ਇਸਤ੍ਰੀ) ਬਿਰਹ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ (ਅਪਣਾ) ਸਰੀਰ ਹਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ੪. (ਪਰ) ਬਿਰਹਨੀ (ਗਹਿਕੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਨੇਮ ਕਰਦਿਆਂ (ਜੋ) ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਕਹਾਵੇ, ਐਸੀ ਕਰਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋੜਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਕ (ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ) ਨਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਸੰਜੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੁਹਾਗਣ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨੇਮ ਤੇ ਸ਼ੀਲ ਧਰਮ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਜੋਗ ਹੈ। ਪਰ ਪਤੀ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਕੇ ਯਾ ਵਿਛੋੜੀ ਜਾਕੇ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨੇਮ ਤੇ ਸ਼ੀਲ ਧਰਮ ਨਿਭਾਹੇ ਉਹ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਹੈ।

੧. ਅਨਿਕ ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਰੂਪ ਸਮਸਰ ਨਾਹਿ,
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੋਟਾਨਿ ਕੋਟਿ ਮਧੁਰ ਬਚਨ ਸਰ॥
੨. ਧਰਮ ਅਰਥ ਕੋਟਿ ਕਾਮਨਾ ਕਟਾਛ ਪਰ,
ਵਾਰ ਡਾਰਉ ਬਿਬਿਧ ਮੁਕਤ ਮੰਦਹਾਸੁ ਪਰ॥
੩. ਸੂਰਗੀਂ ਅਨੰਤ ਕੋਟ ਕਿੰਚਤ ਸਮਾਗਮ ਕੈ,
ਸੰਗਮ ਸਮੂਹ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਨ ਤੁਲ ਧਰ॥
੪. ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਕੋ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਰ ਕਛੂ ਪੂਜੈ ਨਾਹਿ,
ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਸਰਬਸ ਬਲਿਹਾਰ ਕਰ॥੬੪੬॥

ਪਦਾਰਥ- ਸਮਸਰ=ਤੁਲ, ਬਰਾਬਰ। ਕੋਟਾਨਕੋਟ=ਕੋੜਾਂ ਕੋੜ, ਭਾਵ ਅਣਗਿਣਤ।
ਸਰ=ਤੁੱਲ, ਬਰੱਬਰ। ਮੁਕਤ=ਮੁਕਤੀਆਂ। ਮੰਦਹਾਸੁ=ਮੱਧਮ ਹਾਸਾ, ਮੁਸਕਾਉਣਾ।
ਸਮਾਗਮ=ਮੇਲ। ਸੰਗਮ=ਮੇਲ, ਵਸਲ। ਨ ਤੁਲ ਧਰ=ਬਰੱਬਰੀ ਨਾ ਦਿਆਂ।

ਅਰਥ- ੧. ਅਨੇਕਾਂ ਅਨੂਪਮ ਰੂਪ (ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦੇ) ਰੂਪ ਦੇ ਤੁੱਲ
ਨਹੀਂ (ਹੋ ਸਕਦੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ) ਅਣਗਿਣਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਉਸਦੇ) ਮਿੱਠੇ ਬਚਨਾਂ
ਦੀ ਬਰੋਬਰੀ (ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ)।

੨. ਕੋੜਾਂ ਧਰਮ ਅਰਥ ਕਾਮਨਾ (ਆਦਿ ਪਦਾਰਥ ਉਸਦੇ ਇਕ)
ਮਟਕੇ ਪਰ (ਤੇ) ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮੁਕਤੀ (ਉਸਦੇ) ਮੁਸਕਾਉਣ ਉਤੇ (ਮੈਂ)
ਵਾਰ ਸੁੱਟਾਂ।

੩. (ਉਸਦੇ) ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਮੇਲ ਉਤੋਂ ਬੇਅੰਤ ਸੁਰਗ (ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ
ਦਿਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ) ਪੂਰਨ ਮੇਲ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ (ਬੀ)
ਬਰੱਬਰੀ ਨਾ ਦਿਆਂ।

੪. (ਸੱਚ ਜਾਣੋ ਕਿ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਬਰੱਬਰ ਕੋਈ (ਬੀ)
ਸੈਂ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦੀ (ਜਿਸਤੋਂ ਕਿ ਮੈਂ) ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਤੇ ਸਰਬਸ ਸਦਕੇ
ਕਰ ਦੇਵਾਂ।

੧. ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਕੈ ਬਸ ਬਿਸੂ ਬਲ,
ਤੈ ਜੁ ਰਸ ਬਸ ਕੀਏ ਕਵਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੈ॥
੨. ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਧਯਾਨ ਪਾਵੈ,
ਤਰੇ ਧਯਾਨ ਧਾਰੈ ਆਲੀ ਕਵਨ ਸਿੰਗਾਰ ਕੈ॥
੩. ਨਿਗਮ ਅਸੰਖ ਸੇਖ ਜੰਪਤ ਹੈ ਜਾਕੈ ਜਸੁ,
ਤੇਰੋ ਜਸ ਗਾਵਤ ਕਵਨ ਉਪਕਾਰ ਕੈ॥
੪. ਸੁਰ ਨਰ ਨਾਥ ਜਾਹਿ ਖੋਜਤ ਨ ਖੋਜ ਪਾਵੈ,
ਖੋਜਤ ਫਿਰਹ ਤੋਹਿ ਕਵਨ ਪਿਆਰ ਕੈ॥੬੪੭॥

ਪਦਾਰਥ- ਅਛਲ ਅਛੇਦ=ਜੋ ਛਲਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਅਖੰਡ ਰਹੇ। ਬਿਸੂ=ਸੰਸਾਰ। ਆਲੀ=ਹੇ ਸਖੀ! ਨਿਗਮ=ਵੇਦ। ਜੰਪਤ=ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ-੧. (ਸਖੀ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ ਨਾਯਕਾ ਨੂੰ ਭਾਵ ਜਗਯਾਸੂ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ) ਪ੍ਰਭੁ ਤਾਂ ਅਛਲ ਤੇ ਅਛੇਦ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਕਿ ਬਲ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ (ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ) ਹੈ ਤੂੰ ਜੋ (ਉਸਨੂੰ) ਵੱਸ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਉਹ) ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਰਸ (ਨਾਲ ਵਸ ਕੀਤਾ ਹੈ?) ੨. ਸਿਵ, ਸਨਕਾਦਿਕ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ (ਜਿਸਨੂੰ) ਧਯਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਹੇ, ਹੇ ਸਖੀ! (ਤੂੰ) ਕਿਹੜਾ ਸਿੰਗਾਰ (ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ) ਤੇਰਾ ਧਯਾਨ ਧਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੩. ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ ਵੇਦ ਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਜਿਸਦਾ ਜੱਸ (ਓਹ) ਤੇਰਾ ਜਸ ਕਿਹੜੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰਕੇ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੪. ਦੇਵਤੇ, ਨਰ ਤੇ ਨਾਥ ਜਿਸਨੂੰ (ਨਿਤ) ਖੋਜਦੇ ਹਨ (ਪਰ) ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ (ਹੇ ਸਖੀ ਦਸ ਤਾਂ ਸਹੀ ਓਹ) ਕਿਹੜੇ ਪਿਆਰ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਖੋਜਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਹੈ- ‘ਪਿਆਰ ਕੈ’ ਅਰਥਾਤ ਪਿਆਰ ਕਰਕੇ। ਇਸ ਛੰਦ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਤੇ ਕਾਵਜ ਦਾ ਕਮਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਰਾਧਾ ਤੇ ਕਿਸ਼ਨ ਸੰਬੰਧੀ ਭੀ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਕੋਈ ਗੋਪੀ ਰਾਧਾ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੁਰਾਦ ਜਗਯਾਸੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਤੀਖਣਤਾ ਦੇ ਅਸਰ ਦਰਸਾਉਣ ਤੋਂ ਹੈ।

੧. ਕੈਸੇ ਕੈ ਅਗਹ ਗਹਿਓ, ਕੈਸੇ ਕੈ ਅਛਲ ਛਲਿਓ,
ਕੈਸੇ ਕੈ ਅਭੇਦ ਭੇਦਯੋ, ਅਲਖ ਲਖਾਯੋ ਹੈ॥
੨. ਕੈਸੇ ਕੈ ਅਪੇਖ ਪੇਖਯੋ, ਕੈਸੇ ਕੈ ਅਗੜ ਗੜਯੋ,
ਕੈਸੇ ਕੈ ਅਪਯੋ ਪੀਓ; ਅਜਰ ਜਰਾਯੋ ਹੈ॥
੩. ਕੈਸੇ ਕੈ ਅਜਾਪ ਜਪਯੋ, ਕੈਸੇ ਕੈ ਅਖਾਪ ਬਪਯੋ,
ਪਰਸਿਓ ਅਪਰਸ, ਅਗਮ ਸੁਗਮਾਯੋ ਹੈ॥
੪. ਅਦਭੁਤ ਗਤ ਅਸਚਰਜ ਬਿਸਮ ਅਤਿ,
ਕੈਸੇ ਕੇ ਆਪਾਰ ਨਿਰਾਧਾਰ ਠਹਿਰਾਇਓ ਹੈ॥੬੪੮॥

ਪਦਾਰਥ- ਅਗਹ=ਨਾਂ ਫ਼ਿਝਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। ਅਭੇਦ=ਜਿਸਦਾ ਭੇਦ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਅਪੇਖ=ਜੋ ਵੇਖਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਗੜ=ਜੋ ਗਡਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਪਯੋ=ਜੋ ਪੀਤਾ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਪਰਸ=ਜੋ ਛੁਹਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਗਮ=ਐਖਾ। ਜਿਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਨਿਰਾਧਾਰ=ਆਧਾਰ ਰਹਿਤ, ਆਸਾ ਰਹਿਤ।

ਅਰਥ- ੧. ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਤੂੰ) ਨਾ ਫੜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ (ਤੇ) ਕਿਵੇਂ (ਤੂੰ) ਅਛਲ ਨੂੰ ਛਲ ਲਿਆ ਹੈ? ਕਿਵੇਂ (ਤੂੰ) ਅਭੇਦ ਦਾ ਭੇਦ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖ ਲਿਆ ਹੈ? ੨. ਨਾ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ (ਤੂੰ) ਕਿਵੇਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ? (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਨਾ ਗੱਡੇ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ (ਓਥੇ) ਟਿਕਾ ਲਿਆ ਹੈ? ਕਿਵੇਂ ਅਪਿਓ ਨੂੰ ਪੀਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਅਜਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਰਿਆ ਹੈ? ੩. ਅਜਾਪ ਨੂੰ ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਪਿਆ ਹੈ? ਥਾਪੇ ਨਾ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਥਾਪਿਆ ਹੈ? ਅਪਰਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਰਸਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਉਸਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੁਖੱਲੇ (ਹੀ) ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। ੪. ਜਿਸਦੀ ਗਤੀ ਬੜੀ ਅਸਚਰਜ ਹੈ, ਅਸਚਰਜ ਹੈ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਪਾਰ ਰਹਿਤ ਨੂੰ ਜੋ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੈ ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ (ਅਪਨੇ ਅੰਦਰ) ਠਹਿਰਾ ਲਿਆ ਹੈ?

ਭਾਵ- ਉੱਤਰ ਹੈ 'ਨਿਰਾਧਾਰ ਠਹਿਰਾਇਓ ਹੈ', ਜਦੋਂ ਅਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਈਕ ਆਸ਼ਿਰਿਆਂ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤਾਂ ਨਿਰਾਧਾਰ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਹੈ ਦਿਸੂਮਾਨ ਨਾਲ ਵੈਰਾਗ ਕਰਕੇ। ਪਿਛਲੇ ਛੰਦ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ- ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ। ਇਥੇ ਹੈ ਗਜਾਨ ਮਾਰਗ ਕਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਵੈਰਾਗ ਕਰਕੇ।

੧. ਕਹਿਧੋ ਕਹਾਕੂ ਰਮਾ ਰੰਮ ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਬਿਖੈ,
ਐਸੀ ਕੈਨ ਤਪਸਿਆ ਕਠਨ ਤੋਹਿ ਕੀਨੀ ਹੈ॥
੨. ਜਾਤੇ ਗੁਨ ਰੂਪ ਅੰ ਕਰਮ ਕੈ ਸਕਲ ਕਲਾ,
ਸ੍ਰੇਸਟ ਹੈ ਸਰਬ ਨਾਇਕਾ ਕੀ ਛਬਿ ਛੀਨੀ ਹੈ॥
੩. ਜਗਤ ਕੀ ਜੀਵਨ ਜਗਤ ਪਤ ਚਿੰਤਾਮਨ,
ਮੁਖ ਮੁਸਕਾਇ ਚਿਤਵਤ ਹਿਰ ਲੀਨੀ ਹੈ॥
੪. ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੇ ਨਾਖਕ ਕੀ ਨਾਖਕਾ ਭਈ,
ਸਕਲ ਭਵਨ ਕੀ ਸਿ੍ਯਾ ਤੁਮਹਿ ਦੀਨੀ ਹੈ॥੬੪੯॥

ਪਦਾਰਥ- ਕਹਿ ਧੋੜੇ=ਹੋ.... ਕਹੁ। ਦੱਸ ਤਾਂ ਸਹੀ। ਕਹਾਕੂ=ਕਿਵੇਂ, ਕੈਸੀ, ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ। (ਅ) ਕਿੱਥੇ ਕੁ। ਰਮਾ ਰੰਮ=ਸੁੰਦਰੀ ਲੱਛਮੀ। ਨਾਇਕਾ=ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ। ਚਿੰਤਾਮਨ=ਮਨ ਇਛਤ ਦੇਣਹਾਰ ਇਕ ਕਲਪਤ ਮਣੀ। ਹਿਰ ਲੀਨੀ=ਖੇਹ ਲਈ। ਸਿ੍ਯਾ=ਸਿ੍ਯਾ=ਦੈਲਤ, ਸੰਪਤੀ।

ਅਰਥ- ੧. ਦੱਸ ਤਾਂ ਸਹੀ ਹੇ ਸੁੰਦਰ ਲਖਸ਼ਮੀ! ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿਖੇ ਐਸੀ ਕਿਹੜੀ ਕਠਨ ਤਪਸਿਆ (ਤੇ ਉਹ ਬੀ ਤੂੰ) ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਹੈ? ੨. ਜਿਸ ਕਰਕੇ (ਤੂੰ) ਗੁਣ, ਰੂਪ, ਕਰਮ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਕਲਾ ਵਿਚ ਸ੍ਰੇਸਟ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਛਬੀ ਖੇਹ ਲਈ ਹੈ। ੩. ਜਗਤ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤੇ ਜਗਤ ਦਾ ਸੂਅਮੀ (ਜੋ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਹੈ ਉਸ ਪਾਸੋਂ) ਚਿੰਤਾਮਣਿ (ਰੂਪ ਜਗਤ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੱਤਜਾ) ਮੁਖ ਦੀ ਮੁਸਕਾਹਟ ਭਰੀ ਤੱਕਣੀ (ਮਾੜ੍ਹ) ਨਾਲ ਹੀ ਖੱਸ ਲਈ ਹੈ। ੪. ਕੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦਾ ਜੋ ਸੂਅਮੀ (ਹੈ ਉਸ) ਦੀ (ਤੂੰ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ (ਤੇ) ਸਾਰਿਆਂ ਭਵਨਾਂ ਦੀ ਸੰਪਤੀ (ਉਸਨੇ) ਤੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

੧. ‘ਕੈਥੋ’ ਪਦ ਹੋਰ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ, ਅਥਵਾ, ਯਾ।

੨. ਕਪਿਲ ਦੇ ਪੁੜ੍ਹ ਨੇ ਮਹਾਂਬਾਹੂ ਰਾਖਸ਼ ਤੋਂ ‘ਚਿੰਤਾਮਣਿ’ ਜੋ ਉਹ ਕਪਿਲ ਤੋਂ ਖੋ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਬੜੇ ਯਤਨ ਨਾਲ ਮੁੜਕੇ ਖੋਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੇ ਲਛਮੀ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੋਂ ਮੁਸਕਾਹਟ ਭਰੀ ਤੱਕਣੀ ਮਾੜ੍ਹ ਨਾਲ ਹੀ ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਲੈ ਲਈ ਸੀ। ਸਕੰਧ:ਪੁ:ਖ
੩. ‘ਕੋਟ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੇ ਨਾਖਕ ਕੀ ਨਾਖਕਾ’ ਇਹ ਵਾਕ ਅੰਕ ੨੦੪ ਵਿਚ ਬੀ ਆਯਾ ਹੈ।

੧. ਰੂਪ ਕੋਟਿ ਰੂਪ ਪਰ, ਸੋਭਾ ਪਰ ਕੋਟਿ ਸੋਭਾ,
ਚਤੁਰਾਈ ਕੋਟਿ ਚਤੁਰਾਈ ਪਰ ਵਾਰੀਐ ॥
੨. ਗਜਾਨ ਗੁਨ ਕੋਟ ਗੁਨ ਗਜਾਨ ਪਰ ਵਾਰ ਢਾਰੈ,
ਕੋਟਿ ਭਾਗ ਭਾਗ ਪਰ ਧਰਿ ਬਲਿਹਾਰੀਐ ॥
੩. ਸੀਲ ਸੁਭ ਲਛਨ ਕੋਟਾਨ ਸੀਲ ਲਛਨ ਕੈ,
ਲਜਾ ਕੋਟ ਲਜਾ ਕੈ ਲਜਾਇਮਾਨ ਮਾਰੀਐ ॥
੪. ਪ੍ਰੇਮਨ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਹੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਅਉ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਕੈ,
ਜਾਕਉ ਨਾਥ ਕਿੰਚਤ ਕਟਾਛ ਕੈ ਨਿਹਾਰੀਐ ॥੬੫੦॥

ਪਦਾਰਥ- ਕੋਟ= ਕੋੜਾਂ। ਭਾਗ= ਕਿਸਮਤ, ਸੁਭਾਗ। ਸੀਲ= ਸਤ, ਧਰਮ। ਕਿੰਚਤ= ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ। ਕਟਾਛ= ਕਟਾਕਲ= ਅੱਖ ਦਾ ਮਟੱਕਾ। ਭਾਵ ਹੈ ਪਜਾਰ ਭਰੀ ਤੱਕਣੀ।

- ਅਰਥ- ੧. (ਉਸਦੇ) ਰੂਪ ਪਰ ਕੋੜਾਂ ਰੂਪ, (ਉਸਦੀ) ਸੋਭਾ ਪਰ ਕੋੜਾਂ ਸੋਭਾਂ (ਤੇ ਉਸਦੀ) ਚਤੁਰਾਈ ਪਰ ਕੋੜਾਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਵਾਰ ਦੇਈਏ।
੨. (ਉਸਦੇ) ਗੁਨ ਗਿਆਨ ਪਰ ਕੋੜਾਂ ਗੁਣ ਗਜਾਨ ਵਾਰ ਸੁਟੀਏ, (ਤੇ ਉਸਦੇ) ਭਾਗ (ਕਿਸਮਤ) ਪਰ ਕੋੜਾਂ ਭਾਗ ਧਰਕੇ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਈਏ।
੩. (ਤੇ ਉਸਦੀ) ਸੀਲਤਾ ਵਾਲੇ ਲੱਛਨਾਂ ਪਰ ਕੋੜਾਂ ਸੁਭ ਸੀਲ ਲੱਛਣ (ਤੇ) ਲੱਜਾ ਪਰ ਕੋੜਾਂ ਲਜਿਆ ਸ਼ਰਮਿੰਦੀਆਂ ਕਰਕੇ ਮਾਰ ਦੇਈਏ।
੪. (ਹਾਂ ਉਸ ਉਤੋਂ) ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਨੂੰ (ਬੀ ਵਾਰ ਸੁਟੀਏ) ਕਿ ਜਿਸ ਪ੍ਰੇਮਣ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਨੂੰ (ਉਸਦਾ ਸੂਅਮੀ) ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਪਜਾਰ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਦੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਪੂਰਣਤਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰੇਮਣ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਜਾਏ।

੧. ਕੋਟਨ ਕੋਟਾਨਿ ਸੁਖ ਪੁਜੈ ਨ ਸਮਾਨਿ ਸੁਖ,
ਆਨੰਦ ਕੋਟਾਨਿ ਤੁਲ ਆਨੰਦ ਨ ਆਵਹੀ॥
੨. ਸਹਜਿ ਕੋਟਾਨ ਕੋਟਿ ਪੁਜੈ ਨ ਸਹਜ ਸਰ,
ਮੰਗਲ ਕੋਟਾਨਿ ਸਮ ਮੰਗਲ ਨ ਪਾਵਹੀ॥
੩. ਕੋਟਨ ਕੋਟਾਨ ਪਰਤਾਪ ਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਰ,
ਕੋਟਨ ਕੋਟਾਨ ਛਬਿ ਛਬਿ ਨ ਪੁਜਾਵਹੀ॥
੪. ਅਰਥ ਧਰਮ ਕਾਮ ਮੋਖ ਕੋਟਨਿ ਹੀ ਸਮ ਨਾਹਿ,
ਅਉਸਰ ਅਭੀਚ ਨਾਹ ਸਿਹਜਾ ਬੁਲਾਵਹੀ॥੬੫੧॥

ਪਦਾਰਥ- ਸਰ=ਤੁੱਲ, ਬਰੱਬਰ। ਅਉਸਰ ਅਭੀਚ=ਅਭਿਜਿਤ ਇਕ ਨਿਛੜ ਯਾ ਲਗਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੱਤ੍ਰੂ ਤੇ ਜਿੱਤ ਪਾਉਣ ਲਈ ਹਮਲਾ ਕੀਤਿਆਂ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਤ੍ਰਾਖਾੜਾ ਨਿਛੜ ਦੇ ਅੰਤਮ ੧੫ ਦੰਡ ਯਾ ਸ੍ਰਵਣ ਨਿਛੜ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਦੰਡ ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਣ ਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਇਸ ਨਿਛੜ ਵਿਚ ਲਗੇ ਤਾਂ ਕੁਲਖੇੜ ਨ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਸਨੂੰ ਅਭਿਜਿਤ ਦਾ ਪਰਵ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਹੈ ਅਉਸਰ ਅਭੀਚ ਤਥਾ ਪੁਰਬ ਅਭੀਚ।

ਅਰਥ- ੧. ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕ੍ਰੋੜ ਸੁਖ (ਉਸ) ਸੁਖ ਦੇ ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦੇ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਆਨੰਦ (ਉਸ) ਆਨੰਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ। ੨. ਕ੍ਰੋੜਾਨ ਕ੍ਰੋੜ ਰਾਜਾਨ (ਉਸ) ਰਾਜਾਨ ਦੇ ਬਰੱਬਰ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦੇ ਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਮੰਗਲ (ਉਸ) ਮੰਗਲ ਦੀ ਸਮਤਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ। ੩. ਕ੍ਰੋੜਾਨ ਕ੍ਰੋੜ ਪਰਤਾਪ (ਉਸ ਦੇ) ਪਰਤਾਪ ਦੇ ਬਰੱਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਕ੍ਰੋੜਾਨ ਕ੍ਰੋੜ ਛਬੀਆਂ ਉਸਦੀ ਛਬੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀਆਂ। ੪. ਧਰਮ ਅਰਥ ਕਾਮ ਮੋਖ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ (ਉਸਦੇ) ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ (ਤੇ) ਨਾ ਹੀ* ਅਭਿਜਿਤ ਨਿਛੜ ਦਾ ਅਉਸਰ ਉਸਦੇ (ਤੁੱਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਜਗਯਾਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਰੂਪ) ਪਤੀ* ਸਿਹਜਾ ਤੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ- ਜਦੋਂ ਸਿਖ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਪਣੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ ਯਾ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਛਿਨ ਦਾ ਸੁਖ ਸਭ ਸੁਖਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਹੈ।

* 'ਨਾਹ' ਪਦ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੋ ਅਰਥ ਲਭਦੇ ਹਨ-੧. ਨਹੀਂ ਹੈ।
੨. ਪਤੀ।

੧. ਸਫਲ ਜਨਮ, ਧੰਨ ਆਜ ਕੋ ਦਿਵਸ ਰੈਨਿ,
ਪਹਰ, ਮਹੂਰਤ, ਘਰੀ, ਔਂ ਪਲ ਪਾਏ ਹੈਂ॥
੨. ਸਫਲ ਸਿੰਗਾਰ ਚਾਰ ਸਿਹਜਾ ਸੰਜੋਗ ਭੋਗ,
ਆਂਗਨ ਮੰਦਰ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਸੁਹਾਏ ਹੈਂ॥
੩. ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ ਸੋਭਾ ਕੀਰਤਿ ਪ੍ਰਤਾਪ ਛਬਿ,
ਆਨਦ ਸਹਜਿ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਬਢਾਏ ਹੈਂ॥
੪. ਅਰਥ ਧਰਮ ਕਾਮ ਮੋਖ ਨਿਹਕਾਮ ਨਾਮ,
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰਸਿਕ ਹੈ ਲਾਲ ਮੇਰੇ ਆਏ ਹੈਂ॥੬੫੨॥

ਪਦਾਰਥ- ਮਹੂਰਤ=ਦਿਨ ਰਾਤ ਦਾ ਤੀਹਵਾਂ ਹਿਸਾ, ੪੯ ਮਿੰਟ ਦਾ ਸਮਾਂ। (ਅ) ਸੁਭ ਸਮਾਂ। ਸਿੰਗਾਰ=ਗਹਿਣੇ, ਕਪੜੇ ਆਦਿ ਦਾ ਪਹਿਰਾਉ, ਭਾਵ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਸਾਧਨ। ਚਾਰੁ=ਸੁੰਦਰ। ਸਿਹਜਾ=ਛੇਜਾ। ਹਿਦੇ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਦੀ ਅਵਸਥਾ। ਸੰਜੋਗ=ਆਤਮਾ ਦੀ ਲੀਨਤਾ। ਭੋਗ=ਲੀਨਤਾ ਦਾ ਰਸ। ਆਂਗਨ=ਵਿਹੜਾ। ਬਢਾਏ ਹੈਂ=ਵਧ ਰਹੇ, ਉਛਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਿਹਕਾਮ=ਨਿਖਾਮ=ਨਿਸ਼ਕਾਮਤਾ, ਕਾਮਨਾ ਰਹਿਤ ਅਵਸਥਾ। (ਅ) ਨਿਖ+ਕਾਮ=ਕਾਮਨਾ। ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਲਾਲ=ਪਿਆਰੇ ਜੀ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਜ ਦਾ ਦਿਨ ਰਾਤ ਧੰਨ ਹਨ (ਏਹ) ਪਹਿਰ, ਮਹੂਰਤ, ਘੜੀ ਤੇ ਪਲ ਜੋ (ਇਸ ਵੇਲੇ) ਵਰਤਮਾਨ ਹਨ (ਧੰਨ ਹਨ)। ੨. (ਮੇਰਾ ਕੀਤਾ) ਸੁਹਣਾ ਸਿੰਗਾਰ (ਜਪ ਤਪ ਭਜਨ) ਸਿਹਜਾ ਸੰਜੋਗ ਭੋਗ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਲ) ਲਈ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ, (ਮੇਰਾ) ਵਿਹੜਾ ਤੇ ਮੰਦਰ ਅਤੀ ਸੁਹਣੇ ਸੋਭਨੀਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ੩. ਸੋਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਗਮਗ ਉਠਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਛਬਿ ਦੀ ਕੀਰਤੀ (ਫੈਲ ਗਈ ਹੈ); ਅਨੰਦ ਤੇ ਸਹਜ ਸੁਖ ਦੇ ਸਾਗਰ ਉਛਲ ਆਏ ਹਨ। ੪. ਧਰਮ ਅਰਥ ਕਾਮ ਮੋਖ ਨਿਸ਼ਕਾਮਤਾ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਨਾਮ ਹੈ (ਓਹ ਸਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ) ਪਜਾਰੇ ਜੀ (ਅਜ ਆਪ ਮੇਰੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਰਸੀਏ ਹੋਕੇ ਮੇਰੇ (ਘਰ) ਆਏ ਹਨ।

ਭਾਵ- ਅੰਕ ੨੦੫ ਵਿਚ 'ਸੂਪਨ ਵਿਚ' ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਚਿੜ੍ਹ ਹੈ-

ਸੂਪਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਚਿੜ੍ਹ ਬਾਨਕ ਬਨੇ ਬਚਿੜ੍ਹ
ਪਾਵਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ ਆਜ ਮੇਰੇ ਆਏ ਹੈਂ।

ਪਰਮ ਦਇਆਲ ਲਾਲ ਲੋਚਨ ਬਿਸਾਲ-ਮੁਖ,
ਬਚਨ ਰਸਾਲ ਮਧੁ ਮਧੁਰ ਪੀਆਏ ਹੈਂ।

ਸੈਭਤ ਸਿਹਜਾਸਨ ਬਿਲਾਸਨ ਦੈ ਅੰਕਮਾਲ,
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਬਿਸਮ ਹੁਇ ਸਹਜ ਸਮਾਏ ਹੈਂ।

ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਸ਼ਬਦ ਸੁਨਿ ਅਖੀਆਂ ਉਘਰ ਗਈ,
ਭਈ ਜਲ ਮੀਨ ਗਤਿ ਬਿਰਹ ਜਗਾਏ ਹੈਂ॥੨੦੫॥

ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ 'ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਬਿਸਮ ਹੁਇ ਸ਼ਹਜ ਸਮਾਏ' ਕਹਿਕੇ ਵਿਸਮਾਦ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੂਪਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਤੇਮੇਗੁਣੀ ਸੂਪਨਾ ਨਹੀਂ ਪਰ 'ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਸਮਾਈ' ਤੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਕ ੬੫੨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਾ ਹੀ ਹੋਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਨਾ ਸੂਪਨ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ, ਨਾ ਅਪਣੀ ਭਗਤੀ ਜੋਗ ਤਪ, ਗਜਾਨ ਦੇ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰੇਮਾਭਗਤੀ ਦੀ ਅਵਧੀ ਦਾ ਗੁਣ ਕਥਨ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਮਾਲ ਤੇ ਅੱਪੜ ਜਾਏ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੰਨ ਜਾਏ ਕਿ ਤੇਰਾ ਪੜਾਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਮਾਲ ਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਪ੍ਰੇਮ ਐਸਾ ਪ੍ਰਾਗੱਲਭ ਪਏ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸੀਆ ਬਣਾਕੇ ਅਪਣੇ ਤੇ ਮੇਹਿਤ ਕਰ ਲਵੇ ਇਹ ਪੂਰੇ ਕਮਾਲ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸੀਏ ਹੋਕੇ ਮੇਰੇ ਪੜਾਰੇ ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਏ ਹਲ। ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਫਲਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਕੀਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਰਥੀ ਲੋਕ ਕੀਮਤੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਸੂਚਨਾ- ਇਸ ਕਬਿੱਤ ੬੫੨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ 'ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰਸਿਕ ਹੈ ਲਾਲ' ਦੀ ਆਉਂਦਣ ਦਾ ਜੋ ਆਨੰਦ ਹੈ ਉਸ ਆਨੰਦ ਮਾਣਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਮੁੱਕ ਹੋ ਜਾਣੇ ਲਈ ਅਭਿਲਾਖਾ ਤੇ ਯਾਚਨਾ ਅਗਲੇ ਦੋਹਾਂ ਕਬਿੱਤਾਂ ਵਿਚ ਹੈ।

੧. ਫੇਰਿ ਕਿ ਅਗੇ ਰਖੀਐ ਜਿੜ੍ਹ ਦਿਸੇ ਦਰਬਾਰੁ॥ (ਜਪੁਜੀ)

ਭਾਵ- ਕੀਹ ਅਰਪਨ ਕਰੀਏ ਕਿ ਉਹ ਪੜਾਰਾ ਮੈਨੂੰ ਪੜਾਰ ਕਰਨ ਲਗ ਪਵੇ।

੨. ਇਹ ਅਮੁੱਲ ਅਵਸਥਾ ਹੈ।

੧. ਨਿਸ ਨ ਘਟੈ, ਨ ਲਟੈ ਸਸੀਅਰ ਦੀਪ ਜੋਤਿ,
ਕੁਸਮ ਬਾਸ ਹੁੰ ਨ ਮਿਟੈ ਅੰ ਸੁ ਟੇਵ ਸੇਵ ਕੀ॥
੨. ਸਹਜ ਕਥਾ ਨ ਘਟੈ, ਸ੍ਰਵਨ ਸੁਰਤ ਮਤ,
ਰਸਨਾ ਪਰਸ ਰਸ ਰਸਿਕ ਸਮੇਵ ਕੀ॥
੩. ਨਿੰਦਾ ਨ ਪਰੈ ਅਰ ਕਰੈ ਨ ਆਰਸ ਪ੍ਰਵੇਸ,
ਰਿਦੈ, ਬਰੀਆ ਸੰਜੋਗ ਅਲਖ ਅਭੇਵ ਕੀ॥
੪. ਚਾਉ ਚਿਤੁ ਚਉਗਾਨੋ ਬਢੈ, ਪ੍ਰਬਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇਮ,
ਦਯਾ ਦਸ ਗੁਣੀ ਉਪਜੈ ਦਯਾਲ ਦੇਵ ਕੀ॥੬੫੩॥

ਪਦਾਰਥ- ਨ ਲਟੈ=ਡੋਲੇ ਨਾ। ਹਿਲੇ ਨਾ। ਸਸੀਅਰ=ਸਸਿਧਰ=ਚੰਦ੍ਰਮਾ। ਕੁਸਮ ਬਾਸ=ਛੁਲਾਂ ਦੀ ਸੁਰੀਧੀ। ਟੇਵ=ਬਾਣ, ਆਦਤ। ਸਹਜ=ਗਿਆਨ ਦੀ। ਸਮੇਵ ਕੀ=ਸਮਾਏ ਰਹਿਣ ਦੀ। ਬਰੀਆ=ਵਾਰੀ।

ਅਰਥ- ੧. (ਮੇਰੇ ਗ੍ਰਿਹ ਲਾਲ ਆਏ ਵਾਲੀ) ਰਾਤ ਨਾ ਮੁੱਕੇ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਤੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਜੋਤ ਨ ਲਟਪਟਾਏ, ਛੁਲਾਂ ਦੀ ਸੁਰੀਧੀ ਨਾਂ ਮਿਟੇ (ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੀ) ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਾਣ (ਮਿਟੇ)।

੨. ਰਾਜਾਨ ਦੀ ਕਥਾ (ਬੀ) ਨਾ ਘਟੇ, ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣਨ ਸ਼ਕਤੀ (ਨਾ ਘਟੇ), ਰਸਨਾ ਦਾ ਰਸ ਸਪਰਸ਼ (ਨਾ ਘਟੇ ਤੇ) ਮਤਿ (=ਬੁਧੀ) ਦੀ ਰਸਿਕ ਹੋਕੇ ਰਸ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਰਹਿਣ ਦੀ (ਮੌਜ ਨਾ ਘਟੇ)।

੩. ਨੀਂਦ ਨਾ ਪਵੇ, ਅਤੇ (ਮੇਰੇ) ਰਿਦੇ (ਵਿਚ) ਆਲਸ (ਬੀ) ਪ੍ਰਵੇਸ ਨਾ ਕਰੋ (ਕਿਉਂਕਿ ਅਜ) ਅਲਖ ਅਭੇਵ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਦੀ (ਮੇਰੀ) ਵਾਰੀ ਹੈ।

੪. (ਇਸ ਲਈ) ਚਿਤ ਦਾ ਚਾਉ ਚੌਣਾ ਵਧੇ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਨੇਮ (ਹੋਰ) ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇ, (ਤੇ ਉਧਰੋਂ ਉਸ) ਦਯਾਲੂ ਦੇਵ (ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਦਯਾ ਬੀ ਦਸ ਗੁਣੀ (ਹੋਕੇ) ਉਪਜੇ।

੧. ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ ਨਿਸ ਨਿਸ ਪਰਮਾਨ ਹੋਇ,
ਪਲ ਪਲ ਮਾਸ ਪਰਯੰਤ ਹੈ ਬਿਖਾਰੀ ਹੈ॥
੨. ਬਰਖ ਬਰਖ ਪਰਯੰਤ ਘਟਿਕਾ ਬਿਹਾਇ,
ਜੁਗ ਜੁਗ ਸਮ ਜਾਮ ਜਾਮਨੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ॥
੩. ਕਲਾ ਕਲਾ ਕੋਟਿ ਗੁਨ ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ ਸਸਿ,
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪ੍ਰਬਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ॥
੪. ਮਨ ਬਚ ਕੁਮ ਪਿਯਾ ਸੇਵਾ ਸਨਮੁਖ ਰਹੋਂ,
ਆਰਸੁ ਨ ਆਵੈ ਨਿੰਦਾ ਆਜ ਮੇਰੀ ਬਾਰੀ ਹੈ॥੬੫੪॥

ਪਦਾਰਥ- ਨਿਮਖ=ਸਮੇਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ, ਛਿਨ। ਪਰਮਾਨ=ਜਿੱਡਾ।

ਜਾਮ ਜਾਮਨੀ=ਰਾਤ ਦਾ ਪਹਿਰ। ਅਧਿਕਾਰੀ=ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਧੇਂ।

ਅਰਥ-੧. (ਏਸ ਰਾਤ ਦੀ) ਛਿਨ ਛਿਨ ਰਾਤ ਰਾਤ ਜਿੱਡੀ (ਵੱਡੀ) ਹੋ ਜਾਵੇ, ਪਲ ਪਲ, ਮਹੀਨੇ (ਮਹੀਨੇ) ਜਿੱਡੀ ਹੋਕੇ ਫੈਲ ਜਾਵੇ। ੨. (ਇਕ ਇਕ) ਘੜੀ ਵਰ੍ਹੇ ਵਰ੍ਹੇ ਜੇਡੀ (ਹੋਕੇ) ਬੀਤੇ, (ਤੇ ਇਸ) ਪਿਆਰੀ ਰਾਤ ਦਾ ਪਹਿਰ ਜੁਗ ਜੁਗ ਸਮਾਨ ਹੋਵੇ। ੩. ਚੰਦਮਾ ਦੀ ਕਲਾ ਕਲਾ ਵਿਚ ਕ੍ਰੂੜਾਂ ਗੁਣ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣ ਤੇ ਉਸਦੀ) ਜੋਤ ਜਗਮਗਾਂਦੀ ਰਹੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਧੇ। ੪. ਮਨ ਬਚ ਤੇ ਕਰਮਾਂਨੁਸਾਰ (ਮੈਂ) ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਾਂ, ਨੀਂਦ ਤੇ ਆਲਸ ਨੇੜੇ ਨਾਂ ਢੁੱਕੇ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸਿਕ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ) ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਹੈ॥

ਭਾਵ- ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੰਨ ਕਵੀ ਤੇ ਭਗਤੀ ਰਸਾਂ ਦੇ ਰਸਿਕ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਪਣਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਜਲਵਾ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਹਾਕੁ ਅੰਕ ਹੁਕਾਮ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਕਿ 'ਅਲਖ ਅਭੇਦ' ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਦੀ ਵਾਰੀ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ- ਹੁਕਮਾਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਵਸਲ ਦੇ ਵਰਣਨ ਜੋ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਕਮਾਲ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਬੀਂ ਕਮਾਲ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਅੱਗੇ ਬੀਂ ਵਸਲ ਦੇ ਪਹਿਲੂ ਹੁਕਮ ਅੰਕ ਤਕ ਚਲਦੇ ਹਨ।

੧. ਇਥੇ ਇਹ ਪਦ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਪਰ ਅਧਿਕ ਤੋਂ।
੨. ਇਤਨਾ ਵਾਕ: 'ਆਜ ਮੇਰੀ ਬਾਰੀ ਹੈ' ਕਬਿੱਤ ਨੰ: ੨੧੨ ਦੇ ਅੰਤ ਬੀਂ ਆਯਾ ਹੈ। ਦੋਨੋਂ ਛੰਦ ਮਾਨੇ ਇਕੋ ਸਮਸ਼ਾ ਪਰ ਹਨ, ਪਰ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਸਦਾਇਕ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੀ ਐ ਸਰਦ ਨਿਸ, ਤੈਸੇ ਈ ਪੂਰਨ ਸਸਿ,
ਵੈਸੇ ਈ ਕੁਸਮ ਦਲ ਸਿਹਜਾ ਸੰਵਾਰੀ ਹੈ॥
੨. ਜੈਸੀ ਏ ਜੋਬਨ ਬੈਸ, ਤੈਸੇ ਈ ਅਨੁਪ ਰੂਪ,
ਵੈਸੇ ਈ ਸਿੰਗਾਰ ਚਾਰੁ ਗੁਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਈ ਛੱਬੀਲੇ ਨੈਨ ਤੈਸੇ ਈ ਰਸੀਲੇ ਬੈਨ,
ਸੋਭਤ ਪਰਸਪਰ ਮਹਿਮਾ ਅਪਾਰੀ ਹੈ॥
੪. ਜੈਸੇ ਈ ਪ੍ਰਬੀਨ ਪ੍ਰਿਯ ਪਜਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸਿਕ ਹੈ,
ਵੈਸੇ ਈ ਬਚਿੜ੍ਹ ਅਤਿ ਪ੍ਰੇਮਨੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ॥੬੫੫॥

ਪਦਾਰਥ- ਅਧਿਕਾਰੀ= ਅਧਿਕਤਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ। (ਦੇਖੋ ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਹੇਠਲੀ ਟੂਕ੍ਰਾ) ਪ੍ਰਬੀਨ= ਚੜ੍ਹਰ। ਬਚਿੜ੍ਹ= ਅਨੋਖੀ, ਅਚਰਜ। ਪ੍ਰਿਯ= ਪਿਆਰਾ, ਪਤੀ। ਪ੍ਰੇਮਨੀ= ਪ੍ਰੀਤਮਾ, ਪ੍ਰੇਮਣ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ (ਅੱਜ) ਸਰਦ ਰਾਤ ਹੈ, ਤਿਹੋ ਜਿਹਾ ਪੂਰਨ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਹੈ (ਸਰਦ ਰਿਤੁ ਦੀ ਪੁੰਨਜਾਂ ਦਾ, ਅਤੇ) ਉਹੋ ਜੇਹੇ ਹੀ (ਸੀਤਲ) ਛੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿਹਜਾ ਸੰਵਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ੨. ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ (ਇਧਰ) ਜੋਬਨ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ (ਉਧਰ) ਅਨੁਪਮ ਰੂਪ ਹੈ, (ਇਧਰ) ਵੈਸੇ ਹੀ ਸੁਹਣੇ ਸਿੰਗਾਰ (ਲਗ ਰਹੇ) ਹਨ (ਜੈਸੇ ਕਿ ਉਧਰ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ (ਅਪਨੀ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰਖਦੇ ਹਨ। ੩. ਜਿਹੋ ਜਿਹੋ (ਇਧਰ) ਛੱਬੀਲੇ ਨੈਣ ਹਨ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ (ਉਧਰ) ਰਸੀਲੇ ਬਚਨ ਹਨ, ਆਪੋ ਵਿਚ ਦੀ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ) ਮਹਿਮਾ ਅਪਾਰ ਸੋਭ ਰਹੀ ਹੈ। ੪. ਜਿਹੋ ਜਿਹੋ ਕਿ ਪ੍ਰਿਯ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪ੍ਰਬੀਨ ਰਸਿਕ ਹਨ, ਤਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮਣ ਅਤਜੰਤ ਵਚਿੜ੍ਹ ਪਿਆਰੀ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਪ੍ਰੀਤਮ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ-ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰਸਿਕ ਹੋਕੇ ਤੁੱਠ ਪੈਣ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਣ ਦੀ ਕੀਮਤ ਕੂਤ ਇਸ ਇਕੋ ਮੇਹਰ ਕਟਾਖਜ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਤੁੱਲਤਾ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਅਪਣਾ ਪ੍ਰੇਮ ਤਾਂ ਅਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਸਿਕ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਜਦ ਅਮਿਤਤਾਈ ਦਾ ਜਲਵਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਬੀ ਸਦਰਸ਼ਤਾ ਦੇ ਮੰਡਲ ਜਾ ਵੜੀ। ਉਹ ਸੂਖਮ 'ਪ੍ਰੇਮ ਘਟਨਾ' ਪ੍ਰਬੀਨ ਕਵੀ ਤੇ ਰਸੀਏ ਭਗਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਚਰਜ ਸੂਖਮਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ, ਮਾਨੋ ਇਕ ਚਿੜ੍ਹ ਖਿੱਚ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮੁਚਨਾ- ਅਗਲੇ ਕਬਿੱਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਸੀਏ ਕਵੀ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੰਜੋਗ ਉਤੇ ਹੀ ਏਹ ਸਾਰੇ ਕਬਿੱਤ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ।

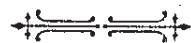
੧. ਜਾ ਦਿਨ ਜਗਤ ਮਨ ਟਹਿਲ ਕਹੀ ਰਿਸਾਇ
ਗਜਾਨ ਧਯਾਨ ਕੋਟ ਜੋਗ ਜਗ ਨ ਸਮਾਨ ਹੈ॥
੨. ਜਾ ਦਿਨ ਭਈ ਪਨਿਹਾਰੀ ਜਗਨ ਨਾਥ ਜੀ ਕੀ,
ਤਾ ਸਮ ਨ ਛੜ੍ਹਧਾਰੀ ਕੋਟਨ ਕੈਟਾਨ ਹੈ॥
੩. ਜਾ ਦਿਨ ਪਿਸਨਹਾਰੀ ਭਈ ਜਗਜੀਵਨ ਕੀ,
ਅਰਥ ਧਰਮ ਕਾਮ ਮੋਖ ਦਾਸਨ ਦਾਸਾਨ ਹੈ॥
੪. ਛਿਰਕਾਰੀ ਪਨਿਹਾਰੀ ਪੀਸਨਕਾਰੀ ਕੋ ਜੋ ਸੁਖ,
ਪ੍ਰੇਮਨੀ ਪਿਆਰੀ ਕੋ ਅਕਥ ਉਨਮਾਨ ਹੈ॥੬੫੬॥

ਪਦਾਰਥ- ਜਾ ਦਿਨ=ਜਿਸ ਦਿਨ। ਜਗਤ, ਮਨ=ਜਗਤ ਦਾ ਮਨ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ। ਰਿਸਾਇ* = ਰਸਾਇ= ਖੁਸ਼ ਹੋਕੇ। ਪਨਿਹਾਰੀ=ਪਾਣੀ ਢੋਣ ਵਾਲੀ। ਛੜ੍ਹਧਾਰੀ= ਜਿਸਦੇ ਸਿਰ ਛੜਰ ਝੁਲੇ, ਰਾਜਾ। ਪੀਸਨ ਹਾਰੀ= (ਆਟਾ) ਪੀਸਣ ਵਾਲੀ। ਛਿਰਕਾਰੀ= ਛਿੜਕਾਉ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। ਉਨਮਾਨ= ਅੰਦਾਜ਼ਾ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਸ ਦਿਨ ਜਗਤ ਦੇ ਮਨ (ਅਰਥਾਤ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਕੇ (ਕੋਈ) ਟਹਿਲ ਦੱਸੀ (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਗਯਾ ਕੀਤੀ) ਕੋੜਾਂ ਗਯਾਨ, ਧਯਾਨ, ਜੋਗ, ਜੱਗ (ਉਸ ਦਿਨ ਦੇ) ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ੨. ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਸ ਜਗਤ ਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਪਨਿਹਾਰੀ ਹੋ ਗਈ (ਭਾਵ ਪਾਣੀ ਢੋਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮਿਲੀ) ਉਸ (ਘੜੀ) ਨੂੰ ਕੋੜਾਂ ਕੋੜ ਛੜ੍ਹ ਧਾਰੀਆਂ (ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀਆਂ) ਦੇ (ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ) ਵੀ ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ (ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ)। ੩. (ਉਸ) ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਪੀਸਨਹਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ਧਰਮ ਅਰਥ ਕਾਮ ਮੋਖ (ਛਿਰ) ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸ ਹੋ ਗਏ। ੪. ਛਿੜਕਾਉ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਪਾਣੀ ਢੋਣ ਵਾਲੀ, (ਆਟਾ) ਪੀਸਣ ਵਾਲੀ (ਬਣ ਜਾਣ) ਦਾ ਪਿਆਰੀ ਪ੍ਰੇਮਣ ਨੂੰ ਜੋ ਸੁਖ ਹੈ ਉਸਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ (ਲਾ ਸਕਣਾ ਤੇ) ਦੱਸ ਸਕਣਾ ਕਠਨ ਹੈ।

* ਸੁਧ ਪਾਠ 'ਰਸਾਇ' ਹੈ, ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਕਲਮ ਉਕਾਈ ਨੇ 'ਰਿਸਾਇ' ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸੁਧ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਭਗਤੀ ਦੀ ਪਰਮ ਉੱਚ ਅਵਸਥਾ, ਪਜਾਰੇ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਮਗਨਤਾ
 ਤੇ ਤਦਰੂਪਤਾ ਦਾ ਚਿੜ੍ਹ ਪਿਛਲੇ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਖਿੱਚਕੇ ਹੁਣ ਉਸ ਸੂਖਮ ਅਵਸਥਾ
 ਦਾ ਰੂਪ ਦਿਖਾਲਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਓਹ ਮਗਨਤਾ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਕਰ ਲੈਣੀ ਅਵਸਥਾ
 ਲੰਘ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਰਸਾਵੇਸ਼ ਮਨ ਵਿਚ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਬੀ ਹਲਕਾ ਛੁੱਲ
 ਹੈ ਤੇ ਰਸ ਵਿਚ ਹੈ। ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਉਥਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜੋ ਟੋਟ
 ਪੈਦੀ ਹੈ ਉਹ ਅਵਸਥਾ 'ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ' ਵਾਲੇ ਭਗਤ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਈ,
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਅਜੇ 'ਮਾਣੇ ਰਸ' ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਹੈ ਅਰ ਸੰਗਮ ਰਸ ਤੇ ਹੁਣ
 ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਫਰਕ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਸ਼ੁਕਰ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਇਹ
 ਸ਼ੁਕਰ ਦਾ ਭਾਵ ਮਨ ਨੂੰ ਟੋਟ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਣ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸਹਾਈ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ
 ਅਤੇ ਭਿੰਨੇ ਰਸ ਵਿਚ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੧. ਘਰੀ ਘਰੀ ਟੇਰਿ ਘਰੀਆਰ ਸੁਨਾਇ ਸੰਦੇਸੋ,
ਪਹਿਰ ਪਹਿਰ ਪੁਨ ਪੁਨ ਸਮਝਾਇ ਹੈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਜੈਸੇ ਜਲ ਭਰਿ ਭਰਿ ਬੇਲੀ ਬੂਡਤ ਹੈ,
ਪੂਰਨ ਹੁਇ ਪਾਪਨ ਕੀ ਨਾਵਹਿ ਹਰਾਇ ਹੈ॥
੩. ਚਹੂੰ ਓਰ ਸੌਰ ਕੈ ਪਾਹਰੂਆ ਪੁਕਾਰ ਹਾਰੇ,
ਚਾਰੋ ਜਾਮ ਸੋਵਤੇ ਅਚੇਤ ਨ ਲਜਾਇ ਹੈ॥
੪. ਤਮਚੁਰ ਸਬਦ ਸੁਨਤ ਹੀ ਉਘਾਰ ਆਂਖੈ,
ਬਿਨ ਪਿਯ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪਾਛੈ ਪਛੁਤਾਇ ਹੈ॥੬੫॥

ਪਦਾਰਥ- ਬੇਲੀ=ਉਹ ਛੇਕ ਵਾਲਾ ਕਟੋਰਾ ਜੋ ਜਲ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜੋ ਇਕ ਘੜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਭਰਕੇ ਡੁਬ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਕ ਘੜੀ ਬੀਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਬੇਲੀ ਖਾਲੀ ਕਰਕੇ ਜਲ ਉਤੇ ਰਖ ਦੇਈਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਫੇਰ ਡੁਬੂਦੀ ਸੀ। ਅੰਕ ੩੮੯ ਵਿਚ ਬੀ ਇਹ ਪਦ ਆਯਾ ਹੈ। (ਸੰਸਾਰ: ਮਲ੍ਲੀ=ਕਟੋਰਾ)। ਨਾਵਹਿ=ਬੇੜੀ। ਅਚੇਤ=ਬੇਖਬਰ। ਤਮਚੁਰ=ਕੁਕੜ। (ਸੰਸਾਰ: ਤਾਮ੍ਰਚੂੜ ਤੋਂ ਤਮਚੁਰ, ਤਮਚੁਰ)

ਅਰਥ- ੧. ਘੜਿਆਲ ਘੜੀ ਪਿਛੋਂ ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਪਹਿਰ ਪਹਿਰ ਪਿਛੋਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ-
੨. ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਜਲ ਭਰ ਭਰਕੇ ਬੇਲੀ (ਮੁੜ ਮੁੜ) ਡੁਬ ਰਹੀ ਹੈ (ਤੂੰ ਬੀ ਅਪਣੀ) ਬੇੜੀ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਭਰਕੇ ਡੁਬਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ੩. (ਦੇਖ) ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਸ਼ੋਰ ਕਰ ਕਰਕੇ ਪੁਕਾਰ ਰਹੇ ਹਨ (ਫਿਰ) ਹੇ ਅਚੇਤ! (ਗਾਫਲ) ਚਾਰੋਂ ਪਹਿਰ ਸੁੱਤਿਆਂ (ਬਿਤਾਉਂਦਿਆਂ ਤੈਨੂੰ) ਸਰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ? ੪. (ਹੁਣ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭਾਤ ਹੋ ਚਲੀ ਹੈ ਭਾਈ!) ਕੁਕੜ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਕੇ ਹੀ ਅਖਾਂ ਖੁਹਲ, ਬਿਨਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ (ਮਾਣੇ ਦੇ) ਪਿੱਛੋਂ ਪਛੁਤਾਵੇਂਗਾ।

ਭਾਵ- ਰਾਤ (ਯਾ ਉਮਰ) ਬੀਤ ਚਲੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਪਿਛਲਾ ਪਹਿਰ (ਯਾ ਬੁਢੇਪਾ) ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਮਾਣ, ਪਿੱਛੋਂ ਪਛੁਤਾਸੇਂ

੧. ਮਜਨ ਕੈ ਚੀਰ ਚਾਰ, ਅੰਜਨ, ਤਮੇਲ ਰਸ,
ਅਭਰਨ ਸਿੰਗਾਰ ਸਾਜ ਸਿਹਜਾ ਬਿਛਾਈ ਹੈ॥
੨. ਕੁਸਮ ਸੁਗੰਧਿ ਅਰ ਮੰਦਰ ਸੁੰਦਰ ਮਾਂਝ,
ਦੀਪਕ ਦਿਪਤ ਜਗਮਗ ਜੋਤ ਛਾਈ ਹੈ॥
੩. ਸੋਧਤ ਸੋਧਤ ਸਉਨ ਲਗਨ ਮਨਾਇ ਮਨ
ਬਾਂਛਤ ਬਿਧਾਨ ਚਿਰਕਾਰ ਬਾਰੀ ਆਈ ਹੈ॥
੪. ਅਉਸਰ ਅਭੀਚ ਨੀਚ ਨਿੰਦਾ ਮੈ ਸੋਵਤ ਖੋਏ,
ਨੈਨ ਉਘਰਤ ਅੰਤ ਪਾਛੈ ਪਛੁਤਾਈ ਹੈ॥੬੫੮॥

ਪਦਾਰਥ- ਅੰਜਨ=ਸੁਰਮਾ। ਤਮੇਲ=ਪਾਨ। ਸਉਨ=ਸਗਨ। ਬਿਧਾਨ=ਪ੍ਰਕਾਰ,
ਪੰਬਧ, ਢੰਗ, ਵਿਧੀ। ਚਿਰਕਾਰ=ਚਿਰਾਂ ਪਿੱਛੋਂ। ਅਉਸਰ ਅਭੀਚ=ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ਦੂਜੇ ਦੇ
ਪਦ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ।

ਅਰਥ-੧. (ਕਿਸੇ ਨਾਥਕਾ ਨੇ ਪਤੀ ਆਰਾਮ ਚਿਤਵਕੇ) ਇਸ਼ਨਾਨ
ਕਰਕੇ ਸੁਹਣੇ ਕਪੜੇ (ਪਹਿਨਕੇ) ਸੁਰਮਾ (ਪਾਕੇ ਤੇ) ਪਾਨ ਦਾ ਰਸ (ਲੈ ਕੇ)
ਗਹਿਣੇ ਤੇ ਸਿੰਗਾਰ ਸਾਜਕੇ ਸਿਹਜਾ ਵਿਛਾਈ ਹੈ। ੨. ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ
ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ ਵਿਖੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਜਗਮਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੀ ਜੋਤ (ਲਟ ਲਟ
ਕਰਕੇ) ਛਾ ਰਹੀ ਹੈ। ੩. ਸੋਧ ਸੋਧਕੇ ਸ਼ਰਗਨ ਤੇ ਲਗਨ ਮਨਾ ਮਨਾਕੇ ਮਨੋ
ਵਾਂਛਤ (ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ) ਵਿਧਾਨ ਵਾਲੀ ਚਿਰਾਂ ਪਿੱਛੋਂ (ਉਸਦੀ) ਵਾਰੀ ਆਈ
ਹੈ। ੪. (ਪਰ ਹਾਇ ਗਾਫਲ ਨੇ) ਇਹ ਅਭੀਚ ਮਹੂਰਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੀਚ
ਨੀਂਦਰ ਵਿਚ ਸੁੱਤਿਆਂ ਗੁਆ ਲਿਆ ਜਦ ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ (ਤਾਂ ਉਹ ਪੁਰਬ
ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਚੁਕਾ ਸੀ ਸੋ ਉਹ ਨਾਥਕਾ) ਪਿੱਛੋਂ ਅੰਤ ਤਕ ਪਛੁਤਾਈ।

ਭਾਵ- ਪਤੀ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਚਾਉ ਵਿਚ (ਬਾਸਕ ਸੱਜਾ) ਨਾਥਕਾ ਨੇ ਤਜਾਰੀ ਕੀਤੀ
ਸੀ ਪਰ ਨੀਂਦ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈਕੇ ਸੰਜੋਗ ਦਾ ਸਮਾਂ ਗੁਆ ਲਿਆ। ਪ੍ਰਿਯ ਆਇਆ
ਸੁਤੀ ਵੇਖਕੇ ਮੁੜ ਗਿਆ: ਤਿਵੇਂ ਜਗਜਾਸੂ ਧਯਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਬਿੜੀ ਨਿਰੁੱਧ
ਹੋਣ ਦੇ ਵੇਲੇ ਨਿੰਦਾ ਯਾ ਤੰਦ੍ਰਾ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਪਰਮਾਤਮ ਮੇਲ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਗਿਆ।

੧. ਕਰ ਅੰਜੁਲ ਜਲ ਜੋਬਨ ਪ੍ਰਵੇਸੁ ਆਲੀ,
ਮਾਣ ਤਜਿ ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ ਪਤਿ ਰਤਿ ਮਾਨੀਐ॥
੨. ਗੰਧਰਬ ਨਗਰ ਗਤ ਰਜਨੀ ਬਿਹਾਤ ਜਾਤ,
ਐਸੁਰ ਅਭੀਚ ਅਤਿ ਦੁਲਭ ਕੈ ਜਾਨੀਐ॥
੩. ਸਿਹਜਾ ਕੁਸਮ ਕੁਮਲਾਤ ਮੁਰਝਾਤ, ਪੁਨ
ਪੁਨ ਪਛਤਾਤ ਸਮੇ ਆਵਤ ਨ ਆਨੀਐ॥
੪. ਸੋਈ ਬਰ ਨਾਰਿ ਪ੍ਰਿਯ ਪਜਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪਯਾਰੀ,
ਸਮਝ ਸਿਆਨੀ ਤੋ ਸੋ ਬੇਨਤੀ ਬਖਾਨੀਐ॥੬੫੯॥

ਪਦਾਰਥ- ਕਰ ਅੰਜਲ ਜਲ=ਬੁੱਕ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਲੈ। ਭਾਵ ਪੂਜਨ ਕਰ*। ਪਤਿ ਰਤਿ =ਪਤਿ ਪ੍ਰੇਮ। ਗੰਧਰਬ ਨਗਰੀ=ਕਲਪਤ ਮਿਥਜ਼ਾਂ ਨਗਰੀ। ਰਜਨੀ=ਰਾਤ। ਅਭੀਚ=ਦੇਖੋ ਸਫੇ ੯੯ ਦੇ ਪਦ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ। ਕੁਸਮ=ਛੁਲਾਂ ਦੀ। ਬਰ=ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ।

ਅਰਥ- ੧. (ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਐਸੇ ਜਗਯਾਸੂ ਰੂਪ ਸਖੀਆਂ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ) ਹੇ ਜੋਬਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸਖੀਏ! ਹਥਾਂ ਦੇ ਬੁੱਕ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਲੈ, ਮਾਨ ਛੱਡਕੇ ਪ੍ਰਾਨਪਤੀ (ਦਾ ਪੂਜਨ ਕਰ ਤੇ) ਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਮਾਣ। ੨. (ਦੇਖ) ਗੰਧਰਬ ਨਗਰੀ ਦੀ ਚਾਲੇ ਰਾਤ ਬੀਤ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਸ਼ੁਭ ਮਹੂਰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਅਤਿ ਦੁਰਲਭ ਜਾਣ। ੩. ਸਿਹਜਾ ਦੇ ਛੁਲ ਕੁਮਲਾਉਂਦੇ ਤੇ ਮੁਰਝਾਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਪਛਤਾਈਦਾ ਹੈ (ਗਿਆ) ਸਮਾ (ਮੋੜਕੇ) ਲਿਆਂਇਆਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ੪. ਓਹੋ ਹੀ ਸੇਸ਼ਟ ਤੇ ਪਿਆਰੀ ਨਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ, (ਤੂੰ) ਸਿਆਣੀ ਬਣ ਤੇ ਸਮਝ, ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਮਾਨੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਤਪ ਜਪ ਦੇ ਮਾਨ ਵਿਚ ਆਏ ਜਗਯਾਸੂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਨ ਦਾ ਤਜਾਗ ਕਰ, (ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਪਨੇ ਤੇ)

* ਆਪ ਰੁਸਾਏ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਬ੍ਰਤ ਧਾਰਕੇ ਉਜਾਪਨ ਸਮੇਂ ਪਤੀ ਪੂਜਨ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮਨਾ ਲੈਣ ਦਾ ਕਦੇ ਰਿਵਾਜ ਸੀ। ਕਾਲੀ ਦਾਸ ਨੇ ਵਿਕਮੇਰਵਸ਼ੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਤ ਦਾ ਨਾਉਂ ‘ਪਤਿ ਅਨੁਪਸਾਦਨ ਬ੍ਰਤ’ ਦਿਤਾ ਹੈ। ‘ਕਰ ਅੰਜੁਲ ਜਲ’ ਤੋਂ ਉਸ ਬ੍ਰਤ ਦੇ ਉਜਾਪਨ ਵਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ।

ਇਹ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ, ਪੂਜਨ ਕਰ ਤੇ ਰਿਸ਼ਾਕੇ ਸੰਜੋਗ ਦਾ ਸੁਖ ਮਾਣ। 'ਕੇਵਲ ਏਕ ਸਰਨ ਸੁਆਮੀ ਬਿਨੁ ਯੈ ਨਹਿ ਕਤਹ ਉਧਾਰ॥' (ਹਜ਼ਾ:ਸ.ਪਾ. ੧੦)

ਅੰਕ ੬੯੨ ਵਿਚ ਖੁਹਲਕੇ ਮਾਨਨੀ ਨੂੰ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਬਿੱਤ (੬੫੯) ਵਿਚ ਤੀਸਰੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਕਵੀ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਵਾਕ 'ਸਿਹਜਾ ਕੁਸਮ ਕੁਮਲਾਤ ਮੁਰਸ਼ਾਤ' ਦਿਲ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਦ੍ਰਵਣਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ- ਇਹੋ ਭਾਵ ਅਗਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਹੈ।

੧. ਮਾਨਨ! ਨ ਕੀਜੈ ਮਾਨ, ਬਦੋ ਨ ਤੇਰੋ ਸਿਆਨ,
ਮੇਰੋ ਕਹਯੋ ਮਾਨ, ਜਾਨ ਔਸੁਰ ਅਭੀਚ ਕੋ॥
੨. ਪ੍ਰਿਯਾ ਕੀ ਅਨੇਕ ਪਯਾਰੀ ਚਿਰੰਕਾਲ ਆਈ ਬਾਰੀ,
ਲੇਹੁ ਨ ਸੁਹਾਗ, ਸੰਗ ਛਾਡਿ ਹਠ ਨੀਚ ਕੋ॥
੩. ਰਜਨੀ ਬਿਹਾਤ ਜਾਤ, ਜੋਬਨ ਸਿੰਗਾਰ ਗਾਤ,
ਖੇਲਹੁ ਨ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਮੋਹ ਸੁਖ ਬੀਚ ਕੋ॥
੪. ਅਬਕੈ ਨ ਭੇਟੇ ਨਾਥ, ਬਹੁਰਿਯੋ ਨ ਆਵੈ ਹਾਥ,
ਬਿਰਹਾ ਬਿਹਾਵੈ ਬਲਿ ਬਡੇ ਭਾਈ ਮੀਚ ਕੋ॥੬੯੦॥

ਪਦਾਰਥ- ਬਦੋ=ਮੈਂ ਮਿਥਦੀ, ਮੰਨਦੀ। ਸਿਆਨ=ਸਿਆਣਪ। ਅਭੀਚ=ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੬੯ ਦੇ ਪਦ ਅਰਥ। ਗਾਤ=ਬੀਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੀਚ=ਮੌਤ।

ਅਰਥ-੧. ਹੇ ਮਾਨਨੀ ਨਾਂ ਮਾਨ ਕਰ, (ਮੈਂ ਇਹ) ਤੇਰੀ ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ, ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਤੇ ਸਮਝ ਇਸ ਅਭੀਚ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ। ੨. ਪਿਆਰੇ ਦੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਅਨੇਕ ਹਨ, (ਤੇਰੀ) ਵਾਰੀ ਚਿਰਾਂ ਪਿਛੋਂ ਆਈ ਹੈ, (ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੂੰ) ਸੁਹਾਗ (ਨੂੰ ਮਨਾ) ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀ (ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ) ਨੀਚ ਹਠ ਦਾ ਸੰਗ ਛੱਡ ਦੇਹ। ੩. ਰਾਤ ਬੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋਬਨ ਤੇ ਸਿੰਗਾਰ ਵੀ ਬੀਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿਚ (ਤੂੰ) ਖੇਡਦੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਹੜੇ (ਮਾਨ ਦੇ) ਸੁਖ ਵਿਚ ਮੋਹਿਤ (ਮੂਰਛਿਤ) ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈਂ। ੪. ਹੁਣ ਜੇ ਨਾਥ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲੀਓਂ ਤਾਂ ਫਿਰ (ਉਹ) ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਲਗਾ, (ਫਿਰ ਤਾਂ) ਮੌਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਬਲੀ ਬਿਰਹੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੀਤੇਰੀ।

ਭਾਵ- ਮਾਨਨੀ ਨਾਯਕਾ ਦੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹੇ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਹਨ।

੧. ਜਉ ਲਉ ਦੀਪ ਜੋਤ ਹੋਤ ਨਹਿਨ ਮਲੀਨ ਆਲੀ !
ਜਉ ਲਉ ਨਾਂਹਿ ਸਿਹਜਾ ਕੁਸਮ ਕੁਮਲਾਤ ਹੈ ॥
੨. ਜਉ ਲਉ ਨ ਕਮਲਨ ਪ੍ਰਫਲਤ ਉਡਤ ਅਲ,
ਬਿਰਖ ਬਿਹੰਗਮ ਨ ਜਉ ਲਉ ਚੁਹਚੁਹਾਤ ਹੈ ॥
੩. ਜਉ ਲਉ ਭਾਸਕਰ ਕੋ ਪ੍ਰਕਾਸ ਨ ਅਕਾਸ ਬਿਖੈ,
ਤਮਚੁਰ ਸੰਖ ਨਾਦ ਸਬਦ ਨ ਪ੍ਰਾਤ ਹੈ ॥
੪. ਤਉ ਲਉ ਕਾਮ ਕੇਲ ਕਾਮਨਾ ਸਕੂਲ ਪੂਰਨ ਕੈ,
ਹੋਇ ਨਿਹਕਾਮ ਪ੍ਰਿਯ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇਮ ਘਾਤ ਹੈ ॥੬੬੧॥

ਪਦਾਰਥ- ਜਉ ਲਉ= ਜਦ ਤਕ। ਮਲੀਨ= ਮੈਲੀ, ਫਿਕੀ। ਅਲ= ਭੋਰੇ। ਬਿਹੰਗਮ= ਪੰਛੀ।
ਭਾਸਕਰ= ਸੂਰਜ। ਤਮਚੁਰ= ਕੁਕੜ। ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੧੦੭ ਦੇ ਪੰਦ ਅਰਥ। ਸਕੂਲ= ਕੰਢਿਆਂ
ਤੱਕ, ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤਕ। ਘਾਤ ਹੈ= ਵੇਲਾ ਹੈ। ਮੌਕਾ ਹੈ।

ਅਰਥ- ੧. ਹੋ ਸਖੀ ! ਜਦ ਤਕ ਦੀਵੇ ਦੀ ਜੋਤ ਫਿੱਕੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ (ਭਾਵ ਪ੍ਰਭਾਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ), ਜਦ ਤਕ ਸਿਹਜਾ ਦੇ ਛੁੱਲ ਮੁਰਸ਼ਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ।
੨. ਜਦ ਤਕ ਕਵਲ ਨਹੀਂ ਖਿੜਦੇ ਤੇ ਉੱਤੇ ਭੋਰੇ ਨਹੀਂ ਉਡਦੇ, ਬਿਰਖਾਂ
ਉੱਤੇ ਜਦ ਤਕ ਪੰਛੀ ਨਹੀਂ ਚਹਿਚਹਾਉਂਦੇ। ੩. ਜਦ ਤਕ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ
ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਭਾਵ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ) ਕੁਕੜ ਤੇ ਸੰਖ ਦੀ
ਸਵੇਰ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਧੁਨਿ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ੪. ਤਦ ਤਕ ਕਾਮ ਕੇਲ ਦੀ
ਕਾਮਨਾ ਵਿਚ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤਕ ਪੂਰਨ ਹੋਕੇ (ਤੇ ਹੋਰ ਕਾਮਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਹਕਾਮ
ਹੋਕੇ ਪਜਾਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇਮ ਵਿਚ ਹੀ (ਲਗੇ ਰਹਿਣ ਦਾ) ਮੌਕਿਆ ਹੈ।

ਭਾਵ- ‘ਇਸਤ੍ਰੀ ਭਰਤਾ ਦੇ ਮੇਲ ਦੀ ਰਾਤ’ ਦੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ ਜਗਜਾਸੂ ਪ੍ਰਤੀ
ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਬੁਢੇਪਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਜਦ ਤਕ ਸੁਆਸ
ਹੈਨ, ਜਦ ਤਕ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਆ ਗ੍ਰਸਦੀ ਤਦ ਤਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ
ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਹੋਕੇ ਲਗਾ ਰਹਾ। ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਾਮ ਰਸ ਮਾਣਨ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ ਨਹੀਂ
ਜਾਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਯਥਾ- ‘ਜਬ ਲਗੁ ਜਰਾ ਰੋਗੁ ਨਹੀਂ ਆਇਆ॥ ਜਬ ਲਗੁ
ਕਾਲਿ ਗ੍ਰਸੀ ਨਹੀਂ ਕਾਇਆ॥ ਜਬ ਲਗੁ ਬਿਕਲ ਭਈ ਨਹੀਂ ਬਾਨੀ॥ ਭਜਿ
ਲੇਹਿ ਰੇ ਮਨ ਸਾਰਿਗ ਪਾਨੀ॥ (ਭੈ. ਕਬੀਂ, ਪੰਨਾ-੧੧੫੯ ਦੇ, ਦੂਸਰਾ
ਇਸ਼ਾਰਾ ਇਹ ਬੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਤ ਗੁਫਲਤ ਵਿਚ ਸੌਂਕੇ ਨਾ ਬਿਤਾਯਾ ਕਰ,
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਮਰਾਨ ਹੋਕੇ ਰੰਗ ਮਾਣਿਆ ਕਰ।

ੴ ਕਾਵਜ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਰਾਤ ਬੀਤਣ, ਪ੍ਰਭਾਤ ਹੋਣ, ਪਹੁੰਚ ਟੁਟਣ, ਸੂਰਜ ਉਦੇ ਹੋਣ ਤੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਥੋੜੇ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਕਮਾਲ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਨਿਬਾਰੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਗੇ ਚਲਦਾ ਹੈ।

੧. ਜੋਈ ਮਿਲੈ ਆਪਾ ਖੋਇ ਸੋਈ ਤਉ ਨਾਯਕਾ ਹੋਇ,
ਮਾਨ ਕੀਏ ਮਾਨਮਤੀ! ਪਾਈਐ ਨ ਮਾਨ ਜੀ॥
੨. ਜੈਸੇ ਘਨਹਰ ਬਰਸੈ ਸਰਬਤਰ ਸਮ,
ਉੱਚੇ ਨ ਚੜ੍ਹਤ ਜਲ ਬਸਤ ਨੀਚਾਨ ਜੀ॥
੩. ਚੰਦਨ ਸਮੀਪ ਜੈਸੇ ਬੂਡਜੇ ਹੈ ਬਡਾਈ ਬਾਂਸ,
ਆਸ ਪਾਸ ਬਿਰਖ ਸੁਬਾਸ ਪਰਵਾਨ ਜੀ॥
੪. ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧ ਪ੍ਰਿਯ ਤੀਯ ਹੋਇ ਮਰਜੀਵਾ ਗਤਿ,
ਪਾਵਤ ਪਰਮ ਗਤਿ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਜੀ॥੬੬੨॥

ਪਦਾਰਥ- ਨਾਯਕਾ=ਸੂਮਣੀ, ਅਗੇ ਲਗ ਕੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲੀ। ਇਸਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੋ ਗਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਰਵਾਨ ਹੋ ਗਏ ਜਗਜਾਸੂ ਤੋਂ ਹੈ। ਮਾਨ ਜੀ=ਮਾਨਯੋਗ (ਪਤੀ)ਜੀ। (ਅ) ਪਤੀ ਪਜਾਰੇ ਤੋਂ ਸਨਮਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਘਨਹਰ=ਬੱਦਲ। ਸਰਬਤਰ=ਸਭ ਥਾਂ। ਮਰਜੀਵਾ=ਮਰਜੀਉੜਾ। ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਟੁੱਭੀ ਲਾਕੇ ਮੇਤੀ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥ ਕੱਢਣ ਵਾਲਾ। ਗਤਿ=ਵਾਂਗ। ਨਿਧਾਨ=ਨਿਧੀਆਂ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਹੜੀ ਆਪਾ ਗੁਆਕੇ ਮਿਲ ਪਵੇ (ਪਤੀ ਨੂੰ) ਓਹੋ ਤਾਂ ਨਾਯਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੋ ਮਾਨ ਮਤੀ! ਮਾਨ ਕੀਤਿਆਂ ਮਾਨਯੋਗ (ਪਤੀ) ਜੀ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ। ੨. ਜਿਵੇਂ ਬੱਦਲ ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵਰਸਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਜਲ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ ਨੀਵੇਂ ਥਾਵੀਂ ਹੀ ਜਾ ਟਿਕਦਾ ਹੈ। ੩. ਚੰਦਨ ਦੇ ਕੋਲ ਹੋਕੇ (ਬੀ) ਵਾਂਸ ਜਿਵੇਂ (ਅਪਣੀ) ਵਡਿਆਈ ਵਿਚ ਢੁਬਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਚੰਦਨ ਤੋਂ ਬੀ ਉੱਚਾ ਹਾਂ) ਪਰ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ (ਹੋਰ ਨੀਵੇਂ) ਬ੍ਰਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਹਣੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਪ੍ਰਵਾਨ (ਹੋ ਜਾਂਦੀ) ਹੈ (ਭਾਵ ਓਹ ਸੁਗੰਧਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੪. ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਪਿਆਰੇ ਦੀ (ਜਗਜਾਸੂ ਰੂਪ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਮਰਜੀਉੜੇ ਵਾਂਗ ਹੋਕੇ ਹੀ ਪਰਮਗਤੀ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਨਿਧੀਆਂ ਪਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਿਰਮਾਨਤਾ ਧਾਰਕੇ ਭਗਤੀ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੧. ਸਿਹਜਾ ਸਮੈ ਅਗਜਾਨ ਮਾਨ ਕੈ ਰਸਾਏ ਨਾਹਿ,
ਤਨਕ ਹੀ ਮੈ ਰਿਸਾਇ ਉਤ ਕੇ ਸਿਧਾਰੇ ਹੈਂ॥
੨. ਪਾਛੈ ਪਛਤਾਇ ਹਾਇ ਹਾਇ ਕਰ ਕਰ ਮੀਜ਼,
ਮੂੰਡ ਧੁਨ ਧੁਨ ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਪਿਕਾਰੇ ਹੈਂ॥
੩. ਔਸੁਰ ਨ ਪਾਵੋਂ, ਬਿਲਲਾਉ ਦੀਨ ਦੁਖਤ ਹੈ,
ਬਿਰਹ ਬਿਯੋਗ ਸੋਗ ਆਤਮ ਸੰਘਾਰੇ ਹੈਂ॥
੪. ਪਰਉਪਕਾਰ ਕੀਜੈ, ਲਾਲਨ ਮਨਾਇ ਦੀਜੈ,
ਤੇ ਪਰ ਅਨੰਤ ਸਰਬਸ ਬਲਿਹਾਰੇ ਹੈਂ॥੬੬੩॥

ਪਦਾਰਥ- ਰਸਾਏ ਨਾਹਿ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ। ਰਿਸਾਇ=ਗੁੱਸੇ ਹੋਕੇ। ਕਰ ਮੀਜ਼=ਹਥ ਮਲ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਮੂੰਡ=ਸਿਰ। ਲਾਲਨ=ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ। ਅਨੰਤ=ਬੇ ਅੰਤ, ਅੰਤ ਰਹਿਤ।

ਅਰਥ- ੧. ਸੰਜੋਗ ਵੇਲੇ (ਮੈਂ) ਅਗਜਾਨ ਤੇ ਮਾਨ ਕਰਕੇ (ਪਿਆਰੇ ਸੁਆਮੀ ਜੀ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਾ ਕੀਤੇ, (ਸੋ) ਥੋੜੇ (ਚਿਰ) ਵਿਚ ਹੀ (ਓਹ) ਗੁੱਸੇ ਹੋਕੇ ਉਧਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ੨. ਪਿੱਛੋਂ ਹਾਇ ਹਾਇ ਕਰਕੇ ਪਛਤਾਇ ਰਹੀ ਤੇ ਹੱਥ ਮਲ ਰਹੀ ਹਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਧੁਨ ਧੁਨਕੇ (ਅਪਣੇ) ਕੌੜਾਂ ਜਨਮਾਂ ਨੂੰ ਪਿਕਾਰ ਰਹੀ ਹਾਂ। ੩. (ਹੁਣ) ਵੇਲਾ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਦੀਨ ਦੁਖੀ ਹੋਕੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਅਰ ਬਿਰਹ ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਸੋਗ ਵਿਚ (ਮੇਰਾ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ (ਮਾਰ ਭਾਵ) ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੪. (ਹੇ ਸਖੀ!) ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰ (ਮੇਰੇ ਤੇ, ਮੈਨੂੰ) ਪਿਆਰਾ ਮੰਨਾਇ ਦੇਹ ਤੇਰੇ ਉਤੋਂ (ਮੈਂ) ਅਨੰਤ ਸਰਬਸ ਬਲਿਹਾਰ ਕਰਾਂਗੀ।

ਭਾਵ- ਮਾਨ ਕਰਕੇ ਵਿਛੋੜੇ ਭਗਤ ਦੀ ਪਛਤਾਵੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਬਿਰਹਨੀ* ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਸਨਮੁਖ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਜੋਦੜੀਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ੍ਰੈ ਜੀਵਨੀ ਦੀ ਬਿਰਹ ਪੀੜਾ ਹੀ ਅੰਕਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਦੋਹਾਂ ਕਬਿੱਤਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਲਗਪਗ ਇਹੋ ਭਾਵ ਢਾਢੀ ਦਿਲ ਪੀੜਾ ਨਾਲ ਅੰਕਿਤ ਹੈ।

* ਕਲਹਾਂਤਿਰਤਾ ਨਾਯਕਾ ਜੋ ਪ੍ਰਿਯ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਕੇ ਮਗਰੋਂ ਪਛਤਾਵੇ। ਭਾਈ ਜੀ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ (ਸ੍ਰੀਕੀਯਾ) ਦੇ ਬਿਰਹੇ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ।

੧. ਪ੍ਰੇਮ ਰਸੁ ਅਉਸੁਰ ਅਗਜਾਨ ਮੈਨ ਆਗਜਾ ਮਾਨੀ,
ਮਾਨ ਕੈ ਮਾਨਨ ਅਪਨੋ ਈ ਮਾਨ ਖੋਯੋ ਹੈ॥
੨. ਤਾਂਤੇ ਰਿਸ ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਨਨਾਥ ਹੂੰ ਜੁ ਮਾਨੀ ਭਏ,
ਮਾਨਤ ਨ ਮੇਰੇ ਮਾਨ ਆਨਿ ਦੁਖ ਰੋਇਓ ਹੈ॥
੩. ਲੋਕ ਬੇਦ ਗਜਾਨ ਦਤ ਭੁਗਤ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਤਾਤੇ
ਲੁਨਤ ਸਹਸ ਗੁਨੈ ਜੈਸੇ ਬੀਜ ਬੋਯੋ ਹੈ॥
੪. ਦਾਸਨ ਦੇਸਾਨ ਗਤਿ ਬੇਨਤੀ ਕੈ ਪਾਇ ਲਾਗਉ,
ਹੈ ਕੋਊ ਮਨਾਇ ਦੈ ਸਗਲ ਜਗ ਜੋਯੋ ਹੈ॥੬੬੪॥

ਪਦਾਰਥ- ਮਾਨ ਕੈ=ਮਾਨ ਕਰਕੇ। ਮਾਨਨ=ਮਾਨਿਨੀ=ਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। ਮਾਨੀ=ਮਾਨ ਧਾਰੀ ਹੋ ਗਏ। ਲੋਕ=ਲੋਕਿਕ ਗਜਾਨ। ਦਤ ਭੁਗਤ ਪ੍ਰਧਾਨ=ਦਿੱਤੇ ਦਾਨ ਤੋਂ ਭੋਗੀਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। (ਪ੍ਰਧਾਨ=ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਤ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼।) ਲੁਨਤ=ਵੱਡੀਦਾ ਹੈ। ਗਤਿ=ਜਾਕੇ। ਜੋਯੋ ਹੈ=ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਢੂੰਢਿਆ ਹੈ।

ਅਰਥ- ੧. ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਗਜਾਨ ਵਸ਼ ਮੈਂ ਆਗਜਾ ਨਾਂ ਮੰਨੀ, (ਮੈਂ) ਮਾਨਨਿ ਨੇ ਮਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਮਾਨ ਗੁਆ ਲਿਆ।

੨. ਉਸਤੋਂ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਜੀ ਗੁਸੇ ਹੋਕੇ ਮਾਨ ਧਾਰੀ ਹੋ ਗਏ, (ਹੁਣ ਇਹ) ਮੇਰੇ ਮਨਾਏ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ (ਤਦ ਮੈਂ) ਆਕੇ (ਆਪਣਾ) ਦੁਖ ਰੋਇਆ ਹੈ।

੩. ਲੋਕ ਗਜਾਨ ਤੇ ਵੇਦ ਗਜਾਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਿਤੇ ਦਾਨ ਤੋਂ ਭੋਗੀਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਜਾਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ (ਮੈਂ) ਬੀਜ ਬੀਜਿਆ ਸੀ (ਉਸ ਤੋਂ) ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਵੱਡ ਰਹੀ ਹਾਂ।

੪. (ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਪਾਸ ਜਾਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਹੈ ਕੋਈ (ਐਸਾ ਜੋ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਮਨਾ ਦੇਵੇ? (ਮੈਂ ਤਾਂ) ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਢੂੰਡ ਫਿਰੀ ਹਾਂ।

੧. ਫਰਕਤ ਲੋਚਨ ਅਧਰ ਭੁਜਾ, ਤਾਪੈ ਤਨ,
ਮਨ ਮੈ ਅਉਸੇਰ ਕਬ ਲਾਲ ਗਿਰ੍ਹ ਆਵਹੀ॥
੨. ਨੈਨਨ ਸੇ ਨੈਨ ਅਰ ਬੈਨਨ ਸੈ ਬੈਨ ਮਿਲੈ,
ਰੈਨ ਸਮੈ ਚੈਨ ਕੋ ਸਿਹਜਾਸਨ ਬੁਲਾਵਹੀ॥
੩. ਕਰ ਗਹਿ ਕਰ ਉਰ ਉਰ ਸੈ ਲਗਾਇ ਪੁਨ,
ਅੰਕ ਅੰਕਮਾਲ ਕਰਿ ਸਹਿਜ ਸਮਾਵਹੀ॥
੪. ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਆਇ ਤ੍ਰਿਪਤਾਇ ਆਲੀ!
ਦਯਾ ਕੇ ਦਯਾਲ ਦੇਵ ਕਾਮਨਾ ਪੁਜਾਵਹੀ॥੬੬੫॥

ਪਦਾਰਥ- ਅਧਰ=ਬੁੱਲ। ਅਉਸੇਰ=ਚਿੰਤਾ, ਬੇਚੈਨੀ। ਅੰਕਮਾਲ=ਜੱਫੀ। ਸਹਿਜ=ਆਤਮਾ ਦੀ ਅਪਣੀ ਯਥਾਰਥ ਅਵਸਥਾ। ਤਤ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਜਾਨ। ਆਲੀ=ਹੇ ਸਖੀ!

ਅਰਥ- ੧. ਅੱਖਾਂ, ਬੁੱਲੁ ਤੇ ਬਾਹਾਂ (ਮੇਰੀਆਂ) ਫਰਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਤਨ ਤਪ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਨ ਵਿਚ ਚਿੰਤਾ (ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ) ਕਿ ਕਦੋਂ ਪਿਆਰਾ ਘਰ ਆਵੇਗਾ।

੨. ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਨੈਣ ਮਿਲਣਗੇ ਤੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਬਚਨ (ਭਾਵ ਗਲ ਬਾਤ ਹੋਵੇਗੀ) ਅਤੇ ਰਾਤ ਸਮੇਂ (ਪਜਾਰਾ) ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਸਿਹਜਾ ਦੇ ਆਸਣ ਤੇ ਬੁਲਾਵੇਗਾ।

੩. ਹੱਥ ਫੜਕੇ ਗਲੇ ਲਗਾਏਗਾ ਫਿਰ (ਅਪਣੀ) ਜਫੀ ਵਿਚ ਲੈਕੇ ਤਤਰੂਪ ਦੇ ਗਜਾਨ ਵਿਚ ਸਮਾ ਦੇਵੇਗਾ।

੪. (ਅਤੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਆਕੇ, ਰਜਾ ਕੇ, ਹੇ ਸਖੀ! ਉਹ ਦਯਾਲੂ ਦੇਵ ਦਯਾ ਕਰਕੇ ਕਾਮਨਾ ਪੁਜਾਵੇਗਾ।

ਭਾਵ- ‘ਸੰਯੋਗ ਲਈ ਵਾਜਕੁਲ ਬਿਰਹਨੀ’ ਦੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮਾਤੁਰ ਵਿਛੜੇ ਭਗਤ ਦੀ ਉਤਕੰਠਾ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਮੁਗਨਤਾ ਅੰਕਿਤ ਹੈ।

੧. ਲੋਚਨ ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਦੇਖਿ ਮੂਰਛਾਤ ਭਏ,
ਸੇਈ ਮੁਖ ਬਹਿਰਿਓ ਬਿਲੋਕ ਧਯਾਨ ਧਾਰਿਹੈ॥
੨. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸੁਨਿ ਸੁਵਨ ਬਿਮੋਹੇ ਆਲੀ!
ਤਾਹੀ ਮੁਖ ਬੈਨ ਸੁਨ ਸੁਰਤ ਸਮਾਰਿ ਹੈ॥
੩. ਜਾਪੈ ਬੇਨਤੀ ਬਖਾਨਿ ਜਿਹਬਾ ਥਕਤ ਭਈ,
ਤਾਹੀ ਕੇ ਬੁਲਾਏ ਪੁਨ ਬੇਨਤੀ ਉਚਾਰਿ ਹੈ॥
੪. ਜੈਸੇ ਮਦ ਪੀਏ ਗਯਾਨ ਧਯਾਨ ਬਿਸਰਨ ਹੋਇ,
ਤਾਹੀ ਮਦ ਅਚਵਤ ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ॥੬੬੬॥

ਪਦਾਰਥ- ਬਹਿਰਿਓ=ਬਾਹਰੋਂ। ਮਦ=ਅਮਲ। ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਕਾਰ=ਸਾਵਧਾਨਤਾ, ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ।

ਅਰਥ- ੧. (ਮੇਰੇ) ਨੈਣ ਅਨੂਪਮ ਰੂਪ ਦੇਖਕੇ ਮੂਰਛਿਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ (ਪਰ ਹੁਣ) ਉਹੋ ਮੁਖੜਾ ਜਦ ਬਾਹਰੋਂ (ਮੇਰੇ ਵਲ) ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ (ਮੇਰੇ ਨੇੜ੍ਹ) ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਹਨ। ੨. (ਉਸਦੇ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਕੰਨ ਮੋਹੇ ਗਏ ਸਨ, ਹੇ ਸਖੀ! (ਪਰ ਹੁਣ) ਉਸੇ ਦੇ ਮੁਖੋਂ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ (ਏਹ) ਸੁਰਤ ਪਏ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹਨ (ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਏਹ ਬੀ ਮੂਰਛਿਤ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੩. ਜਿਸ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰ ਕਰਕੇ ਜੀਭਾ ਥਕ ਗਈ ਸੀ (ਭਾਵ ਮੂਰਛਾ ਵਾਂਗ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਹੁਣ) ਉਸੇ (ਪਯਾਰੇ) ਦੇ ਬੁਲਾਇਆਂ (ਜੀਭ) ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਈ ਹੈ। ੪. ਜਿਵੇਂ ਅਮਲ ਪੀਤਿਆਂ ਗਯਾਨ ਧਯਾਨ ਵਿਸਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਬਿਹੋਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ) ਉਹੀ ਮਦ ਪੀਣਾ ਚੇਤਨ ਹੋਣ ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ ਬੀ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਬਚਨ ਨਾਦ ਸੁਣਨ ਨਾਲ, ਪ੍ਰੇਮ ਮਗਨ ਬਿਨੈ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੋ ਮੂਰਛਾ ਤੁੱਲ ਮਗਨਤਾ ਛਾ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਹੋਰ ਬੋਲਣ ਸੁਣਨ ਤੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸੇ ਪਯਾਰੇ ਦੇ ਮੇਰੇ ਵਲ ਦੇਖਣ ਨਾਲ, ਮੇਰੇ ਕੰਨੀ ਉਸਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਪੈਣ ਨਾਲ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਬੁਲਾਉਣ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਪਰਤ ਆਈ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਕੇ ਆਦਮੀ ਬੋਹੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਸਿਖਿਲਤਾ ਸਰਦੀ ਆਦਿ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬੋਹੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਿਆਣਾ ਵੈਦ ਉਸੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਘੁੱਟ ਦੇਕੇ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਗਯਾਸੂ ਅਪਣੀ ਉਮਡਾਉ ਉਮੰਗ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਆਦਿ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਮਗਨਤਾ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਿਤੇ ਉਸੇ ਦਰਸ਼ਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ 'ਵਿਵੇਕ ਚੇਤਨਤਾ' ਵਿਚ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

* ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਇਉਂ ਬੀ ਹੈ-ਨਸੇ ਵਿਚ ਆਸ਼ਕਤ ਸ਼ਰਾਬੀ ਦੀ ਟੋਈ. ਫੇਰ ਘੁੱਟ ਹੋਰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੧. ਸੁਨਿ ਪ੍ਰਿਯ ਗਵਨ ਸ੍ਰਵਨ ਬਹਰੇ ਨ ਭਏ,
ਕਾਹੇ ਕੀ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਪਤਿ ਬ੍ਰਤ ਪਾਯੋ ਹੈ॥
੨. ਦਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਿਯ ਅਗੋਚਰ ਹੁਇ ਅੰਧਰੇ ਨ ਭਏ ਨੈਨ,
ਕਾਹੇ ਕੀ ਪ੍ਰੇਮਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਹੂੰ ਲਜਾਯੋ ਹੈ॥
੩. ਅਵਧਿ ਬਿਹਾਇ, ਧਾਇ ਧਾਇ ਬਿਰਹਾ ਬਿਆਪੇ,
ਕਾਹੇ ਕੀ ਬਿਰਹਨੀ, ਬਿਰਹ ਬਿਲਖਾਯੋ ਹੈ॥
੪. ਸੁਨਤ ਬਿਦੇਸ ਕੇ ਸੰਦੇਸ ਨਾਹਿ ਢੂਟਯੋ ਰਿਦਾ,
ਕਉਨ ਕਉਨ ਗਨਉ ਚੂਕ ਉੱਤਰ ਨ ਆਯੋ ਹੈ॥੬੬੭॥

ਪਦਾਰਥ- ਬਹਰੇ=ਬੋਲਾ। ਡੋਰੇ। ਅਗੋਚਰ=ਉਹਲੇ। ਅਵਧਿ=ਉਮਰਾ। ਬਿਲਖਾਯੋ=ਉਦਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਚੂਕ=ਭੁੱਲ।

ਅਰਥ- ੧. ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਜਾਣਾ ਸੁਣਕੇ (ਮੇਰੇ) ਕੰਨ ਬੋਲੇ ਨਾ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ (ਮੈਂ) ਕਾਹਦੀ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਹੋਈ (ਤੇ ਮੈਂ ਕੀ) ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੨. ਨਜ਼ਰੋਂ ਉਹਲੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਹੋਇਆਂ (ਏਹ) ਨੈਣ ਅੰਨ੍ਹੇ ਨਾਂ ਹੋਏ (ਤਾਂ ਮੈਂ) ਕਾਹਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਹੋਈ, (ਇਹ ਤਾਂ) ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਹੀ (ਮੈਂ) ਲਾਜ ਲਾਈ ਹੈ। ੩. ਉਮਰਾ ਬੀਤ ਰਹੀ ਹੈ (ਮੁੱਕੀ ਨਹੀਂ) ਤੇ ਬਿਰਹਾ ਦੌੜ ਦੌੜ ਕੇ (ਇਸਨੂੰ) ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਮੈਂ) ਕਾਹਦੀ ਬਿਰਹਨੀ ਹੋਈ (ਜੋ ਅਜੇ ਜੀਉਂਦੀ ਹਾਂ, ਇਹ ਤਾਂ) ਬਿਰਹ (ਨੂੰ ਹੀ ਮੈਂ) ਉਦਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੪. ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੁਨੇਹੋਂ ਸੁਣਦਿਆਂ (ਕਿ ਅਜੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਬਿਦੇਸ਼ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਮੇਰਾ) ਰਿਦਾ ਨਾਂ ਫਟਿਆ, ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ (ਮੈਂ ਆਪਣੀ) ਚੂਕ (ਭੁੱਲ) ਗਿਣਾ, (ਇਸਦਾ) ਮੈਨੂੰ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਭਾਵ- ਪਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਪਤੀ ਸੰਦੇਸ ਅਜੇ ਪਰਦੇਸ਼ ਰਹਿਣੇ ਦਾ ਆਉਣ ਤੇ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਆਉਣੇ ਦੀ ਲਗ ਰਹੀ ਆਸ ਸਟ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਵਿਚ ਬਿਰਹ ਪੀੜਾ ਅਤਿਸੈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਅਤਜੰਤ ਦੀ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਇਸ ਛੰਦ ਵਿਚ ਹੈ*। ਬਿਰਹ ਦੀ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਤਸਵੀਰ ਕਮਾਲ ਦੀ ਖੂਬੀ ਨਾਲ ਅਗਲੇ ਛੰਦ ਵਿਚ ਕਵਿ ਸ਼ਿਰੋਮਣਿ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਵਾਹੀ ਹੈ।

* 'ਪ੍ਰਵਤਸਜੇਤ ਪਤਿਕਾ' ਪਤੀ ਦਾ ਬਿਦੇਸ਼ ਜਾਣਾ ਸੁਣਕੇ ਹੀ ਅਤਿ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਘਾਬਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਵਿਚ ਜੀਂਦੀ ਕੀਂਦੀ ਰਹੀ ਸਾਂ ਤੇ ਇਸਦੀ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਹੋਰ ਵਧਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸੰਦੇਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਣਪਤੀ ਜੀ ਅਜੇ ਹੋਰ ਪਰਦੇਸ਼ ਠਹਿਰਨਗੇ।

੧. ਬਿਰਹ ਦਾਵਾਨਲ ਪ੍ਰਗਟੀ ਨ ਤਨ ਬਨ ਬਿਖੇ,
ਅਸਨ ਬਸਨ ਤਾਮੈ ਘ੍ਰਿਤ ਪਰਜਾਰਿ ਹੈ॥
੨. ਪ੍ਰਥਮ ਪ੍ਰਕਾਸੇ ਧੂਮ ਅਤਿਹੀ ਦੁਸਹਾ ਦੁਖ,
ਤਾਹੀ ਤੈ ਗਗਨ ਘਨ ਘਟਾ ਅੰਧਕਾਰ ਹੈ॥
੩. ਭਭਕ ਭਭੂਕੇ ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਜੋ ਹੈ ਅਕਾਸ਼ ਸਸਿ,
ਤਾਰਕਾ ਮੰਡਲ ਚਿਨਗਾਰੀ ਚਮਕਾਰ ਹੈ॥
੪. ਕਾਸਿਉ ਕਹਉ ਕੈਸੇ ਅੰਤਕਾਲ ਬਿਖਾਵੰਤ ਗਤਿ
ਮੋਹਿ ਦੁਖ ਸੋਈ ਸੁਖਦਾਈ ਸੰਸਾਰ ਹੈ?॥੬੬੮॥

ਪਦਾਰਥ- ਦਾਵਾਨਲ= ਬਨ ਅਗਨੀ। ਪਰਜਾਰਿ ਹੈ= ਪ੍ਰਜਾਰਨਾ= ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਬਲਣਾ। ਭਾਂਬੜ ਮਚ ਉਠਣਾ। ਬਿਖਾਵੰਤ= ਰੋਗੀ। ਗਤਿ= ਦਸ਼ਾ।

ਅਰਥ- ੧. (ਮੇਰੇ) ਤਨ ਰੂਪ ਬਨ ਵਿਖੇ (ਨਿਰੀ) ਬਿਰਹੋਂ ਰੂਪੀ ਬਨ-ਅਗਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟੀ ਹੈ, (ਏਥੇ ਤਾਂ) ਭੋਜਨ ਤੇ ਬਸਤ੍ਰ ਉਸਦੇ ਭਾਂਬੜ ਬਾਲਣ ਲਈ ਘਿਉ ਬਣਕੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ। ੨. ਪਹਿਲੇ (ਇਸਦਾ) ਧੂਆਂ ਉੱਠਣ ਤੇ ਹੀ ਅਤਜੰਤ ਨਾ ਸਹਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਦੁਖ ਸੀ, (ਹੁਣ) ਉਸੇ ਤੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀਆਂ ਘਟਾਂ ਬਣਕੇ ਅੰਧਕਾਰ ਛਾ ਗਿਆ ਹੈ। ੩. (ਉਤੋਂ) ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬਲਦਾ ਭਭਾਕਾ ਹੋਕੇ ਚੰਦਮਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਿਆ ਹੈ, (ਨਾਲ) ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮੰਡਲ ਬੀ ਚੰਗਿਆੜੀਆਂ ਬਣਕੇ ਚਮਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ੪. ਕਿਸਨੂੰ ਆਖਾਂ (ਤੇ ਆਖਾਂ) ਕਿਵੇਂ? (ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੀ) ਦਸ਼ਾ ਤਾਂ ਰੋਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਵਰਗੀ ਹੈ (ਜਦੋਂ ਕਿ ਓਹ ਅਪਣੀ ਪੀੜਾ ਦੱਸ ਸਕਣੋਂ ਬੀ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਮੈਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁਖ (ਬਿਰਹ ਵਿਚ) ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਦੱਸੋ ਕਿ ਇਹ) ਸੰਸਾਰ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ? (ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ)।

ਭਾਵ- ਦਾਵਾਨਲ ਵਾਂਝੂ ਬਿਰਹ ਦੀ ਅੱਗ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੋਕੇ ਲਗੀ ਹੈ। ਅੱਗ ਤੋਂ ਰਖਿਆ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਜੋ ਸਨ ਓਹ ਅਗ ਨੂੰ ਬੁਝਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਬਾਲਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਜਲ ਬਰਫ ਆਦਿ ਠੰਢੇ ਅਸਨ, ਅਲਸੀ ਆਦਿ ਠੰਢੇ ਬਸਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਰੋਂ ਅਪ ਬਲ ਉਠਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਅਗ ਤੇ ਘਿਉ। ਫੇਰ ਅਸਮਾਨਾਂ ਦਾ ਸੀਤਲ ਚੰਦਮਾ ਤੇ ਠੰਢੇ ਤਾਰੇ* ਓਹ ਬੀ ਅੱਗ ਦੇ ਭਬਾਕੇ ਤੇ ਚੰਗਿਆੜੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਬਿਰਹਨੀ ਨੂੰ ਏਹ ਸਾਰੇ ਸੁਖਦਾਈ ਸਾਮਾਨ ਦੇਖ ਦੇਖਕੇ ਤਪਸ਼ ਤੇ ਘਬਰਾ ਵਧਦਾ ਹੈ।

* ਚੰਦਨ ਚਦ ਨ ਸਰਦ ਰੁਤਿ ਮੂਲਿ ਨ ਮਿਟਈ ਘੰਮ॥ (ਵਾ:ਜੈਤ:ਮ:੫)

੧. ਏਈ ਅਖੀਆਂ ਜੁ ਪੇਖਿ ਪ੍ਰਥਮ ਅਨੂਪ ਰੂਪ,
ਕਾਮਨਾ ਪੂਰਨ ਕਰਿ ਸਹਜ ਸਮਾਨੀ ਹੈ॥
੨. ਏਈ ਅਖੀਆਂ ਜੁ ਲੀਲਾ ਲਾਲਨ ਕੀ ਇਕ ਟਕ,
ਅਤਿ ਅਸਚਰਜ ਹੈ ਹੇਰਤ ਹਿਰਾਨੀ ਹੈ॥
੩. ਏਈ ਅਖੀਆਂ ਜੁ ਬਿਛੁਰਤ ਪ੍ਰਿਯ ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ,
ਬਿਰਹ ਬਿਯੋਗ ਰੋਗ ਪੀਰਾ ਕੈ ਪਿਰਾਨੀ ਹੈ॥
੪. ਨਾਸਕਾ ਸ੍ਰਵਨ ਰਸਨਾ ਮੈ ਅਗ੍ਰ ਭਾਗ ਹੁਤੀ,
ਏਈ ਅਖੀਆਂ ਸਗਲ ਅੰਗ ਮੈਂ ਬਿਰਾਨੀ ਹੈ॥੬੬੯॥

ਪਦਾਰਥ- ਲੀਲਾ=ਕੌਤਕ, ਚੋਜ। ਬਿਰਾਨੀ=ਬਿਗਾਨੀਆਂ। ਓਪਰੀਆਂ।

ਅਰਥ-੧. ਏਹੋ ਅੱਖੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਅਨੂਪਮ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ (ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ) ਕਾਮਨਾਂ ਪੂਰਨ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਸੁਖ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ੨. ਏਹੋ ਅੱਖੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਲੀਲਾ ਨੂੰ ਇਕ ਟਕ ਦੇਖਦੀਆਂ ਅਤਿ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਹੋ ਬਿਸਮਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ੩. ਏਹੋ ਅੱਖੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਨਾਥ ਦੇ ਵਿਛੁੜਨ ਵੇਲੇ ਬਿਰਹ ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਰੋਗ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨਾਲ ਪੀੜਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ (ਭਾਵ ਰੱਦੀਆਂ ਸਨ)। ੪. (ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ) ਨੱਕ, ਕੰਨ, ਜਿਹਵਾ (ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ) ਵਿਚੋਂ (ਇਹੋ ਅੱਖੀਆਂ) ਆਗੂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, (ਹੁਣ) ਏਹ (ਓਹੀ) ਅੱਖੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਓਪਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਭਾਵ- ਅੱਖੀਆਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਅੰਗ ਹਨ। ਪ੍ਰੇਮ ਲਗੇ ਵਿਚ ਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਮੋਹਤ ਤੇ ਮਗਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹੋ ਬਿਰਹ ਵਿਚ ਰੱਦੀਆਂ ਤੇ ਮੇਲ ਵੇਲੇ ਖਿੜਦੀਆਂ ਹਨ ਇਹੋ ਚੋਜ ਦੇਖ ਦੇਖ ਵਿਸਮਾਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਉਸ ਬਿਰਹ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਇਹੋ ਰੋ ਰੋਕੇ ਇਤਨੀਆਂ ਥੱਲੇ ਲੱਖੀਆਂ ਤੇ ਸਿਖਿਲ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਸਿਆਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਕਿ ਇਸੇ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹੋ ਹਨ ਜੋ ਰੱਦੀਆਂ ਹਸਦੀਆਂ ਮਗਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤੇ ਖਿੜਦੀਆਂ ਸਨ।

੧. ਇਕ ਟਕ ਧਯਾਨ ਹੁਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮੇ ਚਕੋਰ ਗਤਿ,
ਪਲ ਨ ਲਗਤ ਸੂਪਨੇ ਹੁੰ ਨ ਦਿਖਾਈਐ॥
੨. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਧੁਨਿ ਸੁਨਤਿ ਹੀ ਬਿਦਜਮਾਨ
ਤਾ ਮੁਖ ਸੰਦੇਸੇ ਪਥਕਨ ਪੈ ਨ ਪਾਈਐ॥
੩. ਸਿਹਜਾ ਸਮੈ ਨ ਉਰ ਅੰਤਰ ਸਮਾਤੇ ਹਾਰ,
ਅਨਿਕ ਪਹਾਰ ਓਟ ਭਈ, ਕੈਸੇ ਜਾਈਐ॥
੪. ਸਹਜ ਸੰਜੋਗ ਭੋਗ ਰਸ ਪਰਤਾਪ ਹੁਤੇ,
ਬਿਰਹ ਬਿਯੋਗ ਸੋਗ ਰੋਗ ਬਿਲਲਾਈਐ॥੬੭੦॥

ਪਦਾਰਥ- ਇਕ ਟਕ= ਇਕ ਤਕਣੀ, ਲਗਾਤਾਰ। ਬਿਦਜਮਾਨ= ਮੌਜੂਦ, ਸਚਮੁਚ, ਪ੍ਰਤੱਖ।
ਪਥਕ= ਰਾਹੀਂ। ਓਟ= ਓਹਲਾ, ਪਰਦਾ।

ਅਰਥ- ੧. (ਕਦੇ) ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨੂੰ ਚਕੋਰ (ਦੇ ਦੇਖਣ) ਵਾਂਝੂ (ਮੈਨੂੰ) ਲਗਾਤਾਰ ਦਰਸਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਇਕ ਪਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੰਗਦੀ (ਭਾਵ ਪਲ ਭਰ ਵਿੱਥ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ, ਪਰ ਹੁਣ) ਸੂਪਨੇ ਵਿਚ ਬੀ (ਪਯਾਰੇ ਜੀ ਦਰਸਨ) ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਂਦੇ। ੨. (ਤਦੋਂ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਧੁਨੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੁਣੀਂਦੀ ਸੀ (ਹੁਣ) ਉਸ ਮੁਖ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਰਾਹੀਂਾਂ ਤੋਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ੩. ਮਿਲਾਪ ਵੇਲੇ (ਤਦੋਂ) ਗਲੇ ਹਾਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਕੋਈ ਵਿੱਥ ਯਾ ਦੁਜਾਯਰੀ ਪਰਸਪਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹੁਣ) ਅਨੇਕ ਪਹਾੜ ਵਿਚਾਲੇ ਉਹਲਾ ਬਣ ਖੜੋਤੇ ਹਨ, ਕਿਵੇਂ (ਟੱਪਕੇ) ਜਾਈਏ। ੪. (ਤਦੋਂ) ਗਯਾਨ ਰੂਪੀ ਸੰਜੋਗ ਤੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿਲਾਪ ਰੂਪੀ) ਭੋਗ ਦੇ ਅਨੰਦ* ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਸੀ, (ਹੁਣ) ਬਿਰਹ ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਰੋਗ ਦੇ ਸੋਗ ਵਿਚ ਬਿਲਲਾ ਰਹੀ ਹਾਂ।

ਭਾਵ- ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਨੂੰ ਬਿਰਹ ਨੇ ਗ੍ਰਸ ਲਿਆ ਹੈ। ਬਿਰਹਨੀ ਦੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਵਯਾਕੁਲਤਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੇਲ ਤੇ ਬਿਰਹਾਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਅਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਦਿਲ ਦ੍ਰਵਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ।

* 'ਗਯਾਨ ਰਾਉ ਜਬ ਸੇਜੇ ਆਵੈ ਤ ਨਾਨਕ ਭੋਗ ਕਰੇਈ।' (ਆਸਾ ਮ:੧)

੧. ਜਾਕੈ ਏਕ ਫਨ ਪੈ ਧਰਨ ਹੈ ਸੋ ਧਰਨੀਧਰ,
ਤਾਹਿ ਗਿਰਧਰ ਕਹੈ ਕੈਨ ਬਡਿਆਈ ਹੈ॥
੨. ਜਾਕੈ ਏਕ ਬਾਵਰੈ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਬਿਸੂਨਾਥ,
ਤਾਹਿ ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ ਕਹੇ ਕੈਨ ਅਧਿਕਾਈ ਹੈ॥
੩. ਸਗਲ ਅਕਾਰ ਉਕਾਰ ਕੇ ਬਿਖਾਰੇ ਜਿਨ,
ਤਾਹਿ ਨੰਦ ਨੰਦ ਕਹੈ ਕਉਨ ਠਕੁਗਾਈ ਹੈ॥
੪. ਉਸਤਤਿ ਜਾਨਿ, ਨਿੰਦਾ ਕਰਤ ਅਗਜਾਨ ਅੰਧ,
ਐਸੇ ਹੀ ਅਰਾਧਨ ਤੇ ਮੌਨ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ॥੬੭੧॥

ਪਦਾਰਥ- ਧਰਨ= ਧਰਤੀ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ। ਧਰਨੀਧਰ= ਧਰਤੀ ਦੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਸੇਸ਼ਨਾਗ। ਗਿਰਧਰ= (ਗੋਵਰਧਨ) ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ਬਾਵਰੈ= ਕਮਲਾ, ਬਾਵਲਾ। ਬਿਸੂ ਨਾਥ= ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸੂਅਮੀ, ਸ਼ਿਵ। ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ= ਬ੍ਰਿਜ (ਮਥਰਾ ਦੇ ਇਲਾਕੇ) ਦਾ ਸੂਅਮੀ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ਅਧਿਕਾਈ= ਵੱਡੱਪਣ, ਵਾਧਾ। ਨੰਦ ਨੰਦ= ਨੰਦ ਦਾ ਪੁੜ੍ਹ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਸ (ਕਰਤਾਰ) ਦੇ ਇਕ (ਸੇਸ਼ਨਾਗ) ਦੇ ਫਨ ਉਤੇ ਧਰਤੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਧਰਨੀਧਰ (ਮਾਤ੍ਰ) ਤਾਂ ਉਹ (ਸੇਸ਼ਨਾਗ) ਹੋਇਆ, (ਸੋ) ਉਸਨੂੰ (ਜੋ ਆਪ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਹੈ) ਗਿਰਧਰ (ਬਿੰਦਾਰ ਦੇ ਨਿਕੇ ਜਿਹੇ ਪਰਬਤ ਦਾ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਾ) ਕਹੀਏ ਤਾਂ ਕਿਹੜੀ ਬਡਿਆਈ ਹੈ। ੨. ਜਿਸਦਾ ਇਕ ਬਾਵਲਾ ਜਿਹਾ (ਰਚਿਆ ਦੇਵਤਾ ਸ਼ਿਵ) ਬਿਸੂਨਾਥ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਕੀ ਵਾਧਾ ਹੈ। ੩. ਜਿਸਨੇ ਸਾਰੇ ਆਕਾਰ (ਅਰਥਾਤ ਰੂਪ ਇਕ ਅਪਨੇ) ਉਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਫੈਲਾਏ ਹਨ ਉਸਨੂੰ ਨੰਦ ਦਾ ਪੁੜ੍ਹ ਕਹੀਏ (ਤਾਂ ਉਸਦੀ) ਕਿਹੜੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ (= ਵੱਡਿਆਈ) ਹੈ। ੪. (ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ) ਅਗਜਾਨ ਵਿਚ ਅੰਧੇ ਲੋਕ ਉਸਤਤ ਸਮਝਕੇ ਨਿੰਦਾ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਸਾਡੇ ਭਾਣੇ ਤਾਂ) ਐਸੇ ਅਰਾਧਣ ਨਾਲੋਂ ਚੁਪ ਹੀ ਚੰਗੀ ਹੈ *।

* ਇਹੋ ਛੰਦ ਕੁਛ ਕੁਛ ਪਦਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਅੰਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਿਚ ਬੀ ਆਯਾ ਹੈ ਪਰ ਅਡ ਅਡ ਛੱਪੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਦੇ ਅਪਣੇ ਪਾਠਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਛ ਕੁਛ ਫਰਕ ਹੈ, ਤੇ ਛੰਦ ਦੀ ਚਾਲ ਵਿਚ ਸਕਤਾ ਬੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਪਰਲਾ ਪਾਠ ਸਕਤੇ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਸਰਲ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਹੈ। ਕੁਛ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਕਟਾਖਜ ਵਾਲਾ ਇਕ ਛੰਦ ਅੰਕ ੪੮੫ ਬੀ ਹੈ।

੧. ਨਖ ਸਿਖ ਲਉ ਸਗਲ ਅੰਗ ਰੋਮ ਰੋਮ ਕਰਿ
ਕਾਟਿ ਕਾਟਿ, ਸਿਖਨ ਕੇ ਚਰਨ ਪਰ ਵਾਰੀਐ॥
੨. ਅਗਨਿ ਜਲਾਇ, ਢੁਨਿ ਪੀਸਨ ਪੀਸਾਇ ਤਾਂਹਿ
ਲੈ ਉੱਡੈ ਪਵਨ ਹੋਇ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰੀਐ॥
੩. ਜਤ ਕਤ ਸਿਖ ਪਗ ਧਰੈ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਾਤ,
ਤਾਹੂ ਤਾਹੂ ਮਾਰਗ ਮੈ ਭਸਮ ਕੈ ਡਾਰੀਐ॥
੪. ਤਿਹ ਪਦ ਪਾਦਕ ਚਰਨ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਰਹੈ,
ਦਯਾ ਕੈ ਦਯਾਲ ਮੋਹਿ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰੀਐ॥੬੨॥

ਪਦਾਰਥ- ਨਖ ਸਿਖ ਲਉ=ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਚੋਟੀ ਤੱਕ। ਪੀਸਨ=ਪੀਸਣ ਵਾਲੀ ਕਲਾ,
ਚੱਕੀ। ਪ੍ਰਾਤ=ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ। ਪਾਦਕ=ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ।

ਅਰਥ- ੧. ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਚੋਟੀ ਤੱਕ (ਅਪਣੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ
ਕੱਟ ਕੇ ਵਾਲ ਵਾਲ ਜਿੰਨੇ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉਪਰ ਵਾਰ ਦੇਵੀਏ।
੨. (ਉਨ੍ਹਾਂ ਟੋਟਿਆਂ ਨੂੰ) ਅਗਨੀ ਨਾਲ ਜਲਾਕੇ ਤੇ ਫਿਰ ਚੱਕੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਪੀਸ ਦੇਈਏ ਜੋ ਪਉਣ ਲੈ ਉੱਡੇ ਤੇ ਉਹ ਅਨੇਕ ਹੋਕੇ ਫੈਲ ਜਾਵੇ।
੩. (ਤੇ ਪੈਣ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਈਏ ਕਿ) ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਸਿਖ ਸਵੇਰੇ (ਉਠ) ਗੁਰੂ
(ਵਲ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ) ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਪੈਰ ਧਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਉਸ ਰਸਤੇ ਵਿਚ
(ਇਸ) ਭਸਮ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਵਿਛਾ ਦੇ। ੪. (ਤਾਂ ਜੋ) ਉਨ੍ਹਾਂ (ਗੁਰੂ ਮਾਰਗ
ਵਿਚ) ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ (ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ (ਮੇਰੀ) ਲਿਵ ਲਗੀ ਰਹੇ
(ਤੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ ਕਿ) ਹੇ ਦਯਾ ਦੇ ਘਰ (ਗੁਰ ਸਿਖੋ!) ਮੈਂ ਪਤਿਤ
ਦਾ ਬੀ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਕਰੋ।

ਭਾਵ- ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਲੇਖਣੀ ਅਪਣੀ ਪਰਮ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਗੁਰਸਿਖ
ਦੀ ਉੱਚੀ ਕੀਮਤ ਕੂਝ ਇਸ ਛੈਦ ਵਿਚ ਕਿਸ ਖੂਬੀ ਨਾਲ ਅੰਕਿਤ ਕਰ
ਰਹੀ ਹੈ।

੧. ਪੰਜ ਬਾਰ ਰੰਗ ਜਾਇ ਬਾਰ ਪੰਜ ਪ੍ਰਾਗ ਨਾਇ,
ਤੈਸਾ ਪੁੰਨ ਏਕ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕਉ ਨਵਾਏ ਕਾ॥
੨. ਸਿਖ ਕਉ ਪਿਲਾਇ ਪਾਨੀ ਭਾਉਕਰ ਕੁਰਖੇਤ,
ਅਸੂਮੇਧ ਜਗ ਫਲ ਸਿਖ ਕਉ ਜਿਵਾਏ ਕਾ॥
੩. ਜੈਸੇ ਸਤ ਮੰਦਰ ਕੰਚਨ ਕੇ ਉਸਾਰ ਦੀਨੇ,
ਤੈਸਾ ਪੁੰਨ ਸਿਖ ਕਉ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਸਿਖਾਏ ਕਾ॥
੪. ਜੈਸੇ ਬੀਸ ਬਾਰ ਦਰਸਨ ਸਾਧ ਕੀਆ ਕਾਹੂ,
ਤੈਸਾ ਫਲ ਸਿਖ ਕਉ ਚਾਪ ਪਗ ਸੁਆਏ ਕਾ॥੬੭੩॥

ਪਦਾਰਥ- ਪ੍ਰਾਗ=ਪ੍ਰਯਾਗ, ਰੰਗਾ ਜਮਨਾ ਦਾ ਸੰਗਮ। ਜਿਵਾਏ ਕਾ=ਭੋਜਨ ਖੁਆਏ ਦਾ।
ਸਤ=ਸ਼ਤ=ਸੌ। (ਅ) ਸੱਤ ੧। ਚਾਪ ਪਗ=ਚਰਨ ਘੁੱਟ ਕੇ, ਮੁੱਠੀ ਚਾਪੀ ਕਰਕੇ।

ਅਰਥ- ੧. (ਜੇ ਕੋਈ) ਪੰਜ ਵੇਰ ਰੰਗਾ ਜਾਏ ਤੇ ਪੰਜ ਵੇਰ ਪ੍ਰਯਾਗ
ਸਨਾਨ ਕਰੇ (ਜਿਤਨਾ ਪੁੰਨ ਉਸਦਾ ਹੁੰਦਾ ਦੱਸੀਦਾ ਹੈ) ਉਤਨਾ ਪੁੰਨ ਇਕ
ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਅਸਨਾਨ ਕਰਾਏ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨. (ਗੁਰ) ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ
ਨਾਲ ਜਲ ਛਕਾਏ ਦਾ (ਫਲ) ਕੁਰਖੇਤ (ਯਾਤ੍ਰਾ ਤੁੱਲ) ਤੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦ
ਛਕਾਏ ਦਾ ਫਲ ਅਸੂਮੇਧ ਜੱਗ (ਜਿਤਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ੩. ਜਿਵੇਂ ਸੌ ਮੰਦਰ
ਸੋਨੇ ਦੇ ਉਸਾਰਕੇ ਦਾਨ ਕਰ ਦਿਤੇ ਉਤਨਾ ਪੁੰਨ (ਗੁਰੂ ਕੇ) ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਇੱਕ
ਸ਼ਬਦ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੪. ਜੈਸੇ ਵੀਹ ਵਾਰ (ਕਿਸੇ) ਸਾਧ ਦਾ
ਦਰਸਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿਸੇ ਨੇ, ਤੈਸਾ ਫਲ (ਇਕ) ਸਿੱਖ ਦੇ ਚਰਨ ਦਬਾਕੇ
ਸੁਆਉਣ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- ਕਾਵਜ ਦੇ ਅਤਜੋਕਤੀ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖ ਸੇਵਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ
ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਮੁਰਾਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ
ਜੀ ਦੇ ਆਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਲੋਹੇ ਦੇ ਅਗਨੀ ਆਵੇਸ਼ ਵਾਲੇ ਗੋਲੇ ਵਾਂਝੂ,
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੋਯਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਜਦ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨੂੰ
ਅਪਣੇ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਨੁਗ੍ਰਹ ਵਾਂਝੂ ਪਰਮ
ਫਲੀਭੂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੧. ਜੈਸੇ ਤਉ ਅਨੇਕ ਰੋਗੀ ਆਵਤ ਹੈਂ ਬੈਦਗ੍ਰਿਹਿ,
ਜੈਸੇ ਜੈਸੇ ਰੋਗ ਤੈਸੇ ਅਉਖਧ ਖੁਵਾਵਈ॥
੨. ਜੈਸੇ ਰਾਜ ਦੂਅਰ ਲੋਗ ਆਵਤ ਸੇਵਾ ਨੀਮਿਤ,
ਜੋਈ ਜਾਹੀਂ ਜੋਗ ਤੈਸੀ ਟਹਿਲ ਬਤਾਵਈ॥
੩. ਜੈਸੇ ਦਾਤਾ ਪਾਸ ਜਨ ਅਰਥੀ ਅਨੇਕ ਆਵੈ,
ਜੋਈ ਜੋਈ ਜਾਚੈ ਦੇ ਦੇ ਦੁਖਨ ਮਿਟਾਵਈ॥
੪. ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸ਼ਰਨ ਆਵਤ ਹੈਂ ਅਨੇਕ ਸਿਖ,
ਜੈਸੇ ਜੈਸੇ ਭਾਉ ਤੈਸੀ ਕਾਮਨਾ ਪੁਜਾਵਈ॥੬੭੪॥

ਪਦਾਰਥ- ਅਉਖਧ= ਦੁਵਾਈ। ਅਰਥੀ= ਲੋੜਵੰਦ। ਭਾਉ= ਭਾਵਨਾ, ਮਤਲਬ, ਕਾਮਨਾ।

ਅਰਥ- ੧. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੈਦ ਦੇ ਘਰ ਅਨੇਕਾਂ ਰੋਗੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ (ਤਾਂ ਵੈਦ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਜਾ ਕਰਕੇ) ਜੈਸਾ ਜੈਸਾ ਰੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵੈਸੀ ਵੈਸੀ ਦੁਵਾਈ (ਰੋਗੀ ਨੂੰ) ਖੁਆਉਂਦਾ ਹੈ।

੨. ਜਿਵੇਂ ਰਾਜ ਦੁਆਰੇ (ਸੇਵਾ-) ਨੌਕਰੀ ਵਾਸਤੇ (ਅਨੇਕਾਂ) ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਜਿਸ (ਸੇਵਾ) ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵੈਸੀ (ਉਸਨੂੰ) ਟਹਿਲ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਸ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਲਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।

੩. ਜਿਵੇਂ ਦਾਤੇ ਕੋਲ ਅਨੇਕ ਲੋੜਵੰਦ ਪੁਰਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਜੋ (ਕੁਛ ਓਹ) ਮੰਗਦੇ ਹਨ (ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਾਤਾ) ਦੇ ਦੇਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

੪. ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿਖ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰ) ਜੈਸੀ ਜੈਸੀ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਭਾਉਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਵੈਸੀਆਂ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ) ਕਾਮਨਾਂ (ਗੁਰੂ ਜੀ) ਪੂਰਨ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

੧. ਰਾਗ ਜਾਤ ਰਾਗੀ ਜਾਨੈ, ਬੈਰਾਗੀ ਬੈਰਾਗੀ ਜਾਨੈ,
ਤਿਆਗਹਿ ਤਿਆਗੀ ਜਾਨੈ, ਦੀਨ ਦਇਆ ਦਾਨ ਹੈ ॥
੨. ਜੋਗ ਜੁਗਤ ਜੋਗੀ ਜਾਨੈ, ਭੋਗ ਰਸ ਭੋਗੀ ਜਾਨੈ,
ਰੋਗ ਦੋਖ ਰੋਗੀ ਜਾਨੈ, ਪ੍ਰਗਟ ਬਖਾਨ ਹੈ ॥
੩. ਫੁਲ ਰਾਖ ਮਾਲੀ ਜਾਨੈ, ਪਾਨਹਿ ਤੰਬੋਲੀ ਜਾਨੈ,
ਸਕਲ ਸੁਗੰਧਿ ਗਤਿ ਗਾਂਧੀ ਜਾਨਉ ਜਾਨ ਹੈ ॥
੪. ਰਤਨੈ ਜਉਹਾਰੀ ਜਾਨੈ, ਬਿਹਾਰੈ ਬਿਉਹਾਰੀ ਜਾਨੈ,
ਆਤਮ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕੋਊ ਬਿਬੇਕੀ ਪਹਿਚਾਨ ਹੈ ॥੬੨੫॥

ਪਦਾਰਥ- ਦੀਨ ਦਇਆ=ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਪਰ ਦਇਆ ਕਰਨੀ। ਦਾਨ=ਦਾਨੀ, ਦਾਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ। ਤੰਬੋਲੀ=ਪਾਨ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ। ਗਾਂਧੀ=ਅਤਾਰ। ਬਿਬੇਕੀ=ਵਿਵੇਕ ਕਰਕੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸਮਝ ਵਾਲਾ। ਵਿਚਾਰਵਾਨ।

ਅਰਥ- ੧. ਰਾਗਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ (ਕਿਸਮਾਂ ਤੇ ਪਰਵਾਰ ਆਦਿ ਵੇਗਵੇਗੇ) ਰਾਗੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ (ਸੰਬੰਧੀ ਵੇਰਵਾ) ਵੈਰਾਗੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਤਿ (ਸਨਜਾਸ ਸਾਬਤ ਸਾਰਾ ਹਾਲ) ਤਿਆਗੀ (ਸਨਜਾਸੀ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨੀ ਦਾਨੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

੨. ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਜੋਗੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਪੀੜਾ ਦਾ ਰੋਗੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ (ਇਹ ਗਲ) ਪ੍ਰਗਟ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੩. ਫੁਲਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ (ਦੀ ਜਾਚ) ਮਾਲੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਪਾਨਾਂ (ਦੀ ਰਖ਼ਜਾ, ਸਾਂਭ) ਤੰਬੋਲੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੀਆਂ (ਸੈਆਂ) ਦਾ ਹਾਲ, ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ, ਗਾਂਧੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

੪. ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫ਼ੀ ਜਉਹਰੀ ਨੂੰ ਹੈ, ਵਿਹਾਰ (ਸੰਬੰਧੀ ਵਾਕਫ਼ੀ) ਵਿਹਾਰੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ) ਆਤਮ ਪ੍ਰੀਖਜਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੋਈ ਵਿਵੇਕਵਾਨ ਹੀ ਰਖਦਾ ਹੈ।

੭. ਭਾਵ ਤਤਕਰਾ

ਭਾਵ	ਕਬਿੱਤ ਦਾ ਅੰਕ	ਪੰਨਾ
ਉਸਤਤਿ-ਅਗਜਾਨੀ ਦੀ, ਨਿਦਾ ਤੁੱਲ ਹੈ	੬੨੧	੧੨੧
ਉੱਚ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹੋ	੬੬੧	੧੧੧
ਉਤਕੰਠਾ-ਪੇਮਾਤੁਰ ਪੇਮੀ ਦੀ	੬੬੫	੧੧੫
ਉਪਕਾਰੀ-ਘਾਲ ਨਾਲ ਬਣਦਾ ਹੈ	੫੮੦	੨੪
" " "	੫੮੧	੨੫
ਅਸਾਧ ਸੰਗ ਦੁਰਮਤ ਦਾਤਾ ਹੈ	੬੩੪	੮੨
ਅਖੀਆਂ-ਬਿਰਹਾਤੁਰ ਪੇਮੀ ਦੀਆਂ	੬੬੮	੧੧੯
ਅਪਰਮੀ ਦਾ ਅੰਤ	੬੩੬	੮੪
ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਾਪਤੀ-ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਤੋਂ	੫੮੬	੩੦
ਅਭਜਾਸ ਕਰਦਿਆਂ ਕਾਮਯਾਬੀ	੫੮੦	੩੪
ਅਭਜਾਸ-ਅਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ	੫੮੮	੧੨
ਆਇ ਵਸੇ ਮਨ ਮਾਹੀ	੬੨੨	੬੯
ਆਚਰਨ ਦੀ ਪਰਖ-ਅਮਲਾਂ ਤੋਂ	੫੮੯	੪੦
ਆਤਮ ਪ੍ਰੀਖਯਾ ਤੇ ਜਾਜਾਨੀ	੬੨੫	੧੨੫
ਅਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਅਭਜਾਸ	੫੮੮	੧੨
ਸਹਿਨਸੀਲਤਾ-ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ	੬੪੪	੮੨
ਸਤਿਸੰਗ, ਰਾਜਾਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ	੫੫੯	੩
ਸਤਿਸੰਗ ਪਿਆਰ	੬੧੯	੬੩
ਸਤਿਸੰਗ ਰੱਖਯਕ ਹੈ	੫੮੨	੨੬
ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ	੫੮੦	੪
ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਸੰਜਮ ਆਦਿ	੫੯੯	੧੩
ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ	੬੦੯	੫੪

ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲਾ ਮਨ	੯੩੯	੮੭
ਸਰਬੰਸ ਅਰਪਣਾ ਅਮਰ ਪਦ ਲੈਣਾ ਹੈ	੫੮੪	੨੮
ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਦੀ ਪਛਾਣ	੫੯੭	੪੧
ਸਾਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗਾਫਲੀ	੬੫੮	੧੦੮
ਸਾਧੂ (ਨਿਸਕਾਮ) ਦੇ ਦਾਰੇ ਮਾਝਾ	੬੨੯	੭੭
ਸਾਧੂ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ	੫੬੪	੮
ਸਿਖ ਸੇਵਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ	੬੧੩	੧੨੩
ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਸਿਦਕ	੬੧੨	੧੨੨
ਸਿਦਕ, ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ	੬੧੨	੧੨੨
ਸਿਦਕ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰਗ	੬੨੭	੨੫
ਸੁਭਾਵ ਉਤੇ ਸੰਗਤ ਦਾ ਅਸਰ	੫੯੮	੮੨
ਸੁਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਭ	੬੦੩	੮੭
ਸੁਭਾਵ-ਸੰਕਟ ਤੇ ਸੰਕਟ ਮਿਟੇ ਵਿਚ	੫੭੭	੨੧
ਸੇਵਾ-ਸਿੱਖ ਦੀ	੬੧੩	੧੨੩
ਸੇਵਾ-ਮਧਯ ਭਾਵ ਦੀ	੫੬੫	੮
ਸ੍ਰਿਤਿਆਂ ਦਾ ਸੌਕ, ਕੀਰਤਨੀਏ ਦਾ ਸੌਕ	੫੬੯	੧੦
“ “ “	੫੬੭	੧੧
ਸੰਗਤ, ਦਾ ਅਸਰ ਸੁਭਾਵ ਉਤੇ	੫੯੮	੮੨
ਕਦਰ ਨਾ ਪਛਾਣ ਸਕਣਾ	੬੦੦	੮੪
ਕਰਮ ਨਾਸ-ਗਜਾਨ ਹੋਇਆਂ	੬੦੪	੮੮
ਕਾਮਯਾਬੀ ਅਭਯਾਸ ਕਰਦਿਆਂ	੫੯੦	੩੪
ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ	੫੬੫	੩੫
ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਿਸਚਿਤ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ	੫੬੩	੩੭
ਕਿਰਤ ਸੰਜੋਗ	੬੧੦	੫੭
ਕਿਰਪਾ ਕਟਾਖਜ	੬੧੨	੫੮
ਕੀਰਤਨ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ	੫੬੦	੮
ਕੀਰਤਨੀਏ ਦਾ ਚਾਉ, ਸ੍ਰਿਤਿਆਂ ਦਾ ਸੌਕ	੫੬੯	੧੦

ਕੀਰਤਨੀਏ ਦਾ ਚਾਉ, ਸੁਤਿਆਂ ਦਾ ਸੌਕ	੫੯੭	੧੧
ਕੁਸੰਗ ਦੁਰਮਤ ਦਾਤਾ ਹੈ	੬੩੪	੮੨
ਖਸਮੈ ਭਾਣੀ ਸੰਈਓ ਰਾਣੀ	੫੯੪	੩੮
ਖੋਜੀ ਦੇ ਘਬਰਾ ਨੂੰ ਪਰਮਪਦ ਮੇਟਦਾ ਹੈ	੫੮੭	੩੧
ਖੋਜੈ ਤਾਂ ਪਾਵੈ	੫੮੮	੩੨
ਗਫਲਤ	੫੭੮	੨੨
ਗਲ ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਮੂਹਂ ਕੇਢ	੬੩੦	੭੮
ਗਾਫਲ ਨੂੰ ਜਗਾਵਾ	੬੫੭	੧੦੭
ਗੁਣ ਕਿ. ਪੇਮ.?	੬੦੨	੪੬
ਗੁਣ ਬਿਨਾ ਉਚਿਆਈ ਨਿਸਫਲ	੬੩੧	੨੯
ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਨੀਵਾਂ ਉੱਚਾ ਹੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ	੬੩੨	੮੦
ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੈਖ ਦੁਲ ਕਰਦਾ ਹੈ	੫੫੮	੨
ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਾਯਾ ਕਟਦਾ ਹੈ	੫੫੭	੧
ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਕਮਾਈ	੫੮੫	੨੯
ਗੁਰੂ ਦਰਸਨਾਨੰਦ	੬੨੧	੬੮
ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸਨ	੬੧੯	੬੬
ਗੁਰੂਦੇਵ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਖਜ	੬੧੨	੫੯
ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਿਖ ਪਰਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ	੫੭੦	੧੪
ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਚੁੱਪ, ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਬੈਲਣਾ	੬੦੫	੪੦
ਗੁਰੂ ਸਮਰਥ ਹੈ	੫੮੩	੨੯
ਗੁਰੂ ਗਯਾਨ ਦੀ ਪੂਜਾ	੬੦੬	੫੨
ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਹਨਸੀਲਤਾ	੬੪੪	੯੨
ਗੁਰੂ ਪਾਪ ਰੋਗ ਦਾ ਵੈਦ ਹੈ	੬੩੩	੮੧
ਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਗਯਾਨ ਨਹੀਂ	੬੩੫	੮੩
ਗੁਰੂ ਮੇਲ ਦਾ ਲਾਭ	੫੯੧	੫
ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸਬਦ, ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ	੬੦੮	੫੪
ਗਯਾਨ ਹੈਂਦੇ ਤੇ ਕਰਮ ਨਾਸ	੬੦੪	੮੮

ਕਬਿੱਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ (ਦੂਜਾ ਸੰਕਲਪ)		੧੨੯
ਗਜਾਨ ਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ	੯੩੫	੮੩
ਗਜਾਨੀ ਤੇ ਆਤਮ ਪ੍ਰੀਖਜਾ	੯੨੫	੧੨੫
ਚਤੁਰਾਈ-ਗੁਰਉਪਦੇਸ਼ ਬਿਨਾ ਨਿਸ਼ਫਲ	੯੩੧	੭੯
ਛੁਟੜ ਇਸਤ੍ਰੀ	੯੧੫	੬੨
ਜਗਜਾਸੂ-ਕਠੋਰ ਤੇ ਮੈਲੇ ਅਨ ਵਾਲਾ	੯੩੮	੧੬
ਤਪਾਂ ਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਮੈਲ ਕਟੀਂਦੀ ਹੈ	੯੧੪	੬੧
ਤੈਗੁਣ ਪਸਾਰਾ	੯੨੫	੭੩
ਦਰਸ਼ਨਾਨੰਦ	੯੨੧	੬੮
ਧੂਰ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ	੯੨੩	੨੦
ਧੂਰ ਅਸਲੀਅਤ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ	੯੨੪	੨੧
ਨਾਨੜ੍ਹ ਤੈ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੈ	੯੨੫	੭੩
ਨਾਮ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ੂਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ	੯੦੭	੫੩
ਨਾਮ ਕਮਾਈ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ ਦਾਤੀ ਹੈ	੯੦੯	੫੬
ਨਿਮ੍ਰਤਾ	੯੧੧	੫੮
ਨਿਮ੍ਰਤਾ-ਅਤਿ ਦੀ	੯੦੧	੮੪
” ” ”	੯੪੧	੮੯
” ” ”	੯੪੨	੯੦
ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਉਚ ਪਦ ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	੯੩੨	੮੦
ਨਿਰਗੁਣ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ?	੯੪੮	੯੬
ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ, ਰਿਹ ਪਤੀ ਆਗਾਮ	੯੪੨	੧੦੦
ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਦਾ ਮੂਲ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਹੈ	੯੬੨	੧੧੨
ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਦੀ ਅਭਿਲਾਖ	੯੫੩	੧੦੨
” ” ”	੯੪੪	੧੦੩
ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਸੁਕਰ ਰਸਮਯ ਰਖਦਾ ਹੈ	੯੫੬	੧੦੫
ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਪਤੀ ਆਪ ਮੇਲੇ ਦਾ ਸੁਖ	੯੪੧	੯੮
ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਪਰ ਪਤੀ ਦੀ ਨਦਰ	੯੫੦	੮੮
ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ	੯੪੫	੮੩

ਪਰਮਪਦ ਦੀਆਂ ਰੋਕਾਂ	੯੪੦	੮੮
ਪਰਮੇਸ਼ੂਰ ਨਾਮ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ	੯੦੭	੫੩
ਪਾਪ ਥੋੜਾ ਬੀ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ	੯੩੭	੮੫
ਪਾਪ ਰੋਗ ਦਾ ਵੈਦ ਗੁਰੂ ਹੈ	੯੩੩	੮੧
ਪੋਖੀ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਸੁਣਨਾ-ਲਿਵ	੫੬੨	੬
ਪ੍ਰਿਯ ਵਸਤੂ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਵਿਚ ਲਗਨ	੫੬੮	੮੩
ਪ੍ਰੇਮ ਸਦਾ ਬਿਰ ਨਾਲ	੫੬੨	੩੬
ਪ੍ਰੇਮ ਕਿ ਗੁਣ ?	੯੦੨	੮੬
ਪ੍ਰੇਮ ਤੀਖਣਤਾ	੯੪੭	੯੫
ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਜ	੯੨੮	੭੬
ਪ੍ਰੇਮ ਮਗਨਤਾ, ਵਿਵੇਕ ਚੇਤਨਤਾ	੯੬੬	੧੧੬
ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰਗ ਤੇ ਸਿਦਕ	੯੨੭	੭੫
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ	੯੪੬	੬੪
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸਦਾਤਾ ਹੈ, ਸਿੰਗਾਰ ਨਹੀਂ	੯੨੬	੭੪
ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਦਰਸਤਾ	੯੫੫	੧੦੪
ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਬਿਰਹਾ	੯੬੭	੧੧੭
” ” ”	੯੬੮	੧੧੮
ਪ੍ਰੇਮੀ ਮਨ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਦਸ਼ਾ	੯੨੦	੬੭
ਪ੍ਰੇਮੀ-ਮਾਨਗਸਤ	੯੫੯	੧੦੯
” ” ”	੯੬੦	੧੧੦
ਫੈਜ਼ ਹਰ ਚਸ਼ਮਿਓਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ	੫੮੯	੩੩
ਬਿਰਹ ਅਗਨੀ	੯੬੮	੧੧੮
ਬਿਰਹ ਪੀੜਾ ਪੀੜਾਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰ ਹੈ	੫੭੨	੭੬
ਬਿਰਹਾ-ਵਿਛੁੜਨ ਵੇਲੇ ਦੀ ਯਾਦ	੯੬੭	੧੧੭
ਬਿਰਹਾਤੁਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ	੯੬੮	੧੧੯
ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਮੇਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਪ੍ਰਾਪਤੀ	੯੨੦	੧੨੦
ਬਿਰਹਾ ਭਗਤ ਦਾ	੫੭੩	੧੭

ਬਹੁਮ ਗਾਜਾਨੀ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ	੯੧੮	੬੫
ਭਗਤ ਦੀ ਮੌਨ ਅਮੈਨ ਦਸ਼ਾ	੯੧੯	੬੪
ਭਗਤ ਬਿਰਹਾ-ਬਿਰਹਨੀ ਦੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ	੫੨੩	੧੭
” ” ”	੫੨੮	੧੮
ਭਗਤ ਮਾਨ ਕਰਕੇ ਪਛਤਾਵੇ ਵਿਚ	੯੯੩	੧੧੩
” ” ”	੯੯੪	੧੧੪
ਭਗਤਮਾਨ ਵਿਗੁੱਤਾ-ਮਾਨਮਤੀ ਰੂਪਕ ਵਿਚ	੫੨੫	੧੯
” ” ”	੫੨੬	੨੦
ਭਗਤ ਵਜਾਕੁਲਤਾ-ਬਿਰਹਨੀ ਰੂਪਕ ਵਿਚ	੫੨੧	੧੫
ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਸਰਬ ਅੰਗ ਸਰਲਤਾ	੯੨੮	੭੬
ਭਾਉ ਜੇਹਾ, ਤੇਹਾ ਫਲ	੯੨੮	੧੨੪
ਭਾਵਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਫਲ	੯੪੩	੮੧
ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਾਪਤੀ	੫੮੬	੩੦
ਮਨ-ਕਠੋਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲਾ	੯੩੮	੮੭
ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸੋ	੯੨੨	੬੯
ਮਿਹਰ ਹਰ ਚਸ਼ਮੀਓਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ	੫੮੯	੩੩
ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ	੫੯੩	੭
ਮੇਲ ਤੇ ਬਿਰਹ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਪ੍ਰਾਪਤੀ	੯੨੦	੧੨੦
ਗਹਿਣੀ-ਅੰਤਰ ਮੁਖ	੯੧੩	੬੦
ਲਛਮੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ	੯੪੯	੮੭
ਵਾਦੀ ਬਦਲਣੀ ਕਠਨ ਹੈ	੫੯੧	੩੫
ਵਿਵੇਕ ਚੇਤਨਤਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਮਗਨਤਾ	੯੯੯	੧੧੯
ਵਿਵੇਕੀ ਤੇ ਆਤਮ ਪ੍ਰੀਖਜਾ	੯੨੫	੧੨੫
ਛਜਾਪਕ ਅਲਿਪਤ	੫੨੯	੨੩

੮. ਪਹਿਲੀ ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਦਾ ਤਤਕਰਾ

ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ	ਕਬਿੰਤ ਦਾ ਅੰਕ	ਪੰਨਾ
ਅਗਨਿ ਜਰਤ, ਜਲ ਬੁਡਤ ਸਰਪ ਗੁਸਹਿ	੫੨੨	੧੬
ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਕੈ ਬਸ ਬਿਸੂ ਬਲ	੬੪੭	੮੫
ਅਨਭੈ ਭਵਨ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਮੁਕਤਿ ਦਾਰ	੬੧੯	੮੬
ਅਨਿਕ ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਰੂਪ ਸਮਸਰ ਨਾਂਹਿ	੬੪੯	੮੪
ਇਕ ਟਕ ਪਯਾਨ ਹੁਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮੇ ਚਕੋਰ ਗਤਿ	੬੧੦	੧੨੦
ਏਈ ਅਖੀਆਂ ਜੁ ਪੇਖ ਪ੍ਰਕਮ ਅਨੂਪ ਰੂਪ	੬੬੯	੧੧੯
ਸਫਲ ਜਨਮ, ਧੰਨ ਆਜ ਕੇ ਦਿਵਸ ਰੈਨਿ	੬੫੨	੧੦੦
ਸਿਹਜਾ ਸਮੈ ਅਗਯਾਨ ਮਾਨ ਕੈ ਰਸਾਏ ਨਾਹਿ	੬੬੩	੧੧੩
ਸਿਹਜਾ ਸੰਜੋਗ ਪ੍ਰਿਯ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਖੇਲ ਜੈਸੇ	੫੬੯	੧੩
ਸੀਸ ਗੁਰ ਚਰਨ, ਕਰਨ ਉਪਦੇਸ ਦੀਖਯਾ	੬੨੮	੨੬
ਸੁਤਨ ਕੇ ਪਿਤਾ ਅਰ ਭ੍ਰਾਤਨ ਕੇ ਭ੍ਰਾਤਾ ਭਏ	੫੨੯	੨੩
ਸੁਨਿ ਪ੍ਰਿਯ ਗਵਨ ਸ੍ਰਵਨ ਬਹਰੇ ਨ ਭਏ	੬੬੭	੧੧੭
ਸੰਗ ਮਿਲਿ ਚਲੈ ਨਿਰਬਿਘਨ ਪਹੁੰਚੈ ਘਰ	੫੮੨	੨੬
ਸੂਅਮਿ ਕਾਜ ਲਾਗ ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਸੇਵਕ ਜੈਸੇ	੫੬੯	੧੦
ਕਹਿਧੈ ਕਹਾ ਕੂ ਰਮਾ ਰੰਮ ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਬਿਖੈ	੬੪੯	੮੭
ਕਰ ਅਜੂਲ ਜਲ ਜੋਬਨ ਪ੍ਰਵੇਸ ਆਲੀ	੬੫੯	੧੦੯
ਕਵਨ ਅੰਜਨ ਕਰਿ ਲੋਚਨ ਬਿਲੈਕੀਅਤ	੬੨੯	੭੪
ਕਵਨ ਭਕਤਿ ਕਰਿ ਭਕਤ ਵਛਲ ਭਏ	੬੦੧	੪੫
ਕਾਲਰ ਮੈ ਬੋਏ ਬੀਜ ਉਪਜੈ ਨ ਧਾਨ ਪਾਨ	੫੬੮	੪੨
ਕੇਹਰਿ ਅਹਾਰ ਮਾਸ, ਸੁਰਹੀ ਅਧਾਰ ਘਾਸ	੫੬੯	੪੩
ਕੈਸੇ ਕੈ ਅਗਹ ਗਹਿਓ, ਕੈਸੇ ਕੈ ਅਛਲ ਛਲਿਓ	੬੪੮	੮੬
ਕੋਊ ਹਰ ਜੋਰੈ, ਬੋਵੈ, ਕੋਊ ਗਥੈ, ਲੁਨੈ ਕੋਊ	੫੬੩	੩੭

ਕੋਟਨ ਕੋਟਾਨਿ ਸੁਖ ਪੁਜੈ ਨ ਸਮਾਨਿ ਸੁਖ	੯੫੧	੯੯
ਕੋਟ ਪਰਕਾਰ ਨਾਰਿ ਸਾਜੈ ਜਉ ਸਿੰਗਾਈ ਚਾਰੁ	੯੩੫	੮੩
ਕੋਣ ਗੁਣ ਗਾਇਕੈ ਰੀਝਾਈਐ ਗੁਨ ਨਿਧਾਨ	੯੦੨	੮੬
ਗਵਰਿ ਮਹੇਸ ਏ ਗਨੇਸ ਸੇ ਸਹਸਰਸੁ	੯੨੭	੭੫
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸਿ ਪ੍ਰਾਤ ਸਮੈ ਇਸਨਾਨ ਕਰਿ	੯੧੩	੬੦
ਘਰੀ ਘਰੀ ਟੇਰਿ ਘਰੀਆਰ ਸੁਨਾਈ ਸੰਦੇਸੋ	੯੫੭	੧੦੭
ਚੀਕਨੇ ਕਲਸ ਪਰ ਜੈਸੇ ਨਾਂ ਟਿਕਤ ਬੂੰਦ	੯੩੮	੮੬
ਚੰਦਨ ਸਾਮੀਪ ਬਸਿ ਬਾਂਸ ਮਹਿਮਾਂ ਨ ਜਾਨੀ	੯੩੯	੮੭
ਜਉ ਲਉ ਦੀਪ ਜੋਤ ਹੋਤ ਨਾਹਨ ਮਲੀਨ ਆਲੀ	੯੯੧	੧੧੧
ਜਾਕੇ ਏਕ ਫਨ ਪੈ ਧਰਨ ਹੈ ਸੈ ਧਰਨੀ ਧਰ	੯੨੧	੧੨੧
ਜਾਕੈ ਨਾਇਕਾ ਅਨੇਕ ਏਕ ਸੈ ਅਧਿਕ ਏਕ	੯੪੨	੮੦
ਜਾ ਦਿਨ ਜਗਤ ਮਨ ਟਹਿਲ ਕਹੀ ਰਸਾਇ	੯੫੯	੧੦੫
ਜੈਸੀ ਏ ਸਰਦ ਨਿਸ, ਤੈਸੇ ਈ ਪੂਰਨ ਸਸਿ	੯੫੫	੧੦੪
ਜੈਸੇ ਅਸੂਨੀ ਸੁਤਹ ਛਾਡਿ ਅੰਧਕਾਰਿ ਮਧ	੯੧੯	੮੩
ਜੈਸੇ ਅਹਿ ਨਿਸ ਅੰਧਿਆਰੀ ਮਣਿ ਕਾਢ ਰਾਖੈ	੫੬੮	੧੨
ਜੈਸੇ ਅਨੁਚਰ ਨਰਪਤ ਕੀ ਪਛਾਨੈਂ ਭਾਖਾ	੫੭੦	੧੪
ਜੈਸੇ ਅਲ ਕਮਲ ਕਮਲ ਬਾਸ ਲੇਤ ਫਿਰੈ	੫੮੯	੩੩
ਜੈਸੇ ਅੰਧਕਾਰ ਬਿਖੈ ਦਿਪਤ ਦੀਪਕ ਦੇਖ	੯੦੯	੫੨
ਜੈਸੇ ਅੰਨਾਦਿ ਆਦਿ ਅੰਤ ਪਰਯੰਤ ਹੰਤ	੫੮੧	੨੫
ਜੈਸੇ ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਪ੍ਰਿਆ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਬਿਸਮ ਹੋਇ	੯੦੫	੫੦
ਜੈਸੇ ਕਰਪੂਰ ਲੋਨ ਏਕਸੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤ	੫੮੭	੪੧
ਜੈਸੇ ਕਿਰਤਾਸ ਗਰ ਜਾਤ ਜਲ ਬੂੰਦ ਪਰੀ	੫੮੧	੫
ਜੈਸਾ ਕੇਲਾ ਬਸਤ ਬਬੂਰ ਕੈ ਨਿਕਟ, ਤਾਂਹਿ	੯੩੪	੮੨
ਜੈਸੇ ਖਰ ਬੋਲ ਸੁਨ ਸਗੁਨੀਆਂ ਮਾਨ ਲੇਤ	੯੧੧	੫੮
ਜੈਸੇ ਖਾਂਡ ਚੂਨ ਘ੍ਰੂਤ ਹੋਤ ਘਰ ਬਿਖੈ, ਪੈ	੫੮੨	੬
ਜੈਸੇ ਚੂਨੋ ਖਾਂਡ ਸ੍ਰੇਤ ਏਕ ਸੇ ਦਿਖਾਈ. ਦੇਤ	੫੮੯	੮੦
ਜੈਸੇ ਜਨਮਤ ਕੰਨਜਾ ਦੀਜੀਐ ਦਹੇਜ ਘਨੋ.	੫੮੪	੨੮

જૈસે જલ મિંચ મિંચ કાસ્ટ સમથ કીને	૬૨૫	૨૩
જૈસે જલ મિલિ દ્રોમ સફલ નાના પ્રકાર	૬૦૩	૪૭
જૈસે જાર ચેર ઓર હેરતિ ન આહિ કેઉં	૬૪૩	૫૧
જૈસે જૈથા જુય સમે સસ્ત્ર સનાહિ સાજિ	૬૧૭	૬૪
જૈસે તઉં અનેક રોગી આવત હૈં બૈદ ગ્રીહ	૬૨૪	૧૨૪
જૈસે તઉં ચેપક બેલ બિધય બિધાર, ચારુ	૫૮૯	૩૦
જૈસે તઉં નરિંદ ચંડુ બૈઠત પ્રયુંક પર	૬૧૮	૬૫
જૈસે તઉં પથીગા પ્રિય પ્રિય ટેર હેરે બુંદ	૬૪૫	૬૩
જૈસે તાત માત ગ્રીહ જનમત સુત ઘને	૫૮૩	૨૭
જૈસે તિલ પીજ તેલ કાઢીઅત કસ્ટ કૈ	૫૮૦	૨૪
જૈસે તિલ બાસ બાસ લીજીઅત કુસમ તે	૬૦૯	૫૬
જૈસે તે સમુદ્ર બિધૈ બૈહવૈ બહાઇ દીજૈ	૫૯૫	૩૮
જૈસે તે કંચનૈ પારે પરમત સેખ લેત	૫૫૭	૧
જૈસે તે પૃસુત સમે સત્તુ કરિ પ્રિયૈ	૫૨૭	૨૧
જૈસે તે મરાલ માલ બૈઠત હૈ માનસર	૫૫૯	૩
જૈસે દરપન સૂધે સુધ મુખ દેખીઅત	૬૪૪	૬૨
જૈસે દીપ જેત લિવ લાગૈ ચલે જાત સુખ	૫૯૫	૮
જૈસે દીપ દીપત પર્દેગ લોટપેટ હેત	૫૯૦	૩૪
જૈસે ધર ધનુખ ચલાઈઅત બાન તાન	૬૧૦	૫૧
જૈસે ધેબી સાબન લગાઇ પીટૈ પાથર સૈ	૬૧૪	૬૧
જૈસે નરપતિ બનિતા અનેક બજાહત હૈ	૫૯૩	૭
જૈસે નીર ખીર અંન ભેજન ખુદાઇ અંતિ	૬૩૯	૮૪
જૈસે પાકમાલા બાલ બિંજન અનેક રચૈ	૬૩૭	૮૫
જૈસે પંચે તત બિધૈ બસુધા નવન મન	૬૩૨	૮૦
જૈસે પાટ ચાકી કે ન મુંડ કે ઉઠાએ જાત	૫૫૮	૨
જૈસે પીત સેત સજામ અરન વરન રૂપ	૬૦૦	૪૪
જૈસે પેસૈ સજામ ઘટા ગરગાન ઘમેઠ ઘેર	૫૯૭	૧૧

ਜੈਸੇ ਪੇਸਤੀ ਸੁਨਤ ਕਹਤ ਪੇਸਤ ਬੁਰੋ	੫੯੧	੩੫
ਜੈਸੇ ਫਲ ਤੇ ਬਿਰਖ, ਬਿਰਖ ਤੇ ਹੋਤ ਫਲ	੬੦੮	੫੪
ਜੈਸੇ ਬਨਿਤਾ ਬਚਿੜ੍ਹ ਅਭਰਨ ਸਿੰਗਾਰ ਸਜਿ	੫੯੦	੮
ਜੈਸੇ ਬਾਨ ਧਨੁਖ ਸਹਿਤ ਹੈ ਨਿਜ ਬਸ	੬੩੦	੨੮
ਜੈਸੇ ਬਿਧਿਧ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਤ ਸਿੰਗਾਰ ਨਾਰਿ	੬੦੪	੮੮
ਜੈਸੇ ਬੀਰਾਰਾਧੀ ਮਿਸਟਾਨ ਪਾਨ ਆਨ ਕਹੁ	੫੯੪	੮
ਜੈਸੇ ਬੈਲ ਤੇਲੀ ਕੋ ਜਾਨਤ ਕਈ ਕੋਸ ਚਲਯੋ	੫੭੮	੨੨
ਜੈਸੇ ਬਿਖਾਵੰਤ ਜੰਤ ਪੂਛੈ ਬੈਦ ਬੈਦ ਪ੍ਰਤਿ	੫੮੭	੩੧
ਜੈਸੇ ਮਾਲਾ ਮੇਰੁ ਪੋਈਅਤ ਸਭ ਉਪਰ ਕੈ	੬੩੧	੨੯
ਜੈਸੇ ਮੇਘ ਬਰਖਾ ਸ੍ਰਬਤ੍ਰ ਬਰਖੈ ਸਮਾਨ	੬੨੯	੨੯
ਜੈਸੇ ਰੋਗ ਰੋਗੀ ਕੋ ਦਿਖਾਈਐ ਨ ਬੈਦ ਪ੍ਰਤਿ	੬੩੩	੮੧
ਜੈਸੇ ਲਾਖ ਕੋਰਿ ਲਿਖਤ ਨ ਕਨ ਭਾਰ ਲਾਰੈ	੫੮੫	੨੯
ਜੋਈ ਪ੍ਰਭੁ ਭਾਵੈ ਤਾਹਿ ਸੋਵਤ ਜਗਾਵੈ ਜਾਇ	੫੮੪	੩੮
ਜੋਈ ਮਿਲੈ ਆਪਾ ਖੋਇ ਸੋਈ ਤਉ ਨਾਯਕਾ ਹੋਇ	੬੬੨	੧੧੨
ਤਰੁਵਰੁ ਗਿਰੇ ਪਾਤ ਬਹੁਰੇ ਨ ਜੈਰੇ ਜਾਤ	੫੯੨	੩੯
ਦ੍ਰਿਗਾਨ ਮੇ ਦੇਖਤ ਹੋ ਦ੍ਰਿਗ ਹੂ ਜੋ ਦੇਖਯੋ ਚਾਹੈ	੬੨੨	੬੯
ਨਖ ਸਿਖ ਲਉ ਸਗਲ ਅੰਗ ਰੋਮ ਰੋਮ ਕਰ	੬੧੨	੧੨੨
ਨਾਹਿਨ ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਚਿਤਵੈ ਕਿਉ ਚਿੰਤਾਮਣਿ	੬੪੦	੮੮
ਨਿਸ ਨ ਘਟੈ, ਨ ਲਟੈ ਸਸੀਅਰ ਦੀਪ ਜੋਤਿ	੬੫੩	੧੦੨
ਨਿੰਦਾਂ ਮੈ ਕਹਾ ਧਉ ਜਾਇ ਖੁਧਯਾ ਮੈ ਕਹਾ ਧਉ ਖਾਇ	੬੨੩	੨੦
ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ ਨਿਸ ਨਿਸ ਪਰਮਾਨ ਹੋਇ	੬੫੪	੧੦੩
ਪਾਇ ਲਾਗ ਲਾਗ ਜੂਤੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਤ ਹੁਤੀ	੫੭੫	੧੯
ਪਾਤਰ ਮੈ ਜੈਸੇ ਬਹੁ ਬਿੰਜਨ ਪਰੋਸੀਅਤ	੬੧੫	੬੨
ਪੂਰਨ ਸਰਦ ਸਸਿ ਸਕਲ ਸੰਸਾਰ ਕਹੈ	੫੭੩	੧੭
ਪੇਖਤ ਪੇਖਤ ਜੈਸੇ ਰਤਨ ਪਾਰੁਖੁ ਹੋਤ	੫੮੮	੩੨
ਪੰਚ ਤੱਤ ਮੇਲ ਪਿੰਡ ਲੇਕ ਬੇਦ ਕਹੈਂ, ਪਾਂਚੋ	੬੨੪	੭੧
ਪੰਚ ਬਾਰ ਗੀਗ ਜਾਇ, ਬਾਰ ਪੰਚ ਪ੍ਰਾਗ ਨਾਇ	੬੧੩	੧੨੩

ਪੈਮ ਰਸ ਅਉਸੁਰ ਅਗਜਾਨ ਮੈ ਨ ਆਗਜਾ ਮਾਨੀ	੯੯੪	੧੧੪
ਫਰਕਤ ਲੋਚਨ ਅਧਰ ਭੁਜਾ ਤਾਪੈ ਤਨ	੯੯੫	੧੧੫
ਬਾਘਸ ਉਡਹ, ਬਲ ਜਾਉ, ਬੇਗ ਮਿਲੋ ਪੀਯ	੫੭੧	੧੫
ਬਿਨ ਪ੍ਰਿਯ ਸਿਹਜਾ ਭਵਨ ਆਨ ਰੂਪ ਰੰਗ	੫੭੪	੧੮
ਬਿਰਹ ਦਾਵਾਨਲ ਪੁਗਾਟੀ ਤਨ ਬਨ ਬਿਖੈ	੯੯੮	੧੧੮
ਬੇਸਾ ਕੇ ਸਿੰਗਾਰ ਬਿਭਚਾਰ ਕੇ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ	੯੪੧	੮੯
ਮਜਨ ਕੈ ਚੀਰ ਚਾਰੁ, ਅੰਜਨ ਤਮੇਲ ਰਸ	੯੫੮	੧੦੮
ਮਾਨਨਿ ਨ ਕੀਜੈ ਮਾਨ, ਬਦੋਂ ਨ ਤੇਰੋ ਸਿਆਨ	੯੯੦	੧੧੦
ਯਾਹੀ ਮਸਤਕ ਪੇਖ ਰੀਝਤ ਕੈ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ	੫੭੬	੨੦
ਰਾਗ ਜਾਤ ਰਾਗੀ ਜਾਨੈ, ਬੈਰਾਗੀ ਬੈਰਾਗੀ ਜਾਨੈ	੯੧੫	੧੨੫
ਰਿਧ, ਸਿਧ, ਨਿਧ, ਸੁਧਾ, ਪਾਰਸ, ਕਲਪਤਰੁ	੯੧੨	੫੯
ਰੂਪ ਕੈ ਜੇ ਰੀਝੈ ਰੂਪਵੰਤ ਹੀ ਰਿਸ਼ਾਇ ਲੇਹਿ	੯੦੭	੫੩
ਰੂਪ ਕੈਟਿ ਰੂਪ ਪਰ, ਸੋਭਾ ਪਰ ਕੈਟਿ ਸੋਭਾ	੯੫੦	੯੯
ਲੇਚਨ ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਦੇਖਿ ਮੁਰਛਾਤ ਭਏ	੯੯੯	੧੧੯
ਲੇਚਨ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਅਵਲੋਕਤ ਅਨੂਪ ਰੂਪ	੯੨੧	੯੯
ਲੇਚਨ ਬਿਲੋਕ ਰੂਪ ਰੰਗ ਅੰਗ ਛੱਬਿ	੯੨੦	੯੭